

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**ESKİ İMARET CAMİİ
(PANTEPOPTES MANASTIRI KİLİSESİ)
KORUMA PROJESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mustafa BİRER

**Mimarlık Anabilim Dalı
Restorasyon Programı**

EKİM 2014

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**ESKİ İMARET CAMİİ
(PANTEPOPTES MANASTIRI KİLİSESİ)
KORUMA PROJESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Mustafa BİRER
(502051214)**

**Mimarlık Anabilim Dalı
Restorasyon Programı**

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Gülsün TANYELİ

EKİM 2014

İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü'nün 502051214 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi **Mustafa BİRER**, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “**ESKİ İMARET CAMİİ (PANTEPOPTES MANASTIRI KİLİSESİ) KORUMA PROJESİ**” başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı : **Yrd. Doç. Dr. Gülsün TANYELİ**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri : **Prof. Dr. Yegân KÂHYA**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Engin AKYÜREK
İstanbul Üniversitesi

Teslim Tarihi : **11 Eylül 2014**

Savunma Tarihi : **09 Ekim 2014**

ÖNSÖZ

İstanbul'daki Orta Bizans dönemi eserlerinden biri olan Eski İmaret Camii, ilk yapımında Pantepoptes Manastırı'nın kilise yapısı olarak inşa edilmiştir. Yapının ömrünün 10 yüzyılı aşkın olduğu düşünüldüğünde; gerek ilk dönemlerde yapılan ekler, gerek fetihten sonra geçirdiği işlev değişikliği (kiliseden camiye), gerekse sonraki dönemlerde çeşitli çevresel faktörlerin de etkisiyle gördüğü müdahaleler sonucunda yapı birçok farklı dönemin izlerini taşır hale gelmiştir. Yerli ve yabancı birçok araştırmacının yoğun şekilde ilgilenmiş olduğu yapıyla ilgili çeşitli makaleler yazılmış, çizimler yapılmıştır. Tezde bu çalışmaların ışığında, güncel rölöve teknikleri kullanılarak yapının mevcut halinin tespiti yapılmış, ömrünü uzatmak adına müdahale önerileri geliştirmeye çalışılmıştır.

Bu yapının bir tez çalışması haline gelmesindeki katkısından dolayı en büyük teşekkürü, tezin başlangıcından başlayarak her aşamasında yardım, destek ve önerileriyle yanımda olan değerli danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Gülsün Tanyeli 'ye etmeliyim. Ayrıca değerli eleştiri ve yönlendirmeleriyle tezime büyük katkı sağlayan jüri üyelerim Prof. Dr. Yegân Kâhya ve Prof. Dr. Engin Akyürek 'e, yüksek lisans sürecinde restorasyonla tanışmama vesile olan değerli hocalarım Yrd. Doç. Dr. Nihat Gök 'e, Y. Mimar Nurdan Orhan 'a ve Mimar Osman B. Ataman 'a da minnet ve teşekkürlerimi sunuyorum.

Beni bu yapıyla tanıştıran ve tez yapmam konusunda yönlendiren Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nde görevli Dr. Mimar Olcay Aydemir 'e, yapıyla ilgili yönlendirici ve yapıcı yazışmalarımız için Prof. Dr. Zeynep Ahunbay 'a, tez konusunda elindeki belge ve fotoğrafları benimle paylaşan ve süreç içinde de yapıcı eleştirileriyle yol gösterici olan Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nde görevli Arkeolog Murat Sav 'a, güler yüzüyle camideki her çalışma günümüzde gücümüze güç katan Âdem Taş Hoca 'ya ve Alaattin Abi 'ye, tüm ölçüm çalışmaları boyunca tatil günlerini feda edip yardımını esirgemeyen arkadaşım Kamil Bilgiç 'e, bilgi ve görgüleriyle tezimde olduğu kadar hayatımın her aşamasında bana destek ve örnek olan değerli büyüklerim Mahmut Kalle ve eşi Y. Mimar Serpil Kalle 'ye teşekkür ederim.

Ayrıca tezimin özet bölümünün çevirisi için Yrd. Doç. Dr. Ayşe Binay Kurultay 'a, tez çalışması boyunca hep yanımda olan değerli dostum, ortağım Y. Mimar Ali Kurultay 'a, tüm okul ve meslek hayatım boyunca varlığını ve büyüklüğünü hep hissettiğim, yüksek lisansa başlama sürecinden bugüne yapıcı eleştirileriyle hep yol gösterici olan sevgili ağabeyim Ahmet Ük 'e, sevgili aileme ve elbette yardım, sabır ve desteği için sevgili eşim Veteriner Hekim Burcu Birer 'e de teşekkürü bir borç bilirim.

Ekim 2014

Mustafa Birer

(Mimar)

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	ix
ŞEKİL LİSTESİ.....	xi
ÖZET.....	xxiii
SUMMARY	xxvii
1. GİRİŞ	1
1.1 Çalışmanın Amacı.....	2
1.2 Çalışmanın Kapsamı	2
1.3 Yöntem.....	3
2. ORTA BİZANS DÖNEMİ MİMARİSİNDE KİLİSELER.....	5
2.1 Tarihsel Gelişim	5
2.2 Plan Tipleri.....	5
2.3 Kapalı Yunan Haçı Plan Tipine Örnekler	6
2.3.1 Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi).....	7
2.3.2 Bodrum/ Mesih Ali Paşa Camii (Myrelaion Kilisesi).....	8
2.3.3 Zeyrek Kilise Camii (Pantokrator Kilisesi).....	9
2.3.4 Fethiye Camii/ Müzesi (Pammakaristos Kilisesi).....	10
2.3.5 Hırami Ahmet Paşa Camii	11
2.3.6 Molla Gürani/ Vefa Kilise Camii.....	12
2.3.7 Benzer örnekler	13
3. YAPININ TARİHÇESİ, KONUMU VE BULUNDUĞU ÇEVRE	15
3.1 Tarihçe.....	15
3.2 Yapı Hakkındaki Araştırmalar	15
3.3 Yapının Konumu	17
4. YAPININ MİMARİ ÖZELLİKLERİ	19
4.1 Plan Özellikleri ve İç Mekân Bölümleri	19
4.1.1 Z01 - Dış son cemaat yeri (Dış nartheks).....	21
4.1.1.1 Bölüm 1	21
4.1.1.2 Bölüm 2.....	24
4.1.1.3 Bölüm 3.....	25
4.1.2 Z02 - İç son cemaat yeri (İç nartheks)	28
4.1.3 Asma kat.....	34
4.1.4 Galeri.....	35
4.1.5 Alt yapı (Sarnıç).....	44
4.1.6 Z03 - Harim (Naos).....	48
4.2 Dış Cepheler ve Avlu/Bahçe.....	63
4.2.1 Batı cephesi (Ana giriş cephesi).....	63
4.2.2 Güney cephesi	68
4.2.2.1 Bölüm 1	70
4.2.2.2 Bölüm 2.....	72
4.2.2.3 Bölüm 3.....	75
4.2.2.4 Bölüm 4.....	77
4.2.2.5 Bölüm 5.....	83
4.2.3 Doğu cephesi.....	86
4.2.4 Kuzey cephesi	94

4.2.4.1	Bölüm 1	94
4.2.4.2	Bölüm 2	96
4.2.4.3	Bölüm 3	96
4.2.4.4	Bölüm 4	97
4.2.4.5	Bölüm 5	97
4.2.5	Kubbe ve çatı	98
4.2.6	Minare.....	102
4.2.7	Avlu ve bahçe	107
4.3	Malzeme ve Teknik	111
4.3.1	Taş	113
4.3.2	Tuğla.....	114
4.3.3	Bağlayıcı malzeme (Harç).....	115
4.3.4	Metal.....	117
4.3.5	Ahşap.....	118
5.	RESTİTÜSYON	119
5.1	1. Dönem Restitüsyonu (11. Yüzyıl).....	119
5.2	2. Dönem Restitüsyonu (12.- 15. Yüzyıllar Arası).....	124
5.3	3. Dönem Restitüsyonu (15.- 20. Yüzyıllar Arası).....	125
5.4	4. Dönem Restitüsyonu (20. Yüzyıl).....	126
6.	RESTORASYON.....	135
6.1	Tespit Edilen Hasarlar ve Bozulmalar	135
6.1.1	Yapısal bozulmalar	135
6.1.2	Kullanıcı kaynaklı bozulmalar	138
6.1.3	Diğer hasarlar	139
6.2	Müdahale Önerileri.....	140
7.	SONUÇ	145
	KAYNAKLAR.....	147
	EKLER (BELGELER, ESKİ VE YENİ FOTOĞRAFLAR, ÇİZİMLER)..	151
	Ek A: Belgeler	153
	Ek B: Şekiller.....	163
	Ek C: Çizimler.....	219
	ÖZGEÇMİŞ	299

KISALTMALAR

DAI	: Alman Arkeoloji Enstitüsü (Deutsches Archäologisches Institut)
GD	: Güney doğu
GB	: Güney batı
PVC	: Poli vinil klorür
URL	: Tekdüze kaynak konumlandırıcı(Uniform Resource Locator)
UCS	: Evrensel Koordinat Sistemi (Universal Coordinate System)
KVKBKM	: Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü
KTVKKM	: Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğü
VGM	: Vakıflar Genel Müdürlüğü
GEEAYK	: Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1.1: Total station ile alınan noktalar	4
Şekil 2.1: Tezde bahsi geçen yapıları gösteren Tarihi yarımada haritası, Mango (2006)'daki harita üzerine notlar eklenerek.....	6
Şekil 2.2: Fenari İsa Camii üstte plan (Kırımtayf, 2001) ve altta kuzey kilisesi boyuna kesiti (Ebersolt & Thiers, 1913).	7
Şekil 2.3: Bodrum Camii (Myrelaion)'ne ait, üstte güney cephe ve altta plan (Ebersolt & Thiers, 1913).....	8
Şekil 2.4: Zeyrek Kilise Camii, üstte plan (Mango, 2006) ve altta doğu cephesi (Ebersolt & Thiers, 1913).....	9
Şekil 2.5: Fethiye Camii/ Müzesi, üstte plan ve altta güney cephesi (Ebersolt & Thiers, 1913).....	10
Şekil 2.6: Hırami Ahmet Paşa Camii plan ve kesiti, Millingen (1912).	11
Şekil 2.7: Molla Gürani /Vefa Kilise Camii, üstte plan ve altta batı cephesi (Ebersolt & Thiers, 1913).....	12
Şekil 2.8: Tirilye Fatih Camii fotoğrafları.	13
Şekil 2.9: Tirilye Fatih Camii planı, Pekak (1991)'den sonra düzeltmelerle	13
Şekil 2.10: Hosios Loukas Kilisesi doğu cephesi fotoğrafı ve planı (Mango, 2006).....	14
Şekil 2.11: Panagia ton Khalkeon Kilisesi kuzey cephesi fotoğrafı ve planı (Mango, 2006).....	14
Şekil 2.12: Kutsal Havariler Kilisesi doğu cephesi fotoğrafı ve planı (Mango, 2006).....	14
Şekil 3.1: Hâlihazır harita üzerinde, Fatih Haydar Mahallesi'ndeki Eski İmarat Camii (Pantepoptes Manastırı Kilisesi)'nin konumu.	18
Şekil 3.2: Istanbul Project: Istanbul Historic Peninsula Conservation Study, Vol 2: Zeyrek kitabında, Zeyrek bölgesini gösterir harita.....	18
Şekil 4.1: Kesit ve plan çizimleri (Van Millingen, 1912).....	20
Şekil 4.2: +1.50 kotu planı.....	21
Şekil 4.3: Alman Arkeoloji Enstitüsü Fotoğraf Arşivi, Foto: Sender, R 32.640 Env. No: 11482.....	22
Şekil 4.4: Mevcut taş söveli kapının bugünkü durumu.	23
Şekil 4.5: Haç motifli taş söveye ait detay çizimleri (Van Millingen, 1912).	23
Şekil 4.6: Kuzey duvarındaki kapatılmış geçiş.....	24
Şekil 4.7: Taş profilli geçişin üst kısmındaki lento ve kazınmış haç motifi.....	25
Şekil 4.8: İmam odasındaki, kapı yâda geçiş olduğu düşünülen, mevcutta pencere olarak kullanılan kısım.	26
Şekil 4.9: Kabartmalı taş silme ve dış köşe detayı.	27
Şekil 4.10: Kabartmalı taş silmelere ait detay çizimleri (Van Millingen, 1912). ..	28
Şekil 4.11: +1.50 kotu planı.....	28
Şekil 4.12: Kuzey yönüne (soldaki fotoğraf) ve güney yönüne (sağdaki fotoğraf) bakışlar.	29

Şekil 4.13: Üç mekândaki taşıyıcılara ait ana akslar.....	30
Şekil 4.14: İç son cemaat yeri kuzey duvarındaki kapatılmış geçiş.....	31
Şekil 4.15: İç son cemaat yerinin ortasındaki, bugün harim bağlantısını sağlayan ahşap kapı ve kapı tokmağı detayı.....	32
Şekil 4.16: İç son cemaat yerinden asma kata çıkan kapı ve üstündeki yonca motifli mermer lento.....	33
Şekil 4.17: Yuvarlak girintilerin olduğu duvarlardaki taş silmeler.....	34
Şekil 4.18: +8.25 kotu planı.....	34
Şekil 4.19: +8.25 kotu planı.....	36
Şekil 4.20: Ahşap merdiven ve balkon.....	36
Şekil 4.21: Ahşap merdiven ve balkon (The Courtauld Institute of Art web sitesi).....	37
Şekil 4.22: Kadınlar bölümü.....	38
Şekil 4.23: Kuzeyde (Soldaki fotoğraf) ve güneyde (Sağdaki fotoğraf) hücre kapıları.....	40
Şekil 4.24: Tribelonun dıştan (Soldaki fotoğraf) ve içten (Sağdaki fotoğraf) görünüşü.....	41
Şekil 4.25: Galeri katından harim bölümüne bakış - taş sütunlar ve başlıklarındaki haç motifleri.....	42
Şekil 4.26: Galeri bölümüne ve kubbeye ait detay çizimleri (Van Millingen, 1912).....	43
Şekil 4.27: İç son cemaat yeri altındaki sarnıç.....	44
Şekil 4.28: Alttaki sarnıca girişi sağlayan demir kapağın hemen altındaki taş (Soldaki fotoğraf) ve diğer mekânlarla bağlantıyı sağlayan neredeyse kapanmış kemerli geçiş (Sağdaki fotoğraf).....	45
Şekil 4.29: Alttaki sarnıcın planı (Forchheimer and Strzygowski'den sonra yazarın (Robert Ousterhout) notlarıyla).....	46
Şekil 4.30: Alttaki sarnıcın kesitleri (Forchheimer and Strzygowski'den sonra yazarın (Robert Ousterhout) notlarıyla).....	46
Şekil 4.31: An mekandan, üç yöne geçiş.....	47
Şekil 4.32: Bodrum zemininde bulunan taş parçalar.....	48
Şekil 4.33: +1.50 kotu planı.....	49
Şekil 4.34: Galeri bölümüne çıkan demir merdivenden harimin genel görünümü.....	50
Şekil 4.35: Ana kubbe, pencereler, kaburgaların kesişimindeki yuvarlak bölüm ve pendentifler.....	51
Şekil 4.36: Ana kubbeyi taşıyan, doğu yönündeki sekizgen ayaklar (Soldaki fotoğraf kuzeydoğu yönündeki ayak, sağdaki fotoğraf güneydoğu yönündeki ayak).....	52
Şekil 4.37: Ana kubbeyi taşıyan, batı yönündeki sekizgen ayaklar (Soldaki fotoğraf güneybatı yönündeki ayak, sağdaki fotoğraf kuzeybatı yönündeki ayak).....	52
Şekil 4.38: Harim bölümünde, güney ve kuzey haç kollarının altındaki duvarlar (soldaki fotoğraf güney duvarı, sağdaki fotoğraf kuzey duvarı).....	54
Şekil 4.39: Mihrap (Apsis) bölümü.....	57
Şekil 4.40: Kalem işi süslemeli mihrap duvarı ve üstündeki hat yazısı (Dumbarton Oaks Araştırma Kütüphanesi web sitesi, Nicholas V. Artamonoff Koleksiyonu,1937).....	58
Şekil 4.41: Kuzey (Soldaki fotoğraf) ve güney (Sağdaki fotoğraf) hücrelerde üst örtüleri oluşturan çapraz ve beşik tonozlar.....	59

Şekil 4.42: Kuzey (Soldaki fotoğraf) ve güney (Sağdaki fotoğraf) hücreler.....	61
Şekil 4.43: Kuzey hücrede, dairesel kısımda iki parça halindeki taş silme.....	61
Şekil 4.44: Mevcutta kullanılan ahşap minber.....	62
Şekil 4.45: Soldaki fotoğraf (ARCNET web sitesi, Eski Imaret Mosque,1915), sağdaki fotoğraf (NYU Institute of Fine Arts web sitesi, Prof. Thomas Mathews arşivi, Christos ho Pantepoptes).	63
Şekil 4.46: Batı cephesi genel görünüm.....	64
Şekil 4.47: Ahşap giriş kapısı ve saçak.....	64
Şekil 4.48: Ahşap saçığın üst kısmındaki, düzensiz örgülü duvar.....	66
Şekil 4.49: Sağdaki pencere, üstte kesilmiş kemer ve kırık mermer başlık.....	67
Şekil 4.50: Sol taraftaki pencere, kör niş, kesilmiş kemer ve mermer başlık.....	67
Şekil 4.51: Planda akslar ve güney cephedeki çıkıntılı duvarlar.....	68
Şekil 4.52: Güney cephesinin, 3 boyutlu tarama cihazıyla elde edilmiş görüntüsü.....	69
Şekil 4.53: Güney cephe, 1.bölüm.....	70
Şekil 4.54: Güney cephe 1.bölüm.....	71
Şekil 4.55: Güney cephe 1.bölümdeki dairesel süsleme.....	71
Şekil 4.56: Güney cephe 2. Bölüm.....	72
Şekil 4.57: Sol taraftaki taş-tuğla pilastr ve dairesel motif.....	73
Şekil 4.58: Güney cephe üst kısımların görünüşü (tarihsiz); Murat Sav, kişisel arşiv.....	74
Şekil 4.59: Demir kapının üst kısmındaki meander frizi.....	75
Şekil 4.60: Pilastrın alt kısımlarındaki taş-tuğla örgü ve yukarıdaki dairesel motif.....	76
Şekil 4.61: Güney cephe 3. Bölüm.....	76
Şekil 4.62: Güney cephenin sokaktan görünüşü.....	78
Şekil 4.63: Güney cephe 4. Bölüm.....	79
Şekil 4.64: Taş-tuğla pilastr, ortasında dairesel motif ve üstte demir kılıç.....	80
Şekil 4.65: Dairesel kemerin altında, yanları ve alt kısmı kısmen doldurularak elden edilen boşlukta bulunan pencere, üst kısımda mermer sütun başlıkları.....	80
Şekil 4.66: Solda, kısmen duvarın içine gömülmüş olan mermer sütun başlığı.....	81
Şekil 4.67: Sağda, kısmen duvarın içine gömülmüş olan mermer sütun başlığı.....	81
Şekil 4.68: Güney cephenin en üst sınırı: kubbe.....	82
Şekil 4.69: Güney cephe 5. Bölüm.....	83
Şekil 4.70: Altında demir kılıç olduğu düşünülen, horasan harcı doldurulmuş bölüm.....	84
Şekil 4.71: DAI fotoğraf albümlerinden edinilen fotoğrafta, aynı yerdeki demir kılıç tespit edilebilmektedir.....	84
Şekil 4.72: Solda apsis üzerindeki kör niş - sağda resimde köşede balıksırtı motif.....	85
Şekil 4.73: Kademeli dairesel kemer ve uç kısmında balıksırtı döşenmiş tuğlalar.....	86
Şekil 4.74: Doğu cephesine önden bakış.....	87
Şekil 4.75: Doğu cephesi.....	87
Şekil 4.76: Solda güney hücre dış duvarlarının alt kısımlardaki taş ve tuğla duvar örgüsü - Sağda üst kısımlardaki düz tuğla örgü ve pencere.....	88
Şekil 4.77: Güney hücre çatısının üst kısmındaki duvarlar.....	88
Şekil 4.78: Apsis çıkıntısının çapraz yüzü.....	89

Şekil 4.79: Apsisin en üst kısmındaki sıvalı kör nişler- alt kotta kapatılmış nişler.	90
Şekil 4.80: Kemerin yan kısmındaki eğik dama şeklinde tuğla friz.	91
Şekil 4.81: Kuzey hücre dış duvarları.	92
Şekil 4.82: Eğimli çatı üstündeki taş ve tuğla örgülü duvar parçası.	92
Şekil 4.83: Doğu cephesinin, 3 boyutlu tarama cihazıyla elde edilmiş görüntüsü.	93
Şekil 4.84: Planda, kuzey cepheye yapışık durumdaki binalar.	94
Şekil 4.85: Kuzey cephesinin, 3 boyutlu tarama cihazıyla elde edilmiş görüntüsü.	95
Şekil 4.86: Cephedeki tuğlaların çürütülmesi ve yeni yapılan kirpi saçak.	96
Şekil 4.87: Çatının ve ortadaki ana kubbenin genel görünümü.	98
Şekil 4.88: Dış son cemaat yerinin, yapı geneline göre alçakta olan çatısı.	99
Şekil 4.89: Beton üstü alaturka kiremit kaplı parapetlerle alaturka kiremit kaplı çatı örtüsü (kiremitlerin çoğu kırılmış durumdadır).	100
Şekil 4.90: Alaturka kiremit kaplı iç son cemaat yeri orta kubbesi ve arkada alaturka kiremit kaplı dairesel parapet.	100
Şekil 4.91: Çatıya üstten (kuzeybatıdan) bakış.	101
Şekil 4.92: Kubbe üstü beton kaplama (en üstte alaturka kiremit kubbe örtüsü).	102
Şekil 4.93: Minarenin, yapının batı cephesinden görünen girişi.	103
Şekil 4.94: Minarenin, yapının güney cephesinden görünüşü.	104
Şekil 4.95: Minareye üstten bakış, taş merdiven basamakları görünüyor.	104
Şekil 4.96: 1915 tarihli fotoğrafta, ana kütlenin solundaki minare bütünüyle ayakta.	105
Şekil 4.97: Encümen Arşivi'nden fotoğraflar: soldaki 1935 ve sağdaki 1940 tarihli.	106
Şekil 4.98: 1964 yılına ait olan fotoğrafta, minare kaidesi ve pabuç kısmı.	106
Şekil 4.99: Çevredeki sokaklardan camiye ulaşım.	107
Şekil 4.100: Batıdaki, ana giriş - çıkışın sağlandığı avlu.	108
Şekil 4.101: Avludaki parçalar.	109
Şekil 4.102: Güney bahçe.	109
Şekil 4.103: Güney bahçe.	110
Şekil 4.104: (Soldaki fotoğrafta) güney bahçenin devamında, dar koridor şeklindeki bahçe ile (sağdaki fotoğraf) yine dar koridor şeklinde doğu bahçesi.	111
Şekil 4.105: Güney cephedeki taş-tuğla duvar örgüsü.	112
Şekil 4.106: Güney cephede yer alan ve gizli tuğla tekniğinin kullanıldığı bir kemerde, öndeki kalın ve gerideki ince tuğlalar.	112
Şekil 4.107: Soldaki fotoğrafta batı cephesinin ortasındaki kemerde ve sağdaki fotoğrafta güney cephesindeki bir pilastrda gizli tuğla tekniğinin kullanımı.	113
Şekil 4.108: Güney cephede, tuğla sıralarının arasında kalan 3 sıra halinde taşlar.	113
Şekil 4.109: Doğu cephesinde, yapının camiye dönüştürülmesi sırasında apsisin kapatılmasında kullanılan od taşı bloklar.	114
Şekil 4.110: Soldaki fotoğrafta, güney cephesi bölüm 2'deki tuğla örgü, sağdaki fotoğrafta güney cephesi bölüm 5'teki tuğla örgü.	115
Şekil 4.111: Güney cephesi bölüm 5'teki kemer tuğlalarının arasında görülen, içinde tuğla kırıkları bulunan pembe renkli harç.	116

Şekil 4.112: Güney cephesi Bölüm 5'te, derzleme çalışmasında kullanılan yeni harç.....	116
Şekil 4.113: Bodrumda, mekânları bağlayan geçişlerin yan taraflarındaki boşluklar.....	118
Şekil 5.1: Ousterhout (1994)'un makalesinde yer alan plan.	120
Şekil 5.2: Çetinkaya(2003)'nın tezinde yer alan plan.	121
Şekil 5.3: Çetinkaya'nın tezinde yer verdiği, pareklesia önerileri.	121
Şekil 5.4: Byzantion 1200 web sitesinde yer alan restitüsyon denemesi görseli.	122
Şekil 5.5: Byzantion 1200 web sitesinde yer alan restitüsyon denemesi görseli.	122
Şekil 5.6: Çetinkaya (2003)'nın tezindeki planlar esas alınarak yeniden çizilen restitüsyon plan önerisi- 1.	123
Şekil 5.7: Çetinkaya (2003)'nın tezindeki planlar esas alınarak yeniden çizilen restitüsyon plan önerisi- 2.	123
Şekil 5.8: 1905 tarihli bu fotoğrafta etrafta hiç yapı bulunmaması, yakın zamanda yapı çevresini de içine alan bir yangının varlığını işaret ediyor olabilir.....	127
Şekil 5.9: 1915 tarihli fotoğrafta, yapının batı cephesini sınırlandıran kırma çatı.	127
Şekil 5.10: 1915 tarihli fotoğrafta, yapının batı cephesini sınırlandıran kırma çatı.	128
Şekil 5.11: 1915 tarihli fotoğrafta yapının güney cephesini sınırlandıran kırma çatı.	128
Şekil 5.12: Tarihsiz fotoğrafta en üstteki kırma çatı görülüyor.	129
Şekil 5.13: 1915 tarihli fotoğrafta iç mekândaki kalem işi süslemeler, kemerlerde taş benzeri süsleme ve tavan göbekleri.	129
Şekil 5.14: 1915 tarihli fotoğraflarda kemerlerdeki kalem işi süslemeler.	130
Şekil 5.15: 1915 tarihli fotoğrafta kubbe ve pendentiflerdeki kalem işi süslemeler.....	130
Şekil 5.16: Aynı yerden çekilen bir başka fotoğrafta; pendentif, ana kubbe tonozu ve kubbedeki kalem işi süslemelerin farklılaştığı görülmektedir.	131
Şekil 5.17: Tarihsiz fotoğrafta, iç mekânda kullanılan bir başka kalem işi motifi.	132
Şekil 5.18: Tarihsiz fotoğrafta, aynı kalem işi motifin cephe pencerelerinde kullanımı.....	132
Şekil 5.19: 1970'lerdeki restorasyonda, özgün kemerlerde tamamlama yapılması.	133
Şekil 5.20: 1970'lerdeki restorasyonunda yapılan yeni kemerlerden biri.	134
Şekil 5.21: 1970'lerdeki restorasyondan önce batı cephesindeki sıva.	134
Şekil 6.1: +12.50 kotu planında, kubbe aksıyla yapının doğu- batı yönündeki yatay orta aksı arasındaki 5°'lik sapma.	136
Şekil 6.2: Yangın etkisi ile demir gergilerde oluşmuş hasarlar.	136
Şekil 6.3: Yangın etkisi ile demir gergilerde oluşmuş hasarlar.	137
Şekil 6.4: Galeri katındaki sütunlarda düşeyden sapmalar.	137
Şekil 6.5: Üst örtü problemi nedeniyle oluşmuş sıva ve boya dökülmeleri.	138

Şekil A. 1:	03.11.1944 tarihli Eski Eserler Koruma Encümeni kaydı- 1. Sayfa.	153
Şekil A. 2:	03.11.1944 tarihli Eski Eserler Koruma Encümeni kaydı- 2.sayfa...	154
Şekil A. 3:	Türkiye Anıtlar Derneği'nin, 15.7.1963 tarihli, minarenin yapımı ile ilgili dilekçesi.....	155
Şekil A. 4:	Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün GEEAYK Başkanlığı'na, minarenin yapımı ile ilgili gönderdiği çalışma üst yazısı (9.3.1964 tarihli).....	155
Şekil A. 5:	Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün GEEAYK Başkanlığı'na gönderdiği yazının ekinde yer alan minare rölövesi (9.3.1964 tarihli)-ölçeksiz.	156
Şekil A. 6:	GEEAYK Başkanlığı'nın 15.03.1964 tarihli, minarenin yapımı ile ilgili vermiş olduğu karar.....	157
Şekil A. 7:	GEEAYK Başkanlığı'nın 13.12.1968 tarihli, cami çevresindeki yapılaşma ile ilgili vermiş olduğu karar.	158
Şekil A. 8:	GEEAYK Başkanlığı'na, 1968 tarihinde gelen öneri plan (planda cami avlusunun bir kısmı 8, 9 ve 11. parsellere; bir kısmı da yola terk edilmiş şekildedir).	159
Şekil A. 9:	GEEAYK Başkanlığı'nın, yapının avlusuyla beraber korunmasına ilişkin yazısı sonrası kurula iletilen öneri plan (21.11.1968 tarihli).	159
Şekil A. 10:	GEEAYK Başkanlığı'nın 27.11.1969 tarihli, yapının avlusu ile beraber korunması gerektiği yönündeki kararı.....	160
Şekil A. 11:	İstanbul 1.numaralı KTVKK'nin 19.09.1990 tarihli, camide ve çevresinde yapılan izinsiz onarımlarla ilgili kararı.	161
Şekil A. 12:	İstanbul 1.Numaralı KTVKKM'nin, yapının tescil bilgilerine ilişkin yazısı.....	162
Şekil B. 1:	A. G. Paspates (1914-1891)' in 19. yüzyıl ortalarında yaptığı perspektif çizim (Kırımtayf, 2001).....	163
Şekil B. 2:	J. Ebersolt ve A. Thiers' in yapmış olduğu güney cephe çizimi, (Ebersolt ve Thiers, 1913).	163
Şekil B. 3:	J. Ebersolt ve A. Thiers' in yapmış olduğu boyuna kesit ve plan çizimi, (Ebersolt ve Thiers, 1913).	164
Şekil B. 4:	C. Gurlitt' in 1907'de hazırladığı güney cephe çizimi (Gurlitt, 1999 tıpkıbasım).	165
Şekil B. 5:	Güney cepheden bir fotoğraf (http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=38208&sid=4b0167c2fd5062cefb0a0b501f8c4d88/html) alındığı tarih: 30.05.2012)	165
Şekil B. 6:	Pervitich Haritalarında Eski İmaret Camii (Pervitich (t.y.), Çırçır-Zeyrek- Vefa Bölgeleri, plan:19).....	166
Şekil B. 7:	Alman Mavileri Haritalarında Eski İmaret Camii (Alman Mavileri, K9/4: 1913-1914 1.Dünya Savaşı Öncesi İstanbul Haritaları, İ.B.B. Atatürk Kitaplığı).....	167
Şekil B. 8:	1918 Yılına Ait Hava Fotoğrafı, DAI Fotoğraf Arşivi.	168
Şekil B. 9:	1946 Yılına Ait Hava Fotoğrafı, Harita Genel Komutanlığı.....	169
Şekil B. 10:	1950 Yılına Ait Hava Fotoğrafı (32-174), Harita Genel Komutanlığı.....	170
Şekil B. 11:	1966 Yılına Ait Hava Fotoğrafı (249-94), Harita Genel Komutanlığı.....	170
Şekil B. 12:	Solda üstte Eski İmaret Camii, DAI Fotoğraf Arşivi, KB 29392, Env. No: 34329 (tarihsiz).	171

Şekil B. 13:	Sağda üstte Eski İmaret Camii, DAI Fotoğraf Arşivi, R 24628, Env. No: 101872 (Yüksek olan minare, yapının güneyindeki Hacı Hasan Camii'ne aittir. Arkada kalan ve nispeten alçak olan minare ise Eski İmaret Camii minaresidir. Bu minarenin tamamen ayakta oluşu, fotoğrafın 1940'tan önce çekildiğini göstermektedir).	171
Şekil B. 14:	Ortada Eski İmaret Camii, DAI Fotoğraf Arşivi, R 10000, Env. No: 38843 (1950'lerin sonuna ait olduğu düşünülen bu fotoğrafta Eski İmaret Camii'nin minaresi yıkılmış olmalıdır. Görülen minare, Hacı Hasan Camii'nin minaresidir).....	172
Şekil B. 15:	Eski İmaret Camii'ne ait, fotogrametrik belgeleme amacıyla hazırlanmış olan 3 boyutlu model görselleri (Duran, 2003, s:117,120)	172
Şekil B. 16:	Galeri katı plan çizimi (http://rubens.anu.edu.au/new/turkey_ebersolt/eglises_de_constantinople/saviour_pantepoptes_eski_imaret_camii/html > alındığı tarih: 30.05.2012).....	173
Şekil B. 17:	Galeri katı kesit çizimleri (http://rubens.anu.edu.au/new/turkey_ebersolt/eglises_de_constantinople/saviour_pantepoptes_eski_imaret_camii/html > alındığı tarih: 30.05.2012).....	173
Şekil B. 18:	Mermer silme detay çizimi (Barut, 1987).....	174
Şekil B. 19:	Mermer silme detay çizimi (Barut, 1987).....	174
Şekil B. 20:	Kubbe eteğindeki mermer silme detay çizimi (Barut, 1987).....	174
Şekil B. 21:	Cepheden detay çizimleri (http://rubens.anu.edu.au/new/turkey_ebersolt/eglises_de_constantinople/saviour_pantepoptes_eski_imaret_camii/html > alındığı tarih: 30.05.2012).....	175
Şekil B. 22:	31.03.1971 tarihli fotoğrafta düz çatı hattı görülmektedir (İstanbul 4 Numaralı KVKBKM arşivi).	175
Şekil B. 23:	29.03.1973 tarihli bir fotoğraf (İstanbul 4 Numaralı KVKBKM arşivi).	176
Şekil B. 24:	29.03.1973 tarihli bir fotoğraf (İstanbul 4 Numaralı KVKBKM arşivi). Şekil B. 22, Şekil B. 23 ve Şekil B. 24 birlikte düşünüldüğünde ve tarihler karşılaştırıldığında, güney cephede görülen düz çatı hattının kaldırılıp özgün kemerlerin yapıldığı kapsamlı restorasyonun 1971 ile 1973 yılları arasında gerçekleştiği öne sürülebilir.	176
Şekil B. 25:	03.08.1990 tarihli, izinsiz onarım çalışmasına ait fotoğraflar (İstanbul 4 Numaralı KVKBKM arşivi).	177
Şekil B. 26:	03.08.1990 tarihli, izinsiz onarım çalışmasına ait fotoğraflar (İstanbul 4 Numaralı KVKBKM arşivi).	177
Şekil B. 27:	03.08.1990 tarihli, izinsiz onarım çalışmasına ait fotoğraflar (İstanbul 4 Numaralı KVKBKM arşivi).	178
Şekil B. 28:	03.08.1990 tarihli, izinsiz onarım çalışmasına ait fotoğraflar (İstanbul 4 Numaralı KVKBKM arşivi).	178
Şekil B. 29:	R.Ousterhout'un makalesinde yayımladığı ve 1990 yılındaki izinsiz onarım çalışmasında bulunduğunu tanımladığı mermer parçalar, (Ousterhout, 1994).	179
Şekil B. 30:	Dış son cemaat yeri- soldaki fotoğrafta içten giriş kapısı, sağdaki fotoğrafta imam odasını ayıran alüminyum bölücü.	180
Şekil B. 31:	Dış son cemaat yerinde, farklı dönemlerde yapılmış mermer silmeler.....	180

Şekil B. 32: Dış son cemaat yerinden iç kısma geçişin hemen üstünde, payanda tarafından kesilmiş mermer silme.	181
Şekil B. 33: Dış son cemaat yerini iç kısma bağlayan kuzey kapısı (Üstteki profilli taştaki haç mofiti neredeyse yok olmuş durumdadır).	181
Şekil B. 34: Dış son cemaat yerinden kuzeye bakış-Soldaki fotoğrafta köşedeki dikme ve mermer başlık, sağdaki fotoğrafta basit profilli taş söveleri olan kapatılmış geçiş	182
Şekil B. 35: Dış son cemaat yerinin, içerden kuzeybatı köşesindeki sütun başlığı.	182
Şekil B. 36: Dış son cemaat yerini iç son cemaat yerine bağlayan orta giriş (Bu giriş aynı zamanda, yapının ilk yapıldığı zamandaki ana kapısıdır).	183
Şekil B. 37: Girişi çevreleyen profilli taş sövelerin üstündeki profilli taş lento .	183
Şekil B. 38: Profilli taş lentonun üstündeki, dairesel motifli çıkıntılar arasında, bugün yok edilmiş olan haç motifinin izleri tespit edilebiliyor.	184
Şekil B. 39: Profilli taş lentonun sağ köşesindeki haç ve çiçek motifi.	184
Şekil B. 40: Kapının profilli taş sövelerinden (kırmızı renkli hipüritli kalker) detay.	185
Şekil B. 41: Dış son cemaat yerinin orta kısmının üst örtüsünü oluşturan kubbe.	185
Şekil B. 42: Dış son cemaat yerinin güney bölümünde, alüminyum bölücü ile ayrılarak oluşturulan imam odası.	186
Şekil B. 43: İmam odasından iç son cemaat yerine geçişte bulunan profilli taş söveli geçişin üstündeki taş lentoda haç motifi	186
Şekil B. 44: İç son cemaat yeri- soldaki fotoğrafta harime ve üst kısımlara geçiş sağlayan kapılar ve sağdaki fotoğrafta serbest halde duran bakır alem (Alemin yüksekliği düşünüldüğünde (h: 240 cm) bu alemin camiyle bir ilgisinin olmadığı açıktır).	187
Şekil B. 45: İç son cemaat yeri.	187
Şekil B. 46: İç son cemaat yerindeki, yer yer kırılmış olan mermer silme.	188
Şekil B. 47: İç son cemaat yeri ile imam odası bağlantısını sağlayan kapının profilli taş (Hereke pudingi) çerçevesi.	188
Şekil B. 48: İç son cemaat yerinin üst örtüsünü oluşturan üç çapraz tonozdan biri (Kuzey yönünde)	189
Şekil B. 49: İç son cemaat yeriyle alt yapı bağlantısını sağlayan demir kapaklar	189
Şekil B. 50: Asma kat.	190
Şekil B. 51: Asma kat- soldaki fotoğrafta galeriye çıkan demir merdiven, sağdaki fotoğrafta alt noktasının asma kat zemininden yüksekliği yaklaşık 160 cm olan dövme demir gergi.	190
Şekil B. 52: Alt katları, üstteki asma kata ve galeriye bağlayan demir merdiven.	191
Şekil B. 53: Merdiven- Soldaki fotoğrafta zemin katı asma kata ve sağdaki fotoğrafta asma katı galeriye bağlayan demir merdivenler	191
Şekil B. 54: Galeri- güney yönüne bakışlar.	192
Şekil B. 55: Galeri- kuzey yönüne bakışlar	192
Şekil B. 56: Galeri katındaki taş sütundan detay- soldaki fotoğrafta dışa taşkın sütun başlığı (Eski fotoğraflarda tespit edilmiş olan haç motifinin üstü sıvanmış) ve sağdaki fotoğrafta profilli taş kaide.	193

Şekil B. 57: Galeri katındaki, bitkisel motifli taş silme, DAI Fotoğraf Arşivi, R 32639, Env. No: 11483.	193
Şekil B. 58: Galeri katında içi yuvarlak camlı beton bir dışlıklar, soldaki fotoğrafta kuzeydeki ve sağdaki fotoğrafta güneydeki dışlık.	194
Şekil B. 59: Galeriye üç bölüme ayıran sıvalı dairesel kemerlerin alt kısımlarındaki çıkıntılı taş payandalar.	194
Şekil B. 60: Galeri katından ulaşılan hücreler, soldaki fotoğrafta kuzey yönündeki ve sağdaki fotoğrafta güney yönündeki hücre.	195
Şekil B. 61: Üst örtü- solda yan kısımlardaki çapraz tonozlardan biri ve sağda orta bölümün üst örtüsü kubbe.	195
Şekil B. 62: Alt yapıda, cami mekânı altındaki odada toprakla dolmuş geçişler.	196
Şekil B. 63: Alt yapıda, mihrap/apsis altındaki bölüm (üstteki deliklerin neden açıldıkları tespit edilememiştir).	196
Şekil B. 64: Alt yapının kuzey koridoru ve tavanındaki delik.	197
Şekil B. 65: Alt yapının güney koridoru ve tavanındaki delik (Deliğin üstten kapatılması için kullanılan iki taş sövenin profilleri, iç ve dış son cemaat yeri kapı sövelerinin profilleriyle benzerlik göstermektedir).	197
Şekil B. 66: Harim iç mekânı.	198
Şekil B. 67: Harim iç mekânı.	198
Şekil B. 68: Harimde, doğu yönünde uzanan tonozlar.	199
Şekil B. 69: Harimde, ana kubbe pendentifleri.	199
Şekil B. 70: Harimin ana kubbesini destekleyen güney tonozunun iç kısmındaki duvarda, alt ve üst kısım arasında var olan iki kademe.	200
Şekil B. 71: Harimin ana kubbesini destekleyen güney tonozunun iç kısmındaki duvarda, alt ve üst kısım arasında var olan tek kademe.	200
Şekil B. 72: Harimdeki, ana kubbe eteğini dolaşan profilli taş silme.	201
Şekil B. 73: Harimdeki ana kubbe.	201
Şekil B. 74: Harimde, soldaki fotoğrafta minberin arkasındaki duvar ve sağdaki fotoğrafta pencere içinde görülen sütun.	202
Şekil B. 75: Ahşap dikmelerle taşıyan çıkıntılı asma kat.	202
Şekil B. 76: Ana kubbeyi destekleyen kuzey ve batı tonozları arasında kalan dikdörtgen bölümün çapraz tonozlu üst örtüsü.	203
Şekil B. 77: Mermer silme detayı.	203
Şekil B. 78: Harimin ahşap kapısından detaylar: (a)İç bakış, (b)Demir kilit, (c) Demir kilit mekanizması, (d) Demir güllap, (e) Demir üst sürgü, (f) Demir alt sürgü.	204
Şekil B. 79: Yapıya güneydoğudan bakış.	205
Şekil B. 80: Yapıya kuzeybatıdan bakış.	205
Şekil B. 81: Yapıya güneyden bakış.	206
Şekil B. 82: Yapıya güneydoğudan bakış.	206
Şekil B. 83: Batı cephesi.	207
Şekil B. 84: Batı cephesi.	207
Şekil B. 85: Batı cephesi.	208
Şekil B. 86: Batı cephesi.	208
Şekil B. 87: Güney cephesi.	209
Şekil B. 88: Güney cephesi.	209
Şekil B. 89: Güney cephesi.	210
Şekil B. 90: Güney cephesi.	210

Şekil B. 91: Güney cephesi.....	211
Şekil B. 92: Güney cephesi.....	211
Şekil B. 93: Doğu cephesi.....	212
Şekil B. 94: Doğu cephesi.....	212
Şekil B. 95: Doğu cephesi.....	213
Şekil B. 96: Doğu cephesi.....	213
Şekil B. 97: Kuzey cephesi, evler tarafından kapatılmış olan kuzey cephesinin yalnızca üst sınırını oluşturan kemerleri ve kubbesi görülebiliyor.	214
Şekil B. 98: Kuzeyden kubbe.....	214
Şekil B. 99: Yapının mihrap/apsis çıkıntısının üst örtüsünü oluşturan, ııınsal olarak yerleştirilmiş alaturka kiremitler.....	215
Şekil B. 100: Dış son cemaat yerinin ortasındaki kubbenin çatısı.....	215
Şekil B. 101: Yapının batısındaki avlu.....	216
Şekil B. 102: Yapının batısındaki avlu (http://gorunmez-mimarlar.blogspot.com/p/cibali.html > alındığı tarih: 29.04.2012).....	216
Şekil B. 103: Doğudaki bahçede görülen mermer parça.....	217
Şekil B. 104: Doğudaki bahçede görülen mermer parça.....	217
Şekil C. 1: Rölöve/ Vaziyet planı.....	221
Şekil C. 2: Rölöve/ Bodrum kat planı.....	223
Şekil C. 3: Rölöve/ + 2.00 kotu planı.....	225
Şekil C. 4: Rölöve/ + 4.00. kotu planı.....	227
Şekil C. 5: Rölöve/ + 6.00 kotu planı.....	229
Şekil C. 6: Rölöve/ + 8.00 kotu planı.....	231
Şekil C. 7: Rölöve/ + 12.50 kotu planı.....	233
Şekil C. 8: Rölöve/ Çatı planı.....	235
Şekil C. 9: Rölöve/ 1-1 kesiti.....	237
Şekil C. 10: Rölöve/ 2-2 kesiti.....	239
Şekil C. 11: Rölöve/ 3-3 kesiti.....	241
Şekil C. 12: Rölöve/ Batı cephesi.....	243
Şekil C. 13: Rölöve/ Güney cephesi.....	245
Şekil C. 14: Rölöve/ Doğu cephesi.....	247
Şekil C. 15: Rölöve/ Kuzey cephesi.....	249
Şekil C. 16: Rölöve/ Detaylar.....	251
Şekil C. 17: Rölöve/ Detaylar.....	253
Şekil C. 18: Rölöve/ Detaylar.....	255
Şekil C. 19: Rölöve/ Detaylar.....	257
Şekil C. 20: Rölöve/ Detaylar.....	259
Şekil C. 21: Rölöve/ Detaylar.....	261
Şekil C. 22: Rölöve/ Detaylar.....	263
Şekil C. 23: Rölöve/ Malzeme analizi- batı cephesi.....	265
Şekil C. 24: Rölöve/ Malzeme analizi- güney cephesi.....	267
Şekil C. 25: Rölöve/ Malzeme analizi- doğu cephesi.....	269
Şekil C. 26: Rölöve/ Malzeme analizi- kuzey cephesi.....	271
Şekil C. 27: Rölöve/ Hasar analizi- batı cephesi.....	273
Şekil C. 28: Rölöve/ Hasar analizi- güney cephesi.....	275
Şekil C. 29: Rölöve/ Hasar analizi- doğu cephesi.....	277
Şekil C. 30: Rölöve/ Hasar analizi- kuzey cephesi.....	279
Şekil C. 31: Restitüsyon/ 1.dönem (11.yy.) + 2.00 kotu planı.....	281
Şekil C. 32: Restitüsyon/ 1.dönem (11.yy.) + 8.00 kotu planı.....	283

Şekil C. 33: Restitüsyon/ 1.dönem (11.yy.) güney cephesi 1.öneri.....	285
Şekil C. 34: Restitüsyon/ 1.dönem (11.yy.) güney cephesi 2.öneri.....	287
Şekil C. 35: Restitüsyon/ 2.dönem (11.-15.yy.) + 2.00 kotu planı.....	289
Şekil C. 36: Restitüsyon/ 2.dönem (12.-15.yy.) güney cephesi	291
Şekil C. 37: Restitüsyon/ 3.dönem (15.-20.yy.) + 2.00 kotu planı.....	293
Şekil C. 38: Restitüsyon/ 3.dönem (15.-20.yy.) güney cephesi	295
Şekil C. 39: Dönem analizi.....	297

ESKİ İMARET CAMİİ (PANTEOPTES MANASTIRI KİLİSESİ) KORUMA PROJESİ

ÖZET

En son kapsamlı onarımının 1970’li yıllarda yapıldığı düşünüldüğünde, 9 asrı aşan süredir İstanbul silüetini etkileyen Eski İmarek Camii’ nin (Pantepoptes Manastırı Kilisesi) hak ettiğı ölçüde önemslenmediğı su götürmez bir gerçektir. İçinde bulunduğı manastıra ait yapılardan günümüze yalnızca kilise yapısı kalmış olan Pantepoptes (Her şeyi gören) manastırı, Bizans İmparatorluğu’nun karanlık bir döneminde tahta geçen 1. Aleksios Komnenos’ un annesi Anna Dalassena tarafından yaptırılmıştır. İmparator 1. Aleksios Komnenos’un 1081 ile 1118 yılları arasında hükümdar olması, bu dönemle ilgili yapılmış olan çeşitli çalışmalarla beraber düşünüldüğünde manastırın 11. yüzyıl sonlarında yapılmış olduğı düşüncesi kuvvetlenmektedir.

Dikdörtgen şeklindeki kilise yapısı, ilk yapıldığı şekliyle; batıda kapalı bir narteks bölümü, içte ana ibadet mekânı, iki yanda pastophorion hücreleri, üstte galeriyle alttaki sarnıç mekânlarından oluşur. Altındaki iç son cemaat yeri mekânıyla aynı plan tipine sahip galerinin, cami ana mekânına doğru uzanan iki inziva odası vardır. Dış cepheler, genel kilise cephe yaklaşımının bir uzantısı olarak sıvasızdır, özellikle güney cephede duvar örgüsü içinde çeşitli süslemeler yer alır.

Palaiologoslar Dönemi’nde, yapının batısındaki narteksle yakın boyutlarda bir narteks daha eklenmiştir. Yapıdan anlaşılabildiğı kadarıyla bu yeni eklenen narteksin de tamamen kapalı bir mekân olmadığı, zaman içinde kapatıldığı düşünülmektedir. İstanbul’un fethinden hemen sonra manastırın diğer yapılarının da maruz kaldığı işlev değışikliği, ibadet mekânında da uygulanmış ve kilise camiye dönüştürülmüştür. Fatih Külliyesi yapıldıktan sonra, işlevlerini manastırda geçici olarak sürdüren mekânlar külliye içindeki yerlerini almış, Pantepoptes manastırı içindeki ibadethane yapısının cami işleviyle kullanımı devam etmiştir. Bu dönemde yapının güney cephesinde, dış narteksin ön kısmına denk gelen yere bir minare eklenmiştir. Benzer şekilde iç kısımda da mihrabın yerleştirilebilmesi için apsis bölümüne yeni bir duvar eklenmiştir.

Osmanlı hâkimiyetinin devam ettiğı 15. yüzyıldan itibaren yapıdaki müdahale ve değışiklikler süregelmiştir. Yapının ilk yapıldığı zamanda galeri katına ulaşımı sağladığı düşünülen dış merdivenlerin yok olması neticesinde içten bir merdiven ihtiyacının doğması ve buna bağılı olarak iç merdivenin ve asma katın yapılması, bu değışikliklerden biridir. Dış narteksteki boşlukların doldurulması ile bu mekânın kapalı bir hale getirilmesi de bu dönemde yapılan değışikliklerdendir. Benzer büyüklükte ve aynı dönemde yapılmış olan kilise yapıları göz önüne alındığında, ana kubbenin köşelerinde var olması beklenen taş sütunların, deprem vs. gibi nedenlerden dolayı taş ayaklarla değıştirilmesinin de bu dönemde gerçekleştirildiğı düşünülmektedir.

Yapının bu dönemde çevresinde yoğunlaşan yerleşim neticesinde, imparatorluk tarafından bir takım kanunlar çıkarılmıştır. 16. Yüzyıllara tarihlenen bu kanunlarda, yapının çevresinde 5 zira (3.79 m) boşluk bırakılması istenmiş, aksi durumdaki yapıların yıkılması emredilmiştir. Geçen yüzyıla kadar bu kanunların varlığı, yapıyı nispeten korumuştur. Bununla beraber, bölgedeki yangınların neticesinde yoğun yapılaşmanın baş gösterdiği 20. yüzyıl başlarında bu kanunların geçerliliğinin zayıflaması ve yapının da bu yangınlardan etkilenmesi ile birlikte yapı bakımsızlığa terk edilmiştir. Geçen yüzyıl başlarında, yapının çatısının bir onarım geçirdiği ve özgün olmayan kötü bir müdahale gördüğü, minaresinin de zamanla yıkıldığı eski fotoğraflardan anlaşılmaktadır. Güney cephedeki ana kemerlerin de kesilmesine neden olan bu çatı ancak 1970’li yıllarda yapılan onarımda kaldırılabilmiş, böylelikle yapıyı nispeten özgün haline getirmek mümkün olmuştur.

Yapının geçirdiği köklü değişiklikler neticesinde oldukça fazla katmanlı hale gelen yapının tez hale gelmesi için kapsam sınırlı tutulmuştur. İmparatorluk sınırları içinde tez çalışmasının konusu olan yapıyla benzer özellik gösteren birçok yapı bulunmaktadır. Bu yapıların yalnızca isimlerinden ve benzer yönlerinden bahsedilmiş; çalışma, İstanbul’daki yakın dönem yapılarının incelenmesiyle sınırlandırılmıştır. Kiliseden camiye çevrilen İstanbul yapıları da, plan ve dönem yönünden çeşitlilik göstermektedir. Bu yapılardan, teze konu olan “Eski İmaret Camii” ile plan şeması yönünden benzerlik gösteren yapıların üzerinde durulmuştur. Yapının tarihçesi ile beraber yapı üzerinde daha önce yapılmış olan çalışmalardan bahsedilmiş, yapının konumuyla ilgili bilgiler ve çevresiyle ilişkileri de anlatılmıştır. En kapsamlı bölüm olan 4. bölümde yapının genel özellikleri ele alınmış; mimari özellikleri, planı ve plan bölümleri anlatılmıştır. Burada yapı, batı yönündeki ana girişinden başlayarak ve doğu istikametine doğru ele alınmıştır. Tek parçadan oluşan mekânlarda anlatım kolaylığı açısından, yapıda yer alan mimari elemanlardan yararlanılarak (kemerler vs) planlar üzerinde bölümler oluşturulmuş ve bu bölümlere numaralandırma yapılmıştır. İç mekânların anlatımından sonra cepheler, çatı sistemi ve avlu/ bahçe de bu bölümde anlatılmıştır. Son kısımda, iç mekânların tümünde var olan sıvadan dolayı anlaşılamayan duvar malzemesi ve kullanılan teknikler dış cepheler esas alınarak irdelenmiştir.

Restitüsyon bölümlerinde yapının Bizans ve Osmanlı İmparatorlukları ile cumhuriyet dönemlerinde uğradığı değişiklikler, müdahaleler ve onarımlar bu bölümün içeriğini oluştururlar. Yapının ilk yapıldığı 11. yüzyıl sonu (Komnenoslar Dönemi) “1. Dönem Restitüsyonu”, batı kısmına bir narteks daha eklendiği 13.- 15. Yüzyıllar (Palaiologoslar Dönemi) “2. Dönem Restitüsyonu”, camiye çevrildiği 15. Yüzyıl (Osmanlı Dönemi) “3.Dönem Restitüsyonu” ve birkaç kapsamlı onarımın yapıldığı 20. yüzyıl da (Cumhuriyet Dönemi) “4. Dönem Restitüsyonu” olarak adlandırılacaktır. Elbette ki bu bölümlerin her birinin ayrıca birer tez konusu olabilecek kapsamda olduğu bir gerçektir, bu nedenle dört dönemde ele alınan bu bölümde ana hatlardan bahsedilmiştir. Çalışmanın son bölümündeki restorasyon başlığında öncelikle yapıda gözleme dayalı olarak tespit edilen hasar ve bozulmalar anlatılmış, daha sonra hem bu hasar ve bozulmalara karşı yapılması önerilen müdahalelerden, hem de ana restorasyon yaklaşımlarından bahsedilmiştir.

Elde edilen tüm veriler ışığında bu çalışmayla, Pantepotes Manastırı’nın ayakta kalan son yapısı olan ve bugün cami olarak kullanılan yapının mevcut durumunun ortaya konmasına çalışılmıştır. Çalışma kapsamında yapı hakkında önceden yapılmış olan araştırmalar, belgeler, fotoğraflar ve çizimler bir araya getirilmiş; yapı, günümüzdeki verilerle karşılaştırmalı olarak anlatılmıştır. Yapının çeşitli

dönemlerde uğradığı müdahaleler, yapıda görülen hasar ve bozulmalar tespit edilmiş ve yeni yapılacak müdahale önerilerine ait ana kararların verilmesi sağlanmıştır. Ayrıca günümüz şartlarında yapıya ait tüm plan, kesit, görünüş ve detaylarının çizilmesi ile restitüsyon aşamalarına ait etütler geliştirilerek uzun ömrü boyunca uğradığı değişiklikler ve müdahalelerle sonucunda oldukça fazla katmanlı ve karmaşık hale gelen yapıya dikkat çekmek, bu konuda yapılacak daha derinlemesine araştırmalar için bir yol gösterici olmak hedeflenmiştir.

ESKI IMARET MOSQUE (PANTEPOPTES MONASTERY CHURCH) RESTORATION PROJECT

SUMMARY

When it is considered that the last comprehensive repair work was concluded in the 1970s, it is beyond doubt that Eski Imaret Mosque (Monastery of Christ Pantepoptes) which has shaped the silhouette of Istanbul for more than nine centuries does not get the attention that it deserves. Anna Dalassena, mother to Alexius I Comnenus who ascended the Byzantium throne during a dark period, had the Monastery of Christ Pantepoptes (Christ the all-seeing) built, from which only the church building has survived until today and the last remains of the monastery have disappeared. The assumption that the monastery was built at the end of the 11th century is being strengthened with the fact that the reign of Emperor Alexius I Comnenus was between 1081 and 1118 as well as the different studies on this period.

The cross-in-square church consists of a closed narthex to the west, a main prayer place, pastophorion rooms on both sides, a gallery over the narthex and cisterns. The gallery has the same plan as the narthex below and there are two naoi towards the prayer place of the mosque. The facades of the church are naked, reflecting the general building approach in church architecture. Different ornaments are placed within the masonry of, in particular, the south facade.

In the Palaiologan Period, another narthex of a similar size to the west narthex was added. As can be understood from the building, it is assumed that this newly added narthex was not an enclosed structure at the beginning, but has been closed in time. Shortly after the conquest of Istanbul, functions of the other buildings of the monastery were changed as well as the place of prayer, and the church was converted into a mosque. After Fatih Mosque (Kulliye) was built, the structures inside the monastery which were being used temporarily were placed within the Kulliye and the place of prayer within the Monastery of Christ Pantepoptes has continued to be used as a mosque. During this period, a minaret was built on the front side of the exonarthex placed on the south facade of the building. Similarly, in order to place the *mihrab* inside the building, a new wall was added to the abscissa.

Since the 15th century in which the Ottoman sovereignty was in continuation, interventions and changes to the building were ongoing. The destruction of the outer stairs which were being used to reach the gallery, created the need for inner stairs. Building a staircase and mezzanine accordingly set an example to the aforementioned changes. One of the important changes performed during this period was that the building was closed as the gaps in the exonarthex were filled. Considering the churches of a similar size which were built in the same period, it is assumed that the stone columns which are expected to be placed on the corners of

the main dome were replaced with the stone pillars due to earthquake, etc. during this period.

In consequence of the dense settlement around the building, a set of laws were introduced by the emperorship. As per these laws established in the 16th century, it was required that a space of 3.79 m (5 zira) should be left around the buildings, otherwise the buildings were ordered to be demolished. These laws had protected the building to a degree by the previous century. In addition to this, at the beginning of the 20th century when the settlement became dense due to the fires in the region, these laws were started to lose their effectiveness. Since the building was also affected by these fires, it was left in disrepair. At the dawn of the previous century, it was understood from the old photos that the roof of the building was repaired using an undesirable method, and the minaret collapsed in time. This roof, which led to the cutting of the main arches of the south facade, was finally removed during a repair work in the 1970s, and thus it was possible, to an extent, to restructure the building according to its original design.

As a result of the radical changes performed on the building, it became a multi-layered structure. Thus, the scope of this study is limited for the building to become a thesis subject. Within the emperorship, there were many buildings of similar structure with the building which is the subject of the thesis study. Only the names and similar properties of those buildings were discussed and the study was limited to the review of the buildings of the recent era in Istanbul. Churches in Istanbul which were converted into mosques vary in terms of design and period. In the study, the buildings which have similar properties to "Eski Imaret Mosque", the subject of the thesis, in terms of the architectural plan were emphasized. Changes to the building as well as its history, were discussed and information on the location of the building and its position as to the surrounding area were examined. In the fourth chapter, which is the most detailed chapter, the general properties of the building were discussed and its architectural characteristics, plan and plan sections were analyzed. In this chapter, the building was examined starting from its main entrance in the west through to the east. For the sake of clarity, while explaining the places consisting of one piece, the plans were sectioned using the architectural structures in the building (arches etc.) and these sections are indicated by numbers. Following the explanation of interior places; facades, roof system and courtyard/garden were discussed. In the last chapter, the walling, which could not be understood because of the plaster on the walls of the interior places and the techniques used was analyzed based on the facades.

The restitution chapters consist of changes, interventions and repairs to the building during the Byzantine, Ottoman Empire and Republican periods. The end of the eleventh century, when the building was built (the Comnenus Period) is referred to as "First Restitution Period", the 13th - 15th Centuries, when another narthex was added to the west side of the building (Palaiologan Period), is referred to as "Second Restitution Period", the 15th century, when the church was converted into mosque (the Ottoman Period), is referred to as "Third Restitution Period", and the 20th century, when some comprehensive repairs took place (Republican Period) is referred to as "Fourth Restitution Period". It is beyond doubt that each of these chapters alone may be a thesis subject. Therefore in this chapter, the aforementioned four periods were discussed in general terms. Under the restoration title in the last chapter of the study, damage and deterioration identified on the building through observation were first discussed, followed by the interventions that are suggested

to be performed on said damage and deterioration, and the main restoration approaches were mentioned.

In this study, we attempted to analyze the current condition of the building, which is the only remnant of the Monastery of Christ Pantepoptes and which is now used as a mosque in the light of all information obtained. In the context of this attempt, previously performed research, documents, photographs and drafts regarding the building were collected and the building was examined comparatively with the data obtained at the present time. Interventions in the building during various periods and damage and deterioration to the building were identified, and it was ensured that key decisions regarding the new intervention recommendations were taken. Moreover, the objective of this study is to serve as a directive for more detailed research in this regard and to draw attention to the building which has become a multi-layered and complex structure as a result of the changes and interventions performed since the day it was built. This can be achieved through surveys on the restitution stages and by drawing up comprehensive plans, sections, views and the details of the building.

1. GİRİŞ

Bizans İmparatorluğu, uzun yıllar boyunca hüküm sürdüğü İstanbul’da, önemli mimari eserler bırakmıştır. İmparatorluğun erken dönemlerinde var olan bazilikal ve kubbeli bazilikal plan tipine sahip büyük ve yüksek kilise tipi, “Orta Bizans Dönemi” olarak isimlendirilen dönemde yerini haç planlı ve nispeten daha küçük kiliselere bırakır. Esasen bir mimari yapı topluluğu olan, genellikle surlarla çevrili ve küçük bir kent görünümündeki manastırların ortasında yer alan bu küçük kiliseler, her yönden görülebilecek şekilde yapılırlar. Tezin konusunu oluşturan “Pantepoptes Manastırı Kilisesi” de, manastıra ait diğer tüm yapıları yok olmuş ve günümüze yalnızca kilisesi kalmış olan bir yapı topluluğunun parçasıdır. Fetihden sonra camiye çevrilen yapıyla ilgili Ayvansarâyî Hüseyîn Efendi’ nin “Hadîkatü’l- Cevâmî” adlı eserinin “Eski İmâret Mescidi” bölümünde camiden ve isminden şu şekilde bahsedilmektedir;

Ebû'l- Feth Sultân Mehmed’indir. Kilisadan münkalibdir. Ayasofya vakfına mülhaktır. Sultân-ı mezbûrun câmi’-i şerîfinin sekiz medresesini binâsından sonra, imâret binâsına dek mescid-i imâret olmağla böyle şöhet bulmuştur.¹

“Eski İmaret Camii” ismiyle kullanılagelen yapıyla ilgili, Ekrem Hakkı Ayverdi’nin “Fatih Devri Mimarisi” eserinde ise şu bilgilere yer verilmektedir:

Zeyrek Camii yakınındaki (Pantepopte) manastırı olup ilk medrese Ayasofya ile Zeyrek’te ve buradaki papaz odaları denilen 35 hücrede tesis edilmişti. Fatih manzumesinin inşasından sonra, Nevafıl için müdâvim-i tâât ve ibâdât olanlara vakfeyleyip camie tahvil ve medrese kısmını da imaret olarak tertip etti. İsmi de bundan gelmektedir.

Aynı eserin “Eski İmaret” bölümünde, bugün var olmayan ve fethin ertesinde imaret olarak kullanıldığı için yakınında bulunan kiliseye de, camiye çevrildikten sonra isim veren 35 adet papaz odasının; kilisenin şimal ve şarkında² bulunduğu söylenmektedir. Bu yapının bugün hiçbir izine rastlanmasa da çevre sakinlerinden alınan bilgilerde,

¹ “Fatih Sultan Mehmet’indir. Kiliseden çevrilmiştir. Ayasofya vakfına katılmıştır. Sözü geçen Sultan’ın Camii Şerifinin imareti yanında bulunmasından bu isimle tanınmıştır.”,Çeviri, Sevim Barut’a ait yüksek lisans tezinden alınmıştır.

² Şimal ve şarkında: kuzey ve doğusunda

bahsedilen yerlerin alt kısımlarında bulunan ve çevredeki bazı yapıların bodrumlarından ulaşılan çeşitli mekânların varlığı bilinmektedir. Tezin kapsamında bulunmasalar da alt yapılar arasında var olması muhtemel bağlantılar ilgi çekicidir.

1.1 Çalışmanın Amacı

Tez çalışmasının amacı, Orta Bizans Dönemi mimari özellikleri taşıyan yapının belgelenmesi, onarımına yönelik günümüz teknolojinin el verdiği ölçüde çözüm önerileri geliştirilmesi ve araştırılmasıdır. Kaynaklara göre en son kapsamlı onarımın 1970’li yıllarda V.G.M. tarafından yaptırıldığı düşünüldüğünde, yapının uzun zamandır kaderine terk edildiği ortadadır. Bu süreç içerisinde bilimsel olmayan onarım çalışmalarının yapıya getirdiği olumsuzluklar ve yapı çevresinde artan yoğun yerleşim neticesinde yapının maruz kaldığı zararlar irdelenecektir. Tez çalışması kapsamında, zaman içinde gelişen ölçüm ve onarım yöntemleriyle yapıya hak ettiği önemin verilmesi ve daha uzun yıllar yaşatılması için öneriler ele alınacaktır.

1.2 Çalışmanın Kapsamı

Bizans İmparatorluğu’nun 9. yy. ile 13. yy. arasındaki sınırları ve bu dönemdeki yapı üretim faaliyetleri göz önüne alındığında, imparatorluk sınırları içinde tez çalışmasının konusu olan yapıyla benzer özellik gösteren birçok yapı bulunmaktadır. Bu yapıların yalnızca isimlerinden ve benzer yönlerinden bahsedilecek; çalışma, İstanbul’daki yakın dönem yapılarının incelenmesiyle sınırlandırılacaktır. Kiliseden camiye çevrilen İstanbul yapıları da, plan ve dönem yönünden çeşitlilik göstermektedir. Bu yapılardan, teze konu olan “Eski İmaret Camii” ile plan şeması yönünden benzerlik gösteren yapıların üzerinde durulacaktır.

3.bölümde yapının tarihçesi ele alınacaktır. Bu bağlamda yapı üzerinde daha önce yapılmış olan çalışmalardan bahsedilecektir. Yapının konumuyla ilgili bilgiler ve çevresiyle ilişkileri de bu bölümde anlatılacaktır.

Tez çalışmasının en kapsamlı bölümü olan 4. bölümde yapının genel özellikleri ele alınacak; mimari özellikleri, planı ve plan bölümleri anlatılacaktır. Burada yapı, batı yönündeki ana girişinden başlayarak ve doğu istikametine doğru ele alınmıştır. Tek parçadan oluşan mekânlarda anlatım kolaylığı açısından, yapıda yer alan mimari elemanlardan yararlanılarak (kemerler vs) planlar üzerinde bölümler oluşturulmuş ve

bu bölümlere numaralandırma yapılmıştır. İç mekânların anlatımından sonra cepheler, çatı sistemi ve avlu/ bahçe de bu bölümde anlatılmıştır. Son kısımda, iç mekânların tümünde var olan sıvadan dolayı anlaşılamayan duvar malzemesi ve kullanılan teknikler dış cepheler esas alınarak irdelenmiştir.

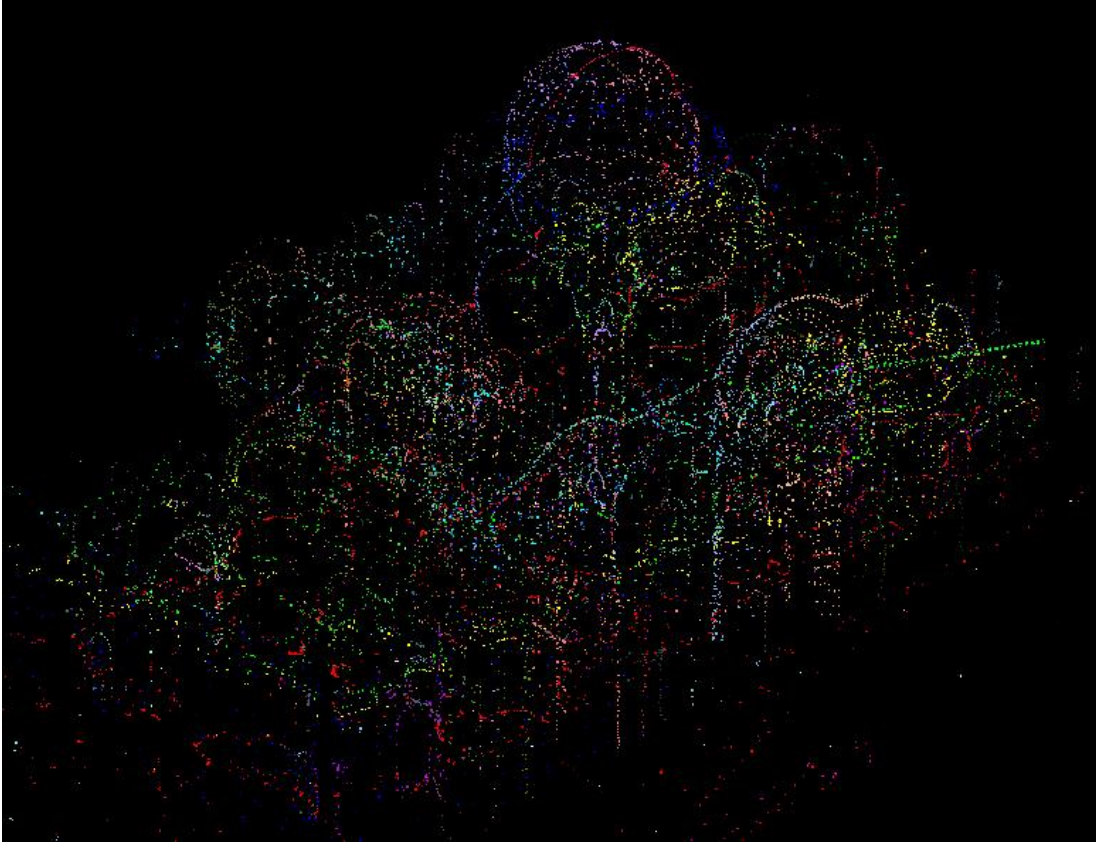
5. Bölüm restitüsyonlara ayrılmıştır. Yapının Bizans ve Osmanlı İmparatorlukları ile cumhuriyet dönemlerinde uğradığı değişiklikler, müdahaleler ve onarımlar bu bölümün içeriğini oluştururlar. Restorasyon başlığındaki 6. Bölümde müdahale önerilerinin tartışılacaktır.

1.3 Yöntem

Yapının ölçüm aşamasından önce tüm plan ve kesitleriyle beraber kısmen cepheleri, 35x50 cm boyutlarında levhalara el çizimleri şeklinde hazırlanmıştır. Ulaşılabilen tüm detaylar, profil taraklarıyla çizilmiş, daha sonra kalıpları çıkartılarak yerlerine uygunluğu kontrol edilmiştir. Detay çizimleri için kapı, pencere, mihrap, minber, alem, korkuluk vs elemanların tümü tek tek ölçülerek belgelenmiştir. Yapının genelinde, planlarda ve kesitlerde ölçüm çalışması Pentax marka, V-325N model Total Station ile yapılmış, şerit ve lazer metre ile desteklenerek doğruluğu karşılaştırılmıştır. Dış cephelerde ise iki farklı yöntem denenmiştir. Bunlardan ilki batı cephesinde kullanılan fotogrametri yöntemidir. Cephenin belli yerlerine yapıştırılan hedefler, total station ile ölçülmüş, cephenin fotoğrafları çekilmiş ve bilgisayar ortamında “Perspective rectifier” programında hazırlanan fotoğraflar üzerinden mevcut cephe çizime aktarılmıştır. Güney, doğu ve kuzey cepheleriyle çatı ve bodrumda ise “Faro 3d laser scanner” kullanılarak yüzeyler taranmış ve bilgisayar ortamına aktarılarak üzerinden çizimler hazırlanmıştır.

Bilgisayar ortamında hazırlanan rölöve çizimlerinde, ahşap kaplı olan zemin kat döşemesi üzerinde, yapının ana kubbesinin yaklaşık orta noktası ± 0.00 kotu olarak kabul edilmiş, bu noktaya göre UCS oluşturulmuş ve yapının diğer tüm iç ve dış mekân kotları bu noktaya bağlanmıştır. Tüm çizimler bilgisayar ortamına aktarıldıktan sonra malzeme, hasar ve dönem analizleri gözleme dayalı olarak yapılmıştır.

Yapının bugünkü kullanımı göz önünde bulundurularak, mekân tanımları cami fonksiyonuna göre yapılmış; ilk kullanım amacı olan kilise fonksiyonuna göre olan mekan tanımları parantez içinde gösterilmiştir.

Şekil 1.1: Total station ile alınan noktalar.

Yapıyla ilgili olarak İstanbul'daki üniversitelerde ve kütüphanelerde bulunan kitap ve tezler taranmış, fotoğraf arşivlerindeki eski fotoğraflar ve web sitelerindeki kişisel arşivlerle makaleler incelenmiştir. Ayrıca İstanbul dışındaki çeşitli üniversitelerde yapılmış olan tez çalışmalarından da faydalanılmıştır. İstanbul 4 Numaralı KVKBKM arşivinde, yapıya ve çevresine ilişkin belgeler ve çizimler incelenmiştir. Tez süreci boyunca VGM İstanbul (1.Bölge) Bölge Müdürlüğü arşivindeki çalışmaların sürmesi nedeniyle, burada bulunan arşivden faydalanılamamıştır; yalnızca burada görevli Arkeolog Murat Sav'ın teşvik edici yaklaşımı ve kişisel arşivindeki fotoğrafları paylaşması, restitüsyon çalışmalara katkıda bulunmuştur.

2. ORTA BİZANS DÖNEMİ MİMARİSİNDE KİLİSELER

2.1 Tarihsel Gelişim

“ Bizans Devleti tarihi içinde en önemli dönemlerden biri olan ve genellikle Orta Dönem olarak adlandırılan zaman dilimi, İkonoklazma (insan tasvirli dini resimlerin yok edildiği)’nın sona erdiği 843 ile başlayıp, başkentin 4. Haçlılarca istila edildiği tarih olan 1204 yılına kadar devam etmiştir” (Çetinkaya, 2003, syf. 1). Kurulmasından 9. yüzyıla kadar geçen sürede çok güçlü bir Akdeniz İmparatorluğu olan Bizans, zamanla güç kaybetmiş ve elindeki toprakları kaybetmeye başlamıştır. Bu süreç sonunda “Tek büyük bir kentten, kültür ve sanatı tümüyle tekelinde tutmanın keyfini yaşayan Konstantinapolis’ten oluşan kırsal bir devlete dönüştü. Orta Bizans Devletinin mimari tarzı da doğal olarak İustinianos dönemindekilerden çok farklı olacaktı” (Mango, 2006, syf. 158).

2.2 Plan Tipleri

İmparatorluğun en güçlü olduğu erken dönemlerde yapılan büyük ve görkemli dini yapılarda (Ayasofya, İmrahor Camii vb) çoğunlukla bazilikal plan şeması kullanılmıştır. Zamanla güç kaybeden imparatorluk sınırları içinde 9. yüzyıldan itibaren daha küçük boyutta dini yapılar yapılmaya başlanacaktır. Böylelikle imparatorluk “ Yaklaşık 500 yıllık geleneksel kilise plan şeması olan bazilikaları bir bakıma terk etmiş sayılıyordu” (Tok, 1997, syf. 8’ de atıfta bulunduğu gibi).

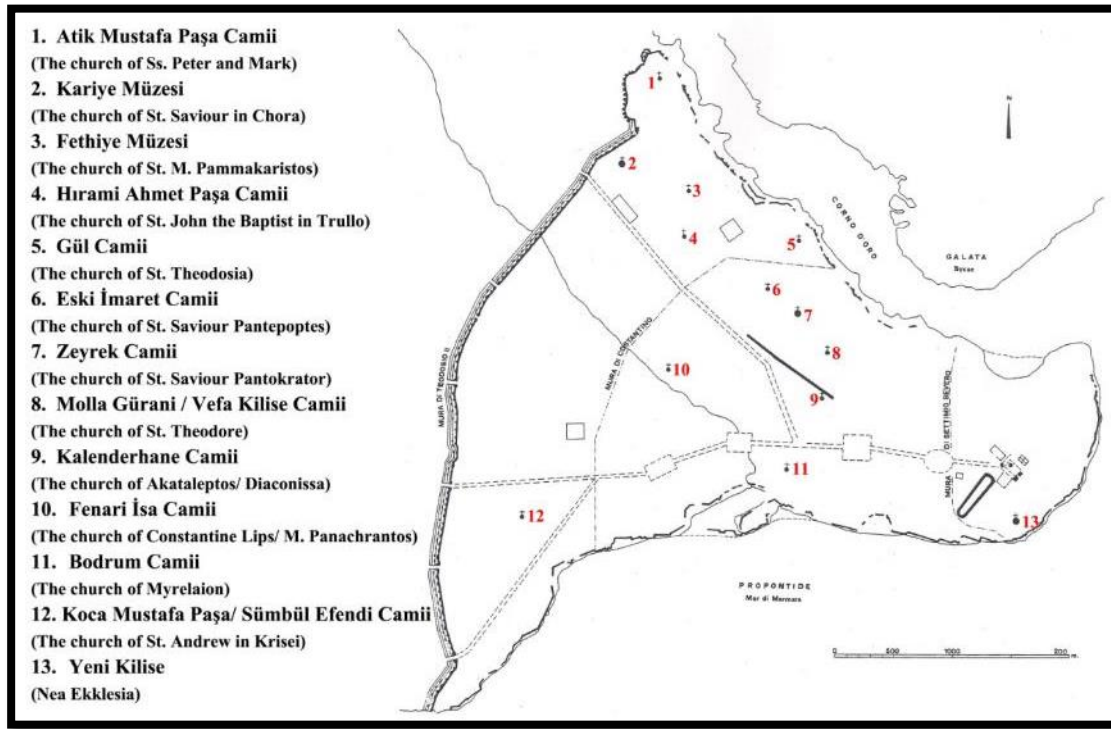
Cyril Mango, “Bizans Mimarisi” eserinde Orta Bizans Dönemi olarak tariflenen dönemdeki kilise yapılarıyla ilgili şu bilgileri vermektedir:

Orta Bizans Dönemi mimarisinin temel katkısı, kendi yönünden mükemmel olan bir kilise tipi ortaya çıkarmasında yatar. Bu tip kilise hiçbir zaman büyük olmamıştır hatta bazen ufaktır, çünkü çok sayıda kişiden oluşan bir cemaate hizmet getirmek zorunda değildir. Konstantinapolis’te daha önceki dönemlerden miras kalan pek çok büyük cemaat kilisesi vardır...Nüfusu giderek azalan bir kent için bu kiliseler yeterli hatta fazlaydı...Piskoposluğun güvenilir parasal durumu taşrada, bazen gerek duyulsa bile büyük cemaat kiliselerinin yapımını engellemiştir; eğilim çok sayıda küçük komşu kiliseler yaptırmaktır.

Böylelikle, ortasında haçın var olduğu farklı plan şemalarındaki kiliseler (Kare içinde haç, ortada kubbeli (4 destekli) haç, dehlizli ve kapalı yunan haçı plan tiplerinde) yapılmaya başlanmıştır. İstanbul’ da var olan ve kiliseden camiye veya müzeye çevrilen yapılar arasında Kariye Müzesi kare içinde haç plan tipine; Gül Camii, Kalenderhane Camii ve Atik Mustafa Paşa Camii ortada kubbeli haç plan tipine; Fethiye Müzesi’nin kuzey bölümü, Fenari İsa Camii’nin güney bölümü dehlizli plan tipine; Fenari İsa Camii kuzey bölümü, Bodrum Camii, Zeyrek Camii’ nin kuzey ve güney kiliseleri, Fethiye Müzesi’nin güney bölümü, Hırami Ahmet Paşa Camii, Molla Gürani Camii ve tezin konusunu oluşturan Eski İmaret Camii kapalı yunan haçı plan tipine örnektir.

2.3 Kapalı Yunan Haçı Plan Tipine Örnekler

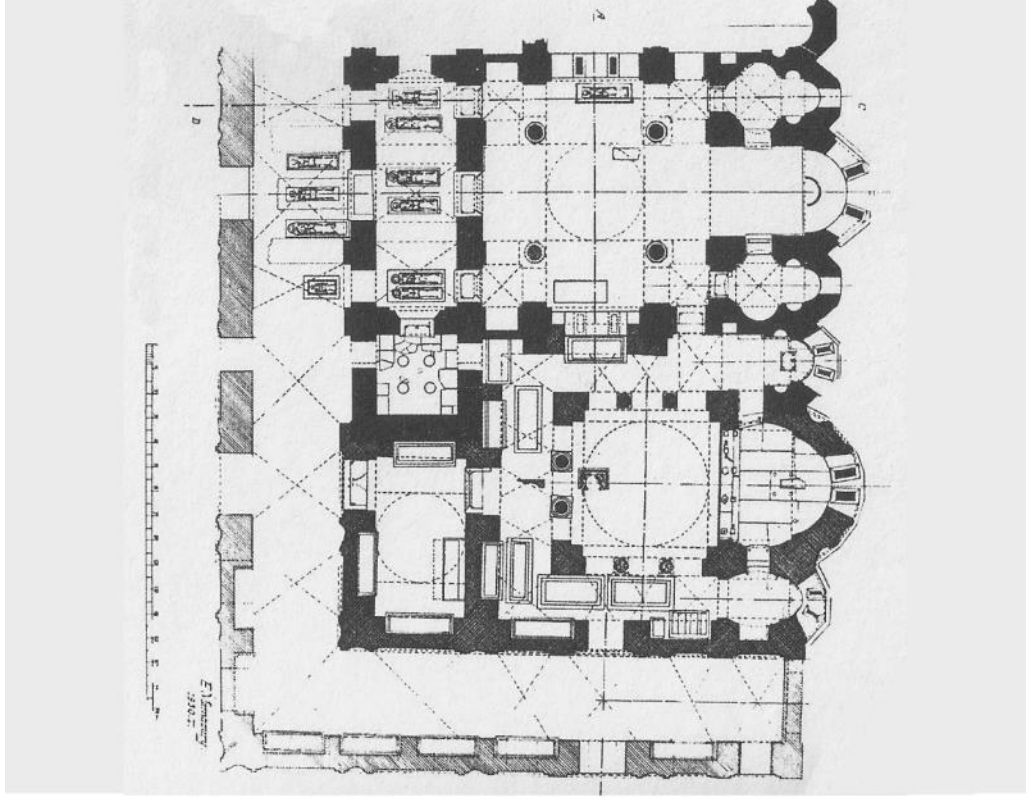
880 yılında 1. Basileos’ un (881-886) İstanbul’ da yaptırdığı ve 15. yüzyılın ortalarında yıkıldığı için (Mango, 2006) günümüze ulaşamayan Nea Ekklesia (Yeni Kilise) bilinen en eski örneklerdendir. Yapıyla ilgili elde var olan sınırlı bilgiden plan şemasının kapalı yunan haçı (Tok, 1997) ya da kare içinde haç (Mango, 2006) plan tipinde olduğu söylenebilir.

Şekil 2.1: Tezde bahsi geçen yapıları gösteren Tarihi yarımada haritası, Mango (2006)’ daki harita üzerine notlar eklenerek.

2.3.1 Fenari İsa Camii (Lips Manastırı Kilisesi)

Günümüze gelebilen en eski örnek, 907 yılına tarihlenen Fenari İsa Camii' nin kuzey kilisesidir. Kapalı yunan haçı plan tipindeki kilisenin güneyine 13. yüzyılda bir kilise daha eklenmiştir. Sonradan eklenen bu kilise dört destekli ve dehlizli plan tipindedir.

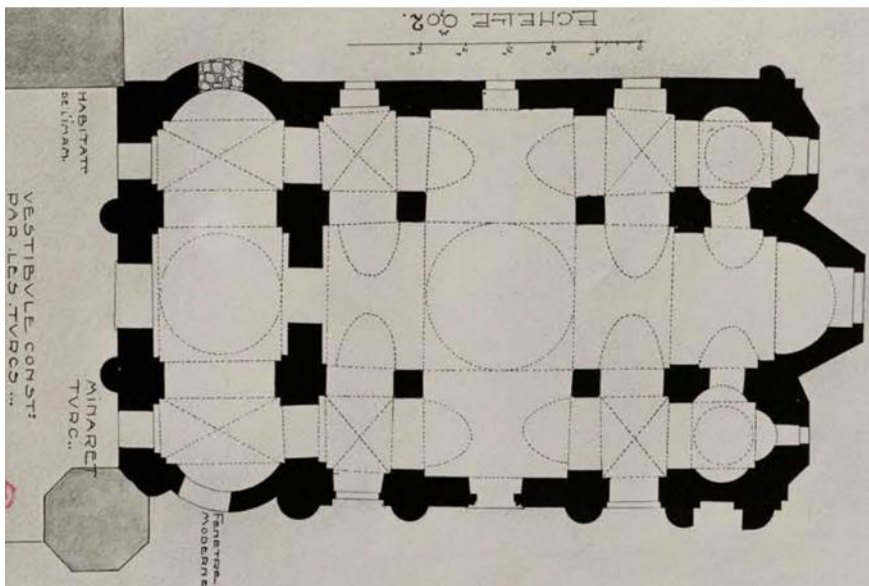
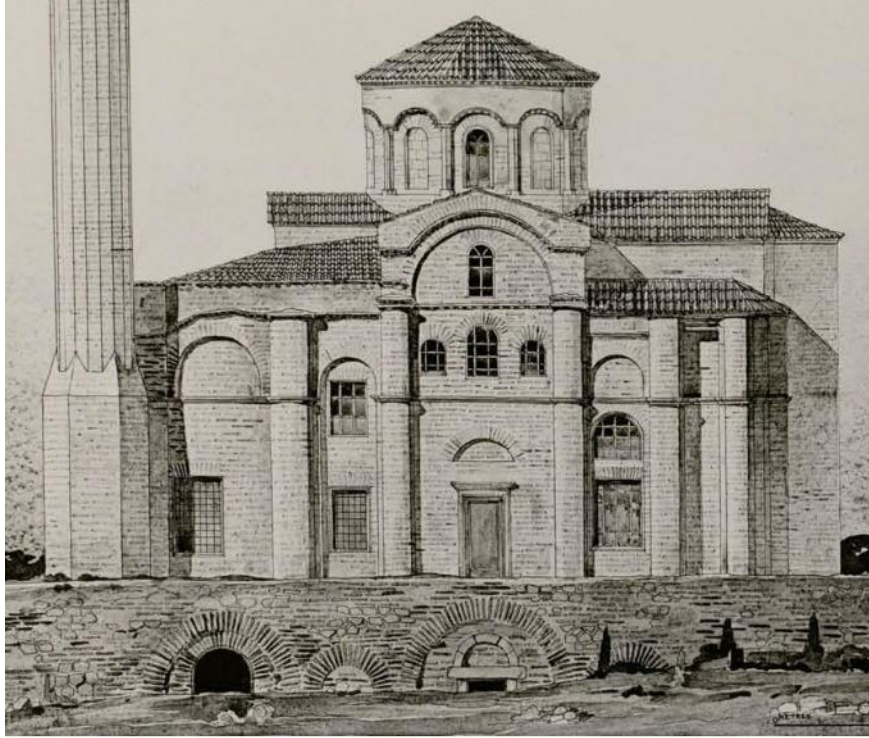

Şekil 2.2: Fenari İsa Camii üstte plan (Kırımtayıf, 2001) ve altta kuzey kilisesi boyuna kesiti (Ebersolt & Thiers, 1913).

2.3.2 Bodrum/ Mesih Ali Paşa Camii (Myrelaion Kilisesi)

920- 922 yılları arasında yapıldığı düşünülen (Kırımtayf, 2001) kiliseyi Cyril Mango şöyle tarif etmektedir:

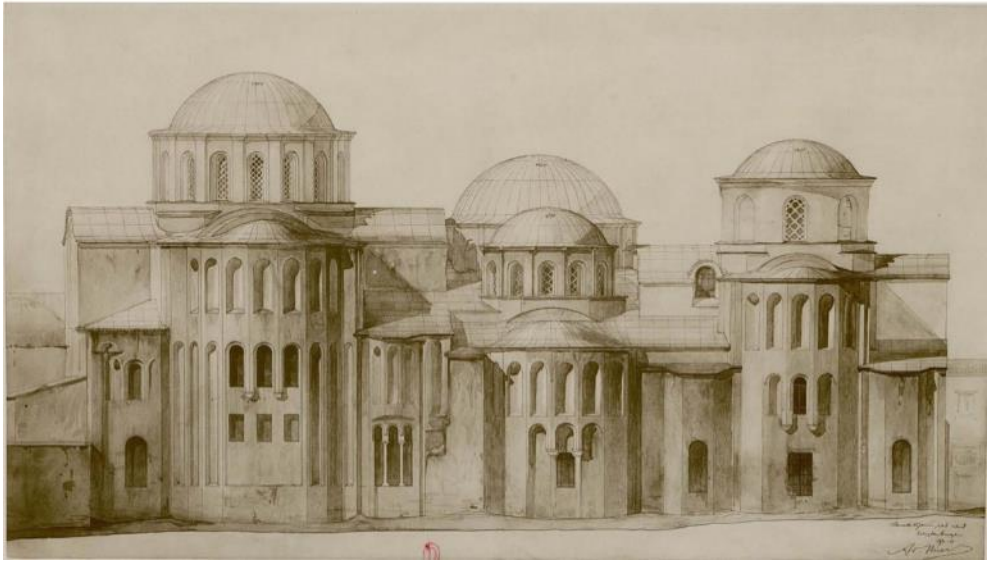
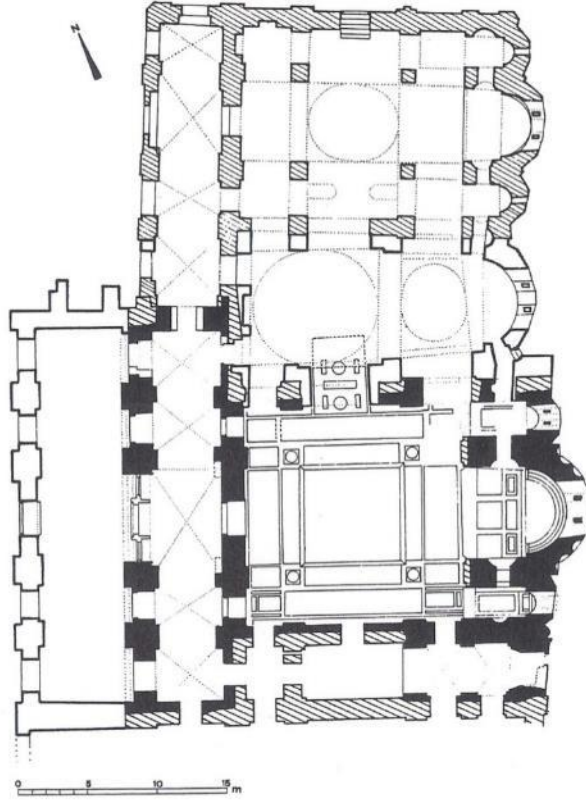
Kilise küçüktür ama çok temiz bir işçilikle yapılmış, duvarlar arada taş sıraları olmaksızın tuğla ile örülmüştür...[Kuzey- güney aksında] altışar duvar payesi ile içteki bölümlenme dışa yansıtılır. Bu duvar payeleri özellikle burada kullanılmak üzere üretilen yuvarlatılmış tuğlalarla örülmüştür.

Şekil 2.3: Bodrum Camii (Myrelaion)’ne ait, üstte güney cephe ve altta plan (Ebersolt & Thiers, 1913).

2.3.3 Zeyrek Kilise Camii (Pantokrator Kilisesi)

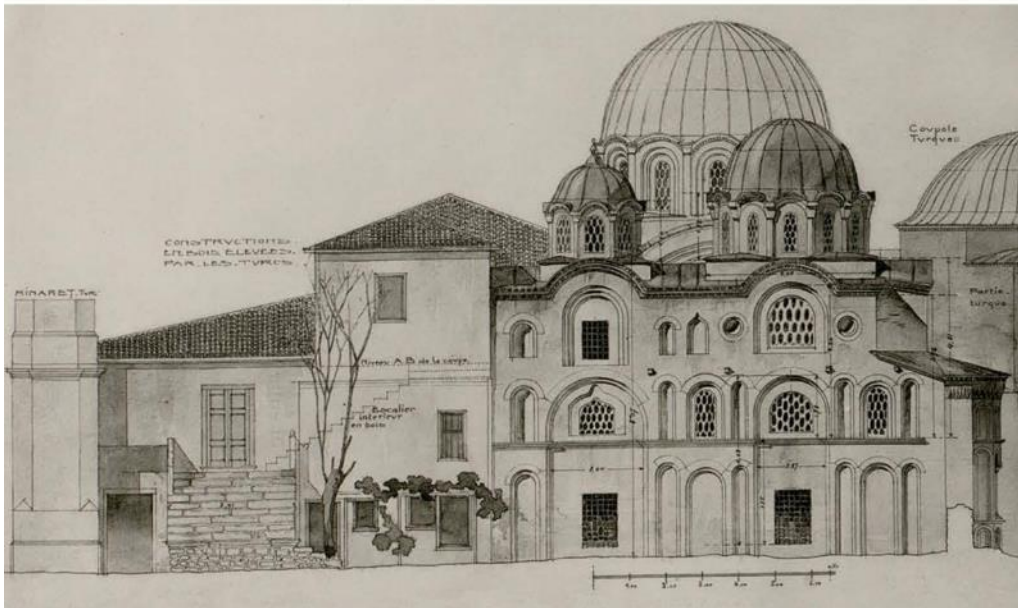
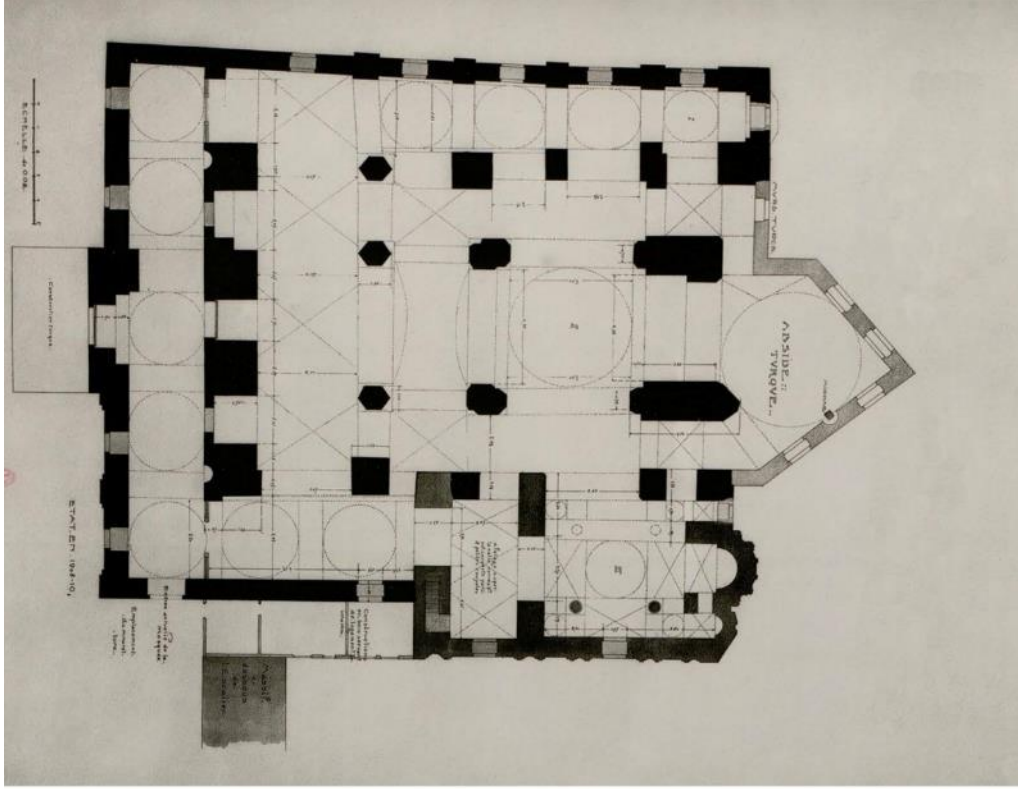
Farklı zamanlarda yapılan iki kilise ve aralarındaki mezar şapelinden oluşan yapının güney kilisesi 1118-1124 tarihleri arasında (Mango, 2006) yapılmıştır. Kuzey kilise ve arada kalan mezar şapeli ise 1136'dan önce, İmparator 2. İoannes tarafından yaptırılmıştır.

Şekil 2.4: Zeyrek Kilise Camii, üstte plan (Mango, 2006) ve altta doğu cephesi (Ebersolt & Thiers, 1913).

2.3.4 Fethiye Camii/ Müzesi (Pammakaristos Kilisesi)

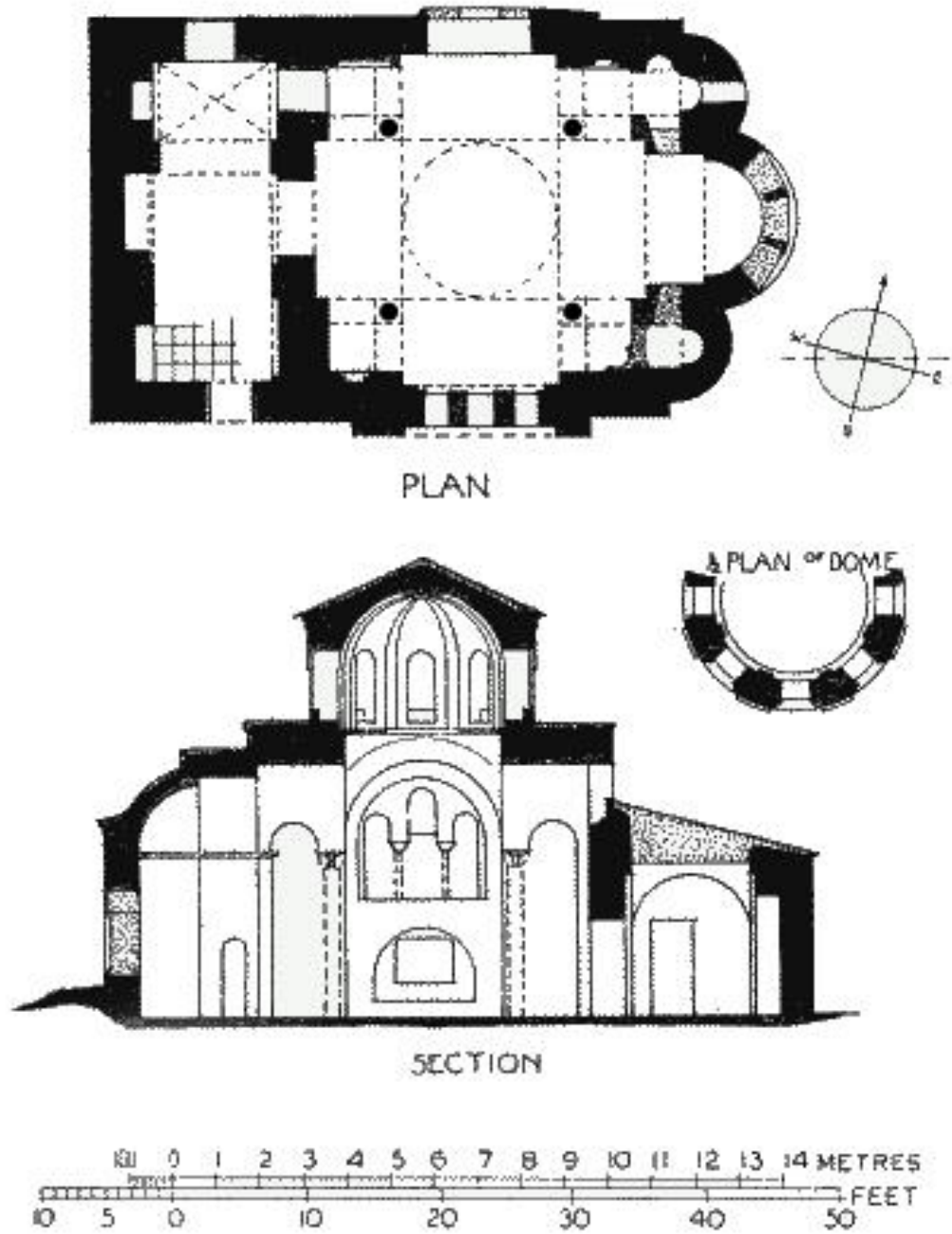
Mango (2006), yapının şu anda cami olarak kullanılan kuzey kısmının 12. Yüzyıla ait olabileceğini söyler. Bugün için müze olarak kullanılan, kapalı yunan haçı plan tipindeki güney kısmının ise (parekklesion) 1310 yılına tarihlendiğini belirtir.

Şekil 2.5: Fethiye Camii/ Müzesi, üstte plan ve altta güney cephesi (Ebersolt & Thiers, 1913).

2.3.5 Hırami Ahmet Paşa Camii

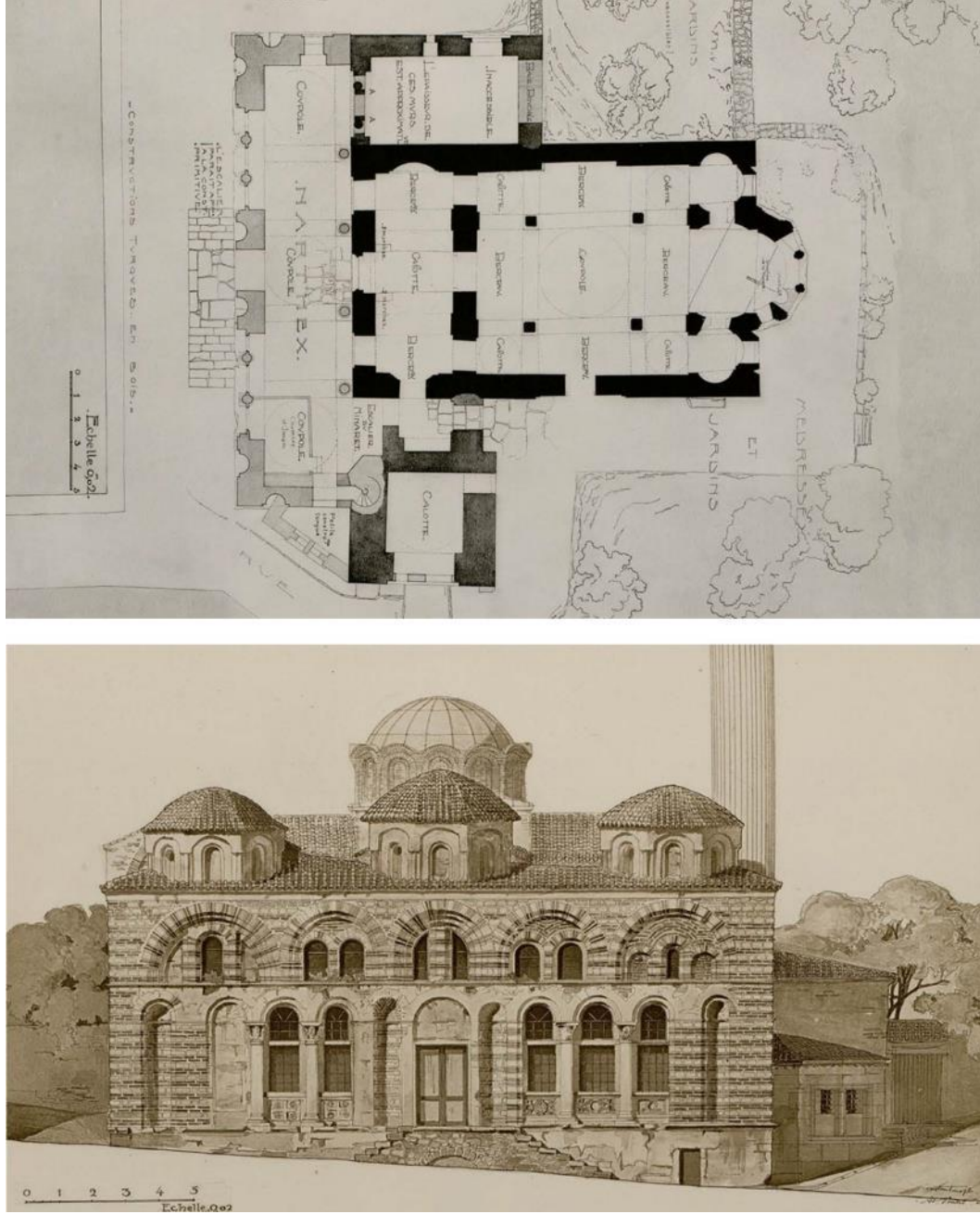
Yapım tarihi tam olarak bilinemese de mimari özellikleri bakımından 12. yüzyıla tarihlenen (Çınar, 2008) yapı, boyutları bakımından oldukça küçüktür. Fetih'ten uzunca bir süre sonra, 16. yüzyılda camiye çevrilmiştir. Kapalı yunan haçı plan şemasına sahiptir.

Şekil 2.6: Hırami Ahmet Paşa Camii plan ve kesiti, Millingen (1912).

2.3.6 Molla Gürani/ Vefa Kilise Camii

Ana yapısı 11. yüzyıla ait olan kiliseye, Palaiologoslar döneminde bir dış narteks eklenmiştir (Kırımtayfı, 2001). Batı cephesini oluşturan bu narteks, sıralı sütun dizileri, kör nişleri ve cephelerdeki süslemeleriyle oldukça hareketlidir.

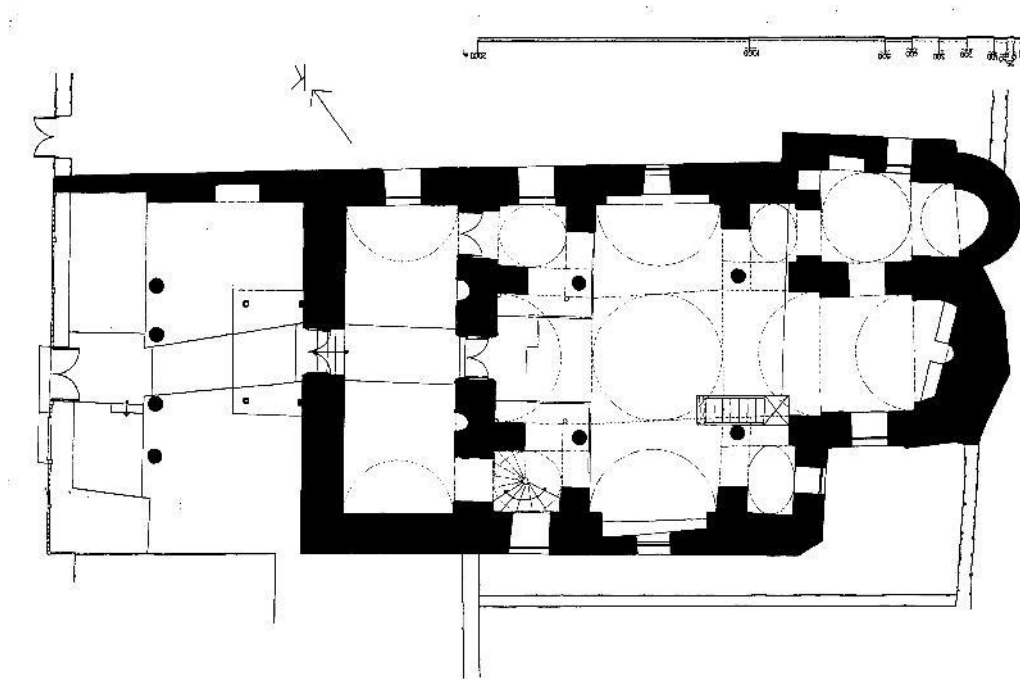
Şekil 2.7: Molla Gürani /Vefa Kilise Camii, üstte plan ve altta batı cephesi (Ebersolt & Thiers, 1913).

2.3.7 Benzer örnekler

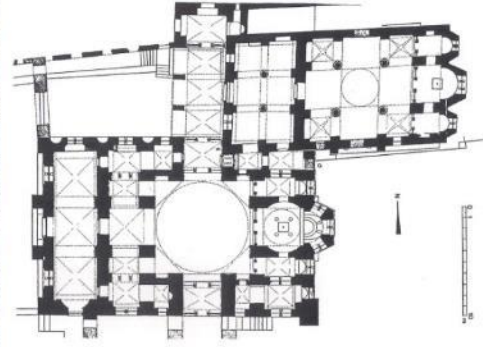
Kapalı yunan haçı plan tipine sahip benzer örneklere, yapılışı 8. yüzyıla tarihlenen Tirilye Fatih (Hagios Stephanos Kilisesi) Camii' ni (Mudanya,Bursa), 10.yüzyılda yapılmış olan Hosios Loukas Kilisesi'nin kuzey bölümünü (Distomo, Yunanistan), 11. yüzyılda yapılmış olan Panagia ton Khalkeon Kilisesi' ni (Selanik, Yunanistan) ve 14. Yüzyıl başında yapılmış olan Kutsal Havariler Kilisesi' ni (Selanik, Yunanistan) verebiliriz.

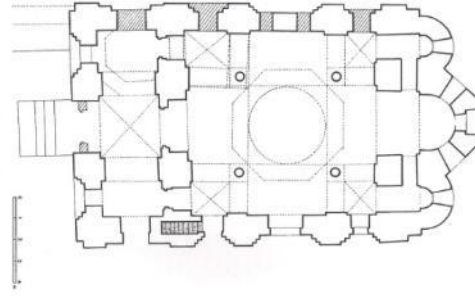
Şekil 2.8: Tirilye Fatih Camii fotoğrafları.

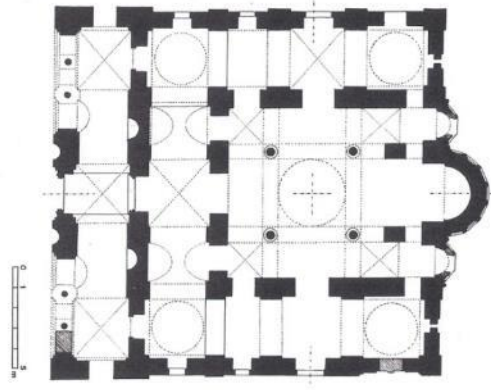
Şekil 2.9: Tirilye Fatih Camii planı, Pekak (1991)'den sonra düzeltmelerle.

Şekil 2.10: Hosios Loukas Kilisesi doğu cephesi fotoğrafı³ ve planı (Mango, 2006).

Şekil 2.11: Panagia ton Khalkeon Kilisesi kuzey cephesi fotoğrafı⁴ ve planı (Mango, 2006).

Şekil 2.12: Kutsal Havariler Kilisesi doğu cephesi fotoğrafı⁵ ve planı (Mango, 2006).

³ Fotoğraf, <http://www.alexandrosgr.com/osios-loukas.php> web sitesinden alınmıştır.

⁴ Fotoğraf, <http://www.thessaloniki4all.gr> web sitesinden alınmıştır.

⁵ Fotoğraf, <http://www.alexandrosgr.com/osios-loukas.php> web sitesinden alınmıştır.

3. YAPININ TARİHÇESİ, KONUMU VE BULUNDUĞU ÇEVRE

3.1 Tarihçe

Tezin konusunu oluşturan Eski İmaret Camii, fetihten kısa bir süre sonra camiye çevrilen bir Bizans kilisesidir. İçinde bulunduğu manastıra ait yapılardan günümüze yalnızca kilise yapısı kalmıştır. Kilise yapısına da adını veren Pantepoptes (Her şeyi gören) manastırı, Bizans İmparatorluğu'nun karanlık bir döneminde tahta geçen 1. Aleksios Komnenos⁶' un annesi Anna Dalassena tarafından yaptırılmıştır.

İmparatorun eşi Eirene Doukaina ile ilgili yapılan tez çalışmasında, Anna Dalassena'nın 1100 yılında Pantepoptes Manastırı'nda inzivaya çekildiği söylenmektedir (Lundy, 1988). Bu bilgiye göre manastır, 11. yüzyılın sonlarında yapılmış olmalıdır. Eyice (1994), manastırın 1081- 1087 yılları arasında kurulduğunun ileri sürülebileceğini söyler.

3.2 Yapı Hakkındaki Araştırmalar

Orta Bizans Dönemi mimarisi hakkında elde olan kaynakların neredeyse tümü Pantepoptes Manastırı ve kilisesinden bahseder.

Birçok araştırmacının eserlerinde yer verdiği, Paspates' in hazırladığı ve yaklaşık 1876'ya tarihlenen, yapıya güneydoğudan bakan bir perspektif çizim vardır.

Charles Texier' le (1802-1870) ilgili yaptığı tez çalışmasında Yum (1975), Texier' in Eski İmaret Camii ile ilgili bir plan ve bir enine kesit çizimi olduğundan bahseder.⁷

Millingen (1912), yapıyı oldukça teferruatlı anlattığı eserinde plan, boyuna kesit, detay ve profil çizimlerine yer verir.

⁶ 1081 ile 1118 yılları arasında hükümdarlık yapan, ilk Komnenoslar Devri Bizans hükümdarı (Mango, C. 2008)

⁷ Yum (1975), C. Texier'in çalışmasında binanın 9. yüzyıl yapısı olduğunu kaydettiğini ve adının da "Libis Manastırı" olarak geçtiğini söylemektedir.

Akgündüz, Öztürk ve Baş (1994), Kiliseden Müzeye Ayasofya Camii adlı eserlerinde; 1845-1860 yılları arasında Ayasofya Camii Vakfı Gider Muhasebe defterlerindeki araştırmalarında, Eski İmaret Camii'nin de bu vakıf tarafından masrafları karşılanan camilerden biri olduğu bilgisi verir.

Ebersolt & Thiers (1913)'ın eserinde yapıyla ilgili bir plan, bir boyuna kesit ve güney cepheye ait çizimler bulunur.

Krautheimer (1965) eserinde yapıyla ilgili kısaca bilgi ve birkaç fotoğraf vermekle yetinir.

Mathews (1971), İstanbul'daki erken dönem kiliselerini anlattığı eserinin bir bölümünde, Orta Bizans Dönemi' ne ait kilise yapılarının plan tiplerini (Eski İmaret Camii de dâhil olmak üzere) karşılaştırır.

Mango (1993) eserinde C. Texier' in 1833-1835 yılları arasında bulunduğu İstanbul'da, Erken ve Orta Dönem Bizans Dönemi kiliseleri ile ilgili hazırladığı çizimlerden bahseder, Eski İmaret Camii ile ilgili olan bir plan ve bir enine kesitin bulunduğu çizime yer verir.

Ousterhout (1994) “Arkeoloji ve Sanat Dergisi” ndeki makalesinde, yapıda 1990 yılında yapılan, bilimsel olmayan onarım çalışmasından uzun uzun bahseder. Diğer eserinde ise yapıdan kısaca söz edip bodrum katı oluşturan sarnıca ait bir plan ve iki kesite yer verir.

Freely ve Çakmak (2005) yapının yapıldığı dönem olan Komnenoslar Devrini anlattıktan sonra Millingen ve Paspates' ten alıntılanmış çizimlere yer verir.

Hadîkatü'l-Cevâmi' de ve Tahsin Öz' ün İstanbul Camiler kitaplarında yapıyla ilgili kısaca bilgi verilmektedir.

Gurlitt (1999) eserinde yapıdan kısaca bahseder, güney cephenin kısmi çizimini ve batı avlusunda, cephenin önünde bulunan mermer sütun başlığı ile ilgili Prof. Dr. Hugo Hartung'un hazırladığı sütun başlığı çizimini paylaşır.⁸

⁸ Bu sütun başlığının, batı avlusunda mevcutta bulunan sütun başlığı olmadığı (Şekil 4.101), belki zamanla yok olmuş olan başka bir başlığı işaret ettiği söylenebilir.

Ayverdi (1953), Fatih Devri Mimarisi eserinde, Eski İmareti camiiinden kısaca bahseder; Gurlitt' ten alıntılanarak, caminin güney cephesine ait bir çizime yer verir. Ayrıca imaret olarak kullanılan papaz odalarından da ayrıca bahsedilmiştir.

Yalaman (1990) hazırladığı sanat tarihi yüksek lisans tezinin konusu olarak seçtiği yapıyla ilgili teferruatlı bir anlatım yapmıştır. 1990 yılındaki bilimsel olmayan onarım çalışmasından da bahsedilen çalışma, o döneme ait fotoğraflarla desteklenir.

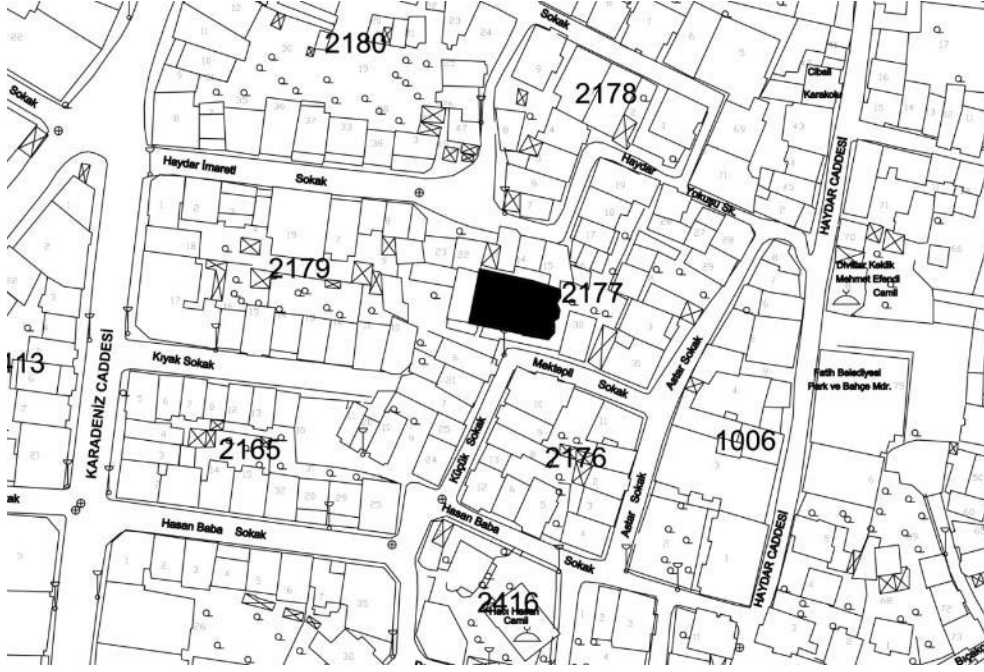
Çetinkaya (2003), doktora tezinde yapıdan ayrıntılı şekilde söz ettikten sonra Mathews' tan alıntılanarak bir plan çizimi aktarır.

Duran (2003) doktora tezinde, tarihi yapıların fotogrametrik olarak belgelenmesi üzerine hazırladığı çalışmasında örnek olarak seçtiği Eski İmareti Camii'nin 3 boyutlu bir modelini hazırlamıştır.

Özügül (2005), doktora tezinde yapıda bulunan taş kapı profilleri ile ilgili çizimler ve taş cinsleriyle ilgili bilgiler verir.

3.3 Yapının Konumu

Yapı, Fatih Haydar Mahallesiinde; 2177 ada 5 parselde bulunmaktadır. Yapının içinde olduğu adayı çevreleyen sokaklardan biri binalar ve bahçe duvarlarıyla kapatıldığı için üç yapı adası (2177, 2179, 2165) grubu, hâlihazırda tek ada haline gelmiştir. Molla Zeyrek Camii'nin kuzey batısında, Fatih Külliyesi'nin güneydoğusunda yer alan yapı Haydar Caddesi ile ona paralel Karadeniz Caddesi'nin arasındadır; yapıya Küçük Mektepli Sokak'tan ve Haydar İmareti Sokak'tan ulaşılabilir. Haydar İmareti Sokak' ın sonunda küçük bir meydan haline gelen yoldan, yapının batısında yer alan küçük bahçeye giriş sağlanmaktadır. Küçük Mektepli Sokak' tan ise yapının güney bahçesine girilir. Bahçelerin birleşik olduğu göz önüne alındığında, burada kendiliğinden oluşmuş bir sokağın var olduğundan söz edilebilir.

Şekil 3.1: Hâlihazır harita üzerinde, Fatih Haydar Mahallesi'ndeki Eski İmaret Camii (Pantepotes Manastırı Kilisesi)' nin konumu.

Şekil 3.2: Istanbul Project: Istanbul Historic Peninsula Conservation Study, Vol 2: Zeyrek kitabında, Zeyrek bölgesini gösterir harita.

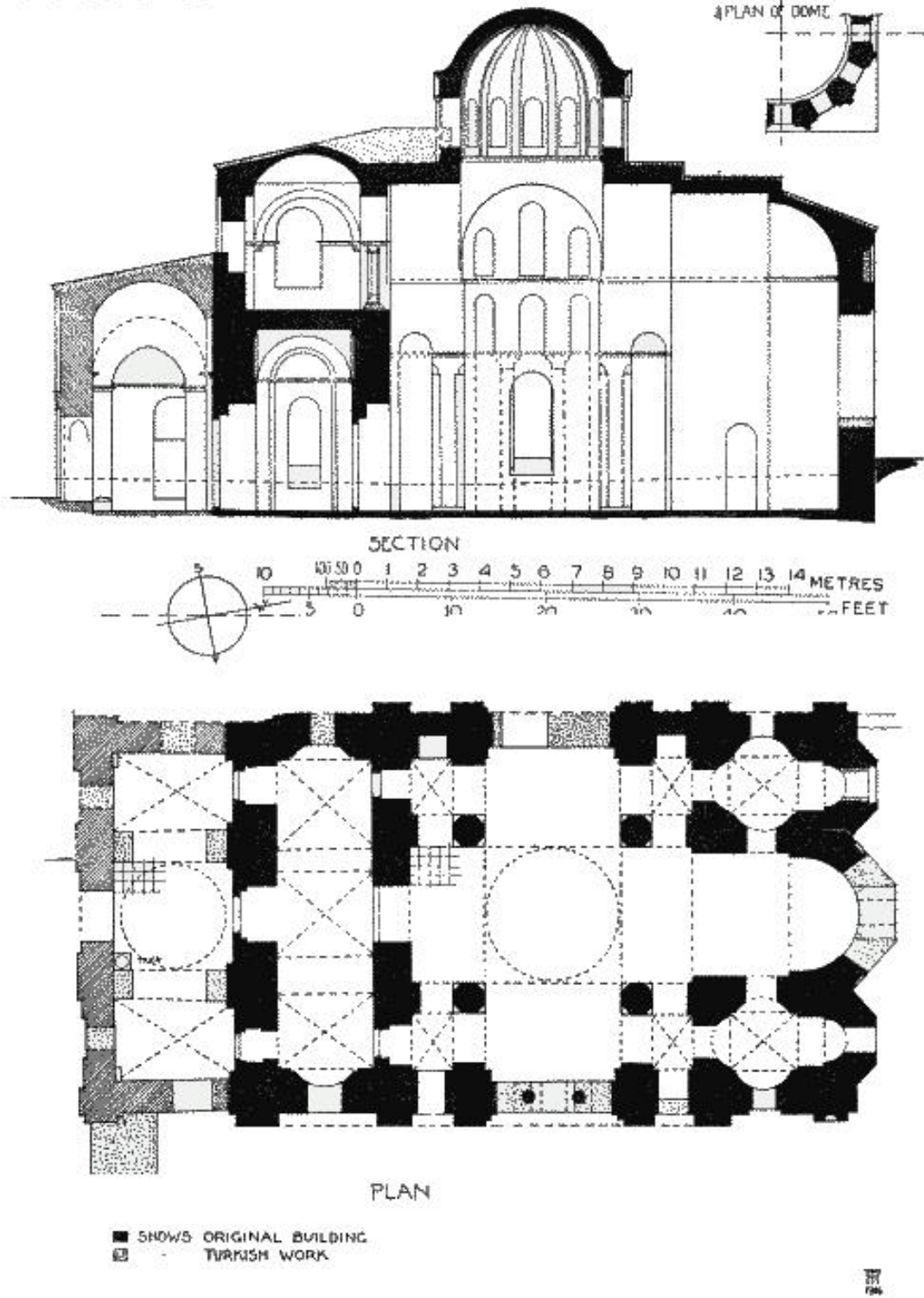
4. YAPININ MİMARİ ÖZELLİKLERİ

Etrafındaki yoğun yerleşim arasında sıkışmış durumdaki yapı, doğu- batı doğrultusunda uzamaktadır. Yaklaşık 26,7 x 13,3 m. boyutlarındaki yapı, kapalı yunan haçı planına sahiptir. Merkezin dört yanında bulunan dairesel tonozları doğu yönünde kademeli şekilde uzamaktadır. Doğu batı aksında her iki yönden ortaya doğru yükselen tonoz grupları, ortada ve en yüksekte bulunan 12 kaburgalı ana kubbeyi desteklemektedirler. Farklı yüksekliklere sahip çatı elemanları, cephelerdeki çıkıntılı duvar parçalarıyla beraber cepheleri hareketlendirir. Genelde sıvasız tuğla ve taş kullanılarak yapılmış olan yapının cepheleri yer yer çeşitli süsleme elemanları kullanılarak (meander frizi, dairesel süslemeler, gamalı haç vs.) zenginleştirilmiştir.

4.1 Plan Özellikleri ve İç Mekân Bölümleri

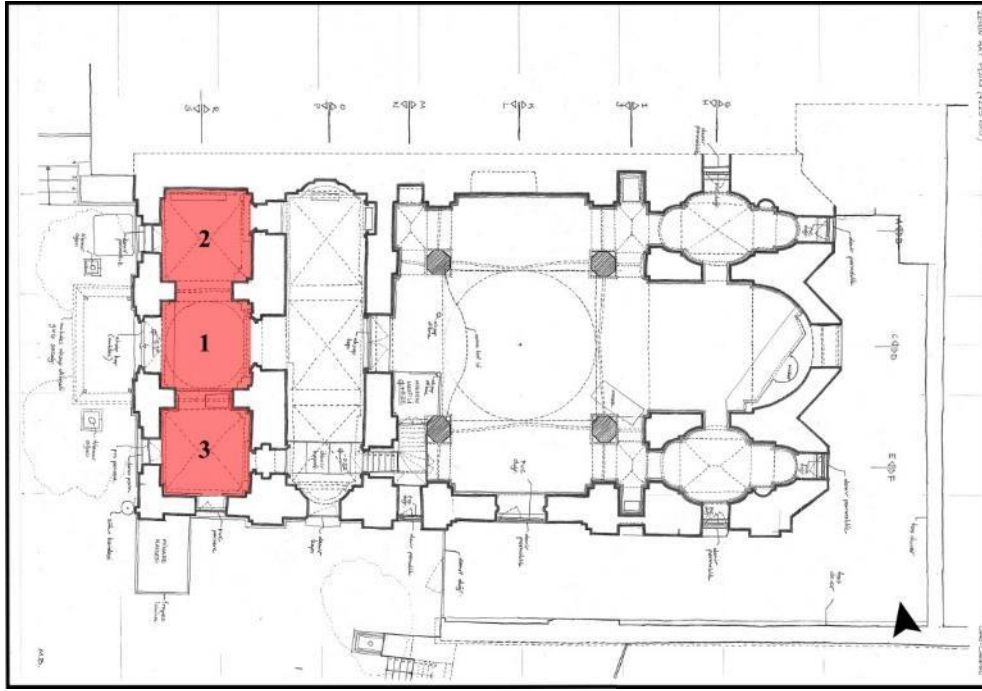
Günümüzde cami olarak kullanılan dikdörtgen şeklindeki yapı; dış ve iç son cemaat yerleri (dış ve iç narteksler), harim bölümü (naos), apsisin/ mihrabın iki yanındaki hücreler (pastophorion hücreleri), üstte asma kat ve galeriyle (kadınlar bölümü-gynekaion) alttaki sarnıç mekânlarından oluşur. Batıdaki ana girişten itibaren ilk mekân olan dış son cemaat yerinin bir bölümü kapatılarak imam odası yapılmıştır. Üst ve alt katlara giriş çıkış, batıdan doğuya doğru sırayla ikinci mekân olan iç son cemaat yerinden sağlanır. Altındaki iç son cemaat yeri mekânıyla aynı plan tipine sahip kadınlar bölümünün, cami ana mekânına doğru uzanan iki inziva odası vardır. Ana ibadet mekânını oluşturan harim, taşıyıcı elemanlar ve yapının plan şekli dolayısıyla bir bütünlük arz etmemektedir. Doğu istikametindeki apsis üzerine, yapının kiliseden camiye dönüştürülmesi aşamasında kible yönünde bir duvar ve mihrap nişi eklenmiştir. Apsisin iki yanındaki hücreler, diğer mekânlarla bağlantılı olsalar da bugün neredeyse kullanılmamaktadırlar. İç son cemaat yerinden, sonradan açılan bir delik vasıtasıyla ulaşılan alt yapı, iç son cemaat yeri ve harim bölümünün altında ve benzer ölçülerdedir ve bugün için kullanılmamaktadır.

S-SAVIOUR
PANTEOPTES

Şekil 4.1: Kesit ve plan çizimleri (Van Millingen, 1912).

4.1.1 Z01 - Dış son cemaat yeri (Dış nartheks)

Şekil 4.2: +1.50 kotu planı.

Yapının en batısında yer alan kesimi “dış son cemaat yeri” olarak tanımlanmıştır. Tarihsel olarak yapının ilk yapıldığı dönemden kısa bir süre sonra, Palaiologoslar döneminde (Yalaman,1990) yapıya eklenen dış son cemaat yeri bölümünde ana giriş, batı cephesinin tam ortasındadır. Dış son cemaat yerinin; bütün duvarları ve tavanları sıvalı ve beyaz boyalı, birbirleriyle bağlantılı üç bölümden oluştuğu söylenebilir. Dış son cemaat yerini oluşturan üç bölümden orta bölüm ile kuzey ve güneyindeki iki bölüm birbirinden; Türk döneminde eklenmiş olan (Ebersolt-Thiers ()), Yalaman (1990)’da atıfta bulunduğu gibi), beden duvarlarına yapışık sıvalı payelerle taşınan sivri kemerlerle ayrılmıştır. Bununla beraber kemerler zeminden oldukça yüksekte olduğundan dolayı (kemerin kilit taşı alt kotu + 4.97) mekân, bir bütün olarak algılanmaktadır. Payeler batı-doğu doğrultusunda birbirlerine + 3.68 kotunda, 6,5 cm x 4,5 cm boyutlarında demir gergilerle bağlanmıştır.

4.1.1.1 Bölüm 1

Dıştaki ahşap kapıdan girildiğinde ulaşılan orta mekân birinci bölümdür. Birinci bölüm, 396,5 x 340 cm boyutlarındadır. Mekâna dışarıdan giriş-çıkışı sağlayan ahşap kapının içeriye açılışı dolayısıyla iç kısımdaki yuvarlak kemerin karnında, iki yanda girintiler bulunmaktadır. Orta bölümün, dıştaki ahşap kapıdan itibaren 155 cm’lik

kısımının zemini mermerdir. Geri kalan kısmın zemini ise, ahşap bir çıta ile ayrılıp yükseltilerek ahşap kaplanmış, üstü ise halı ile örtülmüştür. Caminin harim kısmının ortasına verilmiş olan ± 0.00 kotu esas alındığında, orta bölümün ahşap kaplı olan kısmındaki zemin kotu -0.06 olmaktadır. Belli belirsiz pandantiflere oturmuş eliptik basık kubbe, mekânın tavanını oluşturmaktadır. Ahşap olan zeminden bu basık kubbenin ortasına yükseklik 750 cm'dir.

Orta bölümün iç son cemaat yerine bağlantısını sağlayan geçiş, yapının ilk yapıldığı dönemdeki asıl girişidir. Dışa taşkın, profilli yan ve üst söveler 40x30 cm boyutlarında, kırmızı renkte taş malzeme- hipüritli kalker (Özügül, 2005) / kırmızı mermer (Freely ve Çakmak, 2005) - kullanılarak yapılmışlardır, çok iyi durumdadırlar. Üst sövenin üstündeki dışa taşkın taşı Özügül (2005) şöyle tarif etmektedir:

Lento tacında geniş diyagonal şerit üzerinde, biri ortada ikisi yanlarda olmak üzere üç haç ve bunların kollarından çıkan dalgalı çizgi şeklinde stilize bir dal, yedi kıvrım yaparak boydan boya uzanır; soldaki altta, sağdaki üstte olmak üzere iki köşede üç yapraklı birer çiçeğe kavuşur.

Haç motifleri, eski fotoğraflarda (**Şekil 4.3**) belirgin olarak algılanabiliyor olmasına rağmen bugün kazınmak suretiyle belirsizleştirilmiş durumdadır (**Şekil 4.4**).

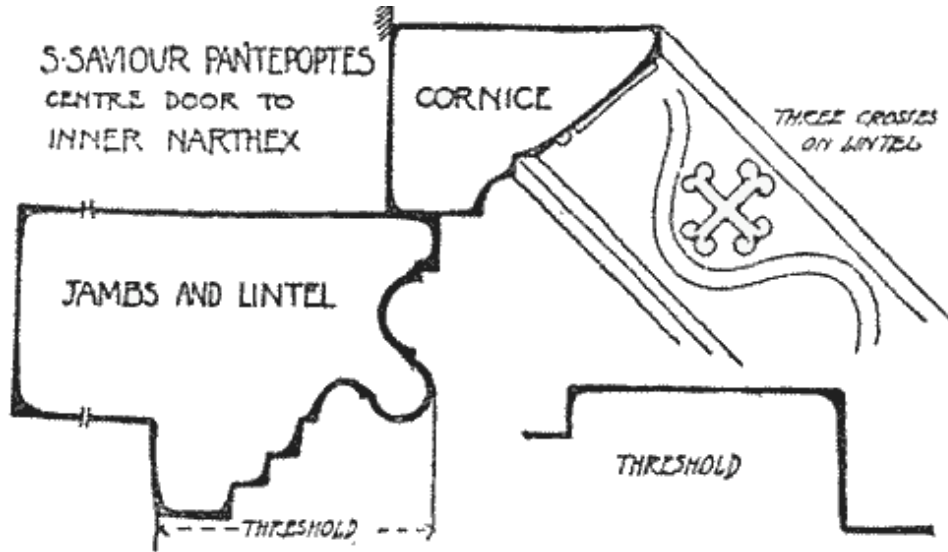

Şekil 4.3: Alman Arkeoloji Enstitüsü Fotoğraf Arşivi, Foto: Sender, R 32.640 Env.

No: 11482.

Şekil 4.4: Mevcut taş söveli kapının bugünkü durumu.

Şekil 4.5: Haç motifli taş söveye ait detay çizimleri (Van Millingen, 1912).

Üst sövenin iç kısmında iki yandaki metal yuvalar, burada önceden var olan kapının iki kanatlı olma ihtimalini güçlendirmektedir. Ayrıca her iki yan sövede, yerden yaklaşık 80 cm yükseklikte, sonradan harç benzeri bir malzemeyle doldurulmuş olan girintiler, kapının içeriden kilitlenebilmesi amacıyla kullanılmış metal bir elemanı işaret etmektedir.

4.1.1.2 Bölüm 2

Orta bölümün iki yanındaki bölümlerden kuzeydeki 2. bölüm, orta bölümle beraber dış son cemaat yeri olarak hizmet vermektedir. 391 x 246 cm boyutlarındaki mekanın zemin kotu – 0.05'tir, yerden tavandaki çapraz tonozla yükseklik 600 cm'dir. Mekanın zemini ahşap kaplama üzeri halı kaplıdır, tavan çapraz tonozla örtülüdür. Yanlardaki sıvalı payelerin taşıdığı sivri kemer 231 cm açıklığındadır. Bu bölüm dışarıya, yuvarlak kemerli ve kanatlı PVC bir pencere ile açılmaktadır. Kuzey duvarında, sonradan kapatılmış taş söveli bir geçiş vardır. Taş sövelerin üstünde basit, dışa taşkın ve profilli bir lento taşı daha bulunmaktadır (Şekil 4.6).

Şekil 4.6: Kuzey duvarındaki kapatılmış geçiş.

Yapının batı ve kuzey duvarlarının kesiştiği köşede, içeride bir çıkıntı halinde taşıyıcı bir ayak mevcuttur. Ayağın üstündeki taş başlıkta, kabartmalı şekilde iki kenger (akanthus) yaprağı seçilebilmektedir. Bu ayağın yüksekliği, yerden başlığın altına kadar 213 cm'dir. İç son cemaat yeriyle bağlantı, üzerinde yuvarlak kemerli bir boşluk bulunan, profilli taş söveli bir geçişten sağlanmaktadır. 30x20 cm boyutlarında taş malzeme- hipüritli kalker (Özügül, 2005) / kırmızı porfir (Yalaman,1990) - kullanılarak yapılmış olan bu söveler sonradan, içeriği bilinmeyen bir harç kullanılarak sıvanmış, profilleri belirginleştirilmiştir. Üst sövenin üstünde, orta bölümdekine benzer çıkıntılı, daha sade bir taş lento daha vardır. Bu lento da sonradan sıvanarak

profillerinin belirginleşmesi sağlanmıştır. Orta kısımlarında kırıklar olduğu görünen lentonun çıkıntılı ve düz olan kısmında bir haç motifi, sonradan kazınarak belirsizleştirilmiştir (Şekil 4.7).

Şekil 4.7: Taş profilli geçişin üst kısmındaki lento ve kazınmış haç motifi.

4.1.1.3 Bölüm 3

Orta bölümün güneyindeki 3. bölüm ise alüminyum bir doğrama ile ayrılmış, imam odası olarak kullanılmaktadır. Alüminyum doğramanın oturduğu sıvalı payeler, 227 cm açıklığında sivri kemeri taşımaktadır. 388 x 268 cm boyutlarındaki imam odasının zemin kotu – 0.10’dur. Mekânın zemini ahşap kaplama üzeri halı kaplıdır, tavanı çapraz tonozla örtülüdür. Yerden çapraz tonozla kadar yükseklik 616 cm’dir. Kuzeydeki bölüme benzer şekilde bu mekânda da köşede (Güney ve batı cepheleri duvarlarının kesiştiği köşe), üstünde nerdeyse yok olmuş durumda başlığıyla taşıyıcı bir ayak bulunmaktadır. Bu ayağın yüksekliği, yerden başlığın altına kadar 211 cm’dir. İmam odasında, kuzey bölüme benzer şekilde batı duvarında yuvarlak kemerli ve kanatlı PVC bir pencere bulunmakla beraber, mekânın güney cepheye açılan ikinci bir penceresi daha bulunmaktadır. Diğerine göre daha geniş ve yüksekte bulunan kanatlı PVC pencerenin alt kısmında parapet duvarı yoktur (Şekil 4.8). Boşluğa, yerden üstü 97 cm yükseklikte yerleştirilmiş olan beton kısım, raf olarak kullanılmaktadır. İmam odası iç mekân kotu ve dışarıdaki bahçe kotları ile pencerenin alt kısmında parapet

duvarı olmaması beraber düşünülduğünde, bu boşluğun kapı olması ihtimali kuvvetlenmektedir. Bununla birlikte güney cepheden bakıldığında bu boşluğun ölçülerinin de özgün olmama ihtimali; boşluğun kapı mı yoksa yarı açık bir mekanın yan revağı mı olduğu soruları, cepheler ve restitüsyon bölümlerinde tartışılacaktır.

Şekil 4.8: İmam odasındaki, kapı yâda geçiş olduğu düşünülen, mevcutta pencere olarak kullanılan kısım.

İmam odası olarak kullanılan mekânın, iç son cemaat yeri ile bağlantısını sağlayan geçiş; orta bölümün kuzeyindeki mekânda bulunan geçişle neredeyse aynıdır. Profilli taş söveler- hipüritli kalker (Özügül, 2005) - yanlarda ve üstte devam etmektedir. Üst sövenin üstünde ayrıca, diğer mekândakine benzer şekilde profilli, dışa taşkın taş bir lento daha bulunmaktadır. Lentonun köşeleri kırılmış, ortasındaki haç motifi belirsizleştirilmiştir. Profilli taş sövelerde yer yer malzeme kayıpları oluşmuştur. Mekânın tümünde var olan beyaz boya, bu geçişteki bütün taş elemanlara uygulanmıştır. Geçişin içinde iç son cemaat yeri ile bağlantıyı sağlayan, basit profilli taş söveler arasına alüminyum bir kapı yerleştirilmiştir. Söveler, üstte ve yanlarda aynı profile sahip ve 30x20 cm boyutlarında taşlar profillendirilerek kullanılmışlardır. İmam odasındaki geçişin içinde kabaca düzeltilmiş olan sövelerin, iç son cemaat yeri tarafından bakıldığında Hereke pudingi kullanılarak yapılmış olduğu anlaşılmaktadır;

zaman içinde bağlayıcı çimentolarının yok olması sonucu oluşan boşluklar harç ve boya ile kapatılmaya çalışılmıştır.

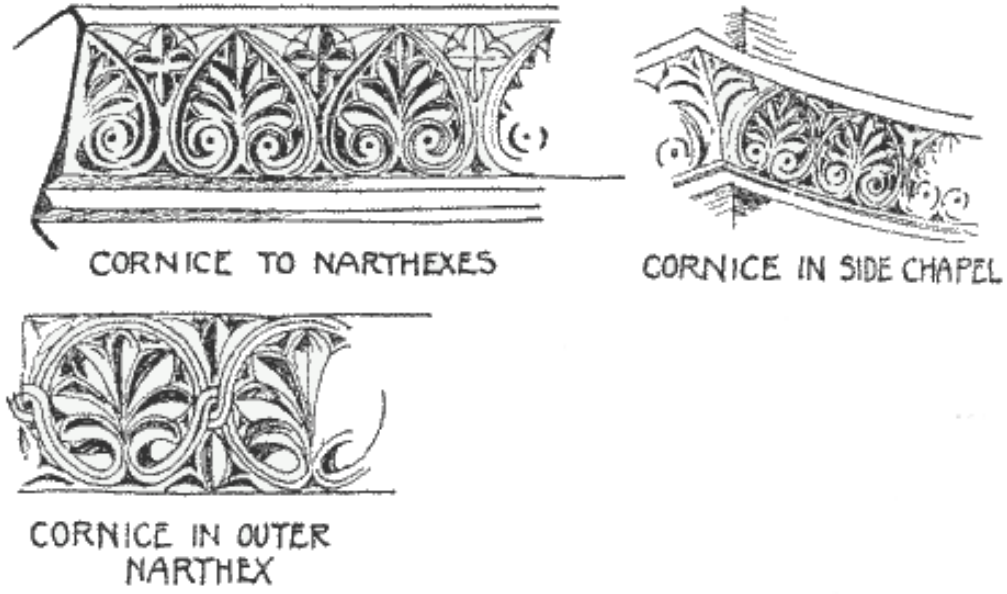
Dış son cemaat yerini üç bölüme ayıran sıvalı payeleri birbirine bağlayan demir gergilerin hemen altlarında, payelerin görünen üç yüzeyini de dolaşan taş silmeler kırılmış ve profilleri anlaşılamaz durumdadırlar. Bu silmeler, payelerin hem yüz olduğu beden duvarlarının sonuna kadar gitmemektedir. Silmelerin hemen üstünde ters kalp benzeri yan yana motifler, içlerinde kenger (akanthus) yaprakları ve kalan boşluklarda yonca biçimli haçlar kullanılarak oluşturulan bir kompozisyon şeklinde taş silme dolanmaktadır (**Şekil 4.9**). Taş silmelerde dış köşe detayları ilgi çekicidir; bir kenger yaprağı, köşeyi oluşturan iki yüzeye de yarısı gelecek şekilde yerleştirilmiştir. 30x20 cm boyutlarındaki taşların uzunlukları 150 cm'dir.

Şekil 4.9: Kabartmalı taş silme ve dış köşe detayı.

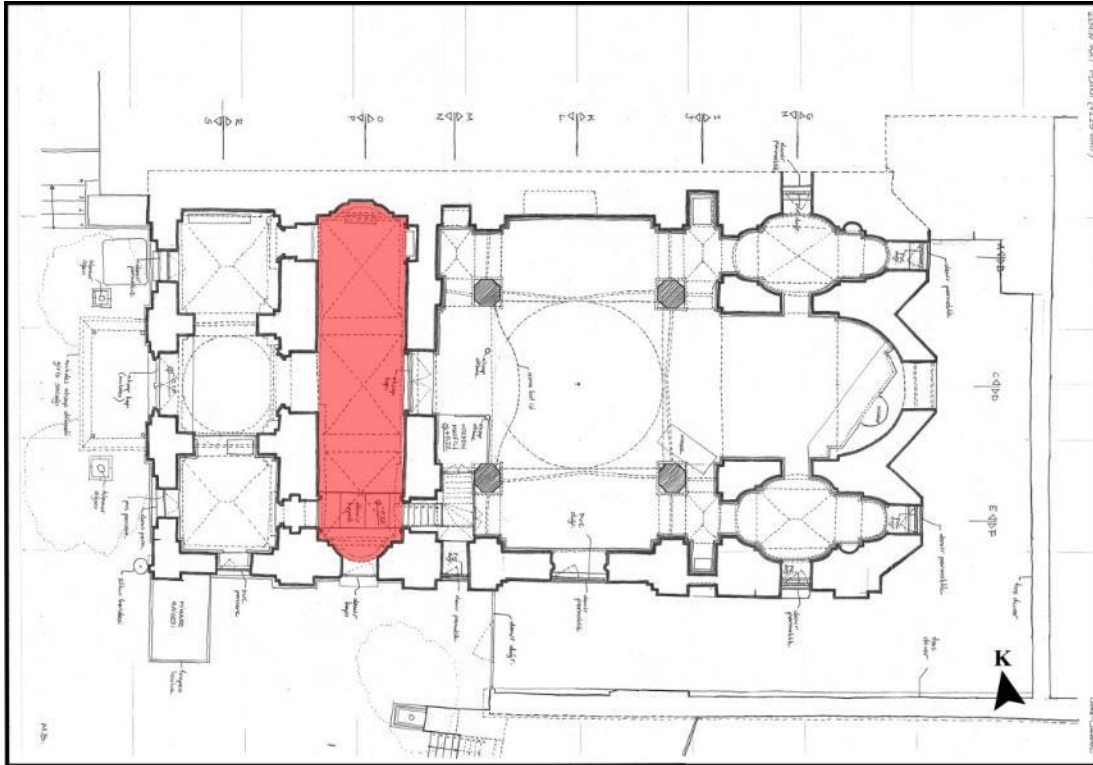
Bu taş silme; orta bölümün kapı üstünün bir kısmında, kuzeydeki bölümün pencere üstünde ve kuzey duvarında ve imam odasının pencere üstünde değiştirilmiş, yan yana kabartmalı yuvarlak göbekler içinde kenger (akanthus) yaprakları yerleştirilerek benzer bir silme oluşturulmuştur. Sonradan yapılan taş silmenin köşe detayları özensizdir. Taş silmeler, Türk döneminde eklenmiş olan sıvalı payelerin geldiği yerlerde kesintiye uğramıştır. Tüm silmeler, tavan ve duvarlara uygulanan boyayla

kaplı olduğu için motiflerin detayları zorlukla seçilebilmektedir, ayrıca bazı silmelerde kırıklar ve malzeme kayıpları bulunmaktadır.

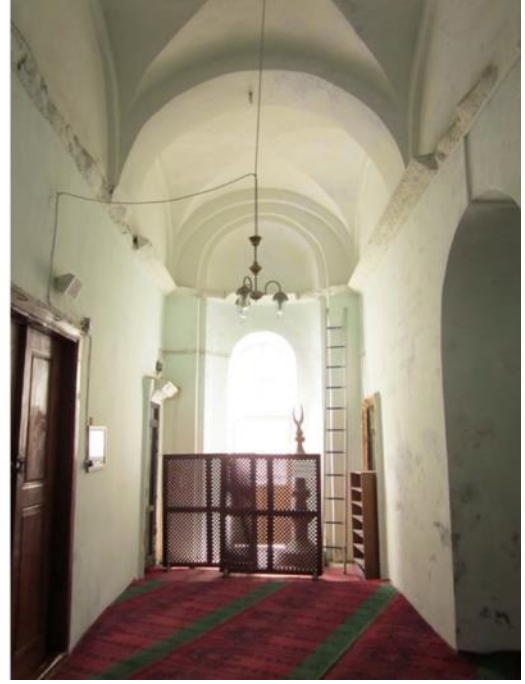

Şekil 4.10: Kabartmalı taş silmelere ait detay çizimleri (Van Millingen, 1912).

4.1.2 Z02 - İç son cemaat yeri (İç nartheks)

Şekil 4.11: +1.50 kotu planı.

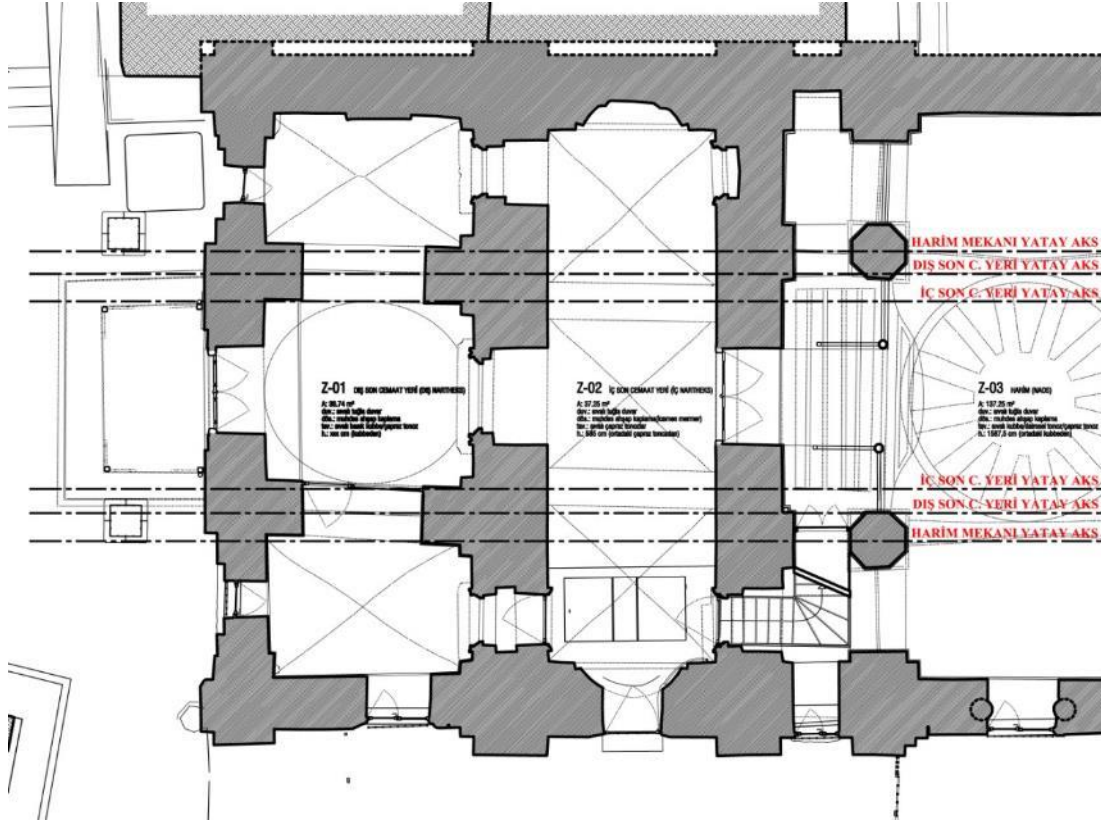

Şekil 4.12: Kuzey yönüne (soldaki fotoğraf) ve güney yönüne (sağdaki fotoğraf) bakışlar.

Dış son cemaat yerinden profilli, taş söveli geçişlerle girilen iç son cemaat yeri zemini -0.04 kotundadır. Zeminin büyük bölümü, diğer mekânlara benzer şekilde ahşap kaplama üzeri halı kaplıdır. Zemindeki ahşap kaplamaların bir bölümü yakın zamanda yenilenmiştir. Duvarlar ve tavanlar tamamen sıvalı ve beyaz boyalıdır (Şekil 4.12).

Kuzey-güney doğrultusundaki dikdörtgen iç son cemaat yeri mekânı 1003×317 cm boyutlarındadır. Tavan, ortalama 70 cm genişliğinde yuvarlak kemerlerle yaklaşık 3 eşit parçaya (Ortada 280 cm olan açıklık, yanlarda 290 cm'ye çıkmaktadır.) bölünmüştür. Mekânın derinliğinin 317 cm olduğu düşünüldüğünde tavan parçalarının kareye yakın dikdörtgenler oldukları söylenebilir. Bu dikdörtgen tavanlar, çapraz tonozlarla taşınmaktadır. Yerden bu çapraz tonozların orta noktalarına yükseklik, kuzeyden güneye sırayla 581 cm, 585 cm ve 600 cm'dir. Mekânın zemin kotunun, güneyde bir basamak düştüğü düşünülürse çapraz tonozların 5- 10 cm mertebesinde farklarla aynı yükseklikte oldukları söylenebilir. Dairesel kemer yatay akslarının ne harim mekânındaki akslara, ne de dış son cemaat yerindeki akslara uymuyor olması; üstteki döşemenin (kadınlar mahfili mekânının döşemesi) 3 eşit parçaya bölünerek taşınmasının düşünüldüğünü göstermektedir Şekil 4.13). Dairesel kemerler, iç son cemaat yerini tamamen dolaşan ve dış son cemaat yerinde örneği olan kabartmalı taş sövelerin hemen üstünden başlamaktadır. Ayrıca kemerlerin oturduğu duvarlarda her

iki yönde üçer adet olmak üzere aynı boyutlarda yuvarlak kemerlerin çıkıntıları, dar nişler oluşturmaktadırlar (Şekil 4.12).

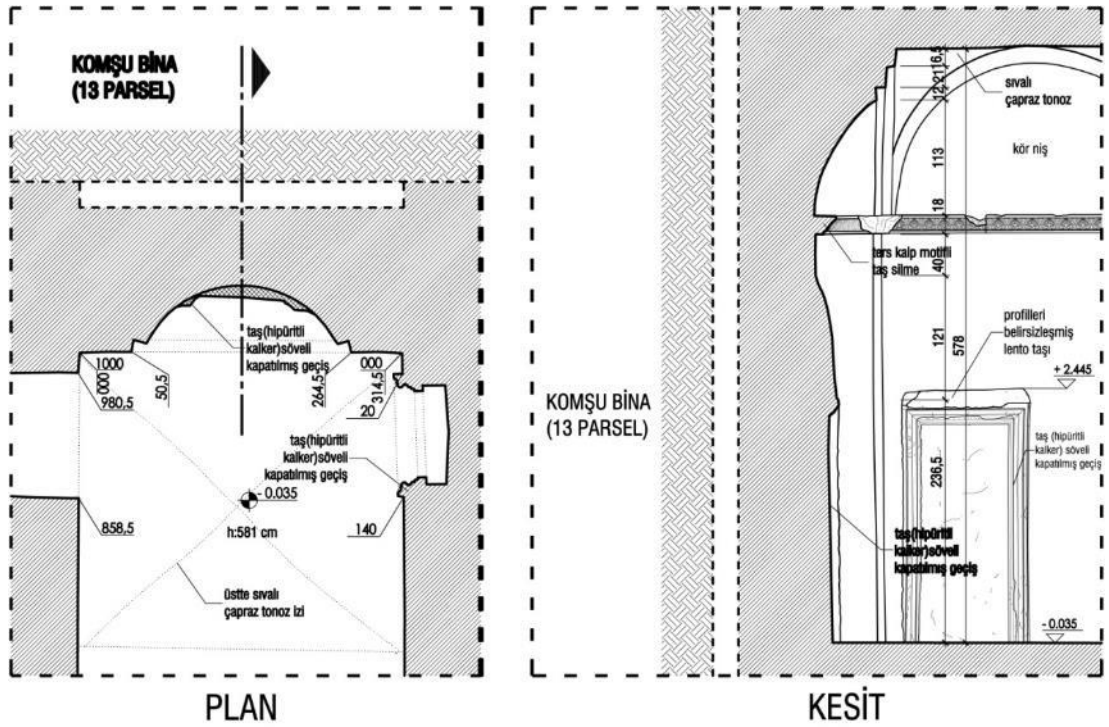
Şekil 4.13: Üç mekândaki taşıyıcılara ait ana akslar.

Mekânın asıl girişi olan dış son cemaat yerinin ortasındaki profilli taş söveli geçiş, iç son cemaat yerinde sıvalı ve yuvarlak kemerli bir geçişe dönüşmektedir. Kemer altı 349 cm yüksekliktedir. İki mekânı kuzeyde birbirine bağlayan geçiş, ortadakine benzer şekilde sıvalı ve yuvarlak bir kemerle sonlanmaktadır (Kemer altı 335 cm yüksekliğindedir). Güneydeki bağlantı ise (İmam odasındaki alüminyum kapı), yüksekliği yerden 256 cm olan basit taş profilli geçişten ibarettir; üst kısımda, diğerlerinde olduğu gibi yuvarlak kemerli bir geçişe dönüşmemektedir.

İç son cemaat yeri planında, kuzey ve güney duvarlarının ortalarındaki yay şeklinde içe girintiler, yukarıdaki yarım kubbecikler vasıtasıyla duvarla hem yüz hale gelirler. Kuzey cephe yönündeki geçiş; dış son cemaat yeri kuzey duvarındaki kapatılmış geçişe benzer şekilde basit taş sövelidir. Taşların cinsi hipüritli kalkerdir (Özügül, 2005). Üstteki söve, yerden 237 cm yüksekliktedir. Geçiş, bugün için kapatılmış durumdadır. Güney cephe yönünde ise girintinin ortasında bir kapı boşluğu bulunmakta, buradaki muhdes demir kapı ile caminin tali giriş-çıkışı sağlanmaktadır.

112 cm genişliğindeki kapı boşluğu, üstte yuvarlak kemerle sonlanmaktadır(Kemer alt yüksekliği 369 cm).

Yalaman (1990)' a göre, "Güney tarafında önceden kapalı olan bölüm 1990 senesinde yapılan çalışmalar sırasında açılarak demir bir kapı ile giriş-çıkış sağlanmıştır"(s. 20). Bununla beraber kuzey cephede bugün basit taş söveli ve kapatılmış olan geçişin, buradan geçen kesitten bakıldığında yay şeklinde girintinin oldukça dışında yer aldığı; profilli taş sövenin üst kısmının, güneydeki kapı boşluğunun üst sınırına kadar doldurulduğu görülmektedir (çizim ekle). Bu durum, iç son cemaat yerinin kuzey ve güney duvarlarında benzer çıkışlar olduğunu düşündürmektedir (Şekil 4.14).

Şekil 4.14: İç son cemaat yeri kuzey duvarındaki kapatılmış geçiş.

İç son cemaat yerinde, cami iç mekânına bağlantıyı sağladığı düşünülen ve dış son cemaat yeri ile iç son cemaat yeri bağlantısını sağlayan geçişlerle aynı yatay aksta bulunan üç geçiş bulunmaktadır. Yalaman(1990), Janin'den alıntılararak iç son cemaat yeri kapılarında oyuklar içine kırmızı taşlar yerleştirilmiş olduğunu söyler, ancak bu taşlardan eser kalmamıştır. Geçişlerden kuzeydeki yerden 234 cm yüksekliğinde, geçişin yanlarını ve üstünü dolanan basit mermer (Özügül, 2005) söveli geçiştir. Açıklığı geçen sövenin üstünde, diğer geçişlerde de görülen lento taşı burada, profilleri belirsiz bir çıkıntı halindedir. Geçiş bugün kapatılmış durumdadır (Şekil 4.12

soldaki fotoğraf). Yalaman(1990), Ebersolt-Thiers’ ten alıntılararak bu kapı sövelerinin yerinde olmadığını, değiştirilmiş olduklarını söyler.

Orta akstaki geçişte çift kanatlı, ahşap tablalı basit bir kapı bulunmaktadır. Kahverengi boyalı kapının pervaz üstünden yere yüksekliği 265 cm, pervazdan pervaza genişliği 190 cm’dir. 12 cm’lik ahşap kasalara, demir güllaplar kullanılarak menteşelenen kanatlar, ortalama 20 cm genişliğinde serenlerle taşınmaktadır. Serenlerin iç son cemaat yerine bakan ön kısımları 3,5 cm genişliğinde profillendirilmiştir, iç kısımda ise profil yoktur. Ahşap kanatlar 250 cm yüksekliğindedir. Kanatların arkasında demir kilit mekanizması ile altta ve üstte demir sürgüler, ön taraflarında ise iki kanatta da olmak üzere yuvarlak metal kapı tokmakları bulunmaktadır (Şekil 4.15).

Şekil 4.15: İç son cemaat yerinin ortasındaki, bugün harim bağlantısını sağlayan ahşap kapı ve kapı tokmağı detayı.

Şekil 4.16: İç son cemaat yerinden asma kata çıkan kapı ve üstündeki yonca motifli mermer lento.

İç son cemaat yerinin, harim bağlantısını sağlayan üçüncü geçiş, mekânın güneyinde yer alır. Zemindeki ahşap kaplama, üçüncü geçişten az önce kademe yaparak bir basamak halini alır, -0.17 kotundaki zemin mermer kaplıdır. Yapının alt mekânlarına geçişi sağlayan metal kapaklar buradadır. Üçüncü geçişin profilli mermer (Özügül, 2005) söveleri, geçişin yanlarında ve üstte yer almaktadır. Üst taşın üzerinde dışa taşkın profilli mermer bir lento daha bulunmaktadır. Yerden yüksekliği 280 cm olan lentonun sol tarafında yaklaşık 30 cm'lik kısmı yok olmuştur (**Şekil 4.16**). Bu lentonun ortasında 8 yapraklı bir yonca motifi kabartmalı şekilde yerleştirilmiştir. Sövelerin arasına yerleştirilen ve içe açılan alüminyum kapı ile sağlanan geçiş, kapının hemen iç kısmından başlayan L şeklinde bir metal merdivenle üst katlarla olan bağlantıyı sağlamaktadır.

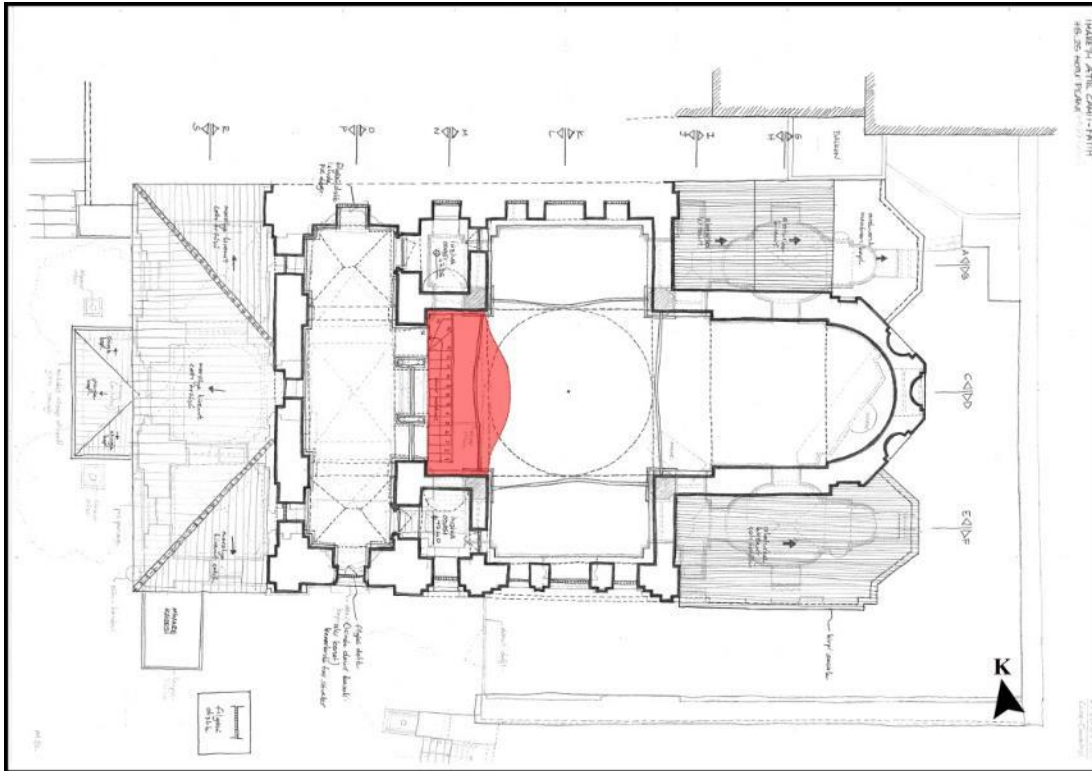
Ters kalp benzeri yan yana motifler, içlerinde kenger (akanthus) yaprakları ve kalan boşluklarda yonca biçimli haçlar kullanılarak oluşturulan bir kompozisyon şeklinde mekânı çepeçevre dolanan taş silmelerin çoğu kırılmıştır. Bu mekândaki taş silmelerin boyları 150 cm'dir. Sağlam bulunan kabartmalı motifler, üzerlerindeki beyaz boyanın etkisi ile belirsizleşmiştir. Yuvarlak girintilerin olduğu kuzey ve güney duvarlarında taş silmeler, yuvarlak girintiye paralel şekilde uygulanmış, her iki yönde de aynı

boyutlarda olmayan üçer taş yan yana getirilerek motiflerin sürekliliği sağlanmıştır (Şekil 4.17).

Şekil 4.17: Yuvarlak girintilerin olduğu duvarlardaki taş silmeler.

4.1.3 Asma kat

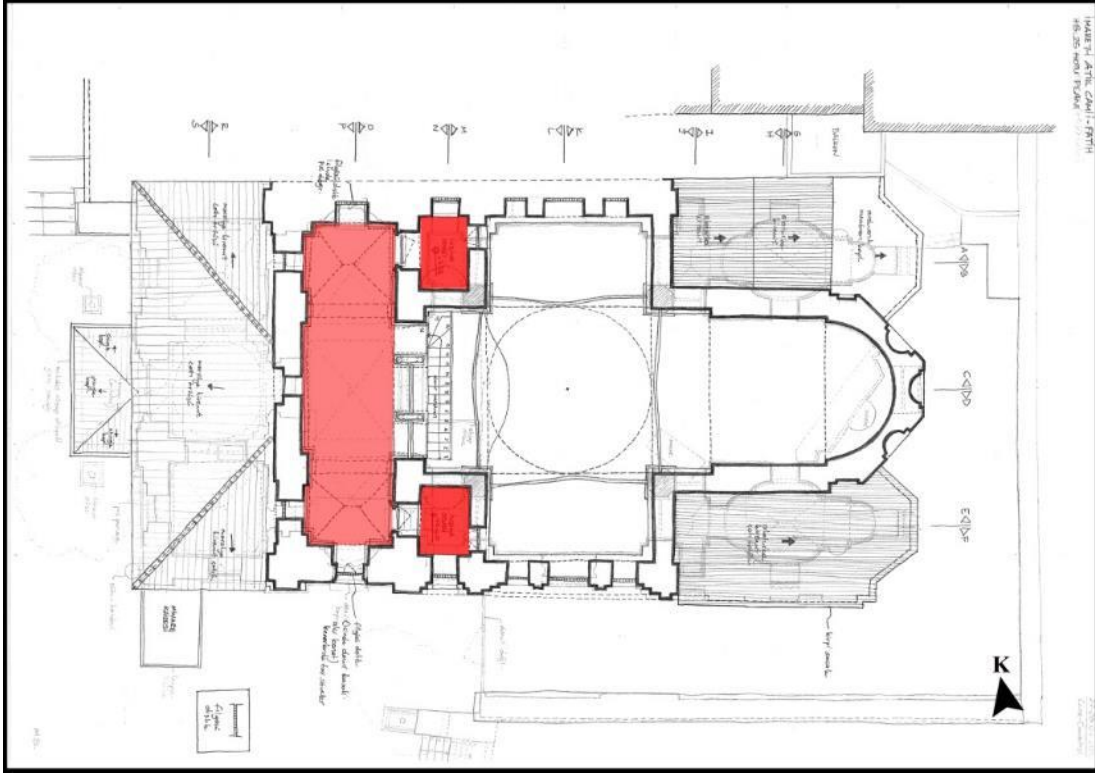
Şekil 4.18: +8.25 kotu planı.

İç son cemaat yerinin, harim bölümüne açılan güney kapısından geçildiğinde karşımıza çıkan L şeklinde, 18 basamaklı metal merdivenle asma kata çıkılır. Metal merdivenin üstü halı kaplıdır. Asma kat, harimde bulunan 4 ahşap dikme ile taşınılmaktadır. Ahşap olan döşeme, alttaki yuvarlak ahşap iki dikme hizasından öne doğru xxx şeklinde taşkın bir balkon halini alır ve ön kısmı ahşap korkulukla sınırlanır. Yanlarda ise döşeme, harim mekânının merkezindeki ana kubbenin oturduğu sıvalı sekizgen ayaklardan batıdaki ikisi hizasına kadar gider. 440 cm olan iki ayak arası uzunluk, döşemenin bir yöndeki sınırını oluştururken diğer yönde ahşap balkonun ucundan arka duvara mesafe 266 cm'dir. Harimdeki ± 0.00 kotuna göre +3.46 kotundaki asma katın Osmanlı Dönemi'nde yapıya eklenmiş olduğu düşünülmektedir. Ayrıca mekânı sınırlayan sıvalı ayakların arasında bulunan gergi demiri (6,5x4,5 cm boyutlarında) mekânın ortasında ve orta noktasında +5.00 kotundadır. Demir altından asma kat zeminine 154 cm kalan aralık mesafesi göz önüne alındığında gergi demirinin, bir insanın ayakta durabilmesi için yeterli yüksekliğe sahip olmadığı görülecektir. Bu durum ya asma kat kotunun özgün olmadığını, ya da asma katın yapının ilk yapıldığında var olmadığını düşündürmektedir. Bu konu, restitüsyon bölümünde tartışılacaktır.

4.1.4 Galeri

Asma kattan yine üzeri halı kaplı, 16 basamaklı, tek kollu demir bir merdivenle galeriye (kadınlar mahfiline-gynekaion⁹) ulaşılır. DAI' dan alınan 1915 tarihli fotoğrafta (**Şekil 4.20**) bu merdiven ahşaptır, aynı tarihli bir başka fotoğrafta (**Şekil 4.21**) ahşap merdivenin öne doğru ahşap bir balkon ile sonlandığı; bu balkonun, asma katın ortasında +5.00 kotunda bulunan gergi demirine oturtulan ahşap dikmelerle taşınıldığı görülmektedir. Bugün bu balkon mevcut olmamakla birlikte, balkonun taşınıldığı ahşap dikmelerin gergi demirindeki izleri tespit edilebilmektedir.

⁹ Bu kelimenin aslı gynaikonitis olup, Antik Yunan evlerinde kadınlar için ayrılmış bölüm anlamına gelir (Yalaman, 1990).

Şekil 4.19: +8.25 kotu planı.

Şekil 4.20: Ahşap merdiven ve balkon¹⁰.

¹⁰ DAI Fotoğraf Arşivi, R 28083, Env. No: -

Şekil 4.21: Ahşap merdiven ve balkon (The Courtauld Institute of Art web sitesi).

Kadınlar bölümü, zemini OSB üzeri halı kaplı, bütün duvar ve tavanları sıvalı ve beyaz boyalı bir mekândır. 1115x 390 cm boyutlarındaki mekân, +6.44 kotundadır (OSB üstü). Duvarların yerden 67 cm'lik kısımları, bütün mekânı çepeçevre dolaşacak şekilde yine OSB malzeme ile kaplanmış, üstleri ahşap pervazla sonlandırılmıştır. Mekân tavanda, batı ve doğu duvarlarındaki süslü taş payandalara oturan, 80 cm genişliğinde sıvalı dairesel kemerlerle üç tavan parçasına ayrılmıştır¹¹. Bu tavan parçalardan kuzey ve güneydeki, 282x390 cm boyutlarında, dikdörtgen şeklinde ve çapraz tonozlarla taşınmaktadır. Orta bölümün tavanı ise 385x 393 cm boyutlarıyla neredeyse karedir ve bu kısım, sıvalı basık bir kubbeyle örtülüdür. Mekânın yüksekliği bu kubbeli kısımda 499 cm, kuzeydeki çapraz tonozlu kısımda 382 cm, güneydeki çapraz tonozlu kısımda ise 392 cm'dir. Mekânı tavanda bölen sıvalı yuvarlak kemerler, kot olarak epeyce yukarıda olduklarından (kuzeydeki kemerin alt kotu +10.06 ve güneydeki kemerin alt kotu +10.08) mekân bir bütün olarak algılanmaktadır.

¹¹ Kadınlar bölümü tavanı da tıpkı altındaki iç son cemaat yeri tavanı gibi iki kemerle üç tavan parçasına bölünmüş olsa da; alttaki ve üstteki kemerlerin yatay aksları birbirlerini tutmamaktadır. Bunun nedeni; alttaki iç son cemaat yerinde kemerlerin tavanı üç eşit denilebilecek parçaya bölmesi esas alınmasına karşılık, üstteki kadınlar bölümünde kemerlerin orta tavan parçasını kubbeyle çevirmeye yönelik yerleştirilmiş olmasıdır.

Şekil 4.22: Kadınlar bölümü.

Kadınlar bölümünün batı duvarında, üstteki yuvarlak kemerlerin oturduğu duvarlar dışı ortalama 20 cm çıkıntı yaparlar. Ayrıca batı duvarının, diğer duvarlarla kesiştiği köşelerde de çıkıntılar vardır, bu çıkıntılar üstte sıvalı yuvarlak kemerlerle sonlanırlar. Kuzey ve güneydeki pencereler, tavan bölümlenmelerinin akslarında olmasalar da, çıkıntıların arasında kalan içerlek duvar parçalarının ortalarında yer alırlar. Batı duvarının kuzeyindeki pencerenin parapeti 103 cm'dir ve üstte sıvalı yuvarlak kemerle sonlanır. Parapetten kemer ortasına pencere boşluğu 173 cm'dir. Dıştan 60 cm genişliğindeki pencere, içte sabit içi yuvarlak camlı beton bir dışlığa sahiptir. Betondan özensiz şekilde dökülerek hazırlanan dışlığın camları çeşitlidir, camlar beton dışlığa cam macunu vasıtasıyla tutturulmuştur. Batı duvarının ortasındaki pencere yerden 116 cm parapeti olan, dıştan 69 cm genişliğinde, 209 cm yüksekliğindedir ve üstte sıvalı yuvarlak kemerle sonlanmaktadır. Özensiz beton dışlığı, pencere içinde 48 cm yüksekliğinde bir setin üstüne oturur. Beton dışlık yarı yüksekliğine kadar, dışarıdan cepheye yaslanan çatı tarafından kapatılmaktadır. Batı duvarının güneyindeki pencere kuzeydekine benzer şekildedir. 103 cm'lik parapet üstünde 173 cm yüksekliğindeki pencere boşluğu, 58 cm genişliğindedir ve üstte sıvalı yuvarlak kemerle sonlanır. Bu pencerenin içinde de beton dışlık bulunmaktadır.

Mekânın kuzey ve güney duvarlarının ortalarında birer pencere bulunmaktadır. Bu pencerelerin parapet duvarları yoktur, yerden başlayarak kapı boşluğu hissi vermektedirler. Kuzey duvarının ortasındaki pencere 136 cm genişliğindedir. Üstte yuvarlak kemerle sonlanan pencerenin yerden yüksekliği 326 cm'dir. İçinde boşluğun tümünü kaplayan beton dışlık yer alır. Sabit olan bu beton dışlığın içine sonradan PVC, açılır kanatlı bir pencere eklenmiştir. Güney duvarındaki pencere de, kuzey duvarındakiyle benzer özellikler taşımaktadır. 146 cm genişliğindeki pencerenin, üstündeki sıvalı yuvarlak kemerden yere yüksekliği 329 cm'dir. Bu pencerenin iki yanında birer çıkıntı halindeki parçaların, dış cepheyle beraber düşünüldüğünde profilli mermer söveler olduğu anlaşılmaktadır. Yerden 255 cm yüksekliğe kadar çıkan söveler yukarı devam etmemektedir. Betondan yapılmış dışlığın içine sonradan; metal çerçeveli, yine beton malzeme kullanılarak içi yuvarlak camlı boşluklarla, açılan bir pencere yerleştirilmiştir.

Kadınlar bölümünün doğu duvarında ise kuzey ve güneyde iki hücre kapısı ile ortada, iki taş sütun arasındaki boşluklarla sağlanan harim bağlantısı göze çarpar. Kuzeydeki hücre kapısı, yerden 72 cm yükseklikten başlamaktadır (**Şekil 4.23** soldaki fotoğraf). Köşeden 18 cm mesafede başlayan profilli mermer (Özügül, 2005) söveler dıştan dışa 78 cm genişliğindedir. Kapı boşluğu ise 55 cm genişlik ve 145 cm yüksekliğe sahiptir. Mermer sövelerin köşe birleşimleri gönye burun şeklinde olsa da mevcutta mermerlerin deprem vs. etkilerden dolayı birbirlerini karşılamadıkları görünmektedir. Üstteki mermer sövenin üstünde yine mermerden çıkıntılı bir lento, kapıyı zenginleştirir. Mermer sövelerin arasındaki basit kapı, hücrenin içine doğru açılmaktadır. Kapıdan girildiğinde, 10 cm'lik tek basamakla çıkılan hücre 255x141 cm boyutlarındadır. Beşik tonozlu mekânın zemin döşemesi tespit edilememiştir. Duvarları ve tavanı beyaz boyanmış olan 250 cm yüksekliğindeki mekân; biri harim mekânında, diğeri kuzey duvarında olmak üzere iki pencereyle aydınlatılmaktadır. Kapıdan girildiğinde tam karşıda olan ve hücreye doğru açılan PVC pencere, harim bağlantısını sağlamaktadır. Bu pencere, boşluk içinde yerden 6 cm yükseklikte bir sete oturmaktadır. 72 cm genişliğindeki boşluk, set üstünden 161 cm yüksekliğe sahiptir. 120 cm x 87 cm boyutlarındaki diğer pencere, üstte sıvalı yuvarlak kemerlidir. Pencere içindeki beton dışlık 5 cm yüksekliğinde bir sete oturmaktadır.

Güneydeki hücre kapısı (**Şekil 4.23** sağdaki fotoğraf), yerden 70 cm yüksekliğindeki taş eşikten itibaren 55x148 cm (içten) boyutlarındadır. Köşeden 19 cm mesafeye

başlayan profilli mermer (Özügül, 2005) söveleri, güneydeki hücre kapısındakilerle benzerdir; burada da, yerdeki taş eşikten başlayarak boşluğun diğer üç kenarını dönen mermer söveler gönye burun birleşmelerine rağmen deprem vs. gibi etkilerle birbirlerini karşılamamaktadırlar. Üst sövenin üstündeki mermer lento güneydeki örneğe benzer şekilde dışa taşkındır, sol köşesine yakın 20 cm'lik kısmı yok olmuştur. Hücre içine açılan ahşap kapı çok basit ve güneydeki kapıya benzerdir.

Şekil 4.23: Kuzeyde (Soldaki fotoğraf) ve güneyde (Sağdaki fotoğraf) hücre kapıları.

Kapının açıldığı duvar boşluğu biter bitmez 30 cm yüksekliğinde bir basamakla hücre zeminine ulaşılır. Bu hücrede zemin ahşap kaplıdır, tavan ve duvarlarsa beyaz boyalıdır. Beşik tonozlu tavanın yerden yüksekliği 231 cm'dir. Mekânın iki penceresinden harime açılan pencere, yerden 9 cm yüksekliğinde bir sete oturan, hücreye açılan PVC kanatlı bir penceredir. 150 cm yüksekliğindeki pencere, üstte sıvalı yuvarlak kemerle sonlanan bir boşluğun içinde yer alır. Diğer pencere ise güney duvarında, yerden 73 cm yükseklikte başlayan, üstte sıvalı yuvarlak kemerli bir boşluk içinde sabit, içi yuvarlak camlı beton dışılık şeklindedir.

Kadınlar bölümü, iki taş - pembe renkli mermer (Freely ve Çakmak, 2005) / damarlı mermer (Yalaman,1990) - sütunla ayrılmış boşluklarla (tribelon)¹², görsel olarak harime bağlanır (Şekil 4.24).

Şekil 4.24: Tribelonun dıştan (Soldaki fotoğraf) ve içten (Sağdaki fotoğraf) görünüşü.

Mekânın doğu duvarının ortasında yer alan iki mermer sütun 43,5 x 14 cm boyutlarındadır ve 180'er cm yüksekliğe sahiptirler. Bu iki damarlı mermer sütun altta profilli taş kaidelere oturur. Sütunların köşeleri pahlanmış, geniş olan yüzeylerinde içe girintiler yapılmış, altta ve üstte yuvarlak bilezikler şeklinde silmelerle sütunun, altta ve üstte sütun başlığı gibi görünmesi sağlanmıştır. Sütunların üzerlerinde profilli ve dışa oldukça taşkın taş başlıklar bulunur. DOAKS web sitesindeki Nicholas V. Artamonoff koleksiyonunda 1937 yılına tarihlenen iç mekân fotoğrafında sütunlar ve başlıklarında haç motifleri görünmektedir (Şekil 4.25). Yalaman(1990) bu başlıklarla ilgili, “Sütun başlıkları yamuk biçiminde olup, küçük yüzlerinde uçları bitim noktalarına doğru genişletilmiş bir haç motifi yer alır. Ebersolt kitabında bu haçın yanı sıra bir de küçük manzara yer aldığını söyler. Ama bugün bundan hiç bir iz kalmamıştır.”(s. 39) bilgisini vermektedir. Bugün haç motifinin üzeri sıvanmıştır, manzaradansa eser yoktur.

Ortadaki daha yüksekte olmak üzere sıvalı dairesel kemerler, duvarlar ve taş sütunlarla taşınır. Ortadaki kemerin yerden yüksekliği 359 cm, yanlardaki kemerlerin

¹² Tribelon: Bizans kiliselerinde narthexi naosa birleştiren ve yan yana üç açıklıktan oluşan kapı dizisi

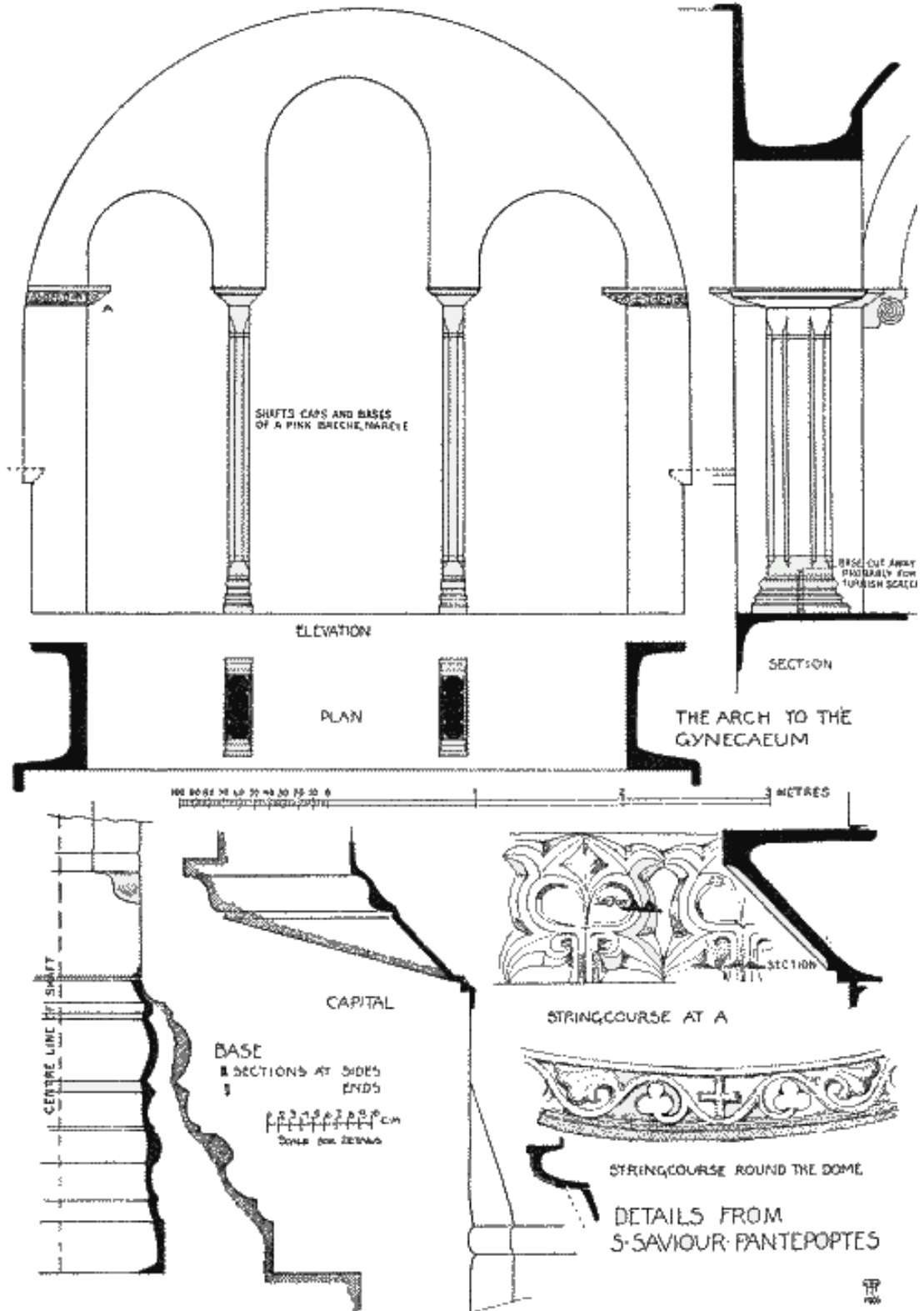
yerden yüksekliği ise 284 cm'dir¹³. Bugün açıklıkların en kuzeydekinden mekâna giriş-çıkış sağlanmaktadır, diğer iki açıklık ahşap korkuluk ve kafeslerle kapatılmıştır.

Şekil 4.25: Galeri katından harim bölümüne bakış¹⁴ - taş sütunlar ve başlıklarındaki haç motifleri.

¹³ Kadınlar bölümü döşemesinin OSB üzeri halı kaplı olduğu düşünüldüğünde, özgün kemer yüksekliklerinin verilen değerlerden daha fazla olacağı açıktır.

¹⁴ <http://icfa.doaks.org/collections/artamonoff/items/show/126> web sitesinden alınmıştır.

Şekil 4.26: Galeri bölümüne ve kubbeye ait detay çizimleri (Van Millingen, 1912).

Galeri. bölümünde iki farklı türde taş silme kullanıldığı söylenebilir. Boşluklarla kapı ve pencere hizalarında kesintiye uğrayan silmelerden ilki yerden ortalama 200 cm yükseklikte (alt hizası + 8.45 kotunda) ve mekânın doğu duvarı ile kuzey ve güney

duvarlarında var olan bitkisel motifli silmedir (Şekil 4.23, Şekil 4.26). Harime açılan boşlukların arka ve iç taraflarından başlayan bu silmeler doğu duvarında –her iki tarafta da- hücre kapıları sövelerine belirli mesafelere kadar; kuzey ve güney duvarlarında ise pencere boşlukları hizalarına kadar devam ederler. Bu silmelerin, harime açılan boşlukların arka ve iç taraflarındaki bölümleri ile doğu duvarının kuzeyindeki silme parçasında motifler, okunamayacak şekilde kırılmış ve sadece çıkıntı halindedirler; diğer kısımlardaki motiflerse- üzerlerinde beyaz boya tabakası olmasına rağmen- görülebilmektedir. Mekândaki diğer silme ise dışa taşkın, profilli basit bir silmedir, üzerinde herhangi bir motif yoktur. Bu silme mekânın kuzey ve güney duvarlarında, pencerelerin batı duvarı taraflarında vardır. Ayrıca batı duvarının üç bölüme ayıran (Aynı zamanda mekânın tavanını üç bölüme ayıran) iki kemerin oturduğu çıkıntılı duvar parçalarının da dışa bakan yüzlerinde bu silmeden mevcuttur.

4.1.5 Alt yapı (Sarnıç)

Şekil 4.27: İç son cemaat yeri altındaki sarnıç.

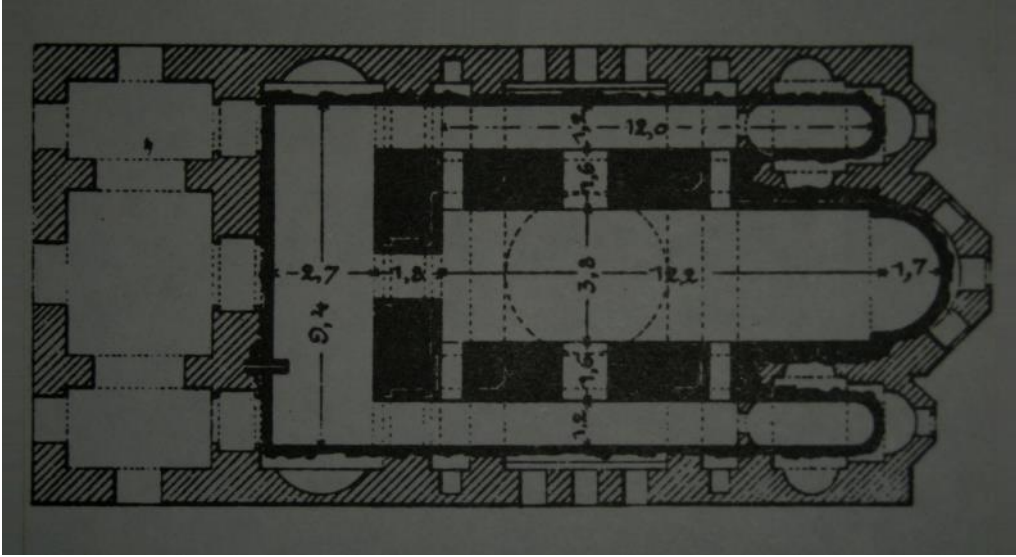
İç son cemaat yerinden ulaşılan başka bir mekân bodrumdaki sarnıçtır. Yalaman (1990), Semavi Eyice' nin kitabından alıntılarla bu mekânın sarnıç haline getirilmiş bir mahzen olduğunu söylemekle birlikte kanaatinin; bu mekânın, yapının mezar bölümü olduğunu belirtmektedir. Bugün iç son cemaat yerindeki demir kapakların açılması suretiyle ve sabit olmayan bir merdivenle ulaşılan alt yapının zemini topraktır.

Demir kapağın hemen altında, sadece küçük bir parça halinde bulunan süslemeli beyaz taş ilgi çekicidir (Şekil 4.28 soldaki fotoğraf). İç son cemaat yeri mekânıyla aynı izde olan dikdörtgen mekân ortalama 895 cm x 275 cm boyutlarındadır. Harime doğru sıvalı, yuvarlak kemerli iki geçişin tespit edildiği mekânda zemindeki toprak, bu geçişleri neredeyse kapatmış durumdadır (Şekil 4.28 sağdaki fotoğraf).

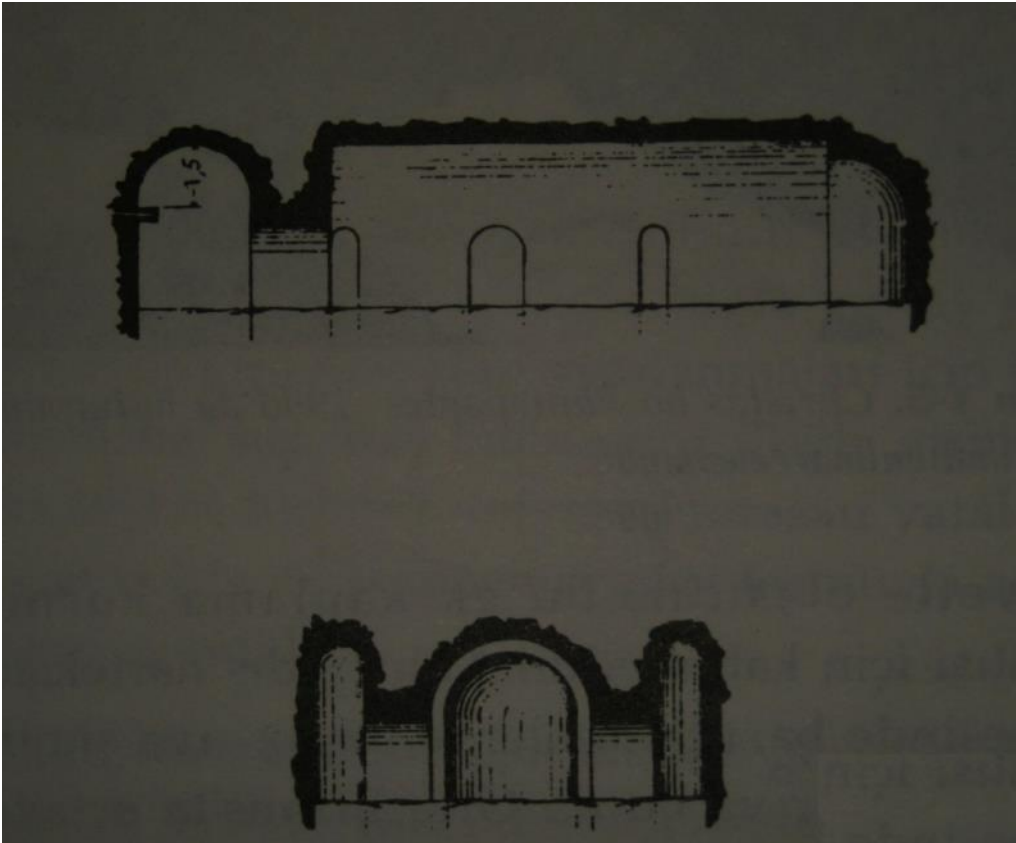

Şekil 4.28: Altındaki sarnıca girişi sağlayan demir kapağın hemen altındaki taş (Soldaki fotoğraf) ve diğer mekânlarla bağlantıyı sağlayan neredeyse kapanmış kemerli geçiş (Sağdaki fotoğraf).

Mekânın üstü sıvalı beşik tonoz örtüye sahiptir. Mekânın batı duvarında, yerden yüksekte mermer bir kanal ağzı çıkıntılı şekilde durmaktadır. Bu mermer ağzın ve duvar ve tavanlarda bulunan yatay izlerin, mekânın sonradan edildiği düşünülen sarnıç vazifesinin göstergeleri olduğu düşünülmektedir. Nitekim Yalaman (1990) bu mermer ağızla ilgili, “Herhalde bu taş boru alt sarnıç haline getirildikten sonra mekânda biriken suyu şehrin altındaki su kanallarına aktarıyordu.”(s.24) görüşünü savunmaktadır. Alt yapının iç bölümleriyle ilgili, 1994 yılında yayımlanmış olan “Arkeoloji ve Sanat” dergisinin 64/65. Sayısında Robert Ousterhout’a ait olan makalede (s.15), bir plan (Şekil 4.29) ve iki kesit bulunmaktadır (Şekil 4.30).

Şekil 4.29: Alttaki sarnıçın planı (Forchheimer and Strzygowski'den sonra yazarın (Robert Ousterhout) notlarıyla).

Şekil 4.30: Alttaki sarnıçın kesitleri (Forchheimer and Strzygowski'den sonra yazarın (Robert Ousterhout) notlarıyla).

Dikdörtgen şekilli mekândan içeriye doğru var olan iki kapının da yükseklikleri, zemindeki toprağın seviyesinden ötürü epeyce azalmıştır. Ortadaki kapı boşluğundan girildiğinde, ilerideki mihrap/ apsis çıkıntısının altına gelecek şekilde ileriye doğru

uzanan dikdörtgen şekilli bir mekâna ulaşılır. Bu mekânın da zemini toprak ve üstü sıvalı dairesel tonozla örtülüdür. Batı-doğu doğrultusunda uzanan mekânın kuzey ve güney duvarlarında dörder geçiş olmakla beraber bunların bugün için yalnızca birer tanesi geçiş olarak kullanılabilmektedir, diğer geçişler toprakla dolmuştur (Şekil 4.31). Bu geçişlerin de zorlukla yapıldığı ana mekân 1385 x 365 cm boyutlarındadır.

Şekil 4.31: An mekandan, üç yöne geçiş.

Ana mekânın kuzeyindeki dar koridora hem ana mekândan, hem de iç son cemaat yeri altındaki mekândan geçiş vardır. 1283 x 106 cm boyutlarındaki mekânın tavanı sıvalı dairesel tonozla örtülüdür. Tavanındaki delikten yukarıya doğru döşeme kalınlığı 71 cm ölçülmüştür, üst kısım önemsiz taşlarla kapatılmıştır.

Ana mekânın güneyindeki dar koridorun, bugün kullanılabilen tek geçişi ana mekân üzerindendir. 1290 x 106 cm boyutlarındaki mekân da, tıpkı kuzeydeki gibi toprak zeminli ve sıvalı dairesel tonozludur. Tonozun ortalarındaki delikten yukarıya mesafe 70 cm ölçülmüştür. Bu delik üstten, profilli iki uzun taşla kapatılmıştır (**Hata! aşvuru kaynağı bulunamadı.**). Bu taşların profillerinin, dış son cemaat yeri ile iç son cemaat yerini birbirine bağlayan iki yan geçişteki taş sövelerle çok benzer profillere sahip olması ilgi çekicidir. Bu profilli taşların, yapıda daha önceden kullanılmış söveler olması muhtemeldir.

Tüm bodrum zeminlerindeki toprak malzeme arasında, yapıda kullanılmış ve kırılmış olduğu düşünülen profilli taş parçalara (Şekil 4.32) rastlanmıştır¹⁵. Bu zeminlerde, detaylı bir araştırma sonucu elde edilecek veriler olduğu düşünülmektedir.

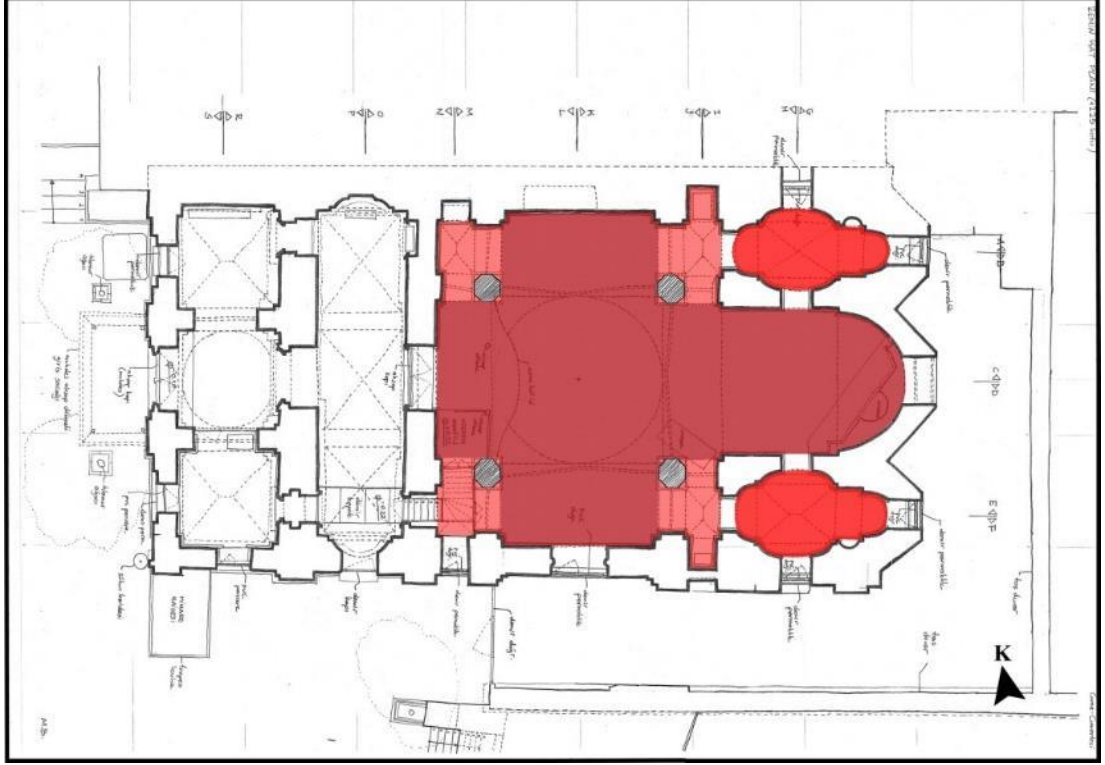
Şekil 4.32: Bodrum zemininde bulunan taş parçalar.

4.1.6 Z03 - Harim (Naos)

Caminin harim bölümü, “kapalı Yunan haçı” plan tipinin tipik bir örneğini oluşturmaktadır (Şekil 4.33). Mekânın ortasında yer alan kubbe; sıvalı ve sekizgen 4 ayak vasıtasıyla taşınır. Mango (2009), Van Millingen (1912), Freely ve Çakmak (2005) bu sekizgen ayakların, özgün sütunların yerini Türk döneminde almış olduğu görüşündedirler. Ayaklardan beden duvarlarına sıvalı beşik tonozlar mekânın ana üst örtü sistemini oluştururlar. Harim mekânı; ortadaki ana kubbenin altındaki ana mekân, haç kolunun kuzey ve güney kolları ile batı kolundaki mahfiller, doğu istikametinde uzayan mihrap (apsis) bölümüyle bu bölümün yanlarındaki odacıklar (pasthophorion hücreleri), sekizgen payelerle beden duvarları arasında kalan ve diğer bölümlerle bağlantılı dikdörtgen alanlardan oluşmaktadır, boyutları 1454 x 1066 cm’dir. Mekân,

¹⁵ Bodrum zemininde bulunan taş parçalarının kimi profilli, kimi de farklı şekillerdedir. Bu parçalar, uygulama esnasında yerlerinin tespit edilerek kullanılabilecekleri düşünülerek yıkanıp temizlenmiş ve cami imamına teslim edilmiştir.

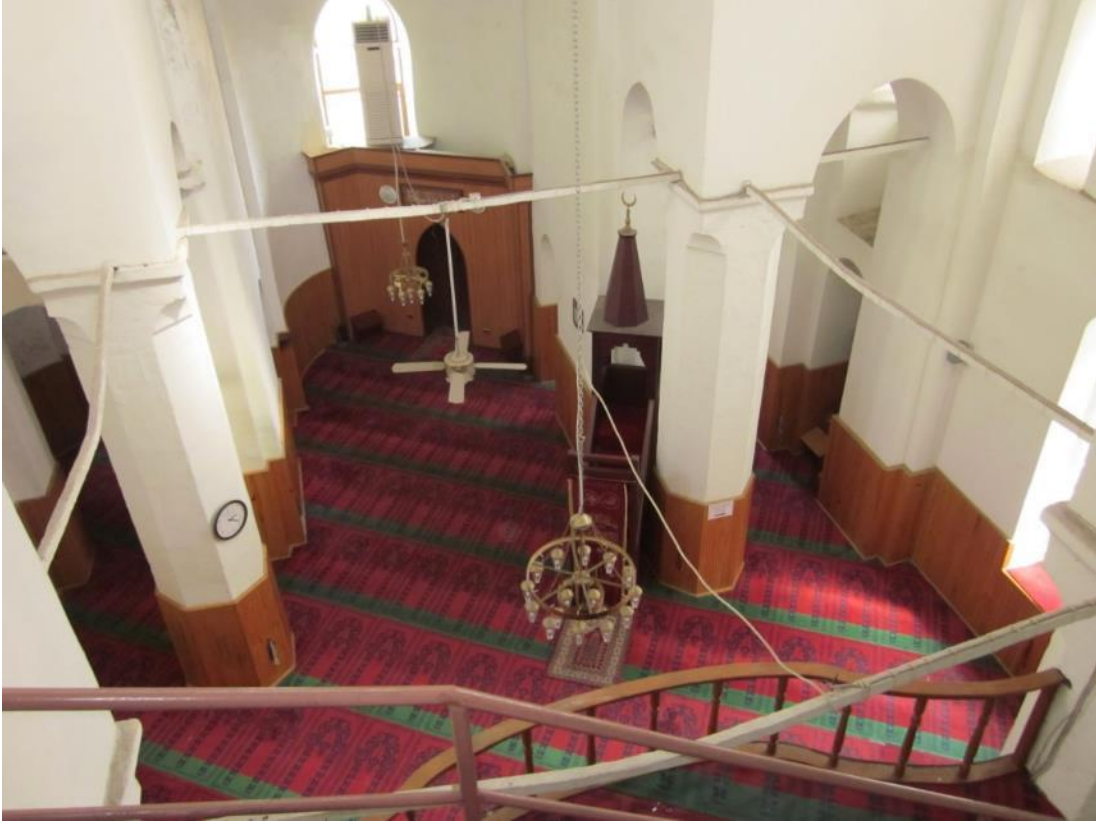
ahşap zemin üzeri halı kaplıdır, duvarların ve tavanların tümü beyaz boyalıdır. Hücresler de dâhil olmak üzere harim duvarlarının tümü, yerden ortalama 145 cm yükseklikte ahşap lambri ile kaplanmıştır.

Şekil 4.33: +1.50 kotu planı.

İç son cemaat yerinden harim bölümüne açılan üç girişin bugün yalnızca ortadaki harime ulaşmaktadır¹⁶. Çift kanatlı ahşap kapıdan girildiğinde, içeride sıvalı ve dairesel kemerli kapı boşluğunun zemini – 0.075 kotuna inmekte; sonra tekrar küçük bir basamakla, 1 cm’yi bulmayan farklarla harim mekânının orta zemin kotu olan ± 0.00 kotuna ulaşılmaktadır.

¹⁶ İç son cemaat yeri bölümünde açıklandığı gibi kuzeydeki giriş kapatılmış, güneydeki girişe ise asma kata ve kadınlar bölümüne çıkılan demir merdiven yerleştirilmiştir.

Şekil 4.34: Galeri bölümüne çıkan demir merdivenden harimin genel görünümü.

Mekâna girildiğinde asma katı taşıyan, 15 cm çapında yuvarlak ve bağımsız ahşap ayaklar hizasında solda ve sağda mahfiller bulunur. Ahşap korkuluklarla çevrili ve yerden 22 cm yüksekliğindeki ahşap platformlar, müezzin mahfilleri olarak kullanılmaktadırlar. Güneydeki mahfil ahşap dikme hizasından ana sekizgen ayağın bulunduğu hizaya kadar oldukça küçük bir alandır, burada üst katlara çıkılan demir merdivenin altına açılan ahşap kapaklar vardır. Harimden de ahşap kapaklarla ulaşılan bu mekân depo olarak kullanılmaktadır. Kuzeydeki mahfil güneydekine göre daha uzundur, kuzeydeki ahşap dikmeyi köşe kabul ederek aynı hizada harimin kuzey duvarına kadar devam eder. Mahfillerin kısmen üstünü kapatan pasa çitalı tavan, asma katın ahşap döşemesidir. Yerden 314 cm yüksekliğindeki ahşap tavan, ahşap dikmelerin üstte taşıdığı kiriş hizasından sonra 16 cm kademe yaparak sonlanır.

Şekil 4.35: Ana kubbe, pencereler, kaburgaların kesişimindeki yuvarlak bölüm ve pandantifler.

12 kaburgayla desteklenen kubbenin tam ortasında, bu kaburgalar birleşerek yuvarlak bir yüzey halini almaktadırlar. Yalaman(1990)’a göre, “ Bu yuvarlak bölümde büyük bir ihtimalle “Pantokrator İsa” bulunmaktaydı”(s. 36). Bu yuvarlak kısmın yerden yüksekliği 1587,5 cm’dir. Kaburgaların arasında yine 12 adet olmak üzere üstü sıvalı, dairesel kemerli ve beton dışlığa sahip pencere yer alır. Pencerelerin alt kısmında, kabartmalı taş bir silme kubbe çemberini çepeçevre döner. Taş silmede üç yapraklı yonca motifleri dallarla birbirine bağlanır, aralarda haçlar vardır (Şekil 4.26 Sağ alttaki çizim). Taş silmenin hemen alt kısmından başlayan pandantiflerde bugün, beyaz boyalı zemine siyah renkte, Arapça dört halifenin¹⁷ isimleri yazılıdır (Şekil 4.35).

Mekânın ortasında ve yapıya hâkim konumda olan, + 12.50 kotundaki çapı 507 cm ile 513 cm arasında değişkenlik gösteren ana kubbe; ölçüleri dıştan dışa ortalama 102 cm olan düzgün sekizgen sıvalı ayaklar vasıtasıyla taşıtılır. Bütün harim duvarlarında olduğu gibi, sekizgen ayakların da yerden ortalama 145 cm’lik kısımları ahşap lambri ile kaplanmıştır, dolayısıyla kaideleri görülememektedir. Mihrap kısmında yer alan

¹⁷ Ebubekir, Ömer, Osman ve Ali. Mekânın tümünde bu yazılar dışında herhangi bir yazı veya kalem işi bulunmamaktadır.

eski fotoğrafta bu sekizgen ayakların altındaki kare taş bir kaidenin olduğu tespit edilmiştir (Şekil 4.40 Soldaki fotoğraf).

Şekil 4.36: Ana kubbeyi taşıyan, doğu yönündeki sekizgen ayaklar (Soldaki fotoğraf kuzeydoğu yönündeki ayak, sağdaki fotoğraf güneydoğu yönündeki ayak).

Şekil 4.37: Ana kubbeyi taşıyan, batı yönündeki sekizgen ayaklar (Soldaki fotoğraf güneybatı yönündeki ayak, sağdaki fotoğraf kuzeybatı yönündeki ayak)

Bu ayaklar yerden 441 cm yüksekliğe kadar düzgün sekizgen kesitli olarak devam eder, bu noktadan sonra ise her çapraz kenarda, yine çapraz şekilde küçük bir kademe ve eğrisel üçgen yüzeyle 102 x 102 cm boyutlarında kare kesit halini alırlar. 20 cm devam eden kare kesitli ayağın üstündeki çıkıntılı taş profil, alttaki kademe ve eğrisel üçgenle beraber doğal bir sütun başlığı görünümündedir. Sekizgen ayakları beden duvarlarına ve birbirlerine bağlayan gergi demirleri (6,5 x4,5 cm), bu çıkıntılı profillerin hemen üstünde yer alırlar.

Kubbeyi yanlardan destekleyen beşik tonozlardan güneydeki, iki ayak ve güney beden duvarına oturur. Güney duvarı yerden beşik tonozu kadar üç kademe halinde incelerek sonlanır (**Şekil 4.38** soldaki fotoğraf). Zeminden başlayarak düşünüldüğünde ilk kademede, duvarın ortasında sıvalı basık kemerli, içinde açılır kanatlı PVC bir pencere bulunan pencere boşluğu yer alır. Yerden 106 cm yüksekliğinde parapet duvarı, burada bir raf işlevi görmektedir. PVC pencere, pencere boşluğu içindeki 68 cm yükseklikte bir sete oturur. Pencere boşluğunun her iki yanında beyaz boyalı durumdaki dairesel çıkıntıların- güney cepheye dışarıdan bakıldığında kısmen duvar içinde kalmış olan sütun başlıklarıyla beraber düşünüldüğünde- duvara gömülmüş vaziyette taş sütunlar olduğu anlaşılmaktadır. İkinci duvar kademesinde sıvalı dairesel kemerli 3 adet pencere bulunmaktadır. Bunların her üçünde de dışta beton dışlıklar yer alır. Üçüncü kademede ise, üstteki beşik tonozun şeklinden dolayı ortadaki yüksek, yanlardakiler alçak olmak üzere- yine alt kademedeği gibi- 3 pencere bulunmaktadır. Bu pencerelerin dış kısımlarında da benzer şekilde beton dışlıklar vardır.

Şekil 4.38: Harim bölümünde, güney ve kuzey haç kollarının altındaki duvarlar (soldaki fotoğraf güney duvarı, sağdaki fotoğraf kuzey duvarı).

Yapının kuzey duvarının en üst kademesi, güney duvarındaki örneğe benzemektedir. Yanlarda alçak, ortada yüksek olmak üzere 3 dairesel kemerli 3 pencere en üst kademede yer alır (Şekil 4.38 sağdaki fotoğraf). Bugün altındaki kademeyeyle birleştirilmiş (tek yüzey haline getirilmiş) olan ortadaki kademede, güney duvarında örneği bulunan kapatılmış pencerelerle ilgili olarak Yalaman (1990), “ Camide imam olarak görev yapan Ata Durmaz’ın verdiği bilgiye göre, 1990 yılı yazında caminin içinde yapılan çalışmalar sırasında kuzey duvarındaki bu alt açıklıklar görülmüş ancak açılmamıştır.”(s.26) bilgisini vermektedir. Birleştirilmiş ve tek yüzey haline getirilmiş olan duvarda bulunan sıvalı sivri kemerli pencere boşluğu, duvarın tam ortasında değildir, batı duvarına yaklaşmıştır (Şekil 4.38 sağdaki fotoğraf). Yerden 213 cm yükseklikte başlayan pencere parapeti, duvar içinde eğimli bir yüzey halindedir; sivri kemerli PVC pencere bu eğimli yüzeyin sonunda 10 cm yüksekliğindeki sete oturur. Pencerenin dış kısmında muhdes demir parmaklık vardır.

Ana kubbe ve beşik tonozların beden duvarlarıyla arasında kalan, üstü çapraz tonozlarla örtülü dikdörtgen geçiş mekânları 4 tanedir. Ortalama 175x130 cm boyutlarında ve yerden 685 cm yüksekliğinde olan bu mekânlar, diğer mekânlarla bağlantılı geçişler şeklindedir.

Kuzeydoğu yönündeki ilk mekân doğu yönünde, üstünde sıvalı dairesel kemerli, 108 cm genişliğinde ve 378 cm yüksekliğinde bir geçişle kuzey hücreye açılır. Bu geçişin 130 cm üstünde duvarı içinde 7 cm derinliğinde bir niş vardır; bu niş yukarıda, çapraz tonozla 25 cm mesafeye kadar çıkan sıvalı ve dairesel kemerli, 150 cm yüksekliğinde kör bir girintiden ibarettir. Kuzey yönünde beden duvarı içinde 103 cm derinliğinde bir niş vardır; bu niş üstteki çapraz tonozla 24 cm mesafede sıvalı dairesel kemerle sonlanır. Duvar yerden 489 cm yüksekliğe kadar devam ettikten sonra, içinde içi yuvarlak camlı dışlık bulunan bir tepe penceresi halini alır. Yalaman (1990), bu tepe penceresinin 1990 yılında cami içinde yapılan çalışmalarda mevcut haline dönüştürüldüğünü, daha önceden kapalı olduğunu belirtmektedir (s.26). Mekânın harime açılan 153 cm genişliğindeki batı ve 109 cm genişliğindeki güney bağlantısı, kuzeydoğudaki sekizgen ayağın beden duvarı bağlantılarını sağlayan sıvalı dairesel kemerlerin sınırlandığı geçişlerle sağlanır. Kemerlerin üzengi düzlemlerinde, +5.07 kotunda gergi demirleri (6,5 x4,5 cm) bulunmaktadır.

Güneydoğu yönündeki ikinci mekân, kuzeydoğudaki mekâna benzemektedir. Güneydeki hücreye, yerden 385 cm yüksekliğinde sıvalı ve dairesel kemerli geçişle bağlanır. Geçişin üzerinde 7 cm derinliğinde kör bir niş vardır. Mekânın harime açılan 157 cm genişliğindeki batı ve 110 cm genişliğindeki kuzey bağlantısı, güneydoğudaki sekizgen ayağın beden duvarı bağlantılarını sağlayan sıvalı dairesel kemerlerin sınırlandığı geçişlerle sağlanır. Kemerlerin üzengi düzlemlerinde, +5.03 kotunda gergi demirleri (6,5 x4,5 cm) bulunmaktadır. Mekânın kuzey yönü harim bağlantısı bugün, burada bulunan ahşap minber nedeniyle sağlanamamaktadır. Güney yönünde ise, benzeri kuzeydoğu mekânında olan bir niş bulunmaktadır. Bu niş üstte, yerden 324 cm yüksekliğe sahip sıvalı dairesel kemerle sonlanır. Kemerin 32 cm üstünden başlayan ikinci niş alttakine benzer şekilde sıvalı dairesel bir kemerle biter, bu nişin yüksekliği 298 cm'dir. Nişin içinde bulunan içi yuvarlak camlı beton dışlık, niş içinde 148 cm yüksekliğindeki sete oturur.

Güneybatı yönündeki üçüncü mekân, ana harim mekânına katılmaz; burada iç son cemaat yerinden asma kata çıkan L şeklindeki demir merdivenin bir kısmı bulunmaktadır. Merdiven altı ahşap kapaklarla ayrılarak depo olarak kullanılmaktadır. Mekânın batı yönünde +2.67 kotundaki sıvalı düz geçiş, iç son cemaat yerinden asma kata çıkılan kapının iç tarafıdır. Bu geçişin üst tarafında kör bir niş yer almaktadır. Güney yönünde, tavanını oluşturan sıvalı çapraz tonozla 23 cm mesafeye kadar

yükselen sıvalı dairesele kemerli tek bir nişinde iki pencere bulunmaktadır. Merdiven altındaki depo zemininden 98 cm yükseklikteki ilk pencere parapeti duvar içinde eğimli bir yüzey halini alır. Toplamda 39 cm yüksekliğindeki iki kademeli sete oturan kanatlı PVC pencere üstte düz şekilde sonlanır. Bu pencerenin üstünde, pencere yüzeyinden içeriye doğru 30 cm'lik çıkıntı şeklinde, 117 cm yüksekliğinde giriş benzeri bir duvar parçası bulunur. Bu duvarın üzerinde içi yuvarlak camlı beton dışlık, nişin üst kısmının dairesele kemerli boşluğunun iç kısmında yer almaktadır. Beton dışlık yaklaşık olarak gergi demirlerinin bittiği kotta başlar. Mekânın doğu yönündeki geçiş mesafesi 159 cm, kuzey yönündeki geçiş mesafesi 108 cm'dir. Üst kısımlarındaki kemerlerin üzenği seviyelerinde yer alan gergi demirleri (6,5 x4,5 cm) +5.06 kotundadır.

Kuzeybatı yönündeki son mekân, kuzey yönündeki müezzin mahfilinin bir kısmını oluşturmaktadır. Kuzey yönünde aşağıdan, yukarıdaki çapraz tonozla 23 cm mesafeye kadar yükselen, 61 cm derinliğinde sıvalı dairesele kemerli niş içinde bugün küçük bir girinti ile yukarıda kapatılmış bir pencere bulunmaktadır. Mahfilden 5 cm yükseklikte başlayan girinti, üstteki duvardan 13 cm içeridedir, zeminden 149 cm yüksekliğe sahiptir. Yukarıdaki kapatılmış pencere boşluğu ise üstten 159 cm yüksekliğe sahip ve yuvarlak kemerin iç kısmında yer alır. Boşluk içindeki 10 cm'lik setin ne olduğu anlaşılmasa da hizasının gergi demirleri seviyesinde olması, üst pencere içlerinde de demir kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir. Mekânın doğu yönündeki geçişi, mahfilin ahşap korkuluğu ile engellenmiş olsa da 158 cm; güney yönündeki geçişi ise 110 cm genişliğe sahiptir. Batı yönünde sıvalı duvardaki çatlaklar, arka kısımdaki söveli geçişle beraber düşünüldüğünde burada var olan bir kapı fikri kuvvetlenmektedir. Duvarın üst kısmında, diğer üç mekânda da var olan kör bir niş bulunmaktadır. Yalaman (1990)'a göre, "Bu karşılıklı dört nişin içinde oluşan satıhta büyük bir ihtimal ile Pammakaristos Manastırı Kilisesi'nin güneyine 1315'e doğru Michael Globas adına karısı tarafından yaptırılan mezar şapelinde olduğu gibi İsa'nın hayatı ile ilgili sahnelerin tasvir edilmiş olması muhtemeldir" (s. 28). Bugün için kör nişler sıvalı ve beyaz boyalıdır.

Mihrap(Apsis-bema): "Doğudaki haç kolu İstanbul kiliselerinin bema bölümlerinin özelliği dolayısı ile doğuya doğru diğerlerine nazaran daha uzamıştır" (Yalaman, 1990). Haçın beşik tonozla örtülü bu doğu uzantısı 48 cm'lik bir kademeye daralarak yine bir beşik tonozla, daha sonra da 35 cm'lik bir kademeye bir yarım kubbeye

dönüşür ve sonlanır. Kuzey duvarında 96 cm genişliğinde, yerden 267 cm yüksekliğinde sıvalı dairesel kemerli geçiş, kuzey hücreyle bağlantıyı sağlar. Güney duvarında ise bağlantı 98 cm genişliğe ve 278 cm yüksekliğe sahip sıvalı dairesel kemerli geçişle sağlanır.

Şekil 4.39: Mihrap (Apsis) bölümü.

“ Pantepoptes Manastır Kilisesi fetihten sonra cami haline getirildiğinde mihrap doğu yönü yerine Mekke’ye çevrildiğinden apsisin eski pencereleri duvarla örülmüştür (Yalaman, 1990). Kilisenin apsisi olarak düşünülen en doğu kısmında bugün, çapraz bir duvar önünde niteliksiz ahşap bir mihrap vardır. Dumbarton Oaks Araştırma Kütüphanesi web sitesinde, Nicholas V. Artamonoff ‘a ait 1937 tarihli fotoğrafta kible yönünü belirtecek şekilde örülmüş olan sıvalı duvar, duvarın içindeki sıvalı mihrap nişi ile bütün duvar ve mihrap nişi içinde var olan kalem işi süslemeler bugün görülememektedir (Şekil 4.40 soldaki fotoğraf). Bugünkü ahşap mihrap tüm bu duvarın ahşapla kaplanması ve içinde yine ahşap kaplı olmak üzere mihrap nişi bırakılması suretiyle yapılmıştır, ayrıca ahşap kaplı mihrap duvarından itibaren 85 cm’lik kısım yerden 5 cm yükseltilerek bir platform oluşturulmuştur. Fotoğrafta ise platformun, doğuya yakın sekizgen ayağın hizasına kadar uzandığı ve mevcuttakine

göre daha yüksek bir kademe yaptığı görülmektedir. Yalaman(1990), tezinin malzeme ve teknik bölümünde “bema” bölümü döşemesinde çeşitli renklerde mermerlerin kullanılmış olduğunu söylemektedir; ancak bugün zemin tümüyle ahşap kaplı olduğu için mermerlerle ilgili herhangi bir bilgi yoktur.

Şekil 4.40: Kalem işi süslemeli mihrap duvarı ve üstündeki hat yazısı (Dumbarton Oaks Araştırma Kütüphanesi web sitesi, Nicholas V. Artamonoff Koleksiyonu,1937).

Aynı koleksiyonda yer alan bir diğer resimde (Şekil 4.40 sağdaki fotoğraf) görülen mihrap üstündeki hat yazısı ¹⁸ bugün basit bir ahşap pano üzerinde tekrarlanmıştır. Mihrap duvarının hemen üstünde, kısmen kapatılmış durumda olan sıvalı sivri kemerli bir pencere boşluğu bulunmaktadır. Pencere içinde, yaklaşık olarak kemer başlangıcı seviyesinde, alt kotu +4.69 olan gergi demiri (6,5 x 4,5 cm) bulunmaktadır. Bu gergi demiri, orta kubbenin ana taşıyıcıları olan sıvalı sekizgen ayakların birbirleriyle ve beden duvarlarıyla bağlantılarını sağlayan gergi demirleri hizasına göre 34 cm aşağıdadır. Pencere boşluğunun arka kısmında ise sivri kemerli, kanatlı PVC bir pencere yer alır. Dışta muhdes demir parmaklık bulunur.

Yan bölümler (Pastophorion hücreleri¹⁹): Dikdörtgen planlı mekânlar 220x185 cm boyutlarında ve üstte sıvalı çapraz tonozlarla örtülüdür. Dört kenarda da var olan

¹⁸ “Fevelli vecheke şetral Mescidi’l-Haram” ...O zaman yüzünü Mescid-i Haram’a döndür . (Kur’an Meali - Bakara Suresi (2), 149.ayet)

¹⁹ Bir kilisenin iki yan şapeli, genellikle merkez apsisin solunda prothesis, sağında ise diakonikon [bulunur] (Freely, J. ve Çakmak, A. S. (2005), sözlükçe bölümünden).

dairesel girintiler mekânı hem genişletirler, hem de dört yapraklı yonca biçimine benzer bir plana dönüştürürler. Diğer kenarlardan farklı olarak doğu duvarları ileriye doğru uzadıktan sonra dairese girinti ile sonlanır (Şekil 4.41).

Şekil 4.41: Kuzey (Soldaki fotoğraf) ve güney (Sağdaki fotoğraf) hücrelerde üst örtüleri oluşturan çapraz ve beşik tonozlar.

Kuzey hücre (Prothesis²⁰) 603 cm yüksekliğindedir; harime, batı ve güneyindeki geçişler vasıtasıyla bağlanır. Kuzey duvarı tarafında dairese girintinin içinde 80 cm genişliğinde bir boşluk içinde pencere vardır. Yerden 130 cm yükseklikte başlayan pencere boşluğu yukarıda sıvalı dairese kemerle sonlanır. 255 cm yüksekliğe sahip olan pencere boşluğunun içinde 56 cm yüksekliğindeki bir sete oturan kanatlı PVC pencere, üstte yuvarlak kemerli sabit kısmının altında üst üste iki kanattan oluşur, dışta muhdes demir parmaklık vardır. Doğuya doğru yaklaşık 90 cm uzayan kısmın tavanı beşik tonozla örtülüdür. Kuzeydeki duvar parçasının içinde yerden 90 cm yükseklikte başlayan, 59 cm genişliğindeki dairese girinti şeklinde bir niş mevcuttur. Nişin üst kısmı dairese yarım bir kubbeye sonlanır. Doğü duvarının ortasında bir pencere daha vardır. Kuzeydekine benzer olan bu pencere, yerden 110 cm yüksekte başlayan bir boşluk içinde yer alır. 273 cm yüksekliğinde ve 77 cm genişliğindeki boşluk içinde, 68 cm yüksekliğinde bir sete oturan pencere, kuzey duvarındaki pencerenin aynısıdır; üstte sabit dairese kemerli kısmı ve üst üste iki kanada sahiptir. Mekânın dairese girintileri üst kısımlarında yarım kubbeler halini alarak çapraz tonozla destek olurlar.

²⁰ Genellikle merkez apsisin solunda bulunan, Aşai Rabbani ayininde kullanılan malzemenin saklandığı ve hazırlandığı apsis biçimli oda (Freely, J. ve Çakmak, A. S. (2005), sözlükçe bölümünden).

Kubbelerin başladığı yerlerde, +4.34 kotunda -genellikle köşelerinde yer yer kırıklar olsa da mekânı çepeçevre saran- taş silmeler vardır. Bu taş silmeler dairesel olan duvarlarda 2 ya da 3 parça halinde, düz kısımlarda ise tek parça halinde uygulanmışlardır. Üzerlerindeki kabartmalı ters kalp şeklindeki motifler, iç son cemaat yerinde de var olan ve mekânı çepeçevre saran özgün motiflerle aynıdır.

Güney hücre (Diakonikon²¹) 602 cm yüksekliğindedir; harime, batı ve kuzeyindeki geçişler vasıtasıyla bağlanır. Güney duvarı tarafında dairesel girintinin içinde 79 cm genişliğinde bir boşluk içinde pencere vardır. Yerden 123 cm yükseklikte başlayan pencere boşluğu yukarıda sıvalı dairesel kemerle sonlanır. 276 cm yüksekliğe sahip olan boşluğunun içinde 70 cm yüksekliğindeki bir sete oturan kanatlı PVC pencere, üstteki sabit kısmının altında üst üste iki kanattan oluşur, dışta muhdes demir parmaklık vardır. Doğuya doğru yaklaşık 90 cm uzayan kısmın tavanı beşik tonozla örtülüdür. Güneydeki duvar parçasının içinde yerden 90 cm yükseklikte başlayan, 59 cm genişliğindeki dairesel girinti şeklinde bir niş mevcuttur. Nişin üst kısmı yarım bir kubbeyle sonlanır. Doğu duvarının ortasında bir pencere daha vardır. Güneydekine benzer olan bu pencere, yerden 100 cm yükseklikte başlayan bir boşluk içinde yer alır. 291 cm yüksekliğinde ve 77 cm genişliğindeki boşluk içinde ilki 17 cm ve ikincisi 75 cm yüksekliğinde olma üzere setler mevcuttur. Setin üstündeki mermer denizliğe oturan pencere, kuzey duvarındaki pencerenin aynısıdır.

²¹ Genellikle kilisede kutsal eşyaların muhafaza edildiği ve çoğu zaman merkez apsisin sağında bulunan apsis biçimli oda ((Freely, J. ve Çakmak, A. S. (2005), sözlükçe bölümünden).

Şekil 4.42: Kuzey (Soldaki fotoğraf) ve güney (Sağdaki fotoğraf) hücreler.

Mekânın dairesel girintileri üst kısımlarında yarım kubbeler halini alarak çapraz tonozla destek olurlar. Kubbelerin başladığı yerlerde, +4.35 kotunda mekânı çepeçevre saran taş silmeler vardır. Bu taş silmeler dairesel olan duvarlarda 2 ya da 3 parça halinde, düz kısımlarda ise tek parça halinde uygulanmışlardır. Kabartmalı motifleri, diğer hücrede ve iç son cemaat yerinde olanlarla aynıdır.

Şekil 4.43: Kuzey hücrede, dairesel kısımda iki parça halindeki taş silme.

Minber: Mekânın güneydoğusundaki 3 numaralı sekizgen ayağın doğu duvarıyla arasında kalan geçişe açılı olarak yerleştirilmiş olan ahşap minber oldukça yenidir. 210 x 75 cm boyutlarında ve sekiz basamaklıdır. Tepesinde ahşap bir külahı ve pirinç alemleri vardır.

Şekil 4.44: Mevcutta kullanılan ahşap minber.

Çeşitli web sitelerinden²² elde edilen eski fotoğraflarda caminin, mevcuttakine göre çok daha basit ve külahsız, yan tarafına sabitlenmiş bir bayrak bulunan bir minbere sahip olduğu, sonradan minbere ahşap bir külah ve alem eklendiği anlaşılmaktadır (**Şekil 4.45**). Hadîkatü'l-Cevâmi' de caminin minberiyle ilgili, “Minberini Şeyhü'l-islâm İshâk Efendizâde Ahmed Efendi vaz eylemiştir ki, Selânik kâdîsi iken feth-i Belgrad târihlerinde vefât eylemiştir”(s. 73) yazmakta ise de ne mevcuttaki minberin, ne de eski fotoğraflardaki görülen minberin bu minber olmadığı açıktır.

²²(http://archnet.org/library/images/one-image.jsp?location_id=8863&image_id=209138), (<http://www.nyu.edu/gsas/dept/fineart/html/Byzantine/index.htm?http&&www.nyu.edu/gsas/dept/fineart/html/Byzantine/02.htm>).

Şekil 4.45: Soldaki fotoğraf (ARCNET web sitesi, Eski Imaret Mosque,1915), sağdaki fotoğraf (NYU Institute of Fine Arts web sitesi, Prof. Thomas Mathews arşivi, Christos ho Pantepoptes).

4.2 Dış Cepheler ve Avlu/Bahçe

4.2.1 Batı cephesi (Ana giriş cephesi)

Batı cephesi, çatısı ana kütleyle göre alçakta bulunan dış son cemaat yerinin batıya cephe veren kenarı ile üstte ve geride olmak üzere kadınlar bölümünün batıya bakan cephesinden oluşur. Aynı zamanda daha geride olmak üzere kubbe de batıya cephe verir. Dış son cemaat yeri cephesi, üstteki ahşap çatısı ve yan duvarlarla sınırlandırılmış durumdadır. Bu kısımda çıkıntılı tuğla-taş duvarlar (pilastrlar) cepheyi, ölçüleri birbirine yakın üç parçaya böler. (Şekil 4.46)

İlk parça, içinde kapının da bulunduğu orta bölümdür. Yakın dönemde eklenmiş olan ve 4 ahşap dikmeyle taşınan, tek yönden yapıya yaslanan kırma çatılı ve arduvazlı membran kaplı ahşap saçağın altından; yine yakın döneme tarihlenen tablalı, çift kanatlı ve üst kısmı dairesel kemerli ahşap kapı ile yapıya giriş-çıkış²³ sağlanır. Kapının yerleştirildiği boşluk özgün değildir; daha geniş olan açıklık, dıştan özensiz

²³ Yapıya giriş-çıkışı sağlayan tali demir kapıdan, kapının bulunduğu iç son cemaat yerinde bahsedilmiştir.

Şekil 4.46: Batı cephesi genel görünüm.

Şekil 4.47: Ahşap giriş kapısı ve saçak.

bir işçilikle tuğla kaplanmış olan duvar parçalarıyla daraltılmıştır. Bu duvar parçaları da üstteki dairesel kemerli kısımda ve yanlarda aynı genişlikte olmadığından oransız bir görünümdeyir. Ayrıca tuğla kaplı dairesel kemerli kısmın bir bölümü, ahşap saçağın duvar bağlantısının yanlışlığından dolayı kapatılmış durumdadır (**Şekil 4.47**).

Giriş kapısı ve yanlardaki tuğla kaplı kısımların sınırı olan, yanlarda cepheden çıkıntılı şekilde duran taş- tuğla örgülü duvar parçalarının (pilastr) arasındaki boşluk özgündür. Taş ve tuğla örgülü duvarda yer yer mermer de kullanılmıştır. Çıkıntılı duvar parçaları üstte gizli tuğla tekniğı kullanılarak yapılmış olan basık kemerle özgün boşluğu sınırlarlar. İki yandaki çıkıntılı duvarlar, kemer hizasından itibaren yukarıda daralırlar. Çıkıntılı duvarlarda, bu daralmanın olduğu yerden itibaren duvar örgüsü de değişmektedir. Sol pilastrda alttan itibaren değişen tuğla örgüsü, yer yer taşların da eklenmesiyle düzensiz bir biçim alır, en üstte ise çıkıntı iyice belirsizleşerek ahşap saçağın üst kısmındaki duvar parçasına bağlanır. Sağ pilastrda ise duvar örgüsü ahşap saçağın üst kısımlarında değişir. Büyükçe bir deliğın etrafındaki küçük tuğla kemer ve içeride kısmen görülebilen balıksırtı şeklinde döşenmiş tuğlalar, burada kör bir nişin olduğunu düşündürmektedir. Üst kısımda değişen tuğla örgü içinde farklı kotta delikler vardır. Ahşap saçağın yapıya bağlandığı kısımlar, niteliksiz beton malzemeye ve özensiz bir işçilikle kapatılmıştır. Saçağın üst kısmına denk gelen ve iki pilastrın arasında bulunan duvarın görülebilen alt kısımlarında iki sıra tuğla arasında bir sıra taş tespit edilebilmekteyken üst kısımlarda taş ve tuğlalarla oldukça düzensiz şekilde oluşturulmuş bir örgü mevcuttur. (**Şekil 4.48**)

Şekil 4.48: Ahşap saçağın üst kısmındaki, düzensiz örgülü duvar.

Girişin sağında, yine tuğla-taş pilastrlar arasında sınırlandırılmış kısımda altta bir PVC pencere ve üstte bir kör niş bulunmaktadır. PVC pencerenin önünde muhtesem demir bir parmaklık mevcuttur. Duvar parçası, duvar örgüsü ve ayrılmalar dikkate alındığında sağdaki pilastrla farklı zamanlarda yapılmıştır. İki sıra halinde kademeli dairesel tuğla kemerli pencerenin hemen sağında yer alan, bugün detayları anlaşılmayan kırık taş ve hemen üstündeki kemer başlangıcı, iki pilastr arasındaki boşluğun daha büyük olduğunu gösterir. Bu kırık taş parçasının, içeride imam odasının köşesinde yer alan taşıyıcı ayağın detayları yok olmuş olan üst taşıyla aynı kotta olması, bu taşın bir sütun başlığı olduğunu düşündürmektedir. (Şekil 4.49)

Pencerenin üst kısmında kör nişe kadar tuğla sıraları arasında taşlar kullanılarak bir örgü oluşturulmuştur. Kör niş de alttaki pencere gibi iki sıra halinde kademeli dairesel tuğla kemerlidir. Yanlarında düzensiz taş ve tuğla örgü mevcuttur.

Girişin solunda, sağ parçaya benzer şekilde altta iki sıra kademeli dairesel tuğla kemerli pencere boşluğu içinde PVC bir pencere ve üstte kör bir niş bulunmaktadır. Duvarla pilastr arasında kesin bir ayırım olmamakla beraber en soldaki pilastra bağlı şekilde bir kemer başlangıcı ve altta detayları belli olmayan bir taş başlık seçilebilmektedir. Bu taş başlık da yine diğer köşede benzeri olduğu gibi bir sütun

başlığıdır. Ayrıca içerdeki köşede bu başlığın detayları da görülebilmektedir (Şekil 4.50).

Şekil 4.49: Sağdaki pencere, üstte kesilmiş kemer ve kırık mermer başlık.

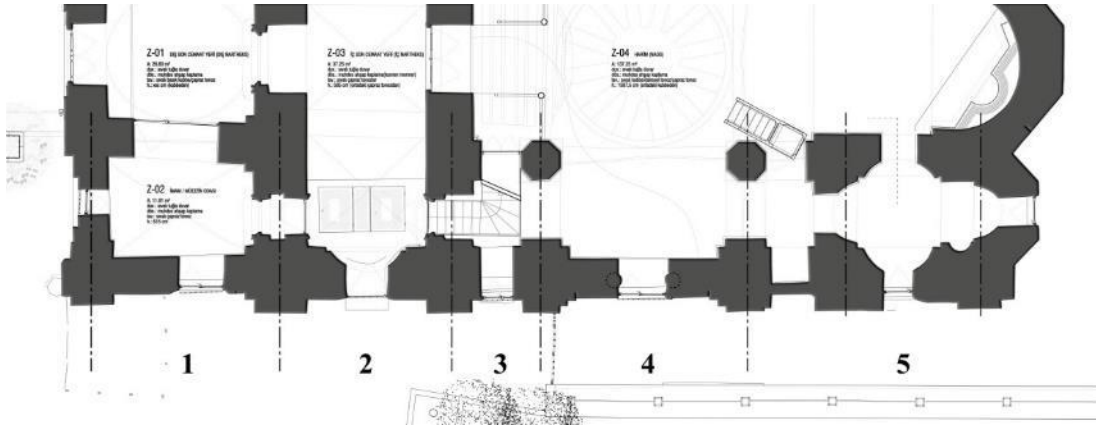

Şekil 4.50: Sol taraftaki pencere, kör niş, kesilmiş kemer ve mermer başlık.

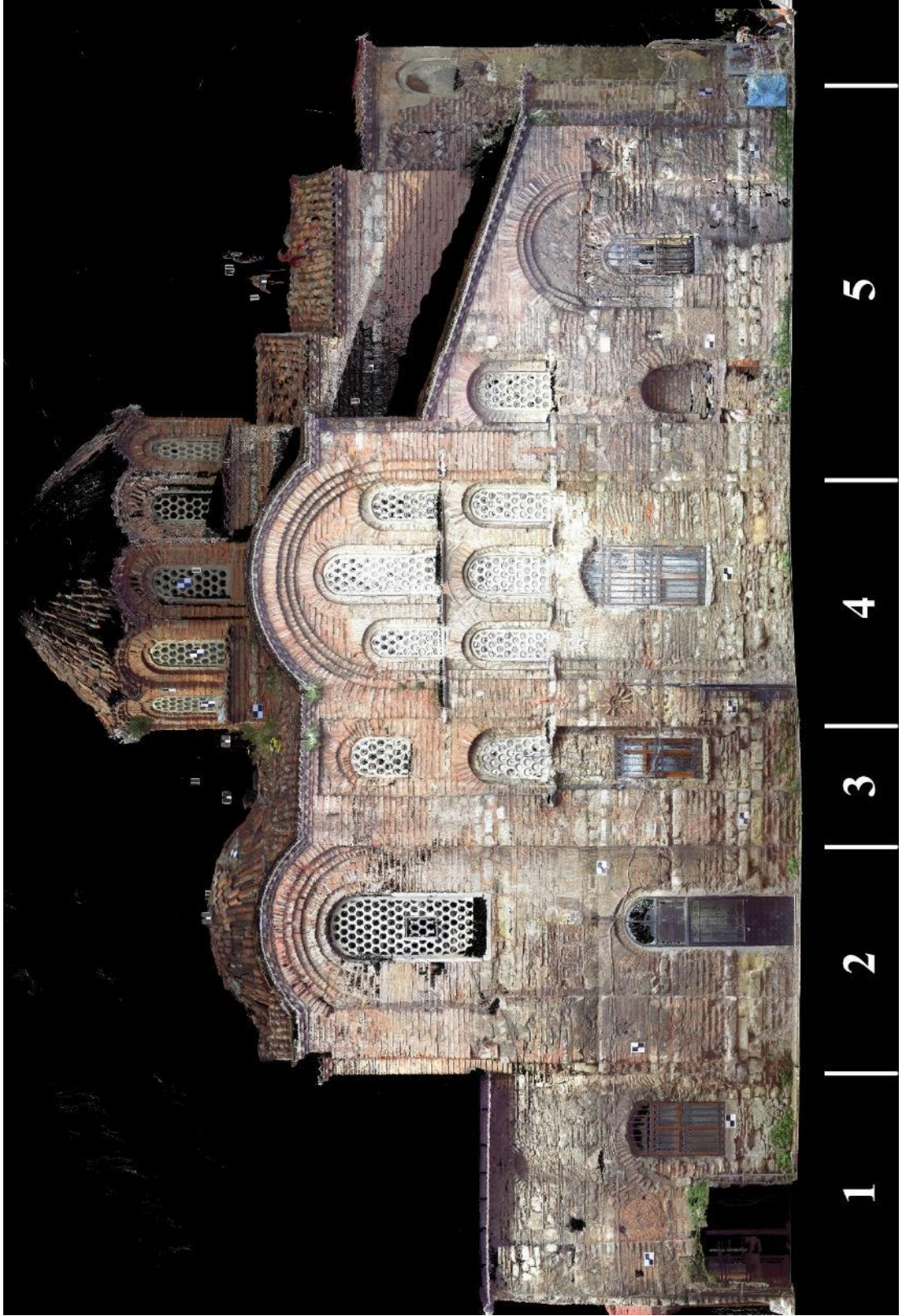
Tuğla kemerli pencerenin üstünde, yatay tuğla sıralarının arasındaki taşlar da birbirinden dikine kullanılmış olan tuğlalarla ayrılmıştır. Burada duvar örgüsü çok belirgin ve sağ parçaya göre daha düzenlidir. Kör nişin iki kademeli dairesel kemeri sıvalı olsa da yer yer dökülen sıvadan alttaki kemerin tuğla olduğu seçilebilmektedir. Kemerin üzengi seviyesinden itibaren yan kısmındaki duvarların da sıvalı olduğu söylenebilir. Üst kısımda ise, eski fotoğraflarda burada var olan bir binanın çatısından kalmış olan beton parçaları mevcuttur.

4.2.2 Güney cephesi

Kuzey cephenin kısmen kapalı olması dikkate alındığında güney cephe, yapının en geniş ve gösterişli cephesidir. İç mekânlardaki tonozlar dışarıya da yansıdığı için yapının üst sınırı dairesel kemerlerle hareketli bir görüntü vermektedir. Yapının planda, kısa yöndeki (kuzey- güney) aksları boyunca uzanan duvarlar cephede de çıkıntılar yaparak beden duvarlarına destek olurlar; aynı zamanda birer pilastr gibi cepheyi hareketlendirirler. Cephenin ele alınışında, pilastr aralarında kalan duvarlar ve her duvar parçasının sol tarafındaki pilastr aynı bölüm içinde anlatılacaktır (**Şekil 4.52**). Cephenin en batı köşesinde yer alan minare kaidesinden “Minare” bölümünde bahsedilecektir.

Şekil 4.51: Planda akslar ve güney cephedeki çıkıntılı duvarlar.

Şekil 4.52: Güney cephesinin, 3 boyutlu tarama cihazıyla elde edilmiş görüntüsü.

4.2.2.1 Bölüm 1

Cephenin en batısındaki bu ilk bölüm, son cemaat yerinin de (dış narteks) cephesine karşılık gelmektedir. Köşedeki taş- tuğla örgülü pilastr yapının batı sınırını oluşturur. Minare kaidesiyle kısmen kapatılmış olan pilastrın üzerindeki iki deliğin, bugün yok olmuş olan ahşap hatıllar olduğu düşünülmektedir. Pilastr yukarıda, köşeye doğru eğrisel şekilde bir oyukla incelir. Bu çıkıntılı duvarla (pilastr) yapının ilk yapıldığı dönemdeki köşede var olan taş-tuğla pilastrın arasındaki duvar, dış son cemaat yerinin güney kısmında bulunan imam odasının cephesini oluşturur ve oldukça hareketlidir. Duvarın sağ yanına yakın şekildeki kanatlı ve üst kısmı basık kemerli PVC pencere; tek sıra tuğla ile yapılmış, yaklaşık 220 cm genişliğinde dairesel kemerin yan ve alt kısımlarına sonradan eklenen duvarlar neticesinde elde edilen boşluğa yerleştirilmiştir. Önünde muhdes demir bir parmaklık vardır. (Şekil 4.53).

Şekil 4.53: Güney cephe, 1.bölüm.

Tuğla kemerin sol tarafında 108 cm çapında dairesel süsleme özgündür. Tamamen tuğladan yapılmış olan süslemenin iç kısmında eğrisel kiremit parçaları kullanılarak oldukça özenli bir işçilikle dört yapraklı bir yonca motifi oluşturulmuştur. Dairesel motifle yandaki kemer arasında kalan üçgen biçimli bölüme de tuğlalar çapraz yerleştirilmek suretiyle bir hareketlilik kazandırılmıştır(Şekil 4.55).

Üst kısımda oldukça düzensiz olmakla beraber iki sıra tuğla, bir sıra taş bir duvar örgüsü kullanıldığı söylenebilir. Taş sıralarının arasında dikine tuğlalar da kısmen kullanılmıştır. İki sıra tuğla - bir sıra taş örgü cephenin ortasında bulunan dairesel kemerli kör nişin iç kısımlarında da devam eder. Cephe üstte ahşap çatı saçağı ile sonlanır.

Şekil 4.54: Güney cephe 1.bölüm.

Şekil 4.55: Güney cephe 1.bölümdeki dairesel süsleme.

4.2.2.2 Bölüm 2

Yapının iç son cemaat yerini sınırlayan kuzey- güney aksındaki duvarları güney cepheye çıkıntı verir. Böylelikle oluşan pilastr benzeri duvarlar yukarıda kademeli dairesel tuğla kemerlerle ikinci duvar parçasının sınırlarını belirlerler.

Şekil 4.56: Güney cephe 2. Bölüm.

Sol ve sağdaki pilastrların ve aradaki duvarın en alt kısımlarda 3 sıra taş- 7 sıra tuğla örgü 2 defa tekrarlanmıştır. Soldaki pilastr üzerinde, orta noktası + 3.48 kotunda olan dairesel bir motif vardır. 55 cm çapındaki motifin merkezine ışınal olarak yerleştirilen 10 adet tuğlanın her biri, içe doğru kademeli şekilde yontulmuştur; orta kısımdaki yuva boştur. Güney cephenin diğer bölümlerde de var olan bu dairesel motiflerin ortalarındaki yuvalarda metal, mermer ya da renkli taş öğelerin kakma şeklinde yerleştirilmiş olabileceği düşünülmektedir. Taş ve tuğla örgülü pilastr, içteki duvarın üst kısmında bulunan, içi yuvarlak camlı dışlık alt seviyesinden itibaren kademelenerek incilir, duvar malzemesi de yalnızca tuğlaya döner (Şekil 4.57).

Şekil 4.57: Sol taraftaki taş-tuğla pilastr ve dairesel motif.

Duvar parçasının ortasında yer alan ve sınırları kısmen özgün olan muhdes demir kapı üstte iki kademeli dairesel tuğla kemerle sonlanır. Mermer kaplı tek basamakla çıkılan kot (- 0.155) aynı zamanda iç son cemaat yeri mermer zemininin de kotudur. Tuğla kemerin sağ yanında bulunan üçgen şeklindeki boşlukta tuğladan yapılmış bir gamalı haç motifi vardır; sol tarafında ise tahrip edilmiş bir motif bulunur. Kemerin üst kısmında tek sıra taş dizisinin üstünde tuğladan yapılmış bir meander frizi yer alır (Şekil 4.59). 7 sıra tuğla ve 3 sıra taş örgü devam eder, 2. taş sırasında başlayan mermer söveli pencere üstteki kadınlar bölümünün güneye bakan büyük penceresidir. Pencerenin alt sövesi kısmen tahrip olmuş, profilsiz ve dikdörtgen şeklindedir; yanlardaki iki mermer söve ise profillidir. 190 cm uzunluğundaki profilli söveler, üstteki dairesel kemer üzengi seviyesinin alt kısmına kadar devam eder. Sövelerin üst köşelerinin gönye burun şeklindeki çapraz kesimi, eskiden var olan ve hâlihazırda yok olmuş bir lento taşını göstermektedir. Arkeolog Murat Sav'ın kişisel arşivinden paylaştığı bir fotoğrafta lento taşı ve üst kısımdaki tuğla örgü görülmektedir (Şekil 4.58).

Şekil 4.58: Güney cephe üst kısımların görünüşü (tarihsiz); Murat Sav, kişisel arşiv.

Pencere içindeki betondan yapılmış içi yuvarlak camlı dışlık, boşluğun tamamını kaplar; bununla beraber bu boşluk iç mekânda yerden başlamaktadır. Yalaman (1990) tezinde, üstteki kadınlar bölümü mekânına çıkış problemi için çeşitli fikirleri sıraladıktan sonra düşüncesinin dışta bulunan bir ya da iki ahşap merdiven olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla yukarıda bahsedilen pencere boşluğunun kapı girişi olabileceği düşünülebilir. Bu sorun, restitüsyon bölümünde detaylı olarak tartışılacaktır. Pencere boşluğunun üst sınırını oluşturan dairesel tuğla kemer üst üste 4 kademe (ilki yarım, ikincisi 1,5 tuğla genişliğinde, 3. ve 4. kademeler ise yine yarım tuğla genişliğinde) halinde genişler, 5. kademe (bir tuğla genişliğinde) duvarın iki yanında bulunan pilastrları birbirine bağlayan dairesel kemerdir. Bu kemerin üstünde, tüm cephe boyunca da devam eder şekilde kademeli iki sıra tuğla arasında tek sıra kirpi saçakla cephe sonlanır.

Şekil 4.59: Demir kapının üst kısmındaki meander frizi.

4.2.2.3 Bölüm 3

Duvar parçasının sol tarafındaki pilastrın alt kısımlarında 3 sıra taş, 7 sıra tuğla örgü 2 defa tekrarlanır. Üstte merkezi + 3.45 kotunda olan ve soldaki pilastrda örneği olan dairesel süsleme burada da tekrarlanmıştır; bununla beraber kısmen tahrip edilmiştir. 50 cm çapındaki motifte, aralarındaki açılar itibarı ile 10 tuğla bulunması gereken yerde 8 tuğla bulunmaktadır. Burada da tuğlaların ön yüzleri, iç kısma doğru kavislendirilerek uygulanmıştır (**Şekil 4.60**). Yukarılara doğru düzensiz şekilde devam eden taş- tuğla örgünün arasında, sağ tarafta mermer bir silmenin başladığı görülmektedir. Alt hizası + 4.92 kotunda bulunan mermer silmenin detayları yok olmuş olsa da kabartmalarından, iç mekânlardaki ters kalp şeklindeki motifle aynı olduğu görülür. Pilastrın en üst kısımlarında yalnızca tuğla örgü vardır.

Şekil 4.60: Pilastrın alt kısımlarındaki taş-tuğla örgü ve yukarıdaki dairesel motif.

Şekil 4.61: Güney cephe 3. Bölüm.

Pilastrların arasında kalan 3. duvar parçası alt kısımlarında taş ve tuğla örgü vardır. Dikdörtgen şeklindeki kanatlı PVC pencere, iç kısımda harim bölümünü aydınlatır, ön tarafında muhdes demir parmaklık bulunmaktadır. Pencerenin üst kısmındaki tuğla

örgü yukarıdaki, üst kısmı dairesel kemerli içi yuvarlak camlı beton dışlığa kadar devam eder. Çoğu kırılmış mermer silmeler, beton dışlığın hemen altındadır. Dışlığın üst kısmı tek kademeli ve 1 tuğla kalınlığında dairesel tuğla kemerlidir. Üstte devam eden tuğla örgü arasında bu sefer, üst kattaki kadınlar bölümünden ulaşılan güney inziva odasının dışlığı bulunur. Üst kısmı dairesel kemerli olan dışlık üstte iki kademeli ve tek tuğla kalınlığındaki dairesel kemerlerle sonlanır. Duvar parçasının sağ ve solundaki pilastrlar üstte, diğer birleşimlerden farklı olarak yatayda düz şekilde birleşirler (Şekil 4.61).

4.2.2.4 Bölüm 4

Cephenin 4. bölümü olarak tanımlanan duvar parçası, pilastrlar arasındaki en geniş kısımdır. Burası aynı zamanda kubbeyi destekleyen güney tonozunun alt kısmındaki duvardır. Sol tarafındaki pilastrda, alttan itibaren 3 sıra taş- 7 sıra tuğla örgü 3 kere tekrarlanmıştır. Merkezi + 3.65 kotunda bulunan dairesel motif, yaklaşık 65 cm çapındadır ve ışınal şekilde yerleştirilen 13 tuğladan meydana gelmektedir. Orta kısmındaki çukurluk, tuğlaların iç kısımlarının yontulmasıyla elde edilmiştir. Bu çukurluğun içi boştur. Üst kısımda, kenarları horasan harcı ile doldurulmuş basit demir kılıcın merkezi + 5.11 kotundadır. Yapının iç bölümleriyle karşılaştırıldığında demir kılıcın GB yönündeki sekizgen ayağı beden duvarına bağlayan demir gergiyi karşıladığı anlaşılmaktadır. Kılıcın hemen altında, detayları yok olmuş ve kırılmış durumdaki mermer silmenin alt hizası + 4.92 kotundadır. Üst kısımlara doğru devam eden tuğla örgü, alttakine göre daha basit mermer silmeyle kesilir. Silmenin alt hizası + 7.25 kotundadır. Pilastr, mermer silmenin üstünden itibaren kademelenerek incelik (Şekil 4.64).

Pilastrlar arasındaki duvarın alttan, yukarıdaki kısmen duvarın içine gömülmüş sütun başlıklarına kadarki kısmı oldukça fazla müdahale görmüştür. Ortadaki kanatlı PVC pencerenin üst kısmı basık kemerlidir, önünde muhdes demir bir parmaklık vardır. Pencere; hemen üstündeki dairesel, 225 cm açıklığa sahip, tek sıra tuğla ile yapılmış kemer açıklığının kısmen doldurulmasıyla elde edilmiş olan boşluğa yapılmıştır (Şekil 4.65). Tuğla kemerin iki yanda bastığı duvar iki sıra tuğla ve bir sıra taş şeklinde örgüye sahiptir. Bu örgü alt kısımlarda düzensizleşir. Pencere altındaki duvar parçası ise tamamen bağımsız ve özensiz bir dolgudur. Kemerin yan kısımlarındaki üçgensel bölgeler taş ve tuğlayla özensiz şekilde doldurulmuştur. Kemerin hemen üstünde, iki yanda var olan mermer sütun başlıklarının her ikisi de kısmen duvarın içinde kalmıştır.

Mevcut haliyle alt hizaları ortalama + 4.90 kotunda olan başlıkların ön kısımlarındaki haç motifleri tespit edilebilmektedir. Sol başlıkta yalnızca haç motifi sağlam kalabilmişken (Şekil 4.66), sağ başlıkta haç motifinin iki yanında kabartma şeklinde ters kalp ve içinde kenger yaprağı ile ara boşluklarda küçük haçlar görülebilmektedir (Şekil 4.67). Sütun başlıkları, içte pencere boşluğunun her iki yanındaki silindirik çıkıntılarla beraber düşünüldüğünde burada duvarın içinde kalmış olan iki sütun ve iki mermer başlıktan söz edilebilir.

Şekil 4.62: Güney cephenin sokaktan görünüşü.

Şekil 4.63: Güney cephe 4. Bölüm.

Şekil 4.64: Taş-tuğla pilastr, ortasında dairesel motif ve üstte demir kılıç.

Şekil 4.65: Dairesel kemerin altında, yanları ve alt kısmı kısmen doldurularak elden edilen boşlukta bulunan pencere, üst kısımda mermer sütun başlıkları.

Şekil 4.66: Solda, kısmen duvarın içine gömülmüş olan mermer sütun başlığı.

Şekil 4.67: Sağda, kısmen duvarın içine gömülmüş olan mermer sütun başlığı.

Başlıkların hemen üstüne denk gelecek şekilde; tek sıra tuğladan çıkıntılı üçlü kemer dizisi, duvarı üç parçaya böler. Başlıkların hemen altındaki duvarla aynı hizada olan bu pilastrlar üst kısımda tek sıra tuğla ile dairesel kemerler oluştururlar. Aynı kotta

bulunan kemerlerin aralarında kalan iki üçgensel boşluk, tuğlaların balıksırtı örgüsüyle hareketlendirilmiştir. Kemer içlerindeki, kenarlara yarım tuğla mesafede olan boşluklara betondan, içi yuvarlak camlı dışlıklar yerleştirilmiştir. Üstteki mermer silme, alttakine göre daha basit ve küçüktür. Ortalama + 7.30 kotundadır ve duvar boyunca (yer yer kırılmış olsa da) devam eder. Mermer silmenin üstünde, hemen alttaki üç sıra pencereli sistem aynen tekrarlanmıştır, yalnızca ortadaki pencerenin yüksekliği daha fazladır. Tek sıra olan tuğla kemerler orta pencerede neredeyse üstteki ana kemer hizasındadır. Ana kemerle pencerenin üç kemeri arasındaki kısımlar tuğladan yatay sıralar halindedir.

Ana kemer, içteki tonozun dışa vurumu şeklinde ve yanlardaki iki pilastrın üstte birleşmesiyle oluşur. İki yandaki pilastrlar, her yatay pencere sırası hattında incelerek kademe kademe yükselir; en üstte 3 kademe halinde kemerlerle sonlanır. En içte 405 cm genişliğe sahip ve iki kademe halinde yarım tuğlayla yapılmış dairesel kemer, 3. kademedeki bir tuğla genişliğindedir. Duvar en üstte, kademeli iki sıra tuğla arasında tek sıra kirpi saçak şeklinde sonlanır.

Saçığın üstünde ve geride olmak üzere kubbe de güneye cephe verir. Detayları “Kubbe ve çatı” bölümünde anlatılacak olan ana kubbe güney cephenin en üst kısmını oluşturur ve cephenin üst sınırını belirler (Şekil 4.68).

Şekil 4.68: Güney cephenin en üst sınırı: kubbe.

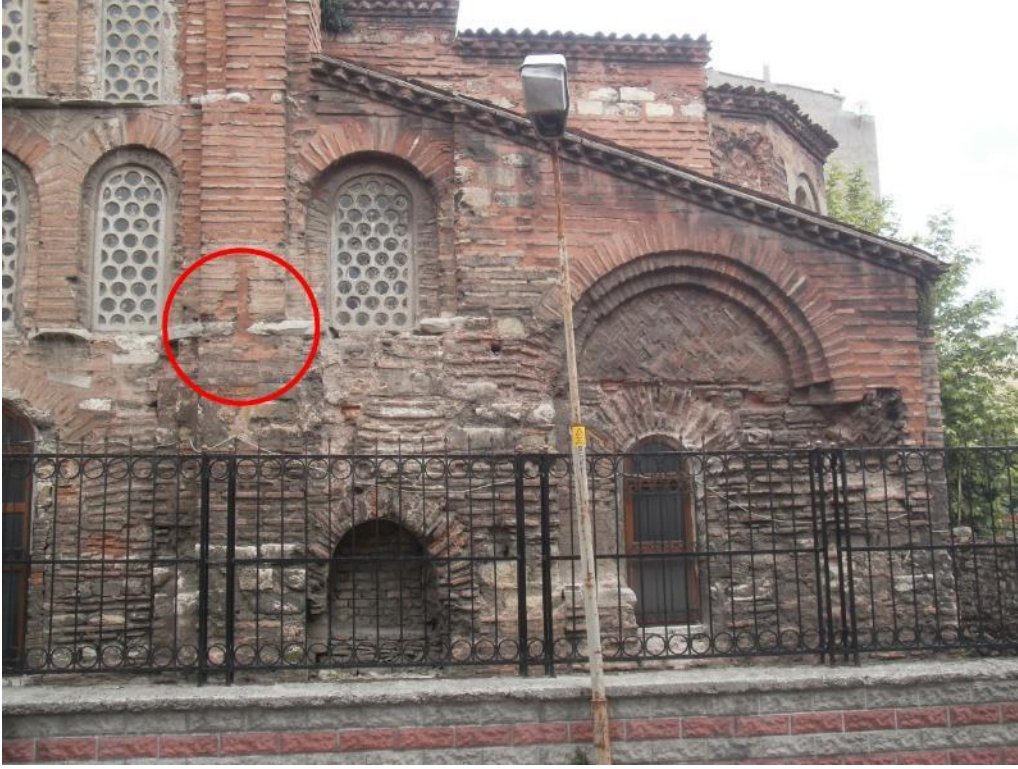
4.2.2.5 Bölüm 5

Güney cephenin doğu ucunu oluşturan 5. ve son bölümün batı sınırını oluşturan pilastr, zeminden itibaren 3 sıra taş- 7 sıra tuğla örgü ile başlar. + 7.25 kotundaki, detayları yok olmuş (kırılmış) mermer silmeye kadar bu duvar örgüsü devam eder. Diğer pilastrlarda var olan dairesel motif burada yoktur. Mermer silmenin hemen üstünde horasan harcı ile kapatılmış düşey boşluk (Şekil 4.70), burada önceden var olan bir kılıcı işaret eder. Nitekim aynı kotta, bir önceki başlıkta anlatılan pilastrda bir demir kılıç vardır. Horasan harcı ile doldurulmuş düşey boşluğun orta noktasının yaklaşık kotunun + 5.10 olduğu düşünüldüğünde ve bu kot yapının iç bölümleriyle karşılaştırıldığında, mevcutta olmayan kılıcın GD yönündeki sekizgen ayağı beden duvarına bağlayan demir gergiyi karşıladığı görülmektedir. DAI fotoğraf arşivlerinden edinilen tarihsiz fotoğrafta, burada var olan kılıç görülebilmektedir (Şekil 4.71). Bu demir kılıçla, Bölüm 4'te pilastrın üst kısmında var olan demir kılıcın (Şekil 4.64) pilastrların dış yüzlerinde olduğu görülmektedir. Osmanlı'nın Klasik döneminde duvar içine gizlenmiş olan demir kılıçların, 18. ve 19. yüzyıllarda artık duvar dışında görülmeye başlandığı göz önüne alındığında demir kılıçların Osmanlı Dönemi eki oldukları öne sürülebilir.

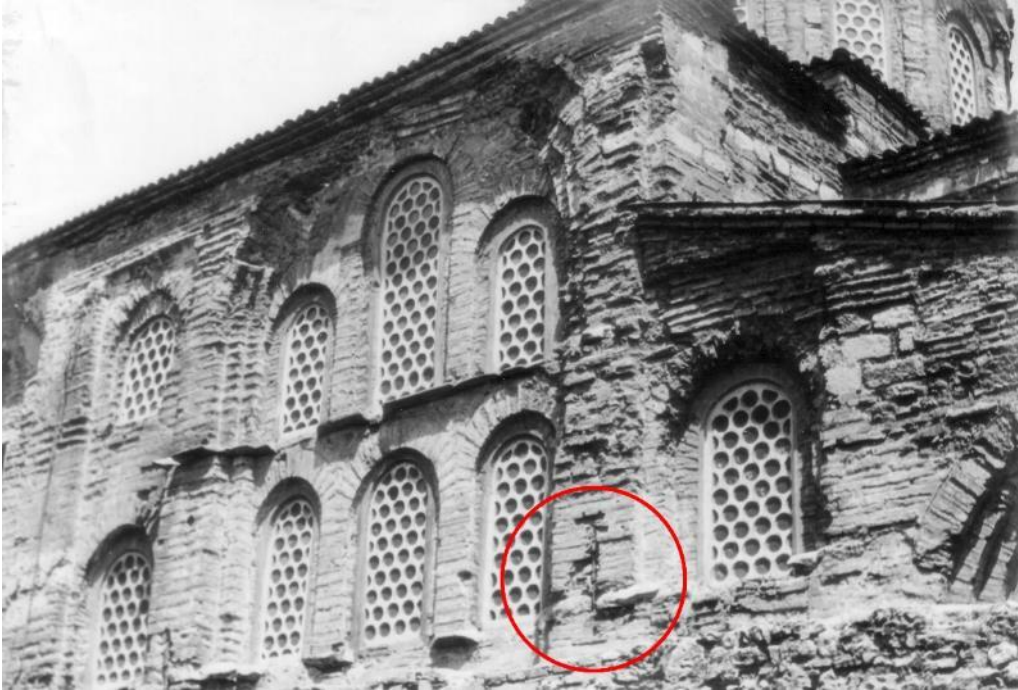
Mermer silmenin üstünden itibaren tuğla örgüye sahip olan pilastr kademeli olarak incelenerek üstteki ana kemerle solundaki pilastra bağlanır.

Şekil 4.69: Güney cephe 5. Bölüm.

Şekil 4.70: Altında demir kılıç olduğu düşünülen, horasan harcı doldurulmuş bölüm.

Şekil 4.71: DAI fotoğraf albümlerinden edinilen fotoğrafta²⁴, aynı yerdeki demir kılıç tespit edilebilmektedir.

²⁴ DAI Fotoğraf Arşivi, KB 5525, Env. No: -

Üstteki %35 eğimli çatısı, iki kademeli tuğla sıraları arasında tek sıra kirpi saçağı ile sınırlandırılmış olan son duvar parçası üzerinde bir kör niş, üstte içi yuvarlak camlı bir beton dışlık ve kanatlı bir PVC pencere vardır. Kör nişin alt kısmı, devşirme malzeme ile özensiz şekilde doldurulmuştur. Nişin iç kısmındaki duvarlar ise endüstriyel tuğla ile örülmüştür. Nişin, tek sıra tuğladan oluşan dairesel kemeri 107 cm genişliğindedir. Nişin üst kısmında, cephenin diğer kısımlarında da var olan mermer silmenin alt hizası + 4.90 kotundadır. Mermer silmenin hizasından başlayan içi yuvarlak camlı beton dışlık, üst kısımda iki kademeli ve tek sıra tuğla ile yapılmış dairesel kemerlerle sonlanır.

Çatı üzerinde güneye cephe veren, üst kısımları iki sıra tuğla arasında bir sıra kirpi saçaklı duvar parçası, kademe kademe alçalarak yapının en doğusundaki apsisin dışarıdaki çok kenarlı çıkıntısıyla son bulur. Duvar genelde tuğla örgülü olmasına rağmen arada taş sıralarına da sahiptir. Çıkıntının hem güneye, hem de doğuya cephe veren çapraz yüzeyinden “Doğu cephesi” bölümünde bahsedilecektir.

Şekil 4.72: Solda apsis üzerindeki kör niş - sağda resimde köşede balıksırtı motif.

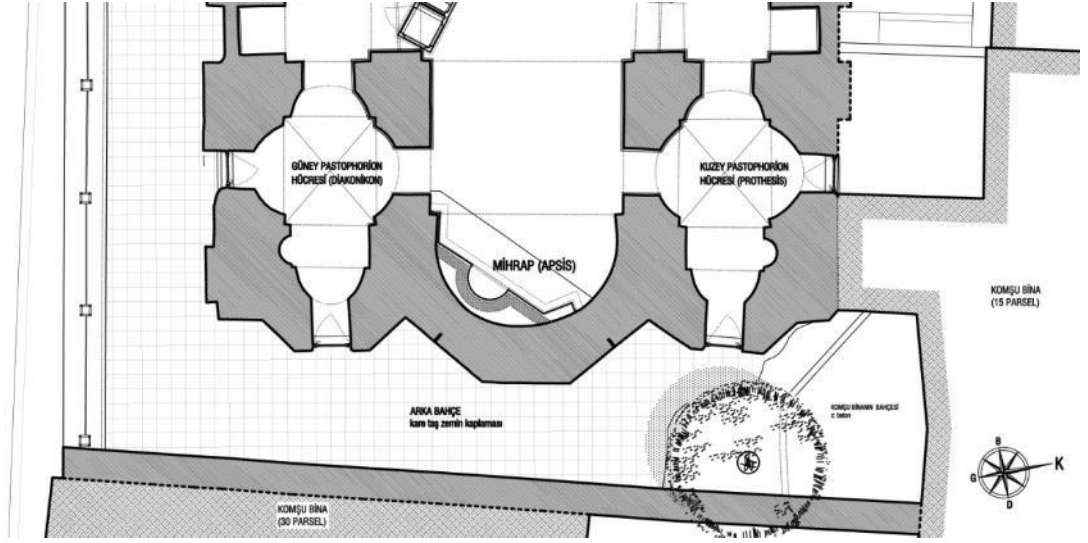
Şekil 4.73: Kademeli dairesel kemer ve uç kısmında balıksırtı döşenmiş tuğlalar.

İçeride, harimin apsisin güneyindeki hücre hizasına denk gelen ve yapının en sağında yer alan duvar parçasında üst üste iki kanat halindeki PVC pencerenin önünde muhdes demir bir parmaklık bulunur. Bu pencerenin üst kısmı kemerlidir; üst kısmı ilki yarım, ikincisi tam tuğla genişliğinde olmak üzere kademeli kemerlerle sınırlandırılır. Kemerin üst kısmında, daha geniş olmak üzere kademeli bir kemer daha vardır. Üzengi kotu + 4.16 olmak üzere, içten 235 cm açıklığındaki dairesel kemer içte iki kademe halinde yarım tuğla, dışarıda ise tek tuğla genişliğindedir. Sağ tarafta, kemerin üzengi seviyesinin alt kısmındaki duvar tahrip olmuştur. Tahrip olan kısımda tuğlalar balıksırtı şeklindedir. Benzer şekilde kemerin iç kısmında tuğlalar da, balıksırtı şeklinde döşenmiştir (Şekil 4.73).

4.2.3 Doğu cephesi

Yapının dar cephelerinden biri olan doğu cephesinde, içerideki apsis ve hücre duvarlarının dışa taşkın yapısından dolayı hareketli bir düzen vardır. İki yan hücre ve ortadaki apsisin her biri, doğuya tam cephe veren birer yüzle birlikte ikişer de çapraz yüze sahiptir. Apsis ön yüzü, iki yanındaki hücre ön yüzlerinden ortalama 63 cm daha öndedir (Şekil 4.74). Tüm bu yüzler üstte iki sıra kademeli tuğla arasında tek sıra kirpi saçak düzeniyle sınırlanır. Çatı parçalarının farklı yükseklikten olmasından doğan alt

duvarlar da doğu cephesine katılırlar. Arkadaki ana kubbenin yan yüzleri, doğu cephesinin en üst kısımlarını oluştururlar.

Şekil 4.74: Doğu cephesine önden bakış.

Şekil 4.75: Doğu cephesi²⁵.

Cephenin en sol kısmını, güney pastophorion hücresinin (diakonikon) 3 yüzeyi oluşturur. Köşede, güney cephe beden duvarının yan kısmı, düz bir bant şeklinde yapının sol yanını sınırlar. Çapraz yan yüzeylerle birlikte bu düz yüzey tamamen doludur, üzerinde herhangi bir süsleme ya da pencere yoktur. Alttan itibaren, bahçenin özgün kotu olmayan plak taşlarının bir kısmını kapattığı beden duvarı tuğla ile başlar. Üstte, diğer cephelerde de örnekleri olan 3 sıra taş, 7 sıra tuğla örgü 2 defa tekrar edildikten sonra cephe tuğla sıralarıyla devam edip sonlanır. Hücresinin doğuya bakan

²⁵ Bu resimler, <http://wowturkey.com> ve <http://www.byzantium1200.com> web sitelerinden alınmıştır.

ön yüzeyinde ise, üst kısmı dairesel kemerli, üst üste iki kanatlı PVC bir pencere vardır. Pencere üstte dairesel tuğla kemerle sonlanır. Dış kısmında muhdes demir bir parmaklık olan pencerenin alt sınırı özgün değildir. Özensiz tuğla dizileriyle yapılmış örgü, alttaki taş sırasına kadar devam eder. Pencerenin dairesel kemerinin üst kısmı, çapraz yüzeylerle aynı hizaları devam ettirir nitelikte tuğla sıralarına sahiptir (Şekil 4.76).

Şekil 4.76: Solda güney hücre dış duvarlarının alt kısımlardaki taş ve tuğla duvar örgüsü - Sağda üst kısımlardaki düz tuğla örgü ve pencere.

Şekil 4.77: Güney hücre çatısının üst kısmındaki duvarlar.

Güney hücresinin üst kısmındaki eğimli çatı parçasıyla, en üstteki bütünleşik çatı arasında kalan ara yüz; duvar örgüsü olarak, çatı üst kısmının güneye cephe veren duvarının devamı niteliğindedir (**Şekil 4.77**). Bu duvar parçası sol sınırı, kubbeyi taşıyan güney ana tonozunun üstüne oturduğu beden duvarının yan yüzeyidir ve pilastr şeklinde dışa çıkıntı verir. Üstteki kirpi saçaktan itibaren aşağıya doğru tek sıra tuğla ve tek sıra taş örgü ile başlar, 4 sıra tuğla ve 2 sıra taştan sonra tümüyle tuğla şeklinde devam eder.

Orta kısım, apsis çıkıntısıdır, yine üstte kirpi saçak ile sonlanır. Yandaki hücre çıkıntılarına göre daha yüksek olan bu çıkıntının da alt kısımları tuğla ile başlayarak üstte 3 sıra taş ile devam eder. Düşey kotu + 1.65'ten başlayan od taşı dolgu duvar planda çapraz yüzeylerin de bir kısmında vardır (**Şekil 4.78**).

Şekil 4.78: Apsis çıkıntısının çapraz yüzü.

Bu dolgunun, yapı kilise olarak kullanıldığı zamanlarda burada var olan açıklığın, camiye çevrildikten sonra kapatılma gereksinimi nedeniyle yapıldığı düşünülmektedir. Sol yandaki çapraz kısımda altta küçük ve üstte büyük olmak üzere kapatılmış iki niş bulunmaktadır. Üstteki nişin sol yanında, nişin kemerinin üzengi hizasında, yatay eğik

dama ²⁶ örgü şeklinde tuğla bir friz vardır (Şekil 4.79, Şekil 4.80). Ayrıca en üstte, alttakilerle aynı düşey aksta olmayan kademeli dairesel kemerli kör bir niş daha vardır, bu niş sıvalıdır. Düz olan 2. kısımda üstü sivri kemerli, kanatlı bir PVC pencere vardır; pencere, dışta muhdes demir bir parmaklığa sahiptir. Pencerenin tuğla sivri kemerinin üst kısmında sıvasız tuğla örgü devam eder. Apsisin çapraz kısmında, üstteki kapatılmış nişin tuğla kemer hizasıyla aynı hizada olmak üzere, burada da tuğla örgü içinde basık bir tuğla kemer mevcuttur. Bu durum, özgün nişlerin bu kotta olduğunu düşündürmektedir. Üstteki sıvalı, kademeli dairesel kemerli kör niş ile düz kısım sonlanır (Şekil 4.79). Çapraz olan 3. Kısım da, diğer çapraz yüzeye benzer niteliktedir.

Şekil 4.79: Apsisin en üst kısmındaki sıvalı kör nişler- alt kotta kapatılmış nişler.

Apsisin üst kısmı, kirpi saçaklara doğru ıınsal olarak döşenmiş olan alaturka kiremitle kaplıdır. Arkaya doğru, orta kısmı basık kemerli ve yanlara doğru düzelen iki kademe halinde süren cephe en arkada kubbe yüzleri ile sonlanır.

²⁶ Ersen,A. 1986: Erken Osmanlı Mimarisinde Cephe Biçim Düzenleri ve Bizans Etkilerinin Niteliği, Doktora tezi, İ.T.Ü. , İstanbul

Cepenin sağ kısmını oluşturan kuzey pastophorion hücresinin (prothesis) 3 yüzeyi benzer niteliktedir. En alttaki özgün tuğla- taş sıralarından sonra üst kısımlarda daha özensiz taş ve tuğla sıralar oluşturulmuştur. En üst kısımlar tümüyle tuğladır. Hücresinin düz olan orta yüzeyinde- güney hücre penceresine benzer şekilde- üst kısmı dairesel kemerli, üst üste iki kanatlı PVC bir pencere vardır. Pencere üstte dairesel tuğla kemerle sonlanır. Dış kısmında muhdes demir bir parmaklık olan pencerenin alt sınırı özgün değildir. Yapının kuzey beden duvarının yan kısmı, düz bir bant şeklinde yapının sağ tarafını sınırlar. Bu düz kısım tümüyle tuğladır (**şekil 4.81**).

şekil 4.80: Kemerin yan kısmındaki eğik dama şeklinde tuğla friz.

Şekil 4.81: Kuzey hücre dış duvarları.

Kuzey hücresinin üst kısmını oluşturan ve iki parçadan oluşan eğimli çatı parçalarıyla, en üstteki bütünleşik çatı arasında kalan duvar parçasının Ana kubbeyi taşıyan sınırı, kuzey tonozunun beden duvarına oturduğu köşedeki pilastrdir. Duvarda, üstteki kirpi saçaktan itibaren aşağıya doğru, yatay sıralara sahip olmalarına rağmen taş ve tuğla sıralarının örgüsü düzensizdir (Şekil 4.82).

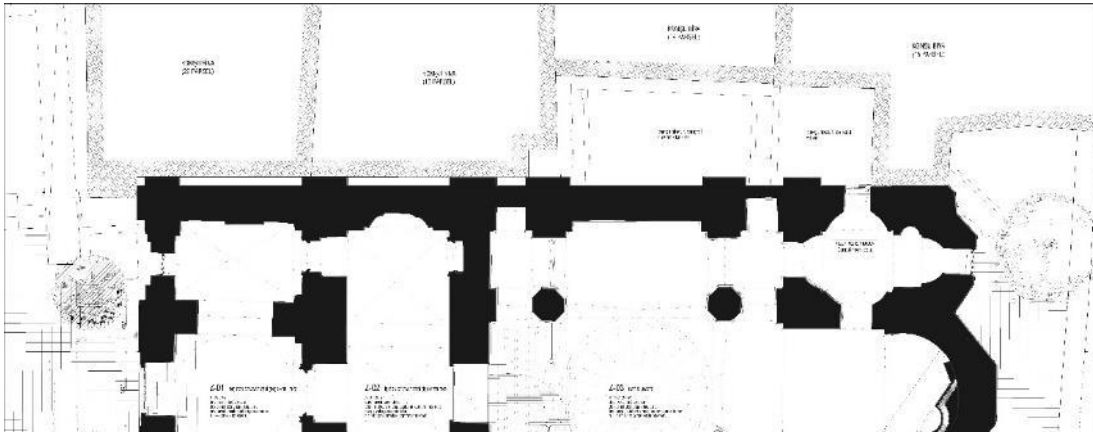
Şekil 4.82: Eğimli çatı üstündeki taş ve tuğla örgülü duvar parçası.

Şekil 4.83: Doğu cephesinin, 3 boyutlu tarama cihazıyla elde edilmiş görüntüsü.

4.2.4 Kuzey cephesi

Zaman içinde, yapının kuzeyinde yer alan binaların yapının cephesini yer yer örtmesi sonucunda kuzey cephe, yapının kullanım alanı dışında kalmıştır. Ek B: Şekiller bölümünde var olan Pervititch haritasında, yapının kuzeyinde görünen binalarla yapı arasında bir geçiş olduğu görülmektedir. Hâlihazır kadastral paftada, bu binaların parsel sınırlarının yapıyla sona ermesi ve tarihi yapı yaklaşma sınırına riayet etmeyen kaçak kısımlarının yapılmasıyla geçiş tamamen kapatılmış durumdadır (**Şekil 4.84**). Bugün için kuzey cephe, buradaki binaların bahçe sınırını oluşturmaktadır.

Şekil 4.84: Planda, kuzey cepheye yapışık durumdaki binalar.

Cephenin en üst kısımları, sıvalı bölümün bittiği yerden itibaren (kaçak kısımların iki katlı olması dolayısıyla) tümüyle görünür hale gelir. Bu noktadan itibaren cephe, güney cepheye benzer niteliktedir. Cephenin ele alınışında güney cephedekine benzer bir yol izlenecek ve cephe bölümler halinde anlatılacaktır.

4.2.4.1 Bölüm 1

İlk bölüm; yapıya ait kuzey pastophorion hücresinin ve orta kısmındaki apsis/mihrap çıkıntısının diyagonal ve düz yüzeylerinden oluşur, üstte tüm çıkıntı boyunca da devam eder şekilde kademeli iki sıra tuğla arasında tek sıra kirpi saçakla cephe sonlanır. Apsis/ mihrap çıkıntısının, doğu cephesinde anlatılan od taşı bloklarla kapatılmış diyagonal bölümünün üst kısmında, kısmen siyah çimentolu sıvayla kapatılmış olan bir kemer vardır. En üst kısımda ise, apsis/ mihrap çıkıntısının her yüzeyinin en üstünde var olan kör niş mevcuttur. Bu kör niş tamamen sıvalıdır. Apsis/ mihrap çıkıntısının kuzeye bakan düz yüzeyinde de, tamamen siyah çimentolu sıvayla kaplanmış bir kör niş daha vardır.

Şekil 4.85: Kuzey cephesinin, 3 boyutlu tarama cihazıyla elde edilmiş görüntüsü.

4.2.4.2 Bölüm 2

İki kademeli, eğimli çatı ile üstte kirpi saçakla sonlanan 2. bölümün yüzeyi, çoğunlukla devşirme malzeme kullanılarak yapılmıştır. Arkeolog Murat Sav' ın kişisel arşivinden paylaştığı ve 70'lerde yapılan restorasyon çalışmasına ait olduğu tahmin edilen bir fotoğrafta (Şekil 4.86), taş ve tuğladan oluşan cephenin tuğla kısımlarının tamamen çürütülerek buralara yeni ya da devşirme tuğlaların yerleştirildiği anlaşılmaktadır. Taş olan kısımlardaki boşluklar da tuğla veya harç ile doldurulmuştur. Taş ve derzlerin arasında bağlayıcı olarak kullanılan harç, içinde tuğla tozu bulunan koyu renkli bir harçtır.

Şekil 4.86: Cephedeki tuğlaların çürütülmesi ve yeni yapılan kirpi saçak.

4.2.4.3 Bölüm 3

Cephenin 3. bölümü olarak tanımlanan duvar parçası, iki yandaki belirsizleşmiş pilastrlar arasındaki en geniş kısımdır. Burası aynı zamanda kubbeyi destekleyen kuzey tonozunun alt kısmındaki duvardır. İçte iki yarım ve en dışta tam tuğlalarla oluşturulan 3 kademeli dairesel kemer üstte, kademeli iki sıra tuğla arasında tek sıra kirpi saçak şeklinde sonlanır. Bu kirpi saçak bütün cephe hattı boyunca aynı şekilde devam eder. Ana kemerin iki yanında bulunan çıkıntılı duvar parçaları (pilastrlar), kemerin yan taraflarında mevcuttur, ancak alt kısımlarındaki duvar parçaları yok

olmuş durumdadır. Bu nedenle ana kemerin dıştan 2 kademesi, herhangi bir desteğe oturmamaktadır.

Kademeli tuğla kemerin altındaki duvarda, dairesel tam tuğla kemerli 3 pencere yer alır. Bu kemerlerden içe doğru kademe yaparak ve yarım tuğla mesafeyle yerleştirilen betondan, içi yuvarlak camlı dışlıklar pencereleri oluştururlar. Kademeli kemerlerde ve alt kısmındaki duvarda kullanılan koyu renkli harç, pencerelerin aralarında ve kemerlerin alt kısımlarında yoktur. Bu kısımlarda eski tuğlalar ve harçlar görünmektedir. Üçlü pencere sırası altta, belli belirsiz ve kırık durumda olan mermer silmeyle sonlanır. Bu mermer silmenin hemen altından itibaren cephe, siyah çimentolu bir harç ile özensiz şekilde sıvanmıştır. Arka bahçe kotu olan +0.80' den itibaren, cephenin yaklaşık 650 cm yüksekliğine kadar var olan bu sıvanın da yer yer döküldüğü görülmektedir.

Alt kısımda, cephenin ortasındaki sivri kemerli büyük pencerenin üstünde, önceden açık olduğu anlaşılan üçlü pencere sırası kapatılmış ve sıvanmıştır. Bu pencere sırasının alt hizası; büyük kısmı yok olmuş olan, yalnızca soldaki pilastrın üstünde kırık şekilde varlığını sürdüren mermer silme ile sonlanmaktadır. Üçlü pencere sırasının altında bulunan pencerenin sivri kemerinin, mermer silme hizasının üstüne kadar devam ediyor olması, bu pencerenin sonradan yapıldığını göstermektedir.

4.2.4.4 Bölüm 4

İki yandaki tuğla pilastrların üstte düz şekilde sonlandığı 4. bölümde, pilastrlardan bir kademe içerde olacak şekilde bir duvar parçası mevcuttur. Bu duvarın içinde dışta 1 tam tuğla ve içte yarım tuğla ile oluşturulmuş kademeli dairesel kemer, pencerenin üst sınırını belirler. İçte betondan yapılmış, içi yuvarlak camlı dışlık, üst katın kuzey hücresinin ışık almasını sağlar.

Pencerenin iki yanında bulunan pilastrların da alt kısımları yok olmuştur. Sol pilastrın alt kısmında özensiz bir işçilikle, çeşitli tuğla parçaları kullanılarak bir boşluğun kapatıldığı anlaşılmaktadır. Sağ pilastr altında ise özgün duvar örgüsü ve harç seçilebilmektedir.

4.2.4.5 Bölüm 5

Büyük bir kısmı görünemeyen son bölümü üstte, 3 kademeli dairesel bir kemer sınırlandırır. Bu kemer dıştan itibaren ilk kademedede tam tuğlalarla, ikinci ve üçüncü

kademelerde ise yarım tuğlalarla oluşturulmuştur. İçteki iki kemerin dairesel olduğu söylenebilirse de en dıştaki kemerin, yanlış onarım sonucu basık kemere dönüştüğü görülmektedir. Kemerin üst kısmındaki saçak, tüm cephe hattı boyunca devam eden kademeli iki sıra tuğla arasında tek sıra halindeki kirpi saçaktır.

3 kademeli kemerin iç kısmındaki duvarda, benzerinin güney cephede de var olduğu ve üst kat zemin hizasıyla sınırlanan boşluğun, yapı ilk yapıldığında kapı olduğu düşünülmektedir. Bu kapının üst kısmında da içte yarım, dışta tam tuğla kullanılmak suretiyle iki kademeli dairesel bir kemer oluşturulmuştur.

4.2.5 Kubbe ve çatı

Caminin örtü sistemi, dış son cemaat yerinin çatısı hariç olmak üzere, iç mekânlardaki kubbe ve tonozların dışa vurumu şeklindedir. Farklı kademelerdeki çatı parçalarına cami içinden herhangi bir ulaşım söz konusu değildir.

Şekil 4.87: Çatının ve ortadaki ana kubbenin genel görünümü²⁷.

Caminin en batısında yer alan dış son cemaat yerinin çatısı, bir dönem eki olması nedeniyle ana yapının çatı kotundan oldukça düşük bırakılmıştır. %42 eğime sahip olan bu çatı, bir tarafından batı cephesine yaslanan yarım kırma çatı şeklindedir.

²⁷Bu fotoğraf <http://wowturkey.com> web sitesinden alınmıştır.

Geleneksel ahşap elemanlarla (aşık, mertek) taşıtılan niteliksiz çatı aynı zamanda özensiz bir işçilikle yapılmıştır, ahşap merteklerin uçları ve bu merteklerin altlarındaki ahşap yastık kirişleri cephelerden görülebilmektedirler. Çatının üzeri Marsilya tipi 18 sıra kiremitle kaplıdır (Şekil 4.88).

Şekil 4.88: Dış son cemaat yerinin, yapı geneline göre alçakta olan çatısı.

Caminin ana kütesinin çatısı, içeride kuzey ve güneyde yer alan hücrelerin üst kısımları hariç olmak üzere birleşiktir. Tüm çatıda su yalıtımı amaçlı döşenmiş olan arduvazlı membran levhaların üstünde çatı örtüsü olarak alaturka kiremitler mevcuttur. Ana çatı kotundan alçakta bulunan ve hücrelerin üst kısımlarına denk gelen çatı parçalarından ilki, güneydeki hücre (Diakonikon) üstündeki tek eğimli (% 35) ve üstü alaturka kiremit kaplı çatıdır. Kuzeydeki hücre (Prothesis) üstü çatı parçası ise iki kademeli ve yine alaturka kiremit kaplıdır.

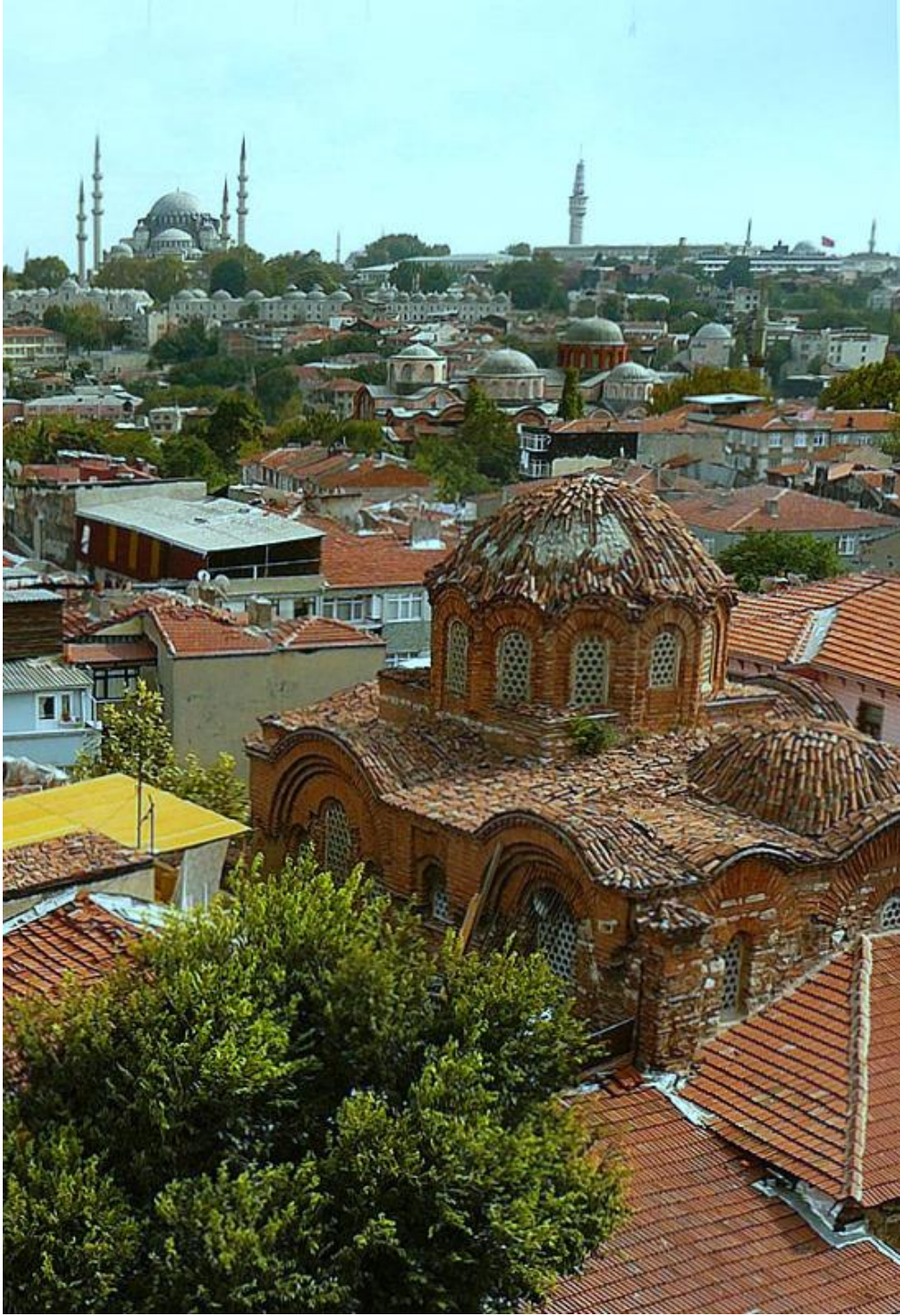
Caminin en üst kottaki çatısı tümüyle, diğer çatılarda olduğu gibi arduvazlı membran üstü alaturka kiremit ile örtülüdür. Bu kottaki kiremitlerin çoğu kırılmış durumdadırlar. Çatıda, alttaki tonoz ve kubbelerin yerleşimi dolayısıyla kendiliğinden oluşmuş dereler mevcuttur. Çatı parçalarının arakesitleri, üstündeki kaplamalar dolayısıyla tespit edilememektedir. Çatıyı dıştan sınırlayan herhangi bir dere vs. yoktur, yalnızca ana kubbeyi taşıyan kuzey ve güneydeki tonozların kenarlarında bulunan beton üstü alaturka kiremit kaplı parapetler çatıyı sınırlandırır.

Şekil 4.89: Beton üstü alaturka kiremit kaplı parapetlerle alaturka kiremit kaplı çatı örtüsü (kiremitlerin çoğu kırılmış durumdadır).

Şekil 4.90: Alaturka kiremit kaplı iç son cemaat yeri orta kubbesi ve arkada alaturka kiremit kaplı dairesel parapet.

Şekil 4.91: Çatıya üstten (kuzeybatıdan) bakış²⁸.

Çatının ortasında, içerideki tonozların ortasına denk gelecek şekilde, kubbeyi taşıyan kare bir kaide mevcuttur. Bu kaide ve üzerindeki kubbe, cami ana aksından saat yönünde 5° dönmüş durumdadır. Kare kaidenin üstüne oturan 12 kenarlı kubbe,

²⁸ Bu fotoğraf <http://en.wikipedia.org/wiki/File:EskiImaretMosque2007.jpg> web sitesinden alınmıştır.

karenin köşelerinde üçgen biçimli düzlükler oluşmasına neden olmuştur. Bu düzlükler betonla sıvanıp üstlerine alaturka kiremit kaplanmıştır. Kiremitler oldukça düzensiz yerleştirilmiş ve çoğu kırılmıştır. Ana kubbeyi oluşturan 12 kenarlı çokgenin her kenarında bir pencere bulunur. Farklı yüksekliklere sahip olmakla beraber birbirine yakın genişliklerdeki pencereler beton malzeme kullanılarak yapılmış dışlıklarla kapatılmışlardır. Üst kısımları dairesel kemerli dışlıkların çevrelerinde iki kademe olmak üzere, yine üst kısımları dairesel kemerli sıvasız tuğla yüzeyler bulunmaktadır. Üstte iki sıra çıkıntılı yatay tuğla arasında tek sıra kirpi saçakla yan yüzler sonlanır. Ayrıca 12 kenarlı çokgenin köşelerinde dairesel tuğlalar kullanılarak köşelerin belirginleşmesi sağlanmıştır. Küresel kubbenin çatısı beton kaplanmış, üstüne de alaturka kiremitler ınsal olarak yerleştirilmiştir (Şekil 4.92). Kirpi saçığın üst kısmından başlayan ve kubbenin en üst noktasına kadar devam eden alaturka kiremitlerin bir kısmı yok olmuş durumdadır.

Şekil 4.92: Kubbe üstü beton kaplama (en üstte alaturka kiremit kubbe örtüsü).

4.2.6 Minare

Yapıya, fetihten sonra eklenmiş olan minarenin, günümüze yalnızca kaide bölümü kalmıştır. Kaide, 3 sıra tuğla ve tek sıra taş şeklinde almaşık duvar örgüsüne sahiptir.

Günümüzde özgün olmadığı düşünölen bahçe zemin kotundan tuğla örgü ile başlamaktadır. Kaidenin köşe kısımlarındaki taş ve tuğlaların dökölmesi sebebiyle yakın zamanda kaidenin çevresi, demir ve sac levhalarla korumaya alınmıştır. Gerek bu köşe kısımlarının dökölmüş olması, gerekse derzlerin boşalması nedeniyle taş sıralarının üst kısımlarında, bu taşları birbirine bağlayan metal kenetler görünür hale gelmiştir.

Şekil 4.93: Minarenin, yapının batı cephesinden görönen girişi.

Minareye çıkış, batı cephesinden olsa da bugün itibarı ile bu çıkış taş yığını ile kapatılmıştır. Üstteki yekpare lento taşından yere kapı açıklığı yaklaşık 155 cm'dir. Bu yükseklik de bahçe zemininin özgün kotunun daha aşağıda olduğunu düşündürmektedir. Kaide, bu lento taşının üst noktasında sona erer, minarenin üst kısımları yok olmuş durumdadır. Girişin iç kısmı moloz doldurulmuş olsa da taş merdivenler tespit edilebilmektedir (Şekil 4.95).

Şekil 4.94: Minarenin, yapının güney cephesinden görünüşü.

Şekil 4.95: Minareye üstten bakış, taş merdiven basamakları görünüyor.

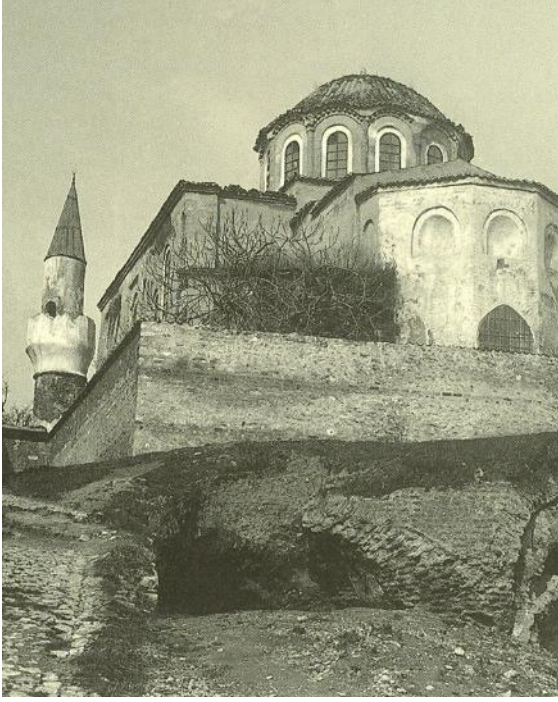
Yapının minaresinin üst kısımlarının ne zaman yıkıldığıyla ilgili kesin bir bilgi olmamasıyla beraber eldeki tarihli fotoğraflar bu konuya açıklık kazandırabilir niteliktedir. Web araştırması sonucu elde edilen 1915 tarihli fotoğrafta²⁹ minarenin bütünüyle var olduğu görülebilmektedir (Şekil 4.96). Ayrıca daha eski tarihli (1905) fotoğraflarda da minarenin varlığı ortadadır (Şekil 5.8). Bu fotoğrafta ayrıca minarenin gövde, şerefe ve petek kısımlarının sıvalı olduğu, gövdeden şerefeye geçişte bir bileziğin var olduğu ve geçişin çok basit şekilde yapıldığı tespit edilmiştir.

Şekil 4.96: 1915 tarihli fotoğrafta, ana kütlenin solundaki minare bütünüyle ayakta.

Encümen Arşivi'nden edinilen iki fotoğraftan ilki 1935, ikincisi 1940 tarihli. Soldaki 1935 tarihli fotoğrafta minare bütünüyle var olsa da petek ve külah kısmında bir deformasyon göze çarpar. Sağdaki 1940 tarihli fotoğrafta ise minarenin petek ve külah kısmının yok olduğu, şerefe korkuluklarının da zarar gördüğü anlaşılmaktadır (Şekil 4.97).

²⁹ Bu fotoğraf http://archnet.org/library/images/one-image.jsp?location_id=8863&image_id=209138 web sitesinden alınmıştır.

Şekil 4.97: Encümen Arşivi'nden fotoğraflar: soldaki 1935 ve sağdaki 1940 tarihli.

Arkeolog Murat Sav'dan alınan 1964 tarihli fotoğraflarda ise (**Şekil 4.98**) minare kaidesinin üstündeki pabuç kısmının var olduğu, üstteki gövdeninse yıkılmış durumda olduğu görülmektedir. Ayrıca yine bu fotoğraflarda, pabuç kısmının Türk üçgenli bir geçişe sahip olduğu, buradaki duvar örgüsününse bir sıra taş, 2-3 sıra tuğla şekline dönüştüğü anlaşılmaktadır.

Şekil 4.98: 1964 yılına ait olan fotoğrafta, minare kaidesi ve pabuç kısmı.

Günümüzde minarenin pabuç kısmının da yıkılmış olduğu ve elde edilen tarihli fotoğraflar göz önüne alındığında, minarenin 1935-1940 arası yıkılmaya başladığı ve bugüne kadar da yavaş yavaş yok olduğu anlaşılmaktadır.

4.2.7 Avlu ve bahçe

Yapının yalnızca batısında ve kısmen güneyinde avlu/ bahçe sayılabilecek üstü açık mekânlar bulunmaktadır. Bu bahçe parçaları aynı zamanda, yapının güneyindeki Küçük Mektepli Sokak'la kuzeyindeki Haydar İmareti Sokak' ı birbirine bağlayan bir ara geçişi oluşturmaktadırlar.

Şekil 4.99: Çevredeki sokaklardan camiye ulaşım³⁰.

Camiye ana giriş- çıkışın sağlandığı batı tarafındaki bahçe, ortasında yakın dönemde yapılmış şadırvanı bulunan küçük bir avludur. Zemini 30 cm'lik kare plak taşlarla kaplı olan avluda ıhlamur, erik, kiraz vb. ağaçlar bulunmaktadır. Kuzeydeki Haydar İmareti Sokak'tan 8 basamaklı (4+4) merdiven ve bir rampayla inilen avlu, cami içindeki ± 0.00 kotuna göre 15 cm aşağıdadır. Yaklaşık 150 m² alana sahip olan avlu, çevredeki binalar ve caminin batı cephesiyle sınırlandırılmıştır. Avlunun ortasındaki

³⁰ Hava fotoğrafı, <http://sehirrehberi.ibb.gov.tr/map.aspx> web sitesinden alınmıştır.

altıgen şeklindeki şadırvan, bahçe zeminine göre 25 cm yükseltilmiş bir zemin üzerinde, 8 x 8 cm boyutlarında 6 ahşap dikmeyle taşıtılan basit bir ahşap yapıdır. Ahşap dikmelerinin arasında demir parmaklıklar bulunan şadırvanın zemini mermer kaplıdır. Burada bir seferde 6 kişinin aynı anda abdest alabileceği oturaklar mevcuttur. Avlunun batı ve güney sınırını oluşturan yapı bugün, Fatih Sultan Mehmet Kuran Kursu olarak hizmet vermektedir. Bu binanın üst katının bir bölümü, cami cemaatine hizmet vermek üzere hela olarak kullanılmaktadır, helaya binadan ayrı bir merdivenle çıkılır. Avluda ayrıca cami girişinin solunda bulunan plastik bekçi kabini, pencerenin önünde ve cepheyi kapatmaktadır.

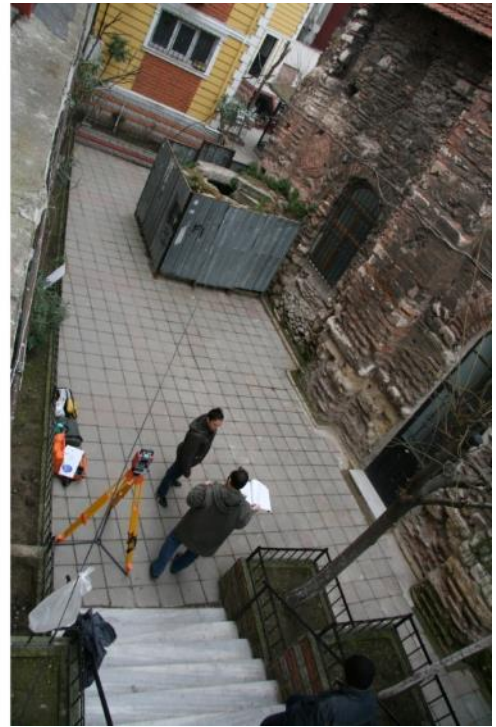
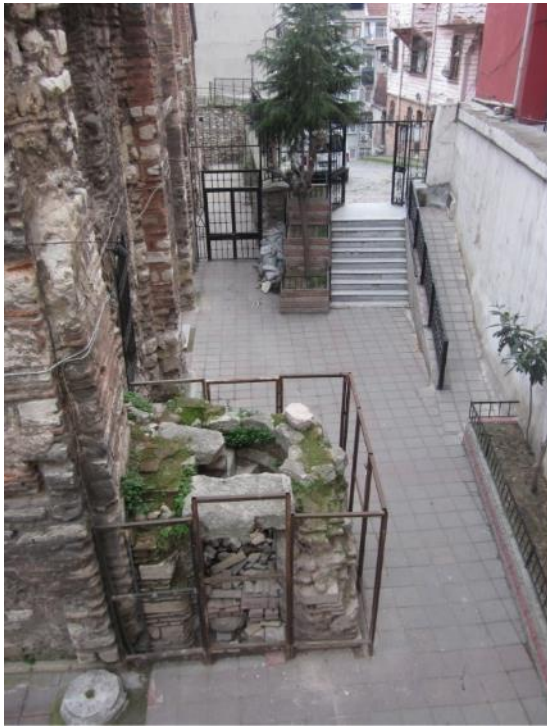

Şekil 4.100: Batıdaki, ana giriş - çıkışın sağlandığı avlu.

Avluda, caminin batı duvarına yakın şekilde duran mermer bir sütun başlığı, taş bir sütun parçası ve mermer bir kaide bulunmaktadır (Şekil 4.101). Mermer sütun başlığı, taş zeminin üstünde ve ters şekildedir. Dört köşesinde kenger yaprakları ve bunların arasında dört yapraklı yonca motifleri tespit edilebilmektedir. 60x60 cm genişliğinde, 50 cm yüksekliğindedir. Genel olarak detayları kırık ve yok olmuş durumdadır. Taş sütun parçası 25 cm çapında ve 80 cm boyundadır. Caminin batı duvarının köşesindeki çıkıntılı duvar parçasının ön kısmında yer alan mermer kaide ise plak taş zemin kaplamasından 15 cm yükseklikte, 50 cm çapında ve yuvarlaktır. Üzerindeki mil/zıvana yuvası görülebilmektedir.

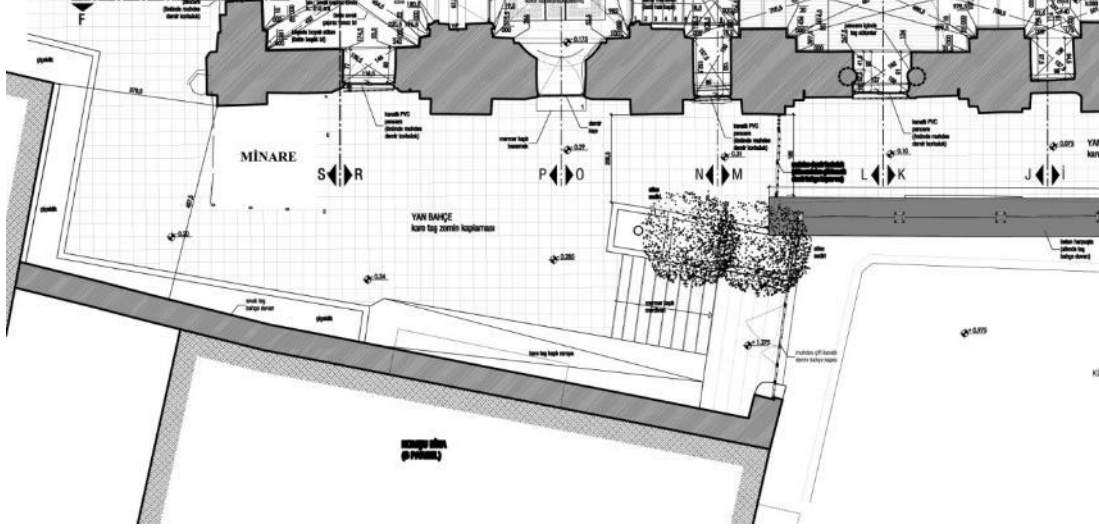
Şekil 4.101: Avludaki parçalar.

Şekil 4.102: Güney bahçe.

Avludan caminin güney bahçesine bağlantı, aynı zamanda caminin minare kaidesinin de bulunduğu güneybatı köşesi ile güney bahçe duvarı arasındaki 240 cm genişliğindeki geçiştten sağlanır. Ortalama 800 cm genişliğindeki güney bahçesi, caminin güney cephesinin neredeyse yarısına kadar devam eder. Cami içindeki ± 0.00

kotuna göre 29 cm aşağıda olan bu bahçeden 9 basamaklı bir merdiven veya rampa çıkılarak Küçük Mektepli Sokak' a (Sokak kaldırım kotu + 1.275) ulaşılır (Şekil 4.102). Bu merdiven ve rampa, aynı zamanda komşu binanın (6 parsel) sınırını oluşturan 60 cm genişliğindeki sıvalı taş bahçe duvarı ile camiye paralel uzanan diğer taş bahçe duvarı (70 cm genişliğinde) arasındaki açı farkından doğan yere yerleştirilmiştir. 120 cm genişliğindeki rampa ile içinde ikisi sedir, 3 adet ağaç bulunan çiçeklik arasındaki merdiven mermer kaplı ve yaklaşık 200 cm genişliğindedir.

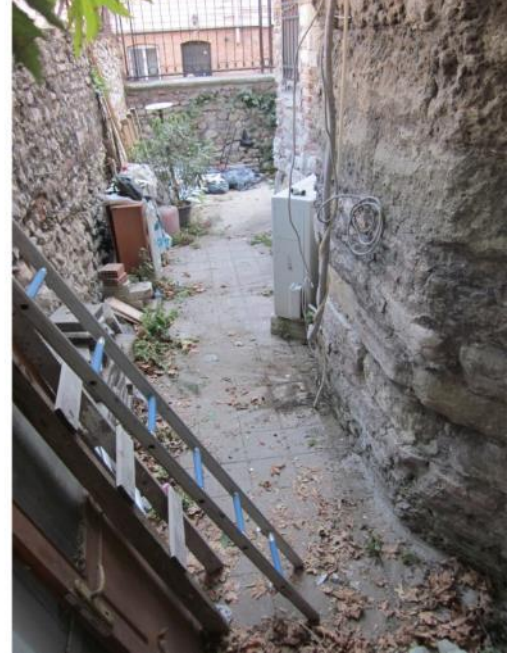

Şekil 4.103: Güney bahçe.

Camiye paralel şekilde ve Küçük Mektepli Sokak'ın doğu istikametindeki yokuşu boyunca uzanan sıvasız taş bahçe duvarı, beton harpuştasının üstündeki demir korkuluklarla sokakla bahçeyi ayırır. Bu bahçe, taş duvarla cami arasında yaklaşık 200 cm genişliğindedir. Küçük Mektepli Sokak kaldırım kotundan (+ 1.275) yaklaşık 140 cm aşağıda olduğu için dar bir koridor şeklindedir. Zemini, batı avlusu ve güney bahçesinde olduğu gibi 30 cm'lik kare plak taşlarıyla kaplıdır. Bu bahçeye yalnızca güney bahçeden, çift kanatlı demir basit bir kapıdan girilmektedir. Zemin kotu, cami iç zemininin ± 0.00 kotundan ortalama 10-15 cm aşağıdadır. Dar koridor şeklindeki bahçe güney cephe boyunca devam eder, daha sonra caminin doğu cephesi boyunca devam eden benzer bir koridor-bahçe ile birleşir.

Caminin doğu cephesi ile doğu bahçe duvarı arasındaki mesafe, doğuya cephe veren apsis ve iki hücre duvarlarının değişken çıkıntıları dikkate alındığında 200 cm ile 250 cm arasındadır. Tuğla hatıllı taş bahçe duvarı 65 cm genişliğindedir ve caminin kuzeydoğu köşesindeki komşu binaya kadar (15 parsel) devam eder. Caminin

kuzeydoğu köşesi, zeminden yaklaşık 150 cm yükseltilmiştir, burada bir çınar ağacı vardır. Komşu 15 parselde caminin bahçesi, yeni tuğlayla örülmüş sıvasız bir duvarla ayrılmıştır.

Şekil 4.104: (Soldaki fotoğrafta) güney bahçenin devamında, dar koridor şeklindeki bahçe ile (sağdaki fotoğraf) yine dar koridor şeklinde doğu bahçesi.

4.3 Malzeme ve Teknik

Yapının iç duvarları tamamen siyah çimento kullanılarak hazırlanmış bir harç ile sıvalı ve boyalı olduğundan, iç duvarların malzeme cinsi ve örgüsü hakkında bilgi edinilememiştir. Bununla beraber duvar kalınlıkları göz önüne alındığında (Harim ve iç son cemaat yeri duvarlarında 110 -140 cm, dış son cemaat yeri duvarlarında 100 cm) duvarların örgü düzeninin taş, tuğla-taş ya da düzensiz sıralı olabilecekleri söylenebilir. Bodrum katta, duvar içlerinde rastlanan ve yer yer duvar boyunca devam ettiği görülen boşlukların ahşap hatıl boşlukları olduğu düşünülürse yapının beden duvarlarının içlerinde de ahşap hatılların olabileceği düşünülebilir. Yapının tüm dış cepheleri, yakın dönem Bizans Kilise mimarisi özelliğinde ve sıvasız taş- tuğla örgülüdür (**Şekil 4.105**).

Cephelerde çoğunlukla kullanılan tuğla malzemeyle beraber yer yer taş malzeme de kullanılmıştır. Yapının dönem olarak en eski kısımları olan yere yakın kısımlarında duvarların, 3 sıra taş, 7 sırası görünen gizli tuğla şeklinde oluşturulduğu ve bu düzenin

güney cephesinde en fazla 4 kere, doğu cephesinde ise en fazla iki kere tekrarlandığı gözlemlenmektedir.

Şekil 4.105: Güney cephedeki taş-tuğla duvar örgüsü.

Tuğla sıralarında çoğunlukla gizli tuğla tekniğinin kullanılmış olduğu; duvar ve kemerlerde kullanılmış olan gizli tuğlalı örgüde içte kalan tuğlaların bilinçli şekilde ince tuğladan seçildiği, yer yer boşalmış olan derzlerden anlaşılmaktadır (Şekil 4.106).

Şekil 4.106: Güney cephede yer alan ve gizli tuğla tekniğinin kullanıldığı bir kemerde, öndeki kalın ve gerideki ince tuğlalar.

Şekil 4.107: Soldaki fotoğrafta batı cephesinin ortasındaki kemerde ve sağdaki fotoğrafta güney cephesindeki bir pilastrda gizli tuğla tekniğinin kullanımı.

4.3.1 Taş

Cephelerde kullanılan taşların, uzunlukları değişken olmakla beraber genişliklerinin 20 – 30 cm arasında olduğu tespit edilmiştir. Kullanılan malzemenin çoğunlukla kireç taşı olduğu söylenebilir (**Şekil 4.108**). Dış cephelerin tümünde kullanılmış olan kireç taşının yanı sıra doğu cephesinde, yapının kiliseden camiye çevrildiği dönemde cephenin kapatılması için büyük od taşı bloklarının kullanıldığı görülmektedir (**Şekil 4.109**).

Şekil 4.108: Güney cephede, tuğla sıralarının arasında kalan 3 sıra halinde taşlar.

Şekil 4.109: Doğu cephesinde, yapının camiye dönüştürülmesi sırasında apsisin kapatılmasında kullanılan od taş bloklor.

Dış cepheledeki taş sıralarında yer yer kumtaşlarına rastlanmış olsa da bunların devşirme malzeme oldukları düşünülmektedir. Benzer şekilde duvar örgüsü içinde mermer malzemenin de devşirme olarak kullanıldığı gözlenmiştir.

İç mekânlarda, özellikle kapı sövelerinde hipüritli (beyaz ve kırmızı) kalker, Hereke pudingi, Marmara mermeri ve damarlı mermer kullanılmıştır.

Cephelerde ve iç mekânlarda mermer; profilli cephe silmeleri, iç mekânda süslemeli silmeler, kapı söveleri ve sütun başlıklarında kullanılmışlardır. Kadınlar mahfilinin harim bağlantısını sağlayan boşluğu üç parçaya ayıran sütunlar da damarlı mermerdir. Yalaman (1990) tezinde, narteks ve naos duvarlarının alt bölümlerinde kaplama olarak mermer kullanılmış olabileceğini ileri sürer. Bu fikir, benzer yapılarda bu şekilde bir uygulamanın yapılmış olmasına dayandırılrsa da, yapıda bu kaplamalarla ilgili her hangi bir iz bulunmamaktadır.

4.3.2 Tuğla

Cephelerin sıvasız olması nedeniyle, tüm cephelerde baskın şekilde kullanılmış olan tuğlalarda ölçüler, dönemlerine göre farklılık gösterirler. Yapının en özgün kısımları oldukları düşünülen, özellikle güney ve doğu cephelerinin en alt bölümlerinde tespit

edilen 3 sıra taş ve 7 sırası görünen gizli tuğla şeklindeki örgüde kullanılan tuğlalarda en sık rastlanan ölçüler 35x5-5,5 cm ve 40x5,5 cm'dir. Gizli tuğla örgüde iç kısımda kalan tuğlalarda ise en sık rastlanan ölçüler 25x3 cm'dir. Cephelerin üst kısımlarına çıkıldıkça, zaman içinde yapılmış olan onarımlar da göz önüne alındığında 30x5 cm ölçülerine sahip olan tuğlalar kullanılmışken en üst kısımlardaki 20. yüzyıl onarımlarında genelde 30x4 cm ve 25x4 cm boyutlarında tuğlalar kullanılmıştır. Bu düzenin dışında, yapının üst kısımlarında da rastlanan 40x5,5 cm boyutlarındaki tuğlaların devşirme malzeme olabileceği düşünülmektedir.

Cephedeki duvar malzemesinin yanı sıra, özellikle güney cephede var olan tüm süsleme ve motifler de pişmiş toprak malzemeden (tuğla) yapılmışlardır. Bu süslemelerde tuğla kalınlıklarının incelendiği gözlenmiştir. Güney cephedeki meander motifinde (**Şekil 4.59**) ve dairesel motiflerde tuğla kalınlığı 3,5- 4 cm'dir. Güney cephe 1.bölüm başlığında anlatılan dairesel süslemede ise (**Şekil 4.55**), eğrisel tuğlalar kullanılmıştır.

Şekil 4.110: Soldaki fotoğrafta, güney cephesi bölüm 2'deki tuğla örgü, sağdaki fotoğrafta güney cephesi bölüm 5'teki tuğla örgü.

4.3.3 Bağlayıcı malzeme (Harç)

Cephelerin en alt kısımlarındaki taş ve tuğlaların arasında bağlayıcı olarak pembe renkli, içinde tuğla kırıkları bulunan bir harç kullanılmıştır. Boşalmış olan derz

aralarından tespit edilebilen bu harcın, yapı ilk yapıldığında kullanılan harç olduğu düşünülmektedir (Şekil 4.111). Yapının zaman içinde geçirdiği onarımlar ve derzleme çalışmalarında kullanılan harçlar ise, içlerinde tuğla kırığı yerine tuğla tozu bulunan, koyu renkli bir harçtır (Şekil 4.112). Doğu cephesinde ise tuğla malzeme araları, içinde siyah çimento bulunan bir harç ile doldurulmuştur.

Şekil 4.111: Güney cephesi bölüm 5'teki kemer tuğlalarının arasında görülen, içinde tuğla kırıkları bulunan pembe renkli harç.

Şekil 4.112: Güney cephesi Bölüm 5'te, derzleme çalışmasında kullanılan yeni harç.

Yapının cepheleri neredeyse tamamen sıvasız olsa da doğu ve batı cephelerinin bazı bölümlerinde ve kuzey cephesinde cephe sıvası mevcuttur. Batı cephesinde, giriş kapısının sol tarafındaki bölümün üst kısmındaki kör nişin içi ve üst kısmındaki tuğla kemerleri kısmen sıvalıdır.

Doğu cephesinde, ortadaki apsis çıkıntısında yer alan pencerenin üst kısımlarında var olan nişlerin iç kısımlarında ve çevresinde bir sıva katmanı gözlemlenmiştir. Yakın dönemde yapılan özensiz bir onarım ürünü olduğu düşünülen sıva, siyah çimento kullanılarak yapılmıştır.

Kuzey cephede ise yapının büyük bir kısmı siyah çimentolu sıva ile kaplanmıştır. Yapının kuzey cephesindeki binaların bahçe sınır duvarları konumuna gelen kuzey duvarının bir restorasyon sonucunda değil, bu binalarda oturan kişilerce sıvandığı düşünülmektedir.

4.3.4 Metal

Demir malzeme yapı içinde gergi elemanı olarak kullanılmıştır. Ana taşıyıcıları birbirlerine ve beden duvarlarına bağlayan gergiler (genelde 6,5 x4,5 cm boyutlarında olmakla beraber yalnızca apsis penceresi içinde 6x4 cm boyutunda) dövme demir malzeme kullanılarak yapılmışlardır. Ana taşıyıcılar arasındaki gergiler, akslar arasında ortalama 550 cm uzunluğundadır.

Genelde yeni dönemlere ait olan parmaklıklarda da demir malzeme kullanıldığı görülmektedir. Cephelerdeki (özellikle derzleri en boşalmış yer olan güney ve doğu cephelerinde) üçlü taş sıralarının içinde taşları birbirine bağlayan metal kenetler (17 adet) tespit edilmiştir. Ortalama + 0.75 kotundaki bu metal kenetlerin tümü; cephenin en alt üçlü taş sırasının, alttan ilk sıra taşını üstte birbirine bağlamak suretiyle kullanılmışlardır. Özellikle pilastrların olduğu çıkıntılı yerlerde, içerdeki taşla çıkıntılı olan taş birbirine çapraz şekilde kenetlerle bağlanmışlardır. Benzer şekilde minare kaidesinde de metal kullanımı görülmektedir. Burada 3 sıra tuğla, 1 sıra taş şeklinde olan duvar örgüsünde tüm taş sıraları üstten (yatayda 2-3 taşa bir olacak şekilde) birbirlerine metal kenetlerle bağlanmışlardır. Batı ve doğu cephelerinde, taş ve tuğlalar arasındaki derzler harçla doldurulmuş olduğundan, bu cephelerde de var olması muhtemel metal kenetler tespit edilememiştir.

Cephelerde, pencere önlerindeki muhdes parmaklıklar ve bahçe sınırlarını oluşturan korkuluk ve kapılar demir malzeme kullanılarak yapılmışlardır. Ayrıca iç

mekânlardaki kapı boşluklarında ve mekân bölücü olarak alüminyum doğramaların kullanıldığı görülmektedir.

4.3.5 Ahşap

Cephelerde kimi yerlerde rastlanan (özellikle güney ve doğu cephelerinde) duvarlara dik şeklindeki deliklerin ahşap hatıl boşlukları oldukları düşünülse de herhangi bir örneğe rastlanmamıştır. Benzer şekilde yapının alt yapısını oluşturan bodrum katta da benzer ahşap hatıl boşluklarına rastlanmıştır (**Şekil 4.113**). Bu boşlukların bazılarında duvarın bir ucundan diğer ucuna boşluğun sürdüğü görülmüştür, ancak ahşaplardan eser kalmamıştır.

Şekil 4.113: Bodrumda, mekânları bağlayan geçişlerin yan taraflarındaki boşluklar.

Bir dönem eki olarak asma kat tümüyle ahşap malzeme kullanılarak yapılmıştır. Altta harim döşemesine oturan; ikisi duvara yapışık, ikisi serbest şekilde 4 ahşap dikme ile taşınan döşeme ile alt ve üst kaplamaları ahşaptır. Erken dönemlere ait diğer bir örnek, iç son cemaat yerini harime bağlayan çift kanatlı kapıdır. Aynı kapıdan, DAI fotoğraf arşivlerinden alınan bir fotoğrafta dış son cemaat yerini iç son cemaat yerine bağlayan orta geçişte de olduğu görülmektedir, ancak bugün bu kapıdan eser yoktur.

Bunun dışında caminin ana giriş–çıkışının sağlandığı batı cephesinin ortasındaki geçiş, muhdes çift kanatlı bir ahşap kapıdan sağlanmaktadır.

5. RESTİTÜSYON

Yapının ilk yapıldığı dönemden bugüne; gerek geçirdiği işlev değişikliği (kiliseden camiye dönüştürülmesi), gerekse geçirdiği onarımlar göz önüne alındığında yapının pek çok müdahaleye uğradığı anlaşılmaktadır. Restitüsyon bölümünde bu aşamaların ana hatlarından bahsedilecektir. Yapının ilk yapıldığı 11. yüzyıl sonu (Komnenoslar Dönemi) “1. Dönem Restitüsyonu”, batı kısmına bir narteks daha eklendiği 13.- 15. Yüzyıllar (Palaiologoslar Dönemi) “2. Dönem Restitüsyonu” , camiye çevrildiği 15. Yüzyıl (Osmanlı Dönemi) “3.Dönem Restitüsyonu” ve birkaç kapsamlı onarımın yapıldığı 20. yüzyıl da (Cumhuriyet Dönemi) “4. Dönem Restitüsyonu” olarak adlandırılacaktır.

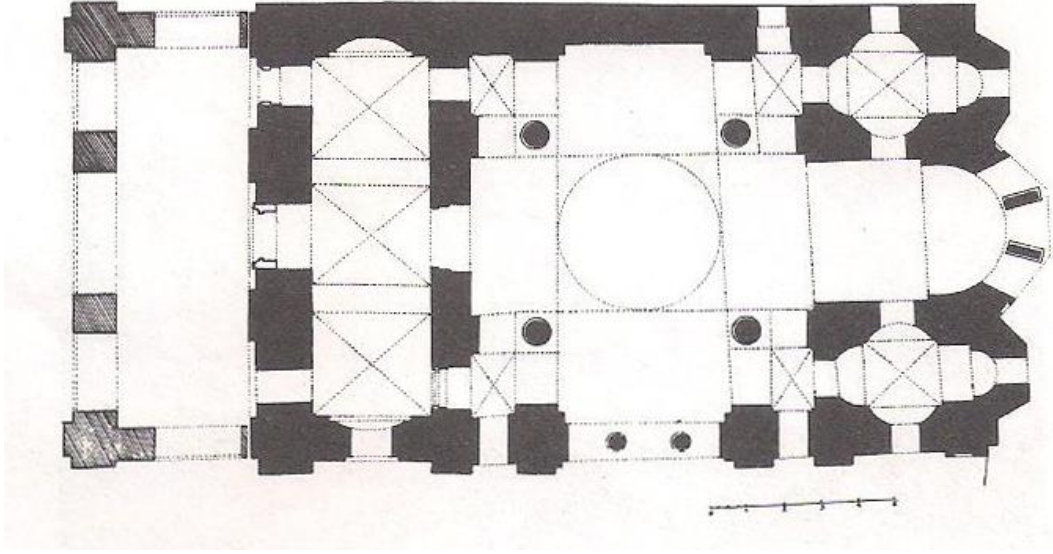
Dönem analizleri; yapının plan ve cephelerinin irdelenmesi, yakın dönem yapılarının incelenmesi ve karşılaştırmalar yapılması ile kaynaklarda var olan restitüsyon yaklaşımlarının bir araya getirilmesi sonucunda oluşturulmuştur. Tez kapsamında, yapının zaman içinde uğradığı kapsamlı müdahaleler göz önüne alınarak 4 dönemle sınırlandırılan restitüsyon çalışmaları, yapılabilecek daha kapsamlı çalışmalar için bir basamak niteliğindedir.

5.1 1. Dönem Restitüsyonu (11. Yüzyıl)

Yapının ilk yapıldığı dönem olan 11. Yüzyıla ait bilgiler, yalnızca yapıdan elde edilen verilerle ve yapılan öneri çalışmalarla sınırlıdır. Benzer dönem yapıları göz önüne alınarak ve çeşitli restitüsyon denemeleri derlenmiştir. Öncelikle yapının orta kubbesinin oturduğu mevcuttaki sekizgen payelerin, mermer sütunların yerine yapıldığı kuvvetle muhtemeldir. **Ousterhout** (1994) makalesinde Ebersolt/Thiers’ tan alıntılanarak yayımladığı planda (**Şekil 5.1**) bu mermer sütunları dairesel olarak planına eklemiştir. Ayrıca yine bu planda apsis çıkıntısının, bugün od taşı bloklarla kapatılmış kısmında, köşeden diyagonal şekilde yerleştirilmiş iki dikdörtgen sütun da yer alır.

Benzer şekilde Çetinkaya (2003) doktora tezinde, orta kubbeyi taşıyan bu dairesel sütunlara yer vermiştir (**Şekil 5.2**). Çetinkaya (2003) ayrıca aynı planda, güney cephe

duvarında pencere içinde var olan iki sütunun benzerini kuzey cephede de önermiştir. Bu plana ek olarak ayrıca, yapının kuzey ve güney duvarları boyunca tek katlı şekilde birer pareklesia³¹ olduğunu öner sürer (Şekil 5.3); önerilen bu yan şapellerle beraber yapının ilk dönem restitüsyonunu gösteren bir modele ait görünüşleri, bir web sitesinden³² alıntılanarak sunar. Modelin -hatalar içerse de- ilk dönem restitüsyonu adına ciddi bir çalışma olduğu bir gerçektir (Şekil 5.4, Şekil 5.5).

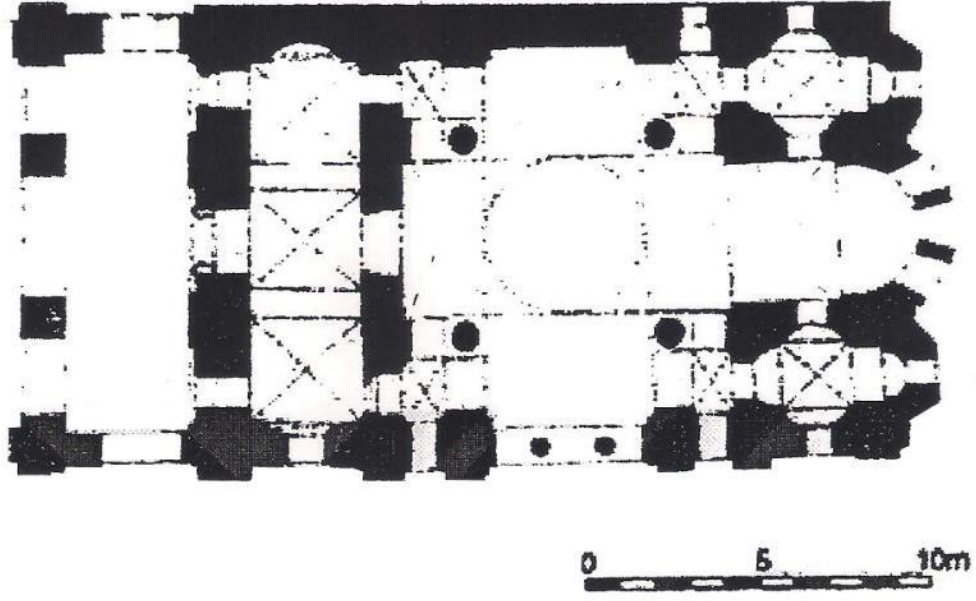

Şekil 5.1: Ousterhout (1994)'un makalesinde yer alan plan.

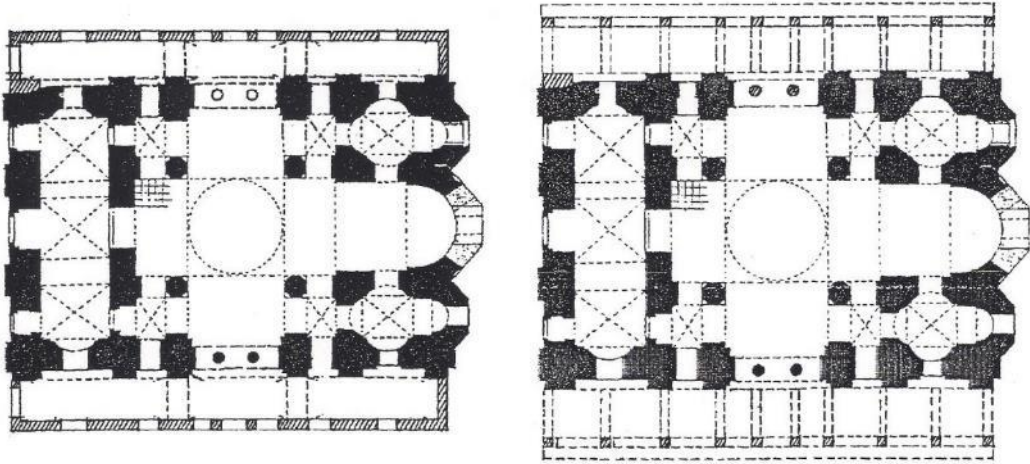
³¹ **Krautheimer** (1965) İngilizce olarak yayımlanan kitabının sözlük (glossary) bölümünde, pareklesia'yı şöyle tarif eder:

“Parekklesion: A chapel, either free- standing or attached (bağılı olmayan ya da bağılı şapel).

³² <http://www.byzantium1200.com/akataleptos.html>

Şekil 5.2: Çetinkaya(2003)'nın tezinde yer alan plan.

Şekil 5.3: Çetinkaya'nın tezinde yer verdiği, pareklesia önerileri.

Şekil 5.4: Byzantion 1200 web sitesinde yer alan restitüsyon denemesi görseli.

Şekil 5.5: Byzantion 1200 web sitesinde yer alan restitüsyon denemesi görseli.

Üst kata çıkış problemiyle ilgili Yalaman (1990); Kollwitzs, Ebersolt ve Eyice' nin düşüncelerinin paralel olduğunu öne sürerek galeriye dışta bulunan bir ya da iki ahşap merdivenle ulaşıldığı sonucuna varmıştır. İç merdivenin konumundaki uyumsuzluk ile güney cephenin üst kısmındaki profilli mermer söveler, bu görüşü destekler niteliktedir.

Bu görüş ve önerilerin derlenmesi sonucunda ilk dönem restitüsyonu şekillenmiştir. Buna göre ana kubbe, dairesel dört mermer sütuna dayanır. Güney duvarında var olan iki mermer sütun kuzey duvarında da önerilmiştir. Apsis çıkıntısının iki köşesine, diyagonal olarak iki dikdörtgen sütun eklenmiş; kuzey ve güney duvarında kapatılmış olan pencereler açılmış, narteksin kuzey ve güney duvarlarına birer ahşap merdiven eklenmiştir.

Yapının bugünkü bahçe kotundan bakıldığında yapının en alt kotlarında sahip olduğu 3 sıra taş, 7 sıra tuğla örgünün düzensiz başladığı, zemine en yakın yerde tuğla sıraları olduğu görülmektedir. Yapının en altında bir stilobat düzlemi olarak bir sıra taş ile başlaması gerektiği düşünülerek bahçe zemini ortalama – 0.30 kotundan, – 0.60 kotuna indirilmiştir.

5.2 2. Dönem Restitüsyonu (12.- 15. Yüzyıllar Arası)

Bu dönemde yapılan en büyük değişiklik, yapının en batısına eklenen dış nartektir. Yalaman (1990) bu ek kısmın Palaiologoslar devrinde (13.-15. Yüzyıllar) eklendiği söyler; Çetinkaya (2003) ise ek kısmın yapılış tarihinin 13. yüzyıl sonları olabileceğini belirtmiştir.

Ana kütleyle göre alçakta bulunan dış narteks (eksonarteks), içteki nartekse benzer şekilde bir plandan oluşmaktadır. Ousterhout ve Çetinkaya'ya ait, 1.dönem restitüsyonunda var olan planlarda, en batıdan yapıya eklenen dış narteks gösterilmektedir (**Şekil 5.1, Şekil 5.2**).Yaklaşık 40 m² alana sahip olan bu mekân, “Dış son cemaat yeri (Dış nartheks)” bölümünde de anlatıldığı gibi iki kemerle üç bölüme ayrılmış; ortadaki bölüm kubbeye ve yandaki bölümler çapraz tonozlarla örtülmüştür. Bu dönemde, batı yönünden ana kütleyle yapışan dış narteksin yalnızca köşelerinde ve iki kemerin oturduğu yerlerde duvar parçaları vardır. Bu duvar parçaları en batıda

yaklaşık 225 cm aralığa sahip üç geçiş oluşturur. Ousterhout ve Çetinkaya'ya ait planlarda bu geçişten ortadaki daha geniş gösterilmiş olsa da, yapının mevcut halinde tespit edilen ölçüler birbirine neredeyse eşittir; ayrıca güney cephesinde, sonraki dönemlerde daraltılarak pencereye dönüştürülmüş olan açıklığın ölçüsü de batıdaki üçlü geçişteki ölçüyle hemen hemen aynıdır.

Dış narteks kuzey ve güneyde, yine batı cephesindekiyle eşit ölçüde açıklıklar bırakarak ana kütleyle yanıştır.

5.3 3. Dönem Restitüsyonu (15.- 20. Yüzyıllar Arası)

Yapının kiliseden camiye dönüştürülmesi ve buna bağılı olarak yapılan değişiklikler, 3. dönem restitüsyonunun sınırlarını belirler. Çetinkaya (2003)'e göre “ İstanbul'un fethinin ardından kiliseden camiye çevrilen ilk sekiz ya da beş yapıdan biri olduğu iddia edilen yapı”nın cami olarak kullanılabilmesi için gerekli olan mihrap, minare ve minber bu dönemde eklenmiştir. Yapının üst katına ulaşımı için kullanılan ahşap merdiven (Bu merdiven son dönemde demir bir merdiven halini almıştır) ve ahşap dikmelerle taşınan eğrisel çıkıntılı asma katın da yapıya bu dönemde eklendiğı tahmin edilmektedir.

Yalaman (1990), tezinin “Türk Devri Ekleri” bölümünde, “Ana kubbeyi taşıyan dört sütun bir zelzele veya yangında taşıyıcılık güçlerini kaybettiklerinden yerlerine taştan örülmüş payeler yapılmış veya sütunların üzeri kaplanarak payeler oluşturulmuştur” (s:59) bilgisini vermiş, ancak bu iddiasını herhangi bir kaynağı dayandırmamıştır. Buna rağmen, benzer dönem yapıları incelenerek ve eldeki kaynaklardan faydalanılarak ilk dönem restitüsyonlarına eklenen dairesel sütunların akıbeti konusundaki tespitinin, tarihi bilinmemekle beraber doğru olduğı düşünülmektedir.

Yapının mevcuttaki kuzey duvarına yapışık bulunan binalarla ilgili, Osmanlı devrinde bir takım kanunlar çıkarılmıştır. Bu kanunlardan birine tezinde yer veren Yalaman (1990), “XVI. yy'ın ikinci yarısında Eski İmaret Camii'nin duvarlarına bitişik evler yapılmasını önlemek üzere yazılan 980(1572/73) tarihli bir fermanla yapının etrafında

3.79 m. [5 zira³³] genişliğinde boşluk³⁴ bırakılması istenmiştir.” (s:12) bilgisine yer verir. Cezar (2002) ise bahsi geçen fermanla ilgili daha detaylı açıklamalarda bulunur:

İstanbul Kadısı ve Hassa Başmimarı’na yazılan 13 Zilkâde 980 (17 Mart 1573) tarihli bir emirde, Ayasofya vakfına dâhil bulunan Zeyrek Camii ve Eski İmaret Mescidi’ nin etrafında yer alan ve mukataaya verilen boş arsaya tavuk kümesi ve ahırların da bulunduğu bir ve iki katlı evlerin yapıldığı, bu evlerin cami ve mescidin pencerelerini kapatacak kadar mabetlere yakın olduğu, oysa cami ve mescidin etrafının beşer ziralık bir açıklık içermesi gerektiği belirtilerek cami ve mescide zarar veren binaların yıkılması istenmektedir.(s:312)

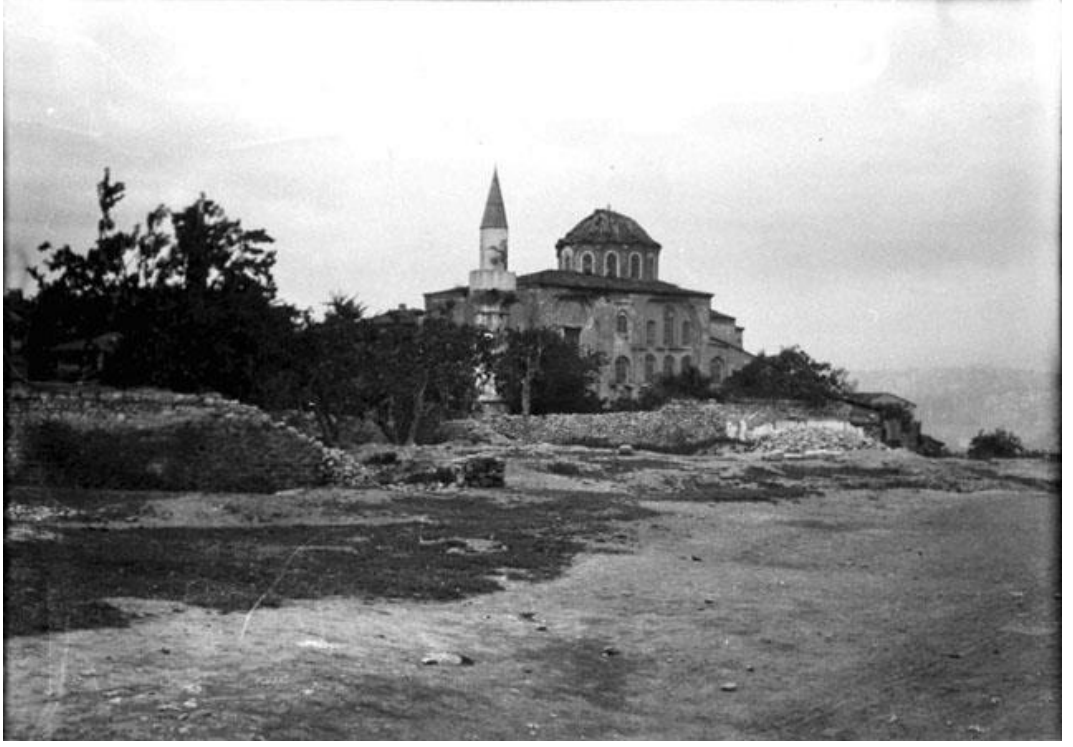
Yapıya bu dönemde eklenen minarenin mevcutta bulunan kaidesi, yapının özgün örgüsüne benzer olarak almaşık duvar örgüsüne sahiptir. “Minare” bölümünde, eski fotoğraflarıyla beraber detaylı şekilde anlatılan minarenin, Osmanlı döneminde ilk yapılan minare olup olmadığı bilinmemektedir; keza eldeki fotoğrafların en eskisi 1905 yılına tarihlenmektedir. Bununla beraber, bahsi geçen bu fotoğraftaki (Şekil 5.8) minarenin mimari özellikleri, 15.yüzyıl özellikleri göstermemektedir. Fetihden günümüze kadar geçen zamanda İstanbul’da yaşanan büyük depremler düşünüldüğünde, yapıya fetihden hemen sonra eklenen minarenin yıkılıp yeniden yapılmış olabileceği öne sürülebilir.

5.4 4. Dönem Restitüsyonu (20. Yüzyıl)

20. yüzyıl başlarına tarihlenen fotoğraflarda, yapının üst sınırlarını oluşturan özgün kemerlerinin orta kısımlarının kırılmış olduğu, bu kısımların üstünde de yapıyla herhangi bir uyumu söz konusu olmayan bir kırma çatının, buraya uygulandığı tespit edilebilmektedir (Şekil 5.8, Şekil 5.9, Şekil 5.10, Şekil 5.11). Bu çatı, fotoğraflardan tespit edildiği üzere yapının büyük bir bölümünün üstünü, tek bir örtü halinde kapatmıştır.

³³ 1 zirâ-i mimari: 75,8 cm

³⁴ Yüzyıl başlarında hazırlanan Pervititch haritalarında bu boşluğun azalmaya başladığı görülmektedir.

Şekil 5.8: 1905 tarihli bu fotoğrafta³⁵ etrafta hiç yapı bulunmaması, yakın zamanda yapı çevresini de içine alan bir yangının varlığını işaret ediyor olabilir.

Şekil 5.9: 1915 tarihli fotoğrafta³⁶, yapının batı cephesini sınırlandıran kırma çatı.

³⁵ Fotoğraf, http://www.gerty.ncl.ac.uk/photo_details.php?photo_id=1352 web sitesinden alınmıştır.

Şekil 5.10: 1915 tarihli fotoğrafta³⁷, yapının batı cephesini sınırlandıran kırma çatı.

Şekil 5.11: 1915 tarihli fotoğrafta³⁸ yapının güney cephesini sınırlandıran kırma çatı.

³⁶ http://archnet.org/library/images/one-image.jsp?location_id=8863&image_id=209138

³⁷ http://archnet.org/library/images/one-image.jsp?location_id=8863&image_id=209138

³⁸ http://archnet.org/library/images/one-image.jsp?location_id=8863&image_id=209138

Şekil 5.12: Tarihsiz³⁹ fotoğrafta en üstteki kırma çatı görülüyor.⁴⁰

Ayrıca iç mekânlarda, yine 1915 yılına tarihlenen resimlerde (Şekil 5.13, Şekil 5.14, Şekil 5.15) tonoz ve kubbelerdeki kalem işleri tespit edilebilmektedir. Kalem işlerine ek olarak kemerlerin üstlerine boya ile taş benzeri motifler yapılmıştır. Çeşitli bitkisel motifler ve göbekler, tüm iç mekânı zenginleştirmektedir.

Şekil 5.13: 1915 tarihli fotoğrafta⁴¹ iç mekândaki kalem işi süslemeler, kemerlerde taş benzeri süsleme ve tavan göbekleri.

³⁹ 1960'lı yıllar olduğu tahmin edilmektedir.

⁴⁰ Fotoğraf, <http://rolfgross.dreamhosters.com/Islam-Web/Chapter%205.htm> web sitesinden alınmıştır.

⁴¹ http://archnet.org/library/images/one-image.jsp?location_id=8863&image_id=209138

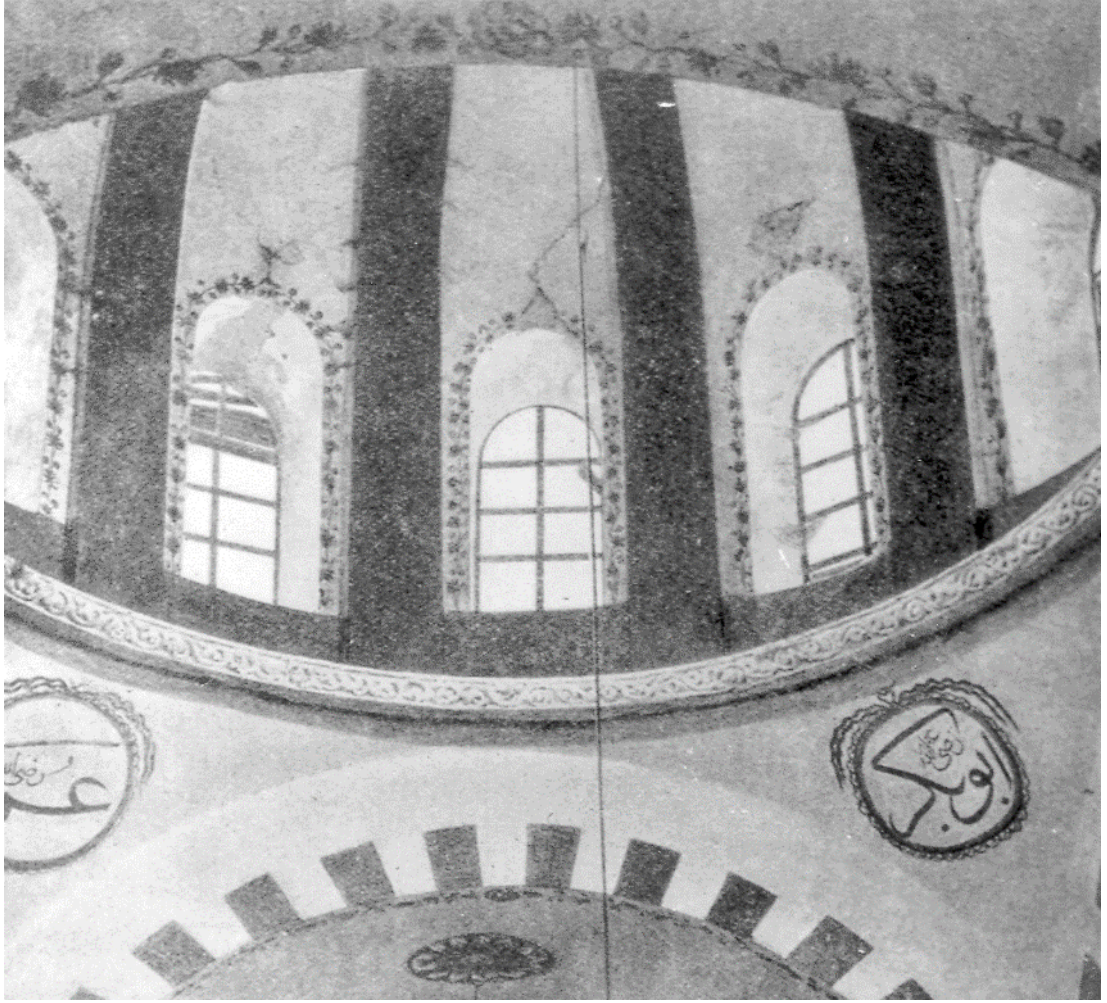
Şekil 5.14: 1915 tarihli fotoğraflarda⁴² kemerlerdeki kalem işi süslemeler.

Şekil 5.15: 1915 tarihli fotoğrafta⁴³ kubbe ve pandantiflerdeki kalem işi süslemeler.

⁴² http://archnet.org/library/images/one-image.jsp?location_id=8863&image_id=209138

⁴³ http://archnet.org/library/images/one-image.jsp?location_id=8863&image_id=209138

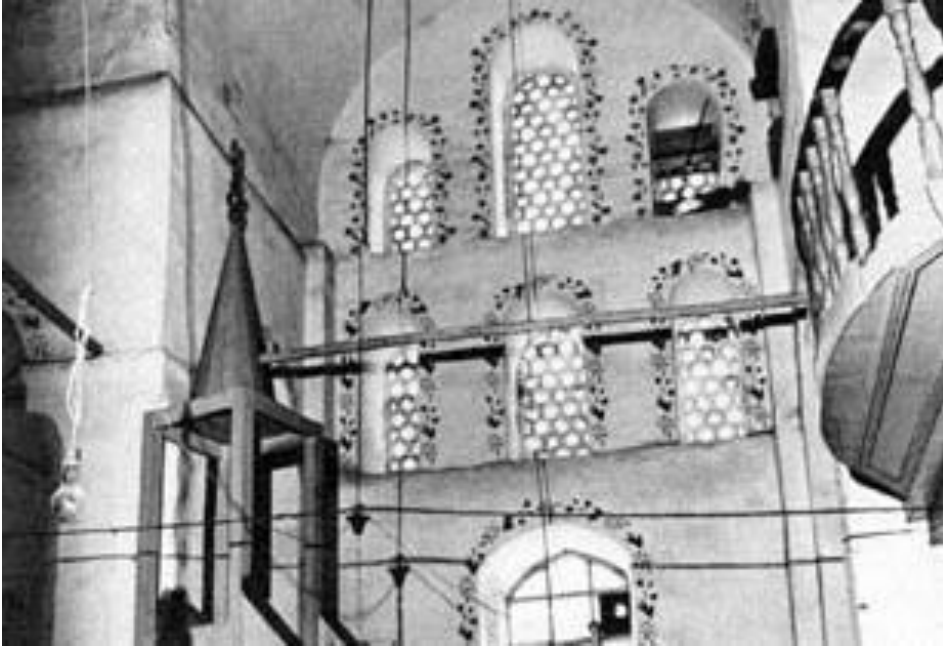

Şekil 5.16: Aynı yerden çekilen bir başka fotoğrafta⁴⁴; pandantif, ana kubbe tonozu ve kubbedeki kalem işi süslemelerin farklılaştığı görülmektedir.

⁴⁴ DAI Fotoğraf Arşivi, KB 5525, Env. No: -

Şekil 5.17: Tarihsiz fotoğrafta⁴⁵, iç mekânda kullanılan bir başka kalem işi motifi.

Şekil 5.18: Tarihsiz fotoğrafta⁴⁶, aynı kalem işi motifin cephe pencerelerinde kullanımı.

⁴⁵ <http://www.artandarchitecture.org.uk/images/conway/fb2a0980.html> web sitesinden alınmıştır.

⁴⁶ <http://www.nyu.edu/gsas/dept/fineart/html/Byzantine/index.htm?http&&&www.nyu.edu/gsas/dept/fineart/html/Byzantine/02.htm> web sitesinden alınmıştır.

VGM İstanbul Bölge (1.Bölge) Müdürlüğü ve İstanbul 4 Numaralı KVKBKM arşivlerinde, 4. Dönem restitüsyonu olarak düşünülen onarım ile ilgili eldeki dokümanlar, yalnızca çekilmiş birkaç fotoğraftan ibarettir. Bu fotoğraflar⁴⁷ ve yapının bugünkü durumu göz önüne alındığında, yüzyıl başında yapının üst sınırını oluşturan kırma çatının yapıdan uzaklaştırıldığı görülmektedir. Özellikle batı ve güney cephelerindeki kemerlerin kırılmasına ve yapının özgün halinden uzaklaşmasına neden olan bu çatı yerine kemerlerin tamamlanması yoluna gidilmiş (Şekil 5.19) ve yapı özgün haline tekrar kavuşmuştur.

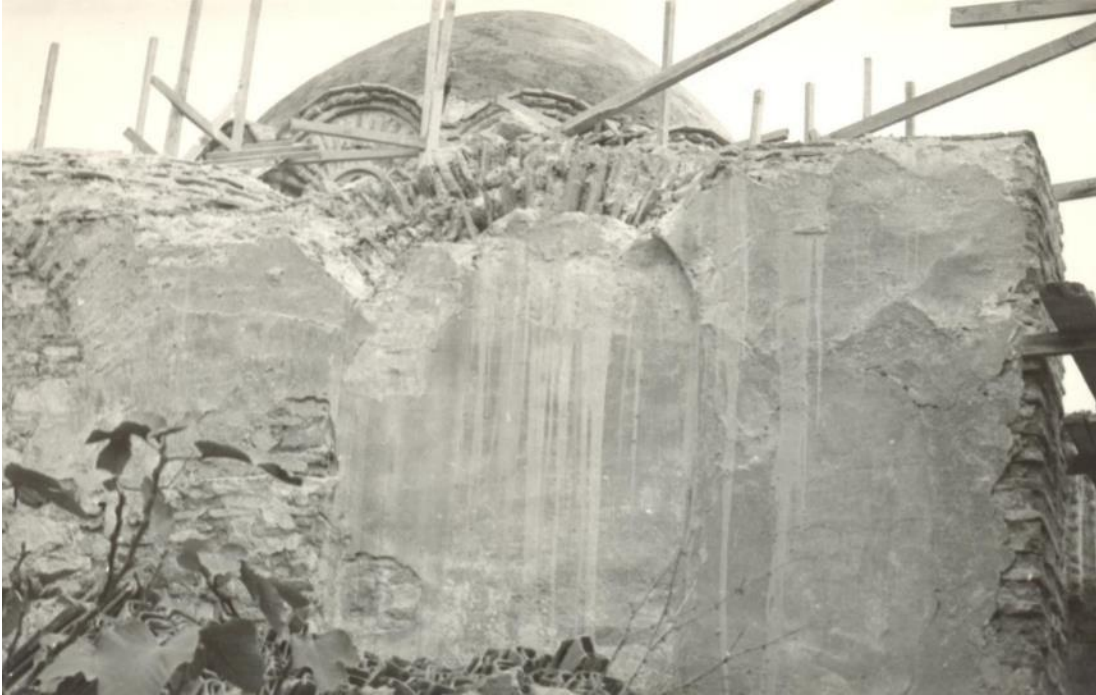
Şekil 5.19: 1970'lerdeki restorasyonda, özgün kemerlerde tamamlama yapılması.

Ayrıca yine eski resimlerde görünen cephe sıvasının(Şekil 5.21) da yapıdan uzaklaştırıldığı ve horasan harcı ile bir derzleme çalışmasının da yine bu dönemde yapıldığı anlaşılmaktadır. Bununla beraber yıkık olan minareye herhangi bir müdahalede bulunulmamıştır.

⁴⁷ Fotoğraflar, VGM'de görevli Arkeolog Murat Sav'ın kişisel arşivinden alınmıştır.

Şekil 5.20: 1970'lerdeki restorasyonda yapılan yeni kemerlerden biri.

Şekil 5.21: 1970'lerdeki restorasyondan önce batı cephesindeki sıva.

6. RESTORASYON

Bu bölümde öncelikle yapıda gözleme dayalı olarak tespit edilen hasar ve bozulmalar anlatılacaktır. Daha sonra hem bu hasar ve bozulmalara karşı yapılması önerilen müdahalelerden, hem de ana restorasyon yaklaşımlarından bahsedilecektir. Önerilen restorasyon kararlarında asıl amaç, yapıyı zeminden ve üstten gelen sudan korumak ve yapıyı, zarar veren eklerinden arındırmaktır.

6.1 Tespit Edilen Hasarlar ve Bozulmalar

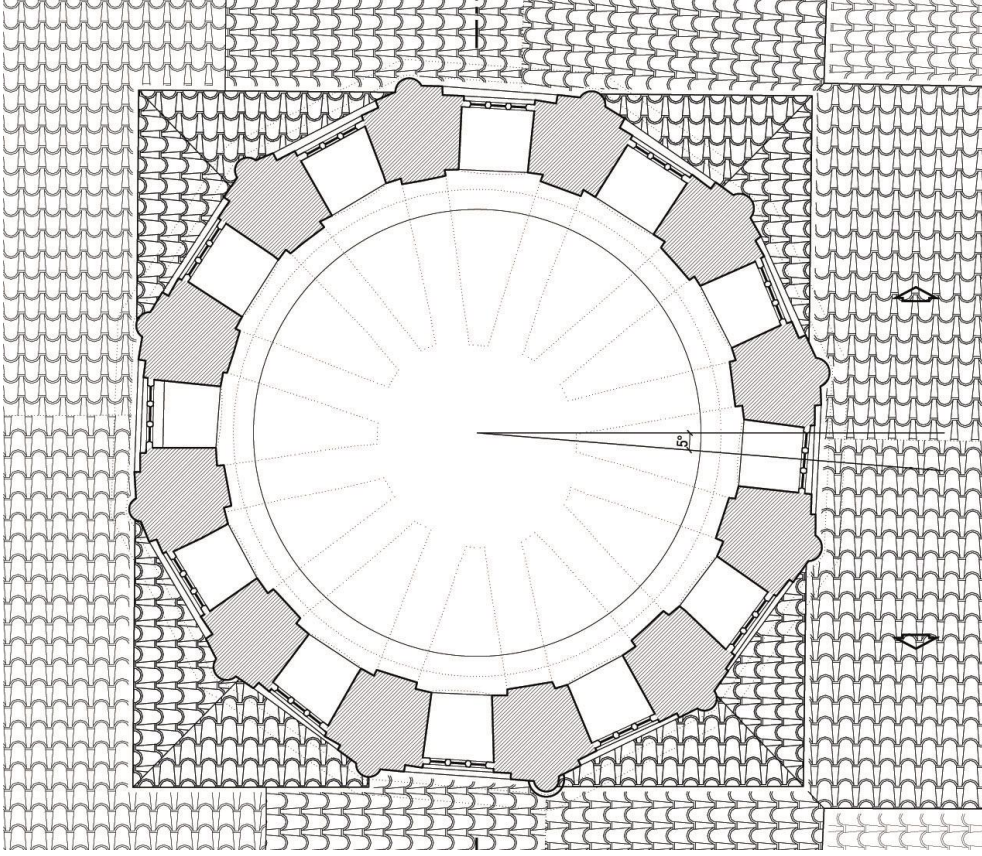
6.1.1 Yapısal bozulmalar

Yapılan detaylı ölçüm çalışması sonrasında yapının ana duvarlarında herhangi bir yapısal bozulma görülmemiştir. İç ve dış duvarlarda, harimdeki dört sıvalı ayakta şakulden sapmalar yok denecek seviyededir. Yalnızca dış son cemaat yerindeki imam odasının batı cephesine bakan duvarında var olan düşeyden sapmanın (17 cm), yapının bu köşesine 15. yüzyılda eklenen minarenin neden olduğu bir oturmadan kaynaklandığı düşünülmektedir.

“Kubbe ve çatı” bölümünde bahsedilen, kubbe aksıyla yapının doğu- batı yönündeki yatay orta aksı arasında, ölçüm sırasında 5°'lik bir sapma (**Şekil 6.1**) tespit edilmiştir. Yapının kubbesinde ve genel taşıyıcı sisteminde herhangi bir çatlak, düşeyden sapma gibi bozulmalar gözlemlenmediğinden bu sapma, yapım sırasında oluşmuş bir uygulama hatası olarak yorumlanabilir.

Yapının harim bölümünün ortasında yer alan ana kubbeyi destekleyen sekizgen ayakları üst kotta birbirine bağlayan dövme demir gergilerin tümünde eğilmeler, burulmalar ve akstan sapmalar vardır (**Şekil 6.2, Şekil 6.3**). Bu hasarların oluşumunda, 20. yüzyıl başlarında yakın çevrede çıkan çok sayıda yangın etkili olmuştur.

Galeri bölümünün, harimle görsel bağlantısını sağlayan boşluk, iki taş sütunla üç parçaya bölünmüştür (tribelon). Dikdörtgen kesitli (43,5 x 14 cm) sütunlar, birbirlerine yalnızca üstteki sıvalı dairesel kemerlerle bağlanmaktadır, herhangi bir gergi bağlantısı söz konusu değildir. Bu nedenle sütunların her ikisinde de düşeyden sapmalar meydana gelmiştir (**Şekil 6.4**).

Şekil 6.1: +12.50 kotu planında, kubbe aksıyla yapının doğu- batı yönündeki yatay orta aksı arasındaki 5°'lik sapma.

Şekil 6.2: Yangın etkisi ile demir gergilerde oluşmuş hasarlar.

Şekil 6.3: Yangın etkisi ile demir gergilerde oluşmuş hasarlar.

Şekil 6.4: Galeri katındaki sütunlarda düşeyden sapmalar.

Yapının dış son cemaat yeri dışındaki tüm zemin katının alt hizasındaki bodrum katta yoğun rutubet problemi vardır. Yapının bodrum katını oluşturan mekânların tümünün zemini topraktır. Zaman içinde alt yapıyı doldurmuş olan bu toprağın altındaki özgün

zemin kotuna ulaşamadığından altta herhangi bir su yalıtımı olup olmadığı bilinmemektedir. Sonuç olarak zeminden gelen rutubet, üst yapının her mekânında zeminlerdeki ahşapların çürümesine ve duvarlarda sıva dökülmelerine neden olmaktadır.

Üst yapıda da benzer bir problem vardır. Çatının üst örtüsünü oluşturan alaturka kiremitlerin çoğu kırılmış; yapı, kiremitlerin altına çok yakın zamanda yapıldığı anlaşılan membranla dış etkilerden korunmaya çalışılmıştır. Su yalıtımı problemi nedeniyle kubbe iç kısımlarında rutubetlenmeler ile sıva ve boya dökülmeleri meydana gelmiştir (Şekil 6.5).

Yapının zemin ve üst katında yer alan mekânların tümünde iç sıva olarak kullanılmış olan siyah çimentolu harcın da, alt ve üst yapı problemleri nedeniyle yapıya girmiş olan rutubetle birleşerek çiçeklenmelere neden olduğu görülmektedir.

Şekil 6.5: Üst örtü problemi nedeniyle oluşmuş sıva ve boya dökülmeleri.

6.1.2 Kullanıcı kaynaklı bozulmalar

Yapının, “Kuzey ve Batı Cepheleri” bölümlerinde de bahsedildiği gibi, büyük kısmı etrafındaki binalar nedeniyle görünmez durumdadır. Bu binaların yapıya bitişen kaçak

kısımlarında yer alan tuvalet, banyo gibi problemli mekânlarından kaynaklanan pis su sızıntıları vb. etkiler, yapının iç duvarlarına kadar ulaşmış durumdadır. Bu binalar, hem yapının cephelerini kapatıp algılanmasını engellemektedirler, hem de kendi bünyesindeki problemler nedeniyle yapıya zarar vermektedirler. Ayrıca kuzey cephesinin görünen kısımlarının büyük bölümünün de izinsiz şekilde siyah çimentolu bir sıva ile kaplanmış olması, yapıyı özgün halinden uzaklaştırmaktadır.

Yapının minaresinin, 20. yüzyıl ortalarında çekilen fotoğraflarından (**Şekil 4.96, Şekil 4.97, Şekil 4.98**) tespit edilmiş olan yıkılma süreci, kullanıcı kaynaklı bir bozulma olarak görülmektedir. Yüzyıl başında sağlam ve kullanılır durumdaki minarenin önce külâhı ve petek kısmı, daha sonra da şerefe ve gövdesi yıkılmıştır. Bu süreçte bakım ve onarımının yapılmamış olması sonucunda minare bugünkü şekline dönüşmüştür.

Yapının, ilk kullanım amacı doğrultusunda içinde çeşitli yerlerde var olan haç motifleri (**Şekil 4.3, Şekil 4.7, Şekil 4.25, Hata! Başvuru kaynağı bulunamadı.**), kazınmak veya sıva ile kapatılmak suretiyle belirsizleştirilmiş ve yok edilmiştir. Eldeki fotoğraflarda net şekilde varlığı görülen motiflere yapılan müdahalelerin, 20. yüzyılın sonlarında yapıldığı söylenebilir.

6.1.3 Diğer hasarlar

Yapının iç mekânlarında (dış son cemaat yeri, iç son cemaat yeri ve harim bölümlerinde) var olan mermer silmelerin çoğu kırılmış durumdadır. Ayrıca mekânları birbirine bağlayan geçişlerdeki taş profillerde ve lentolarda parça kopmaları, çatlaklar ve form yumuşamaları mevcuttur. Taş profillerdeki form yumuşamaları, çeşitli müdahalelerle giderilmeye ve profilleri belirginleştirilmeye çalışılsa da bu ek kısımlar da zamanla yok olmuştur.

Yapının dış cephelerinde ise farklı türden bozulmalar gözlemlenmektedir. Batı cephesinin sağ tarafının büyükçe bir kısmında var olan kararmanın, yangın kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Bu kararma, güney cephesinin en sol tarafında da (dış son cemaat yeri güney duvarı) vardır. Tüm cephelerde ayrıca taş ve tuğlalarda malzeme ve yüzey kayıpları, mermer silmelerde kırıklar, derz boşalmaları, metal kenetlerde ve kılıçlarda korozyon etkisi, alt bölümlerde yosunlanma ve bitki oluşumları ile siyah kabuk oluşumları gözlenir. Doğu cephesindeki taşlarda ayrıca, don etkisi nedeniyle oluşan bozulmalar ve od taşı bloklarda peteklenme şeklinde hasarlar tespit edilmiştir.

6.2 Müdahale Önerileri

Yapının sağlıklı şekilde kullanımının sürdürülebilmesi ve yapısal hasarlarının giderilmesi, müdahale önerilerinin temelini oluşturur. Bu bağlamda yapıda yer alan ve dönem eki olarak kabul edilen kısımların korunması, 20. Yüzyıl onarımlarındaki özgün olmayan müdahalelerin ayıklanması ve yapıdan uzaklaştırılması esastır.

Yapının, İstanbul 4 Numaralı KVKBKM arşivinden elde edilen 1968 tarihli çizimde **(Hata! Başvuru kaynağı bulunamadı.)** gösterildiği şekilde bir bahçe/avlu içine alınması amacıyla etrafının tamamen boşaltılması ve bir meydanın parçası haline getirilmesiyle yapının algılanmasının kolaylaşması o günün şartları için en ideal olan yöntem olarak görülmektedir. Bugün içinse yasal olan komşu yapılardan en azından yapıya yapışık durumda olan ve kuzey cephesini görünmez kılan parsellerdekilerin kamulaştırılması, yasal olmayan kaçak yapıların ortadan kaldırılması ve yapının çevresinde bir yaklaşma sınırı oluşturulması gerekmektedir.

Yapının bugün kare taşlarla kaplı avlu ve bahçesinde, uygun görülen yerlerde zemin sondaj çukurları açılması ve özgün avlu kotunun tespit edilmesi önerilmektedir. Sondaj çukurlarının yerleri, bugün özgün olmayan bodrum girişinin, yapının dış kısmından sağlanması ihtimali göz önüne alınarak kararlaştırılmalıdır. Elde edilen veriler doğrultusunda avlu/ bahçe zemin kotları ve kapı girişleri ile ilgili uygulama önerileri geliştirilmelidir.

Yapının alt yapısının rutubetten kurtarılması ve zemin sularına karşı gerekli drenaj sistemleriyle donatılması, ömrünün uzatılması için gereklidir. Dış zemindekine benzer şekilde iç mekânda da uygun yerlerde sondaj çukurları açılması, özgün zemin kotunun ve özgün zemin kaplamasının tespit edilmesi; ayrıca dış duvarlarda, bahçe ile bağlantılı bir kapı olması ihtimali göz önüne alınarak uygun yerlerde sıva raspa yapılması önerilmektedir. Ayrıca mekânlar arasında yer alan dairesel kemerli geçişlerin bazılarını tamamen, bazılarının ise kısmen kapatmış olan toprak dolgunun da boşaltılması gerekmektedir.

Yapının üst kısmında ise öncelikle çatı örtüsünü oluşturan kırılmış kiremitlerin ve altındaki yalıtımın, daha sonra da eğer özgün değilse altındaki dolgunun ana taşıyıcılara kadar kaldırılması, taşıyıcı tonoz ve kubbelerde yapısal herhangi bir bozulma, çatlak vs. varsa uygun detayında tamir edilmesi gerekmektedir. Çatı örtüsünün altına yapılması gereken su ve buhar yalıtımlarının tespiti ve en uygun

şekilde detaylandırılması, uygulama aşamasında oluşturulacak bilim kurulunun kararları doğrultusunda yapılmalıdır. Kubbe üstünde de benzer şekilde kiremitlerin ve altındaki beton tabakanın itinalı şekilde sökülmesi, kubbe strüktüründe olası çatlak vs. bozulmaların giderilmesi ve yine bilim kurulu gözetiminde uygulama yapılması gerekmektedir. Çatı örtüsü olarak alaturka kiremit önerilmektedir.

Yapının cephelerinde dönem eklerinin korunması ve geçen yüzyılda yapılan onarımlardaki özgün olmayan kısımların yapıdan uzaklaştırılması, ana yaklaşım olarak belirlenmiştir. Geçen yüzyıl başlarındaki fotoğraflarda yapı üst sınırını oluşturan kemerlerin kırılması suretiyle oluşturulan kırma çatı, 70’li yıllarda yapılan restorasyonda kaldırılarak kemerlerin tamamlanması yoluna gidilmiştir. O dönemin restorasyon yaklaşımıyla farklı boyutlardaki özgün malzeme kullanılarak yapılan bu tamamlamaların korunması önerilir. Bununla beraber güney cephedeki eğimli çatının ve apsis bölümlerini örten çatı kısımlarının sınırlarını oluşturan, son restorasyondan önceki dönemlere ait fotoğraflarda görünmeyen ve bu restorasyonda eklendiği düşünülen (**Şekil 5.11**) kirpi saçakların özgün detay ve kotta olup olmadığı, uygulama aşamasında yerinde araştırılmalıdır.

Yapının özellikle batı, doğu ve kuzey cephelerinde var olan beton sıvalar ve derzler yapıdan uzaklaştırılmalıdır. Tüm cephelerdeki derz boşalmaları, harç analizleri sonucunda tespit edilecek harç karışımları kullanılarak giderilmeli; bunun dışında taş ve tuğlalardaki malzeme kayıpları için, yalnızca yapısal sorun teşkil eden yerlerde uygun malzemeye tamamlama yapılmalıdır. Güney cephede bazı pencere ve nişlerin alt kısımlarında var olan düzensiz dolgu duvarlar kaldırılmalıdır.

Yapının zemin katındaki özgün olmayan PVC pencerelerin ve demir korkulukların kaldırılması önerilmektedir. Ayrıca bu pencerelerin yerlerine yerleştirilmeleri için boşlukların kenarları da beton harçlarla doldurulmuştur. Bu harçların da yapıdan uzaklaştırılması gerekmektedir. Uygulama esnasında bilim kurulu gözetiminde, yakın dönem yapılarında var olan pencere biçimleri esas alınarak uygun pencere biçimleri ve detayları hazırlanmalıdır. Üst kattaki pencere boşluklarında bugün var olan ve 1971 yılından önce yapıldıkları eski fotoğraflardan tespit edilen (**Şekil 5.11, Şekil 5.15**) betondan yapılmış içi yuvarlak camlı dışlıkların kaldırılması ve yakın dönem yapılarının araştırılması suretiyle elde edilecek detay ve malzemeye yeni dışlık pencereleri yapılması önerilmektedir. Byzantion 1200 web sitesinde yer alan

restitüsyon denemelerinde görünen kare boşluklara sahip mermer pencereler (**Şekil 5.4, Şekil 5.5**) yol gösterici olabilir.

Yapının iç kısmında, bütün duvarların sıvasını oluşturan ve rutubetle birlikte çiçeklenmelere neden olan siyah çimentolu harcın yapıdan uzaklaştırılması önerilir. Bununla beraber restitüsyon bölümlerinde anlatılan ve fotoğraflarda görülen kalem işi süslemelerin bir alt katman halinde var olma ihtimali nedeniyle öncelikle uygun görülen yerlerde, itinalı bir çalışmayla sıva ve boya raspası yapılması ve kalem işi süslemelerin varlığının araştırılması gerekmektedir. Eski fotoğraflarda iki farklı anlayışta yapılmış olan kalem işi süslemelerin varlığı bilinmektedir. Ek olarak, bu kalem işlerinin 20. yüzyılda yapıldığı düşünülürse yapının alt sıva katmanlarında başka kalem işlerinin veya süslemelerin olabileceği de hesaba katılmalıdır. Ortaya çıkacak bu süslemelerin hangilerinin/ nasıl bir yöntemle korunacağı, gerekli yerlerde yapılacak sıva onarımlarının nasıl yapılacağı konusunda oluşturulacak bilim kurulunun vereceği kararlar esas alınmalıdır.

Yapının alt yapısını oluşturan ana mekânın yanlarındaki koridorların tavanlarındaki deliklerden tespit edilebildiği kadarıyla, zemindeki özgün döşeme kotu ortalama 35 cm aşağıdadır. Eski resimlerde görülen (**Şekil 4.40**) kare tuğla zemin kaplamasının, bugün mevcutta bulunan ahşap kaplamanın altında olduğu düşünülse de, tuğlanın da altında başka bir döşemenin var olup olmadığının tespiti için döşemede uygun yerlerin (öncelikle bu deliklerin bulunduğu yerler olmak üzere) açılması önerilmektedir. Döşeme katmanlarının ortaya çıkarılması, birkaç döşeme katmanı bulunması halinde uygulamada nasıl bir yol izleneceği konusu, oluşturulacak bilim kurulunun kararına bırakılmalıdır. Mevcutta bulunan ahşap zemin kaplamasının ve ahşap lambriyerlerle oluşturulmuş duvar kaplamalarının her durumda yapıdan uzaklaştırılması gerekmektedir.

Yapının galeri katında da, zemin kattakine benzer şekilde var olan ahşap duvar ve zemin kaplamalarının yapıdan uzaklaştırılması, uygun görülen yerlerden sondaj yapılması ve özgün zemin kotunun ve malzemenin tespit edilmesi önerilmektedir. Eski fotoğraflarda tribelonu oluşturan dikdörtgen taş sütunların alt kısmında var olan taş kaplamaların (**Şekil 4.25**) özgün galeri kotu olup olmadığı da bu çalışma sonrası tespit edilebilecektir. Ahşap döşemenin kaldırılmasıyla dikdörtgen taş sütunların alt kaide profillerinin de, zemin kaplamasından ötürü görünmeyen kısımlarının da görünür olması sağlanmış olacaktır.

Yapının eski fotoğraflarda görülen kalemişi süslemeli mihrap duvarı (Şekil 4.40) bugün özgün olmayan ahşap malzemeyle kaplanmış durumdadır (Şekil 4.39). Bu ahşap kaplamanın yapıdan uzaklaştırılması ile arkadaki duvar açığa çıkacaktır. Duvardaki kalemişlerinin ortaya çıkarılması ve bu mihrabın kullanılması önerilmektedir.

Yapının yakın zamanda yenilenmiş olan minberi özgün değildir. Hadîkatü'l-Cevâmi' de bahsedilen ve camiye konulan minberle ilgili herhangi bir bilgi yoktur. Eski fotoğraflarda görülen minberin de bu ilk minber olmadığı açıktır. Özgün minberle ilgili bilgi sahibi olmadığımız için yeni bir minber önermek yerine mevcut minberin korunması uygun görülmektedir.

1. Dönem restitüsyonunda irdelenen, galeriye çıkış problemi hakkında elde kesin bilgiler olmadığından mevcut çıkış merdivenlerinin korunması önerilmektedir. Benzer şekilde alt yapıya ulaşım ile ilgili de elde kesin bilgiler mevcut değildir. Alt yapıda yapılacak sıva raspaları ve zemin sondajı ile bahçede açılacak sondaj çalışmaları sonucunda alt yapıya ulaşım ile ilgili bir veriye ulaşırsa bilim kurulunun da değerlendirmeleri sonucunda bir öneri geliştirilebilir. Herhangi bir veriye ulaşılamazsa alt yapıya ulaşım için mevcutta bulunan kapakların korunması önerilmektedir.

Yapının mevcutta kaide ve pabuç bölümleri kalmış bulunan minaresinin eski fotoğrafların değerlendirilmesi sonucunda hazırlanacak projeyle tamamlanması önerilebilir. Bununla beraber, “Yapısal Bozulmalar” bölümünde de anlatıldığı üzere minarenin ağırlığının etkisiyle, yapı dış duvarlarında olduğu düşünülen düşeyden sapmalar bugün bile tehlike arz edecek boyuta ulaşmıştır. Mevcut kaidenin üstüne yeni yapılacak olan minarenin getireceği yeni yük, yeni sorunlara yol açabilir. Eldeki fotoğraflardaki minarenin niteliksiz ve geç dönemde yapılmış olması ile ilk yapılan minareyle ilgili elde veri olmaması da minarenin yeniden yapımı konusunda kesin bir karar verilmesini engeller. Minarenin mevcut yerine yapılması önerildiğinde, minarenin gövdesinin cephedeki özgün dairesel süslemeyi tamamen kapatacak olması da önemli bir unsurdur. Tüm bu veriler ışığında minarenin mevcut yerine yapılmaması daha uygun görülmektedir. Minare kaidesinin çevresinde bir muayene çukuru açılması ve temeliyle ilgili bir çalışma yapılması önerilmektedir. Yeni minareyle ilgili olarak avluda uygun bir yer seçilmesi suretiyle çağın özelliklerini yansıtan yeni bir minare yapılması, en uygun yöntem olarak düşünülmektedir.

7. SONUÇ

Elde edilen tüm veriler ışığında bu çalışmayla, Pantepoptes Manastırı'nın ayakta kalan son yapısı olan ve bugün cami olarak kullanılan yapının mevcut durumunun ortaya konmasına çalışılmıştır. Yapı hakkında önceden yapılmış olan araştırmalar, belgeler, fotoğraflar ve çizimler bir araya getirilmiş; yapı, günümüzdeki verilerle karşılaştırmalı olarak anlatılmıştır. Yapının çeşitli dönemlerde uğradığı müdahaleler, yapıda görülen hasar ve bozulmalar tespit edilmiş ve yeni yapılacak müdahale önerilerine ait ana kararların verilmesi sağlanmıştır. Ayrıca günümüz şartlarında yapıya ait tüm plan, kesit, görünüş ve detaylarının çizilmesi ile restitüsyon aşamalarına ait etütler geliştirilerek uzun ömrü boyunca uğradığı değişiklikler ve müdahalelerle sonucunda oldukça fazla katmanlı ve karmaşık hale gelen yapıya dikkat çekmek, bu konuda yapılacak daha derinlemesine araştırmalar için bir yol gösterici olmak hedeflenmiştir.

KAYNAKLAR

- Akgündüz, A., Öztürk, S. ve Baş, Y.** (1994). Kiliseden Müzeye Ayasofya Camii, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Alman Mavileri (2007).** 1913-1914 1. Dünya Savaşı Öncesi İstanbul Haritaları, İstanbul.
- Ayverdi, E. H.** (1953). Fatih devri Mimarisi, İstanbul Matbaası, İstanbul.
- Barut, S.** (1987). Hadikat-ül Cevami'ye Göre İstanbul Tarihi Yarımadasındaki Kiliseden Camiye Çevrilmiş Yapıların İncelenmesi (Yüksek lisans tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Cezar, M.** (2002). Osmanlı Başkenti İstanbul, Erol Kerim Aksoy Kültür, Eğitim, Spor ve Sağlık Vakfı Yayını, İstanbul.
- Çetinkaya, H.** (2003). İstanbul'da Orta Bizans Dini Mimarisi (843-1204), (Yayımlanmamış doktora tezi), İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- DAI (Deutsches Archäologisches Institut)** Fotoğraf Arşivleri, İstanbul
- 4 Numaralı KVKBKM Arşivi,** İstanbul
- Duran, Z.** (2003). Tarihi Eserlerin Fotogrametrik Olarak Belgelenmesi ve Coğrafi Bilgi Sistemine Aktarılması (Yayımlanmamış doktora tezi). İ.T.Ü., İstanbul.
- Ebersolt, J. ve Thiers, A.** (1913). Les Eglises de Constantinople, Ernest Leroux, Paris.
- Ersen, A.** (1986). Erken Osmanlı Mimarisinde Cephe Biçim Düzenleri ve Bizans Etkilerinin Niteliği (Yayımlanmamış doktora tezi). İ.T.Ü., İstanbul.
- Eyice, S.** (1980). Son Devir Bizans Mimarisi: İstanbul'da Palaiologos'lar Devri Anıtları, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Gurlitt, C.** (1999). İstanbul'un Mimari Sanatı (tıpkıbasım), Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara.
- Gülersoy, N. Z.** (2008). Istanbul Project: Istanbul Historic Peninsula Conservation Study, Vol 2: Zeyrek, İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Harita Genel Komutanlığı** Hava Fotoğrafı Arşivleri, Ankara
- Hüseyîn, A., Sâtı, A. ve Besîm, S.** (2001). Hadîkatü'l-Cevâmi: İstanbul Camileri ve Diğer Dinî-Sivil Mimârî Yapılar, İşaret Yayınları, İstanbul.
- Kırımtayf, S.** (2001). Converted Byzantine Churches in İstanbul: Their Transformation into Mosques and Masjids, Ege Yayınları, İstanbul.
- Krautheimer, R.** (1965). Early Christian and Byzantine Architecture, Penguin Books Ltd., Baltimore.
- Lundy, E. C.** (1988). Eirene Doukaina, Byzantine Empress ad 1067-1133 (a thesis), National Library of Canada, Ottawa, Canada.
- Mango, C.** (2006). Bizans Mimarisi, Özel Basım, Ankara.

Mango, C. (2008). Bizans: Yeni Roma İmparatorluğu, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Murat Sav (Arkeolog), Kişisel Arşiv.

Müller-Wiener, W. (1977). Bildlexikon Zur Topographie Istanbul, Verlag Ernst Wasmuth, Tübingen.

Ousterhout, R. (1994). Eski İmarek Camii Çalışmaları, Arkeoloji ve Sanat Dergisi, 64/65, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Ousterhout, R. (2008). Master Builders of Byzantium, The University of Pennsylvania Museum of Archaeology and Anthropology Publications, Philadelphia.

Öz, T. (1962). İstanbul Camileri, C.1. Türk Tarih Kurumu Yayınları (VI. Seri-No:5), Ankara.

Öztürk, Y.N. (2009). Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul

Özügül, A. (2005). İstanbul'daki Geç Antik ve Bizans Yapıları Kapı Çerçevesi Profilleri (Yayımlanmamış doktora tezi), İ.T.Ü., İstanbul.

Pekak, M. S. (1991). Zeytinbağı (Trigleia) Bizans Dönemi ve Kiliseleri ve 'Fatih Camii' (Tarihi ve Mimarisi), (Yayımlanmamış doktora tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Pervititch, J. (t.y). Jacques Pervitich Sigorta Haritalarında İstanbul= İstanbul in the insurance maps of Jacques Pervitich, Axa Oyak, İstanbul

Tok, E. (1997). Türkiye'deki Orta ve Son Bizans Dönemi Kiliselerinde Cephe Düzeni (Yüksek lisans tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Van Millingen, A. (1912). Byzantine Churches in Constantinople: Their History and Architecture, Macmillan and CO. Limited, London.

Yalaman, Y. (1990). Pantepoptes Manastırı Kilisesi (Eski İmarek Camii), (Yüksek lisans tezi), İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Duran, Z. (İ.T.Ü. İnşaat Fakültesi Geomatik Mühendisliği Bölümü) Kişisel Arşiv.

Url-1<http://archnet.org/library/images/one-image.jsp?location_id=8863&image_id=209138> alındığı tarih: 28.05.2012.

Url-2<[http://bvwphotos.com/TURKEY/ISTANBUL/Fatih/eski_imaret_camii\(church_of_christ_pantepoptes\)_3.html](http://bvwphotos.com/TURKEY/ISTANBUL/Fatih/eski_imaret_camii(church_of_christ_pantepoptes)_3.html)>, alındığı tarih: 28.05.2012.

Url-3<<http://www.artandarchitecture.org.uk/images/conway/fb2a0980.html>>, alındığı tarih: 28.05.2012.

Url-4<http://en.wikipedia.org/wiki/Eski_Imaret_Mosque>, alındığı tarih: 28.05.2012.

Url-5<http://www.gerty.ncl.ac.uk/photo_details.php?photo_id=1352>, alındığı tarih: 28.05.2012.

Url-6<<http://rolfgross.dreamhosters.com/Islam-Web/Chapter%205.htm>>, alındığı tarih: 28.05.2012.

Url-7<<http://www.nyu.edu/gsas/dept/fineart/html/Byzantine/index.htm?http&&www.nyu.edu/gsas/dept/fineart/html/Byzantine/02.htm>>, alındığı tarih: 28.05.2012.

Url-8<<http://icfa.doaks.org/collections/artamonoff/items/show/126>>, alındığı tarih: 28.05.2012.

Url-9<[http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=38208&sid= 4b0167c2fd5062cefb0a0b501f8c4d88](http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=38208&sid=4b0167c2fd5062cefb0a0b501f8c4d88)>, alındığı tarih: 28.05.2012.

Url-10<<http://gorunmez-mimarlar.blogspot.com/p/cibali.html>>, alındığı tarih: 29.05.2012.

Url-11<<http://www.byzantium1200.com/akataleptos.html>>, alındığı tarih: 29.05.2012

Url-12<http://rubens.anu.edu.au/new/turkey_ebersolt/eglises_de_constantinople/saviour_pantepoptes_eski_imaret_camii/>, alındığı tarih: 30.05.2012.

Url-13< <http://www.alexandrosgr.com/osios-loukas.php>>, alındığı tarih: 04.05.2014.

Url-14<[http://www.thessaloniki4all.gr/tr/places/byzantine/selanikteki-havariler-tapınağı](http://www.thessaloniki4all.gr/tr/places/byzantine/selanikteki-havariler-tapinağı) >, alındığı tarih: 04.05.2014.

Url-15<<http://www.thessaloniki4all.gr/tr/places/byzantine/bakircilar-panayası-yada-klisesi-halkeon-panayası>>, alındığı tarih: 04.05.2014.

Url-16<<http://en.wikipedia.org/wiki/File:EskiImaretMosque2007.jpg>>, alındığı tarih: 28.05.2012.

Url-17<[http http://sehirrehberi.ibb.gov.tr/map.aspx](http://sehirrehberi.ibb.gov.tr/map.aspx)>, alındığı tarih: 04.05.2014.

EKLER (BELGELER, ESKİ VE YENİ FOTOĞRAFLAR, ÇİZİMLER)

Ek A: Belgeler

Ek B: Eski ve yeni fotoğraflar

Ek C: Çizimler

Ek A: Belgeler

Sıra No	Kayıt tarihi	Asarı atılanın bulunduğu vilâyet, kaza ve yer	Yapıldığı tarih	Mimarı ve banisi	Tamir tarihi
474	5/XI/944	İstanbul Fatih kazası Çarşamba caddesi Üzerinde	Belli değil	Bizans mimarları.	XIII. yüzyıl
Binanın tanınmış adı	Ashından ne olduğu	Bugün niçin kullanıldığı	Kimin malı olduğu ve nasıl ele geçirdiği		
İmaret camii	Kilise (Manastır)	C A M İ	Evkafa ait		
İstampa No	Üzerindeki yazı ve tarihlerin kopyası				
Tahribatı	Neden ibaret olduğu ve tarihi	Bakımsızlık			
	Kimler tarafından yapıldığı ve kanunî takibat				

Şekil A. 1: 03.11.1944 tarihli Eski Eserler Koruma Encümeni kaydı- 1. Sayfa.

Asarı atılanın krokileri

Kiliseden camiye çevrilmiş olan bu bina Fatih civarında ve Fatih caminin şimali şarkisinde kâin Halice doğru inen bir tepe üzerinde müessesidir. Bizans devrinde Havvarıyun kilisesinin bulunduğu mevkiye yakın olmak dolayısıyla burası oldukça mergup bir semt idi. 1919 Cibali yangınında etraf ve civarının yanmasından bina biraz Hıra bir yerde kalmış oldu. Haleh Fatih Çarşamba gibi mücavir mahallâtın imarı vesilesiyle buranın yakın bir gelecekte mamur olacağı koşkusudur. Aleksi Komne'nin vâldesi ana Valasen tarafından XIII.ci asrın başlarında da tamiren tesis edilen bu binanın ilk inşası tarihi Bodrum yani Mireleon kilisesi gibi kat'i olarak bilinmemektedir. Zaten az ve çok farkla Mireleona benzeyişli olan eski imaret Pantepoptu, Esu narteks yani dış son cemaat yerinin mevcudiyetiyle diğerinden ayrılır.

Her şeyi gören manasına gelen Pantepopto manastırı müstatil bir saha kaplar. İç ve dış nartekslerle Uç-absid mahallini ihtiva eder. Merkezi kubbe yüksek bir tambur üzerine oturtulmuş olup oniki penceresi vardır. Bu itibarla merkezi nefe mebzul bir surette ziya girmektedir. Bu küçük kubbeye Esonartekte olup diğerleri kâmilan beşik örtüşü sakfı havidir. Yapılış tarzında oldukça bir intizam vardır. Mimarî tarzı Bizantinlerin dinî mimarî yapılarında gözettileri mistik karakter bu mabedde tamamiyle mevcuttur. Dördüncü Haçlılar muharebesinde Hanri ko Dandelo kumandası altında Venedik donanması Bizansa girdiği vakt Bizans İmparatoru V.ci Aleksi İXXIX(1204) kargahını bu kilisede kurmuş idi. Bilâhare İmparatorun bir panik neticesinde çadırını bırakup buradan uzaklaşması üzerine çadırı gemilerden çıkan Flandralı Boduen tarafından kullanılmış ve Pantepopto dahi Latinlerin ibadetine tahsis kılınmıştı. Kilisede mahfuz bulunan mukaddes eşyadan bazıları Venedik'e ve Relik ve tasvir gibi eşya da garbın muhtelif mabedlerine götürülmüştür. Fatih Havvariun kilisesinin enkazı üzerine vacude getirdiği camii çevreleyen medreseler talebesi için muvakkaten imarethane ittihazını emretmiş olduğundan mabed bu yüzden İmarat Camii adını taşımaktadır. Belediyece oranın imarete bu binanın bir meydanlık ortasında bırakılması tavsiyeye şayandır.

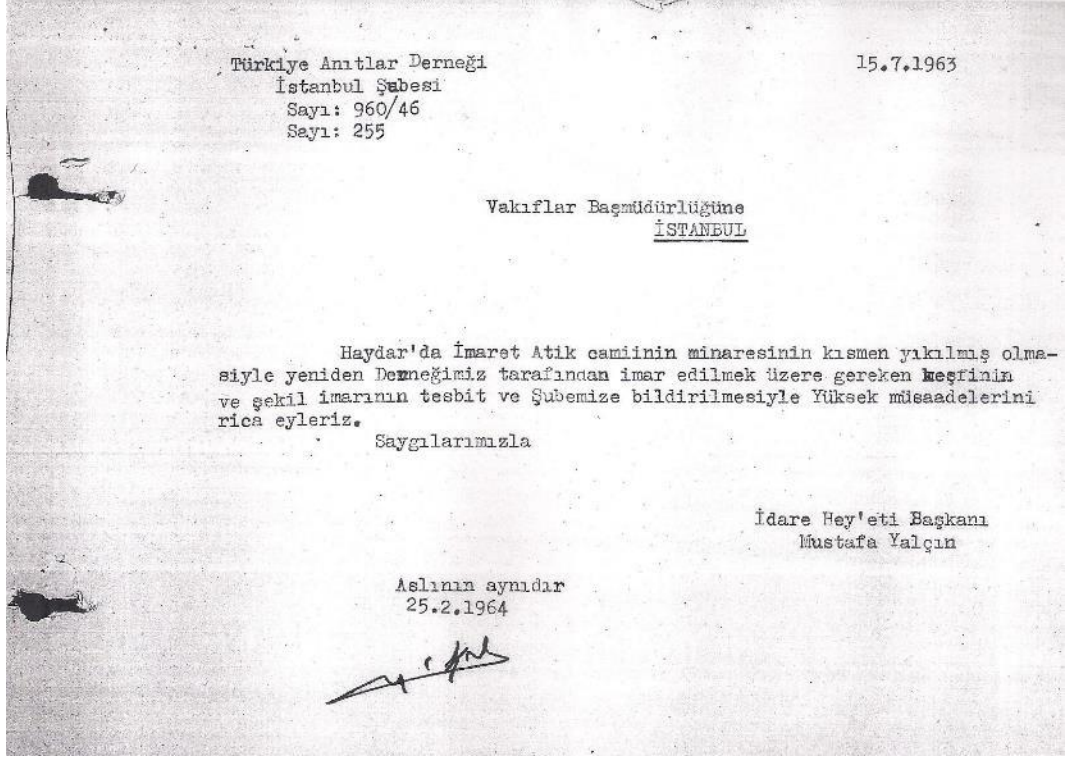
Fotoğrafları yapışaktır.

Binanın mimarî tarzı hakkında metinde lâzım gelen izahat verilmiştir.

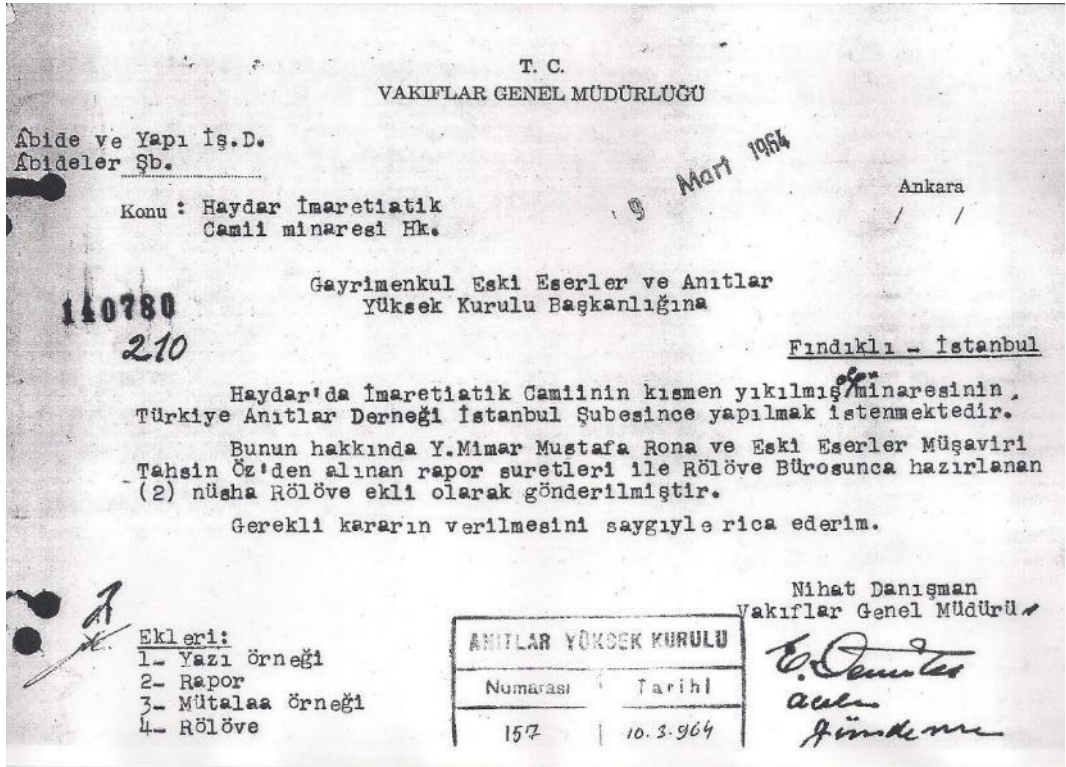

DEVLET BASIMEVİ

Şekil A. 2: 03.11.1944 tarihli Eski Eserler Koruma Encümeni kaydı- 2.sayfa.

Şekil A. 3: Türkiye Anıtlar Derneği'nin, 15.7.1963 tarihli, minarenin yapımı ile ilgili dilekçesi.

Şekil A. 4: Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün GEEAYK Başkanlığı'na, minarenin yapımı ile ilgili gönderdiği çalışma üst yazısı (9.3.1964 tarihli).

T. C.
GAYRİMENKUL ESKİ ESERLER ve ANITLAR
Yüksek Kurulu

K A R A R

Toplantı No. ve Tarihi: 129 - 13.III.1964
Karar No. ve Tarihi: 2381 - 15.III.1964

Toplantı yeri: İ s t a n b u l

İstanbul'da Haydar'da İmaretiatik Camii minaresine dair
Vakıflar Genel Müdürlüğünün 9.III.1964 tarih ve 149780/220 sayılı yazı ile
okundu ve müzakeresi yapıldı:

Kiliseden camiye tahvil edilmiş bu mibedin tarih ve sanat
bakımından Bizans döneminin en önemli yapılarından olması husu ile halen
bir kısmı yıkılmış minaresinin eski fotoğraflarına göre hazırlanacak pro-
jesine göre yapılması uygun olduğuna karar verildi.

BAŞKAN
Tahsin Öz

Tahsin Öz

BAŞKAN VEKİLİ
Orhan Alsaç
Bulunmadı

Üye
Akok (Mahmut)

Üye
Akurgal (Ekrem)

Üye
Alsaç (Orhan)

Üye
~~Bulunmadı~~

Bulunmadı

Üye
Eldem (Sedad H.)

Üye
Eyice (Semavi)

Üye
Gökbiğin (Tayyip)

Üye
Kuran (Aptullah)

Üye
Meriç (Rifat Melâli)

~~Bulunmadı~~
Akozan (Feridun)

Üye
Öz (Tahsin)

Üye
Söylemezoglu (H. Kemali)

Üye
Tunalı (İsmail)

Üye
Turan (Osman)

Bulunmadı

Üye
Yenen (Mihdat)

Üye
Eski Eserler ve Müzeler
Genel Müdürü

Tevfik Bindal

Üye
Vakıflar Genel Müdürü

Nihat Danişman
Bulunmadı

Şekil A. 6: GEEAYK Başkanlığı'nın 15.03.1964 tarihli, minarenin yapımı ile ilgili vermiş olduğu karar.

K A R A R

Toplantı No. ve Tarihi: 181 - 13.12.1968
Karar No. ve Tarihi: 4286 - 13.12.1968

Toplantı yeri: İ s t a n b u l

İstanbul'da Fatih Haydar mahallesi Haydar Yokuşunda Eski İmaret Camii yanında 253 pafta, 2177 ada, 13 parselde ve mücavir diğer parsel lerde yapılacak inşaatla dair Belediye Başkanlığı'nın 10.X.1967 tarih v 2450 - 1145 - 6997 sayılı yazısı okundu, müzakeresi yapıldı:

a) Fatih Sultan Mehmet sultanında Kılıceden Camii tahvil olunan sız konusu eski eser yanında 253 pafta, 2177 ada, 6 ve 21 sayılı parsel lerde 6,50 m. yükseklikte inşaat yapılabileceğine, 30 sayılı parselde cami avlu duvarına 3 m. den fazla yaklaşmamak şartıyla 6,50 m. yüksekli te inşaat yapılabileceğine, 12, 13, 14, 15 ve 16 sayılı parsellerde in şaat yapılabileceğine,

b) Bu değerli eser yabancı turistler tarafından çok sık ziyaret edilmektedir. Bu gün içindeki kur'an kursu idarecileri tarafından gaye fena bir duruma getirilmiş bulunmaktadır. Eserin bakımının sağlanması için gerekli tedbirlerin alınması hususunda Vakıflar Genel Müdürlüğü ne yapılmasına,

karar verildi.

BAŞKAN

Tahsin Öz

Tahsin Öz

Üye
Akok (Mahmut)

Üye
Aktepe (Münir)

Üye
Alsag (Orhan)

Üye
Eldem (Sedad H.)

Üye
Kuban (Doğan)

Üye
Kuran (Aptullah)

Üye
Yunalı (İsmail)

Üye
Yenen (Mithat)

BAŞKAN VEKİLİ

Orhan Alsag

Üye
Akozan (Feridun)

Üye
Akurgal (Ekrem)

Üye
Eyice (Semavi)

Üye
Gökbiçgin (Tayyip)

Bulunmadı

Üye
Öz (Tahsin)

Üye
Söylemezoglu (H. Kemal)

Üye
Eski Eserler ve Müzeler
Genel Müdürü

Üye
Vakıflar Genel Müdürü

Hikmet Gürsoy

Feramız Berkol

Şekil A. 7: GEEAYK Başkanlığı'nın 13.12.1968 tarihli, cami çevresindeki yapılaşma ile ilgili vermiş olduğu karar.

Şekil A. 8: GEEAYK Başkanlığı'na, 1968 tarihinde gelen öneri plan (planda cami avlusunun bir kısmı 8, 9 ve 11. parsellere; bir kısmı da yola terk edilmiş şekildedir).

Şekil A. 9: GEEAYK Başkanlığı'nın, yapının avlusuyla beraber korunmasına ilişkin yazısı sonrası kurula iletilen öneri plan (21.11.1968 tarihli)

K A R A R

Toplantı No.ve yeri : 193 -26.XI.1969
Karar No. ve tarihi : 5135 -27.XI.1969

Toplantı yeri:İstanbul

İstanbul'da Fatih, Maydar mahallesinde, İmaret-i Atik Camii yanında yapılacak inşaata dair Belediye Başkanlığı'nın 18.IX.1969 tarih ve 6996 - 6380 - 4795 sayılı yazısı okundu, müzakeresi yapıldı:

1- İmaret-i Atik (veya Eski İmaret) camii İstanbulun birinci derecede sanat ve tarihi değere hâiz bir eski eserdir.XI. yüzyıl sonlarında bir Bizans manastırının kilisesi olarak yapılmış ve fetihden sonra, bizzat Fatih Sultan II. Mehmet vakıflarından olarak cami haline getirilmiştir.Mimari özellikleri bakımından şehrin başlıca eski eserleri arasında sayılmaktadır.

2- Bu sebebler ile, adı geçen cami'in, avlusu ile birlikte korunması, hatta bir taraftan cephesine yaptırılan binaların kaldırılması yoluna gidilmesi elzemdir.

3- Bu bakımdan avludan cadde geçirilmesi ve ekli vaziyet planında işaretlenmiş olan avlu arazisi üzerinde inşaat yapılması uygun görülmemektedir. Eserin önemi gözönünde tutularak, daha makul bir hal çaresi aranması yerinde olacağına,

4- Vakıflar Genel Müdürlüğüne yazı yazılarak, kendisine ait olduğu Fatih Vakfiyelerinden de anlaşılan bu eski eser ve arazi- si ile ilgilenmesinin istenilmesine,

Karar verildi.

Orhan Alsaç

Münir Aktepe

Başkan

Başkan Vekili

Şekil A. 10: GEEAYK Başkanlığı'nın 27.11.1969 tarihli, yapının avlusu ile beraber korunması gerektiği yönündeki kararı.

T.C.
KÜLTÜR BAKANLIĞI
İSTANBUL I NUMARALI KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI
KORUMA KURULU

K A R A R

Toplantı Tarihi ve No. : 137-19.9.1990
Karar Tarihi ve No. 2085-19.9.1990

Toplantı Yeri : İSTANBUL

İstanbul-Fatih. Haydar Mah. 253 pafta, 2177 ada, 5 parselde bulunan Eski İmeret Camine ilişkin 26.6.1990 gün ve 824 sayılı İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğünün yazısı ve 7.1.1990 gün ve 8/726 sayılı Fatih İlçesi Belediye Başkanlığının yazısı okundu, ekleri incelendi, yapılan görüşmeler sonunda;

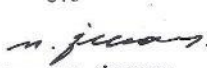
Fatih, 2177 ada, 5 parselde bulunan Eski İmeret Caminde (Panteoptes Manastırının Kilisesi) ve çevresinde yapılan izinsiz onarımlar konusunun ilgili belediyesi ve İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğünden tekiden sorulmasına, yapının orijinel haline dönüştürülmesine, izinsiz onarım yapan ve yaptıranlar hakkında yasal kovuşturma açılmasına karar verildi.

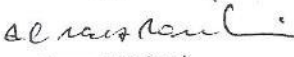
BAŞKAN

Hande SUHER

BAŞKAN YARDIMCISI

Turgut ÖVÜNÇ

ÜYE

Nevzat İHAN

ÜYE

Alpay PASINLI

ÜYE
Yıldız TOKER

ÜYE
Reşat AKÇAY
Fatih Bel. Başk. Yard.

ÜYE

21.9.1990.GA.10.

Şekil A. 11: İstanbul 1.numaralı KTVKK'nin 19.09.1990 tarihli, camide ve çevresinde yapılan izinsiz onarımlarla ilgili kararı.

T.C.
KÜLTÜR BAKANLIĞI
İstanbul 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını
Koruma Kurulu Müdürlüğü

Sayı : B.16.0.KTV.4.34.00.01/720/ 2503
Konu : Pantepoptes Manastır Kilisesi
(Eski İmaret Camii) , Aya Teodoros Kilisesi
(Vefa Kilise Camii) hk.

21.11.2001

İSTANBUL VALİLİĞİ
İL KÜLTÜR MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi: 19.10.2001 gün ve 720-12410409 sayılı yazınız.

İstanbul ili, Fatih ilçesi, Portepoptes Manastır Kilisesi (Eski İmaret Camii) ve Eminönü İlçesi, Aya Teodoros Kilisesi (Vefa Kilise Camii)'nin tescil durumunun bildirilmesi ilgi yazı ile istenilmektedir.

Fatih ilçesi, 2177 ada, 5 parselde yer alan Portepoptes Manastır Kilisesi (Eski İmaret Camii) Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu'nun 2.7.1987 gün ve 3452 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir.

Eminönü ilçesi, 565 ada, 14 parselde yer alan Aya Teodoros Kilisesi (Vefa Kilise Camii), (Molla Şemsettin Camii), Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 9.4.1977 gün ve 9776 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

Gülseli AYBAY
Müdür V.

Şekil A. 12: İstanbul 1.Numaralı KTVKKM'nin, yapının tescil bilgilerine ilişkin yazısı.

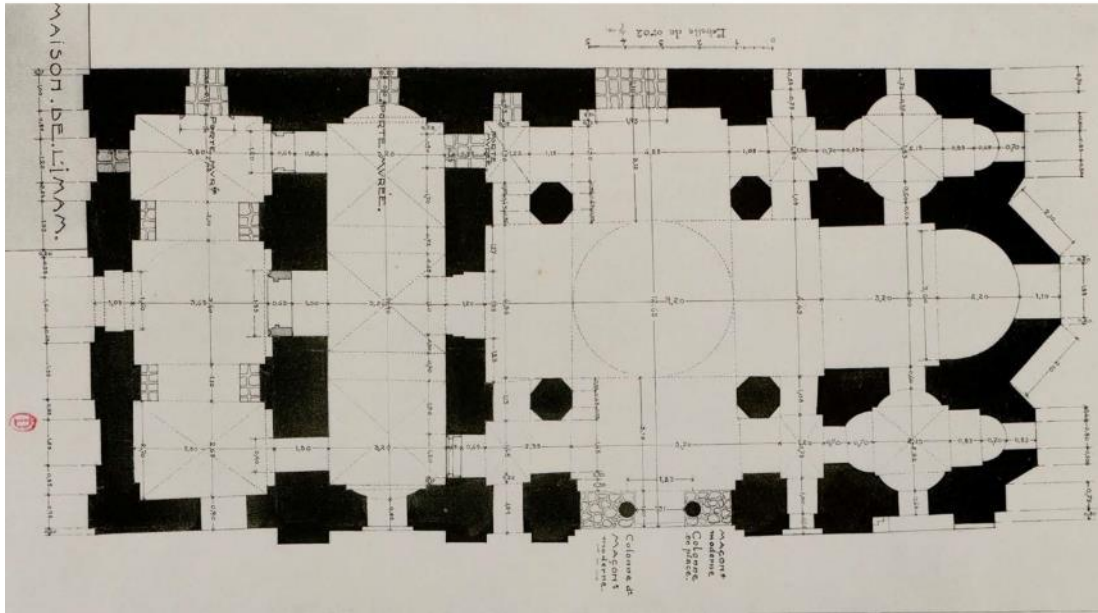
Ek B: Şekiller

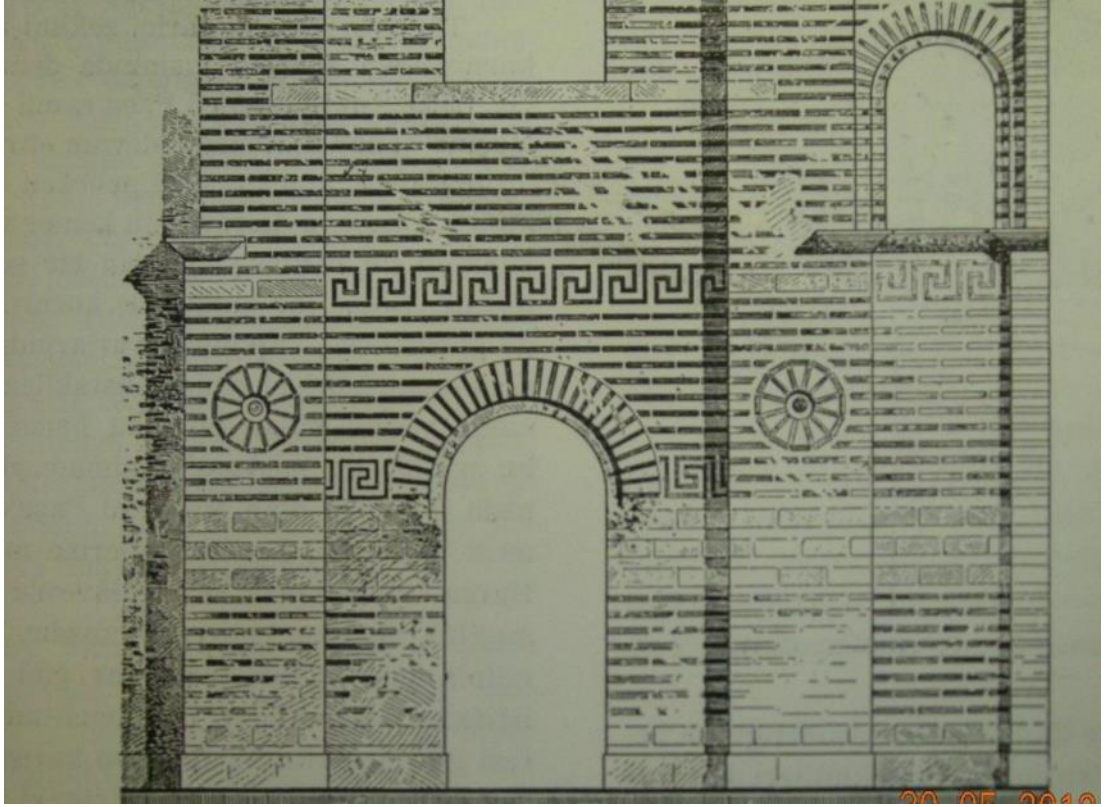
Şekil B. 1: A. G. Paspates (1914-1891)' in 19. yüzyıl ortalarında yaptığı perspektif çizim (Kırımtayf, 2001).

Şekil B. 2: J. Ebersolt ve A. Thiers' in yapmış olduğu güney cephe çizimi, (Ebersolt ve Thiers, 1913).

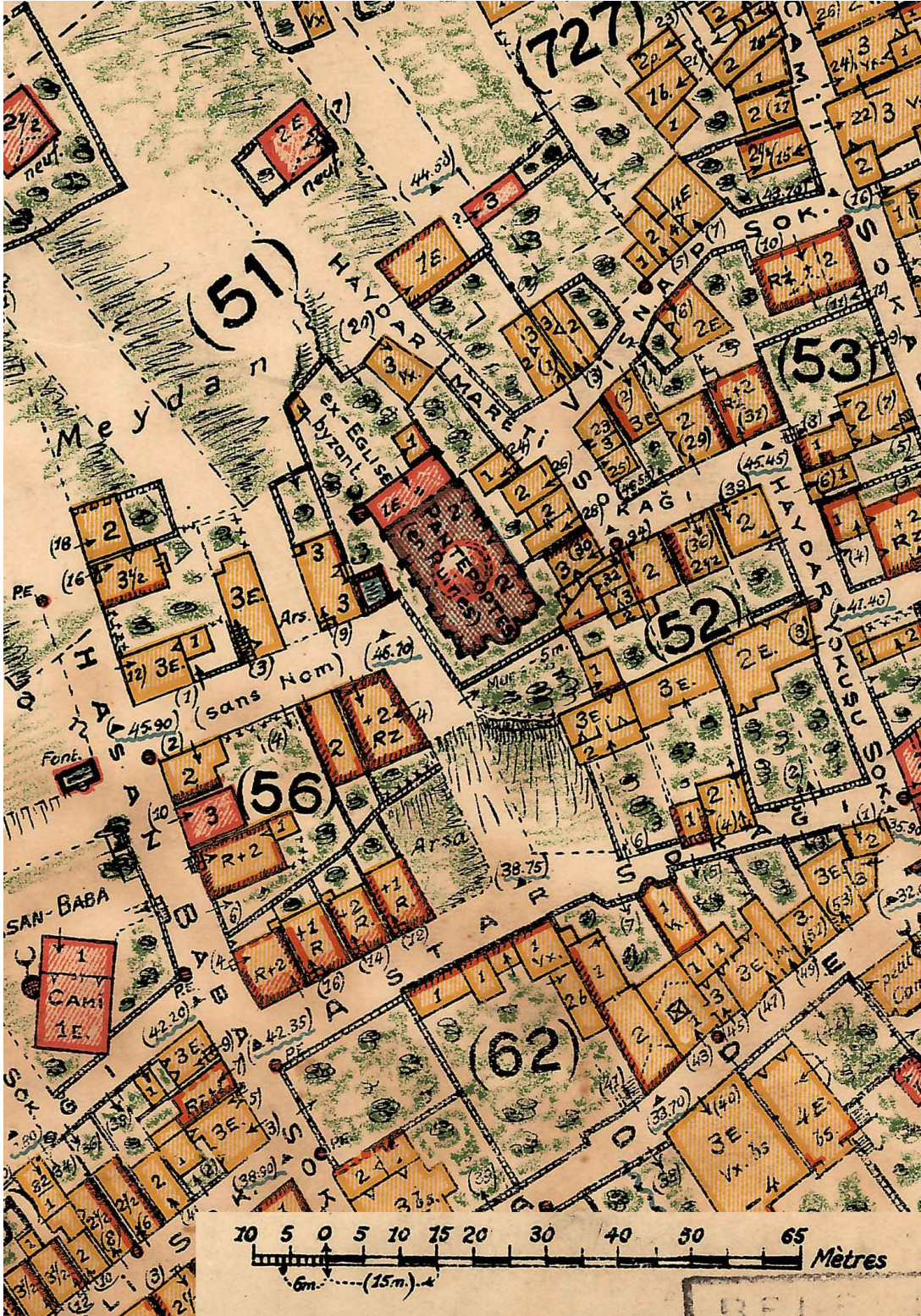
Şekil B. 3: J. Ebersolt ve A. Thiers' in yapmış olduğu boyuna kesit ve plan çizimi, (Ebersolt ve Thiers, 1913).

Şekil B. 4: C. Gurlitt' in 1907'de hazırladığı güney cephe çizimi (Gurlitt, 1999
tıpkıbasım).

Şekil B. 5: Güney cepheden bir fotoğraf (<http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=38208&sid=4b0167c2fd5062cefb0a0b501f8c4d88/html>
alındığı tarih: 30.05.2012)

Şekil B. 6: Pervitich Haritalarında Eski İmaret Camii (Pervitich (t.y.), Çırçır-Zeyrek-Vefa Bölgeleri, plan:19).

Şekil B. 7: Alman Mavileri Haritalarında Eski İmaret Camii (Alman Mavileri, K9/4: 1913-1914 1.Dünya Savaşı Öncesi İstanbul Haritaları, İ.B.B. Atatürk Kitaplığı)

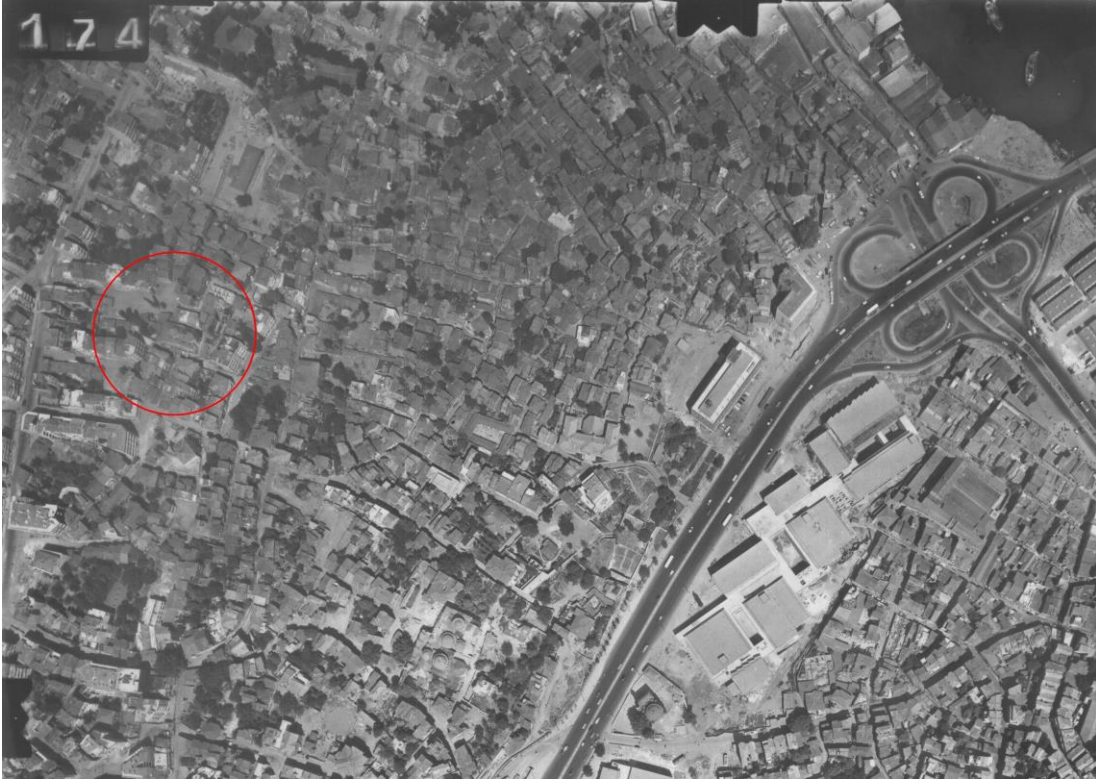
Şekil B. 8: 1918 Yılına Ait Hava Fotoğrafi, DAI Fotoğraf Arşivi.

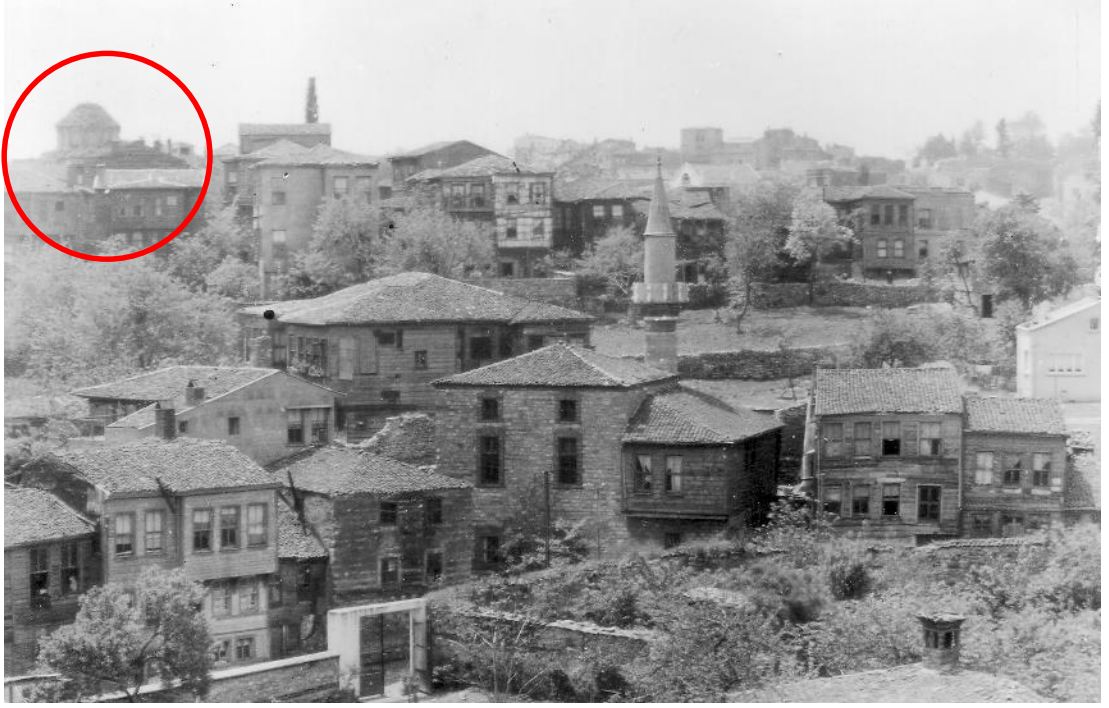
Şekil B. 9: 1946 Yılına Ait Hava Fotoğrafı, Harita Genel Komutanlığı.

Şekil B. 10: 1950 Yılına Ait Hava Fotoğrafı (32-174), Harita Genel Komutanlığı.

Şekil B. 11: 1966 Yılına Ait Hava Fotoğrafı (249-94), Harita Genel Komutanlığı.

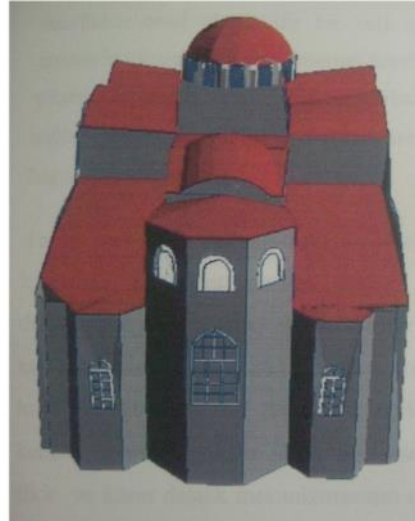
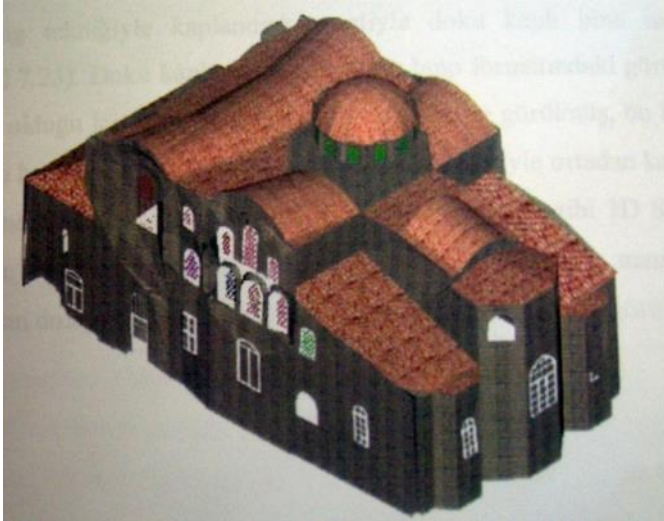
Şekil B. 12: Solda üstte Eski İmaret Camii, DAI Fotoğraf Arşivi, KB 29392, Env. No: 34329 (tarihsiz).

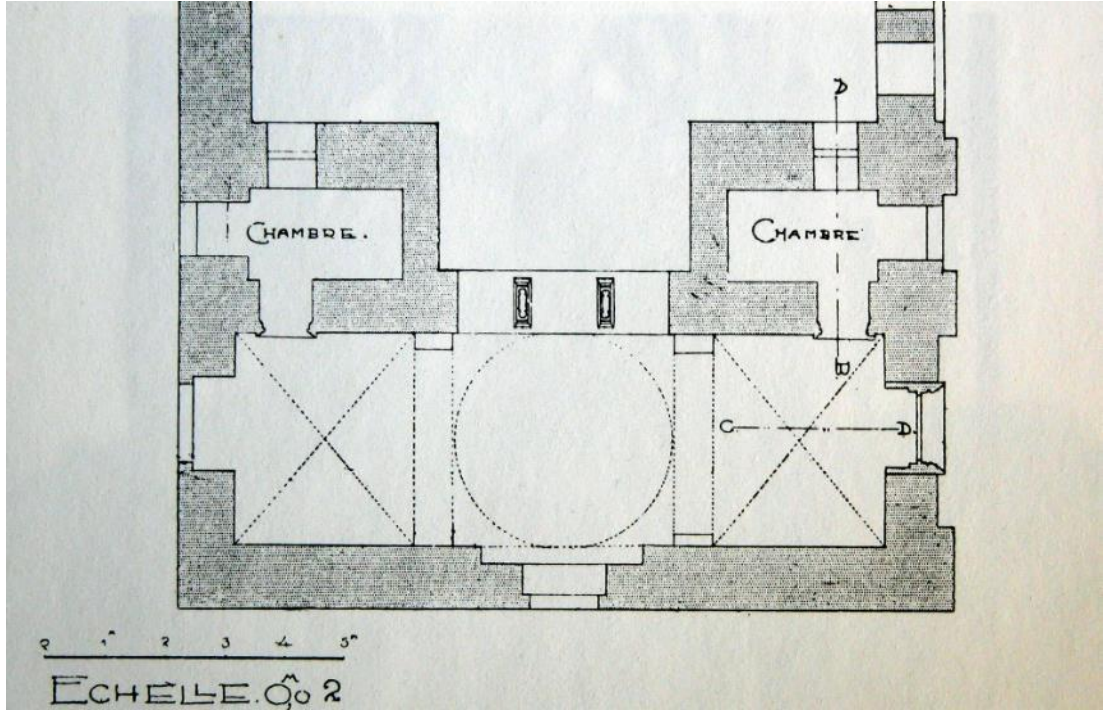
Şekil B. 13: Sağda üstte Eski İmaret Camii, DAI Fotoğraf Arşivi, R 24628, Env. No: 101872 (Yüksek olan minare, yapının güneyindeki Hacı Hasan Camii'ne aittir. Arkada kalan ve nispeten alçak olan minare ise Eski İmaret Camii minaresidir. Bu minarenin tamamen ayakta oluşu, fotoğrafın 1940'tan önce çekildiğini göstermektedir).

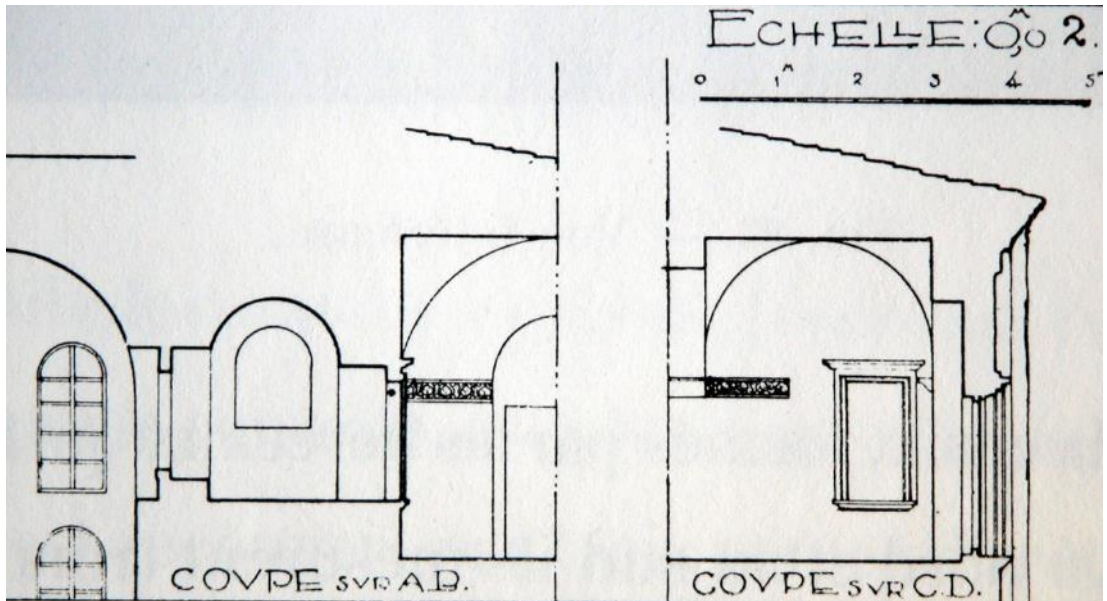
Şekil B. 14: Ortada Eski İmaret Camii, DAI Fotoğraf Arşivi, R 10000, Env. No: 38843 (1950' lerin sonuna ait olduğu düşünülen bu fotoğrafta Eski İmaret Camii'nin minaresi yıkılmış olmalıdır. Görülen minare, Hacı Hasan Camii'nin minaresidir).

Şekil B. 15: Eski İmaret Camii'ne ait, fotogrametrik belgeleme amacıyla hazırlanmış olan 3 boyutlu model görselleri (Duran, 2003, s:117,120)

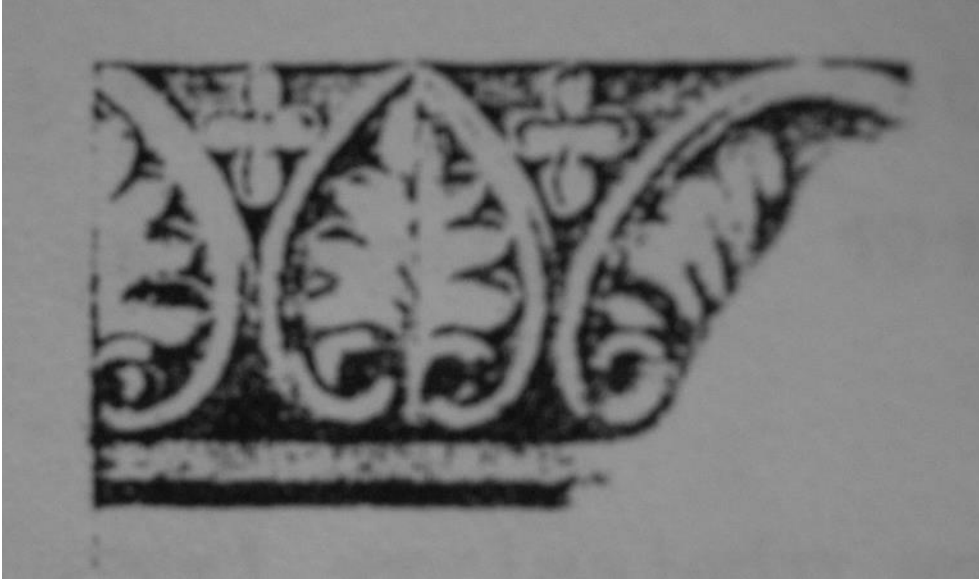
Şekil B. 16: Galeri katı plan çizimi (http://rubens.anu.edu.au/new/turkey_ebersolt/eglises_de_constantinople/saviour_pantepoptes_eski_imaret_camii/ alındığı tarih: 30.05.2012)

Şekil B. 17: Galeri katı kesit çizimleri (http://rubens.anu.edu.au/new/turkey_ebersolt/eglises_de_constantinople/saviour_pantepoptes_eski_imaret_camii/ alındığı tarih: 30.05.2012)

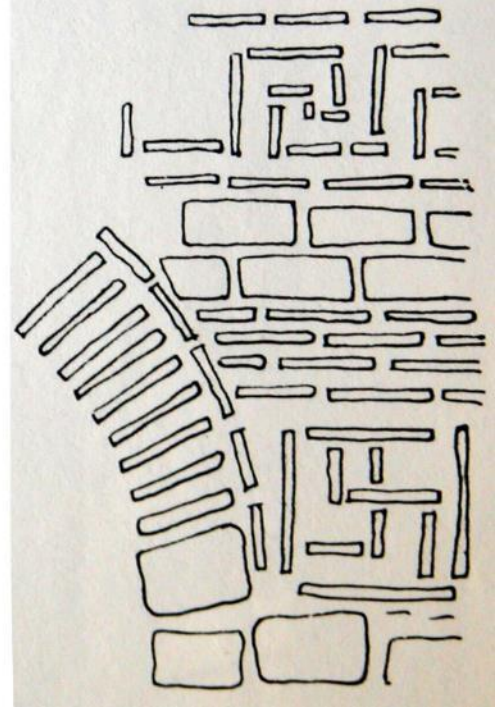
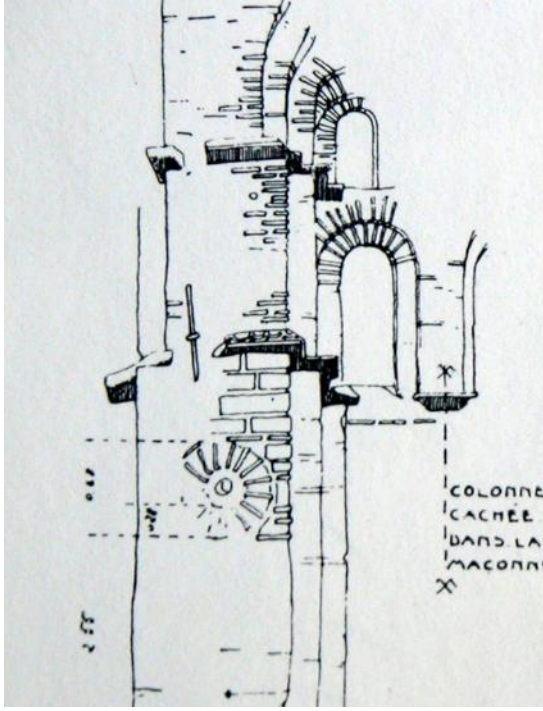
Şekil B. 18: Mermer silme detay çizimi (Barut, 1987).

Şekil B. 19: Mermer silme detay çizimi (Barut, 1987).

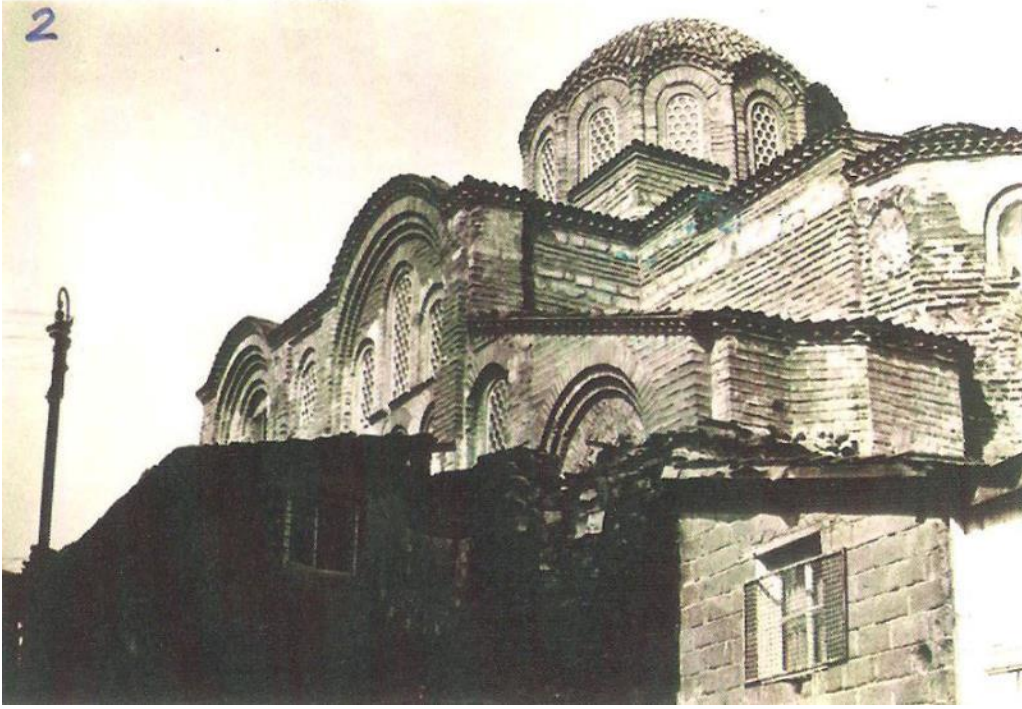
Şekil B. 20: Kubbe eteğindeki mermer silme detay çizimi (Barut, 1987).

Şekil B. 21: Cepheden detay çizimleri (http://rubens.anu.edu.au/new/turkey_ebersolt/eglises_de_constantinople/saviour_pantepoptes_eski_imaret_camii/html> alındığı tarih: 30.05.2012)

Şekil B. 22: 31.03.1971 tarihli fotoğrafta düz çatı hattı görülmektedir (İstanbul 4 Numaralı KVKBKM arşivi).

Şekil B. 23: 29.03.1973 tarihli bir fotoğraf (İstanbul 4 Numaralı KVKBKM arşivi).

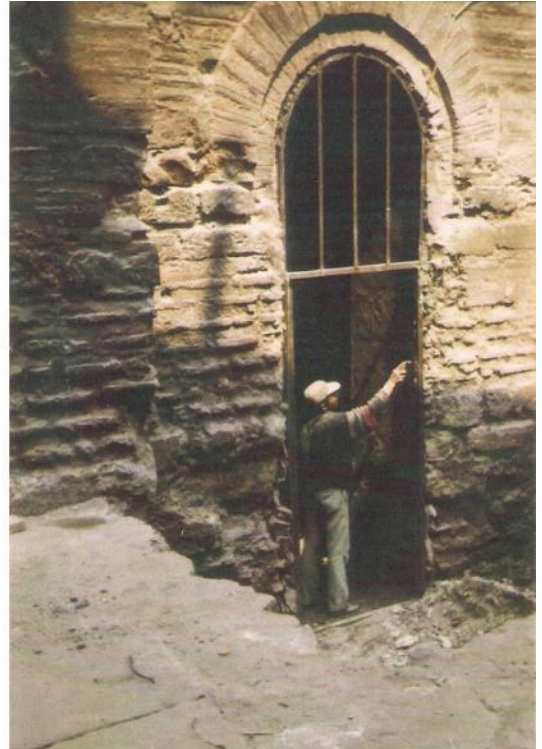

Şekil B. 24: 29.03.1973 tarihli bir fotoğraf (İstanbul 4 Numaralı KVKBKM arşivi).

Şekil B. 22, Şekil B. 23 ve Şekil B. 24 birlikte düşünüldüğünde ve tarihler karşılaştırıldığında, güney cephede görülen düz çatı hattının kaldırılıp özgün kemerlerin yapıldığı kapsamlı restorasyonun 1971 ile 1973 yılları arasında gerçekleştiği öne sürülebilir.

Şekil B. 25: 03.08.1990 tarihli, izinsiz onarım çalışmasına ait fotoğraflar (İstanbul 4 Numaralı KVKBKM arşivi).

Şekil B. 26: 03.08.1990 tarihli, izinsiz onarım çalışmasına ait fotoğraflar (İstanbul 4 Numaralı KVKBKM arşivi).

Şekil B. 27: 03.08.1990 tarihli, izinsiz onarım çalışmasına ait fotoğraflar (İstanbul 4 Numaralı KVKBKM arşivi).

Şekil B. 28: 03.08.1990 tarihli, izinsiz onarım çalışmasına ait fotoğraflar (İstanbul 4 Numaralı KVKBKM arşivi).

Şekil B. 29: R.Ousterhout'un makalesinde yayımladığı ve 1990 yılındaki izinsiz onarım çalışmasında bulunduğunu tanımladığı mermer parçalar, (Ousterhout, 1994).

Şekil B. 30: Dış son cemaat yeri- soldaki fotoğrafta içten giriş kapısı, sağdaki fotoğrafta imam odasını ayıran alüminyum bölücü.

Şekil B. 31: Dış son cemaat yerinde, farklı dönemlerde yapılmış mermer silmeler.

Şekil B. 32: Dış son cemaat yerinden iç kısma geçişin hemen üstünde, payanda tarafından kesilmiş mermer silme.

Şekil B. 33: Dış son cemaat yerini iç kısma bağlayan kuzey kapısı (Üstteki profilili taştaki haç mofiti neredeyse yok olmuş durumdadır).

Şekil B. 34: Dış son cemaat yerinden kuzeye bakış-Soldaki fotoğrafta köşedeki dikme ve mermer başlık, sağdaki fotoğrafta basit profilli taş söveleri olan kapatılmış geçiş

Şekil B. 35: Dış son cemaat yerinin, içerden kuzeybatı köşesindeki sütun başlığı.

Şekil B. 36: Dış son cemaat yerini iç son cemaat yerine bağlayan orta giriş (Bu giriş aynı zamanda, yapının ilk yapıldığı zamandaki ana kapısıdır).

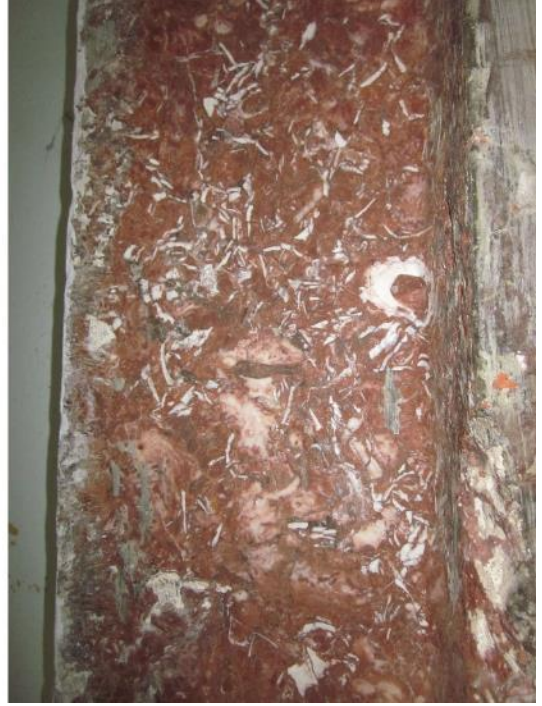
Şekil B. 37: Girişi çevreleyen profilli taş sövelerin üstündeki profilli taş lento

Şekil B. 38: Profilli taş lentonun üstündeki, dairesel motifli çıkıntılar arasında, bugün yok edilmiş olan haç motifinin izleri tespit edilebiliyor.

Şekil B. 39: Profilli taş lentonun sağ köşesindeki haç ve çiçek motifi.

Şekil B. 40: Kapının profilli taş sövelerinden (kırmızı renkli hipüritli kalker) detay.

Şekil B. 41: Dış son cemaat yerinin orta kısmının üst örtüsünü oluşturan kubbe.

Şekil B. 42: Dış son cemaat yerinin güney bölümünde, alüminyum bölücü ile ayrılarak oluşturulan imam odası.

Şekil B. 43: İmam odasından iç son cemaat yerine geçişte bulunan profilli taş söveli geçişin üstündeki taş lentoda haç motifi

Şekil B. 44: İç son cemaat yeri- soldaki fotoğrafta harime ve üst kısımlara geçişi sağlayan kapılar ve sağdaki fotoğrafta serbest halde duran bakır alem (Alemin yüksekliği düşünüldüğünde (h: 240 cm) bu alemin camiyle bir ilgisinin olmadığı açıktır).

Şekil B. 45: İç son cemaat yeri.

Şekil B. 46: İç son cemaat yerindeki, yer yer kırılmış olan mermer silme.

Şekil B. 47: İç son cemaat yeri ile imam odası bağlantısını sağlayan kapının profilli taş (Hereke pudingi) çerçevesi.

Şekil B. 48: İç son cemaat yerinin üst örtüsünü oluşturan üç çapraz tonozdan biri (Kuzey yönünde)

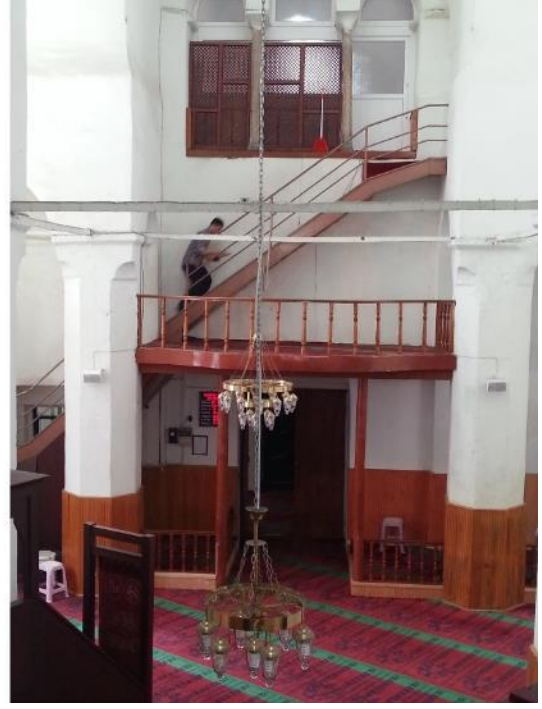
Şekil B. 49: İç son cemaat yeriyle alt yapı bağlantısını sağlayan demir kapaklar

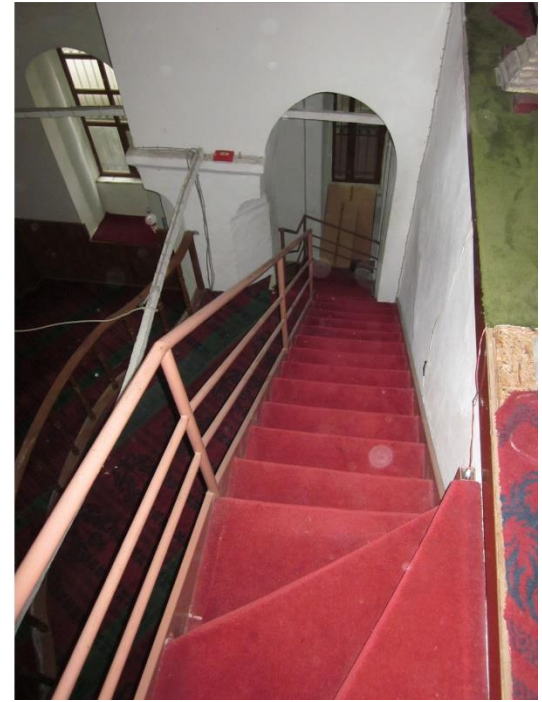
Şekil B. 50: Asma kat.

Şekil B. 51: Asma kat- soldaki fotoğrafta galeriye çıkan demir merdiven, sağdaki fotoğrafta alt noktasının asma kat zemininden yüksekliği yaklaşık 160 cm olan dövme demir gergi.

Şekil B. 52: Alt katları, üstteki asma kata ve galeriye bağlayan demir merdiven.

Şekil B. 53: Merdiven- Soldaki fotoğrafta zemin katı asma kata ve sağdaki fotoğrafta asma katı galeriye bağlayan demir merdivenler

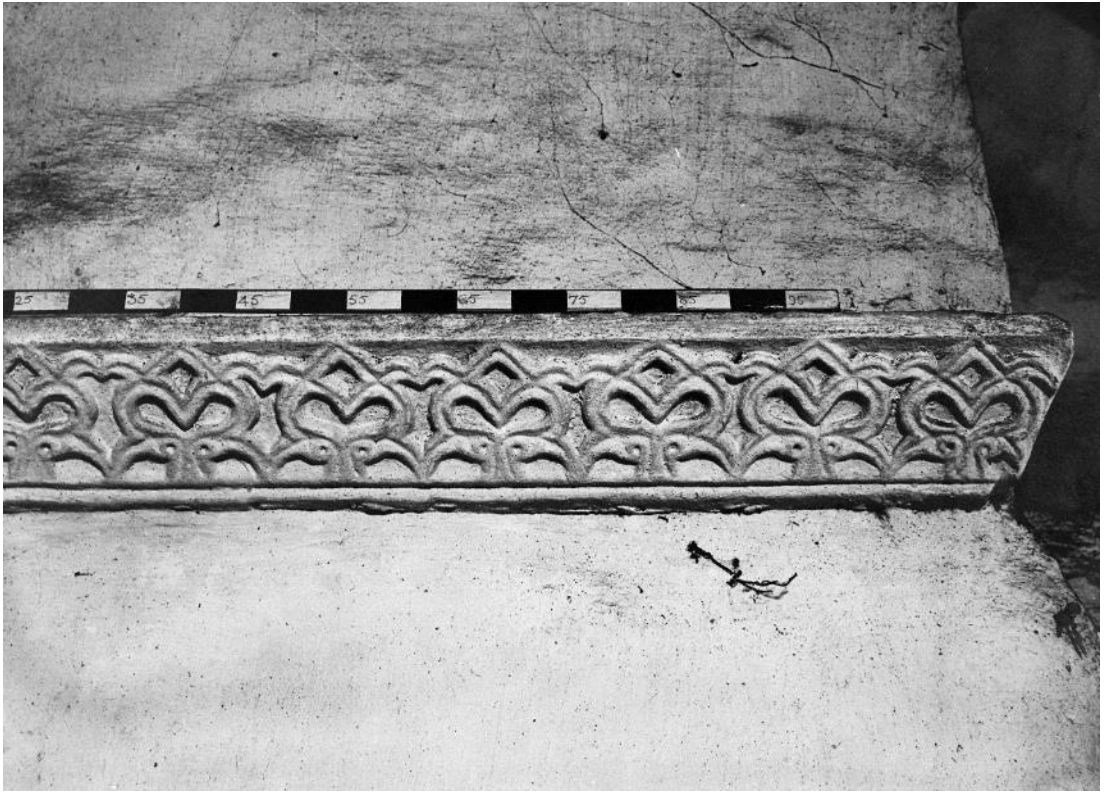
Şekil B. 54: Galeri- güney yönüne bakışlar.

Şekil B. 55: Galeri- kuzey yönüne bakışlar

Şekil B. 56: Galeri katındaki taş sütundan detay- soldaki fotoğrafta dışa taşkın sütun başlığı (Eski fotoğraflarda tespit edilmiş olan haç motifinin üstü sıvanmış) ve sağdaki fotoğrafta profilli taş kaide.

Şekil B. 57: Galeri katındaki, bitkisel motifli taş silme, DAI Fotoğraf Arşivi, R 32639, Env. No: 11483.

Şekil B. 58: Galeri katında içi yuvarlak camlı beton bir dışlıklar, soldaki fotoğrafta kuzeydeki ve sağdaki fotoğrafta güneydeki dışlık.

Şekil B. 59: Galeriye üç bölüme ayıran sıvalı dairesele kemerlerin alt kısımlarındaki çıkıntılı taş payandalar.

Şekil B. 60: Galeri katından ulaşılan hücreler, soldaki fotoğrafta kuzey yönündeki ve sağdaki fotoğrafta güney yönündeki hücre.

Şekil B. 61: Üst örtü- solda yan kısımlardaki çapraz tonozlardan biri ve sağda orta bölümün üst örtüsü kubbe.

Şekil B. 62: Alt yapıda, cami mekânı altındaki odada toprakla dolmuş geçişler.

Şekil B. 63: Alt yapıda, mihrap/apsis altındaki bölüm (üstteki deliklerin neden açıldıkları tespit edilememiştir).

Şekil B. 64: Alt yapının kuzey koridoru ve tavanındaki delik.

Şekil B. 65: Alt yapının güney koridoru ve tavanındaki delik (Delğin üstten kapatılması için kullanılan iki taş sövenin profilleri, iç ve dış son cemaat yeri kapı sövelerinin profilleriyle benzerlik göstermektedir).

Şekil B. 66: Harim iç mekânı.

Şekil B. 67: Harim iç mekânı.

Şekil B. 68: Harimde, doğu yönünde uzanan tonozlar.

Şekil B. 69: Harimde, ana kubbe pandantifleri.

Şekil B. 70: Harimin ana kubbesini destekleyen güney tonozunun iç kısmındaki duvarda, alt ve üst kısım arasında var olan iki kademe

Şekil B. 71: Harimin ana kubbesini destekleyen güney tonozunun iç kısmındaki duvarda, alt ve üst kısım arasında var olan tek kademe

Şekil B. 72: Harimdeki, ana kubbe eteğini dolaşan profilli taş silme

Şekil B. 73: Harimdeki ana kubbe.

Şekil B. 74: Harimde, soldaki fotoğrafta minberin arkasındaki duvar ve sağdaki fotoğrafta pencere içinde görülen sütun.

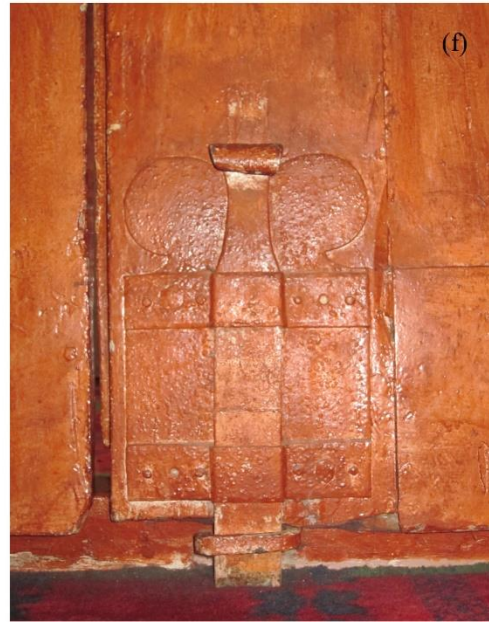
Şekil B. 75: Ahşap dikmelerle taşıyan çıkıntılı asma kat

Şekil B. 76: Ana kubbeyi destekleyen kuzey ve batı tonozları arasında kalan dikdörtgen bölümün çapraz tonozlu üst örtüsü

Şekil B. 77: Mermer silme detayı

Şekil B. 78: Harimin ahşap kapısından detaylar: (a)İç bakış, (b)Demir kilit, (c) Demir kilit mekanizması, (d) Demir güllap, (e) Demir üst sürgü, (f) Demir alt sürgü

Şekil B. 79: Yapıya güneydoğudan bakış.

Şekil B. 80: Yapıya kuzeybatıdan bakış.

Şekil B. 81: Yapıya güneyden bakış.

Şekil B. 82: Yapıya güneydoğudan bakış.

Şekil B. 83: Batı cephesi.

Şekil B. 84: Batı cephesi.

Şekil B. 85: Batı cephesi.

Şekil B. 86: Batı cephesi.

Şekil B. 87: Güney cephesi.

Şekil B. 88: Güney cephesi.

Şekil B. 89: Güney cephesi.

Şekil B. 90: Güney cephesi.

Şekil B. 91: Güney cephesi.

Şekil B. 92: Güney cephesi.

Şekil B. 93: Doğu cephesi

Şekil B. 94: Doğu cephesi.

Şekil B. 95: Doğu cephesi

Şekil B. 96: Doğu cephesi

Şekil B. 97: Kuzey cephesi, evler tarafından kapatılmış olan kuzey cephesinin yalnızca üst sınırını oluşturan kemerleri ve kubbesi görülebiliyor.

Şekil B. 98: Kuzeyden kubbe.

Şekil B. 99: Yapının mihrap/apsis çıkıntısının üst örtüsünü oluşturan, ııınsal olarak yerleştirilmiş alaturka kiremitler.

Şekil B. 100: Dış son cemaat yerinin ortasındaki kubbenin çatısı.

Şekil B. 101: Yapının batısındaki avlu.

Şekil B. 102: Yapının batısındaki avlu (<http://gorunmez-mimarlar.blogspot.com/p/cibali.html>> alındığı tarih: 29.04.2012)

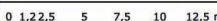

Şekil B. 103: Doğudaki bahçede görülen mermer parça.

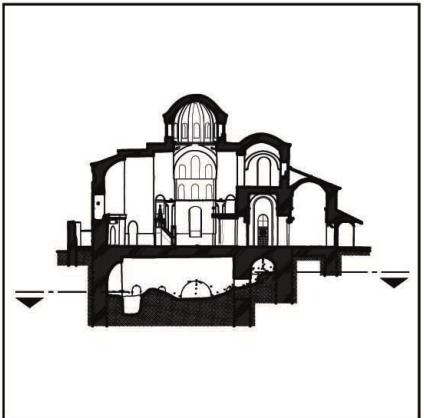
Şekil B. 104: Doğudaki bahçede görülen mermer parça.

Ek C: Çizimler

ROLÖVE	RESTİTÜSYON	RESTORASYON	
ÇİZİM	MUSTAFA BİRER		
TEZ DANIŞMANI	YRD. DOÇ. DR. GÜLSÜN TANYELİ		
PAFTA ADI	VAZİYET PLANI		
ÖLÇEK	1/500 		
PAFTA NO	1		
TARİH	17.04.2015		

PLANLAR

BODRUM KAT PLANI

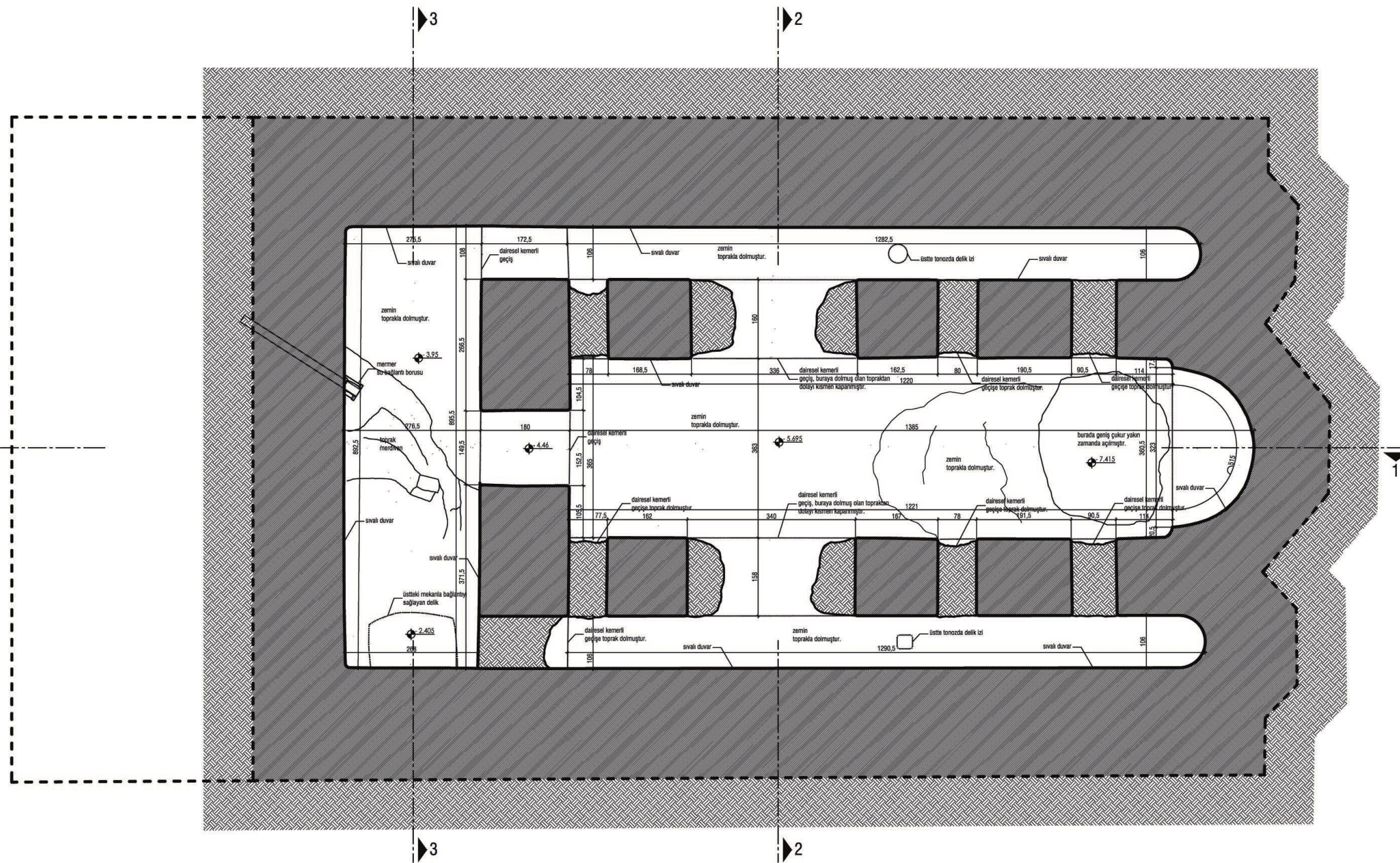

NOTLAR

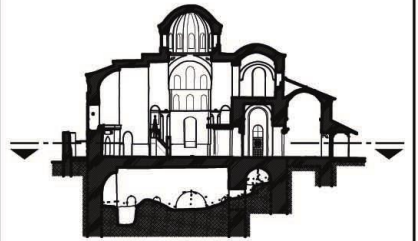
-Planlarla ilgili tüm ölçüler, Pentax marka total station ile alınmıştır.
-Seri ölçülendirme kullanılmış, eğri yüzeylerde eğrinin ölçüsü ayrıca verilmiştir.

-Bodrumun tamamı toprakla doludur. Bazı geçişler toprak yığınıyla kapalı durumdadır, bu nedenle plan hattının geçtiği yüzey idealize edilerek çizim yapılmıştır.

RÖLÖVE	RESTİTÜSYON	RESTORASYON
ÇİZİM	MUSTAFA BİRER	
TEZ DANIŞMANI	YRD. DOÇ. DR. GÜLSÜN TANYELİ	
PAFTA ADI	BODRUM KAT PLANI	
ÖLÇEK	1/100 0 25 50 100 150 200 250 cm	
PAFTA NO	2	
TARİH	17.04.2015	

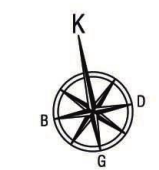
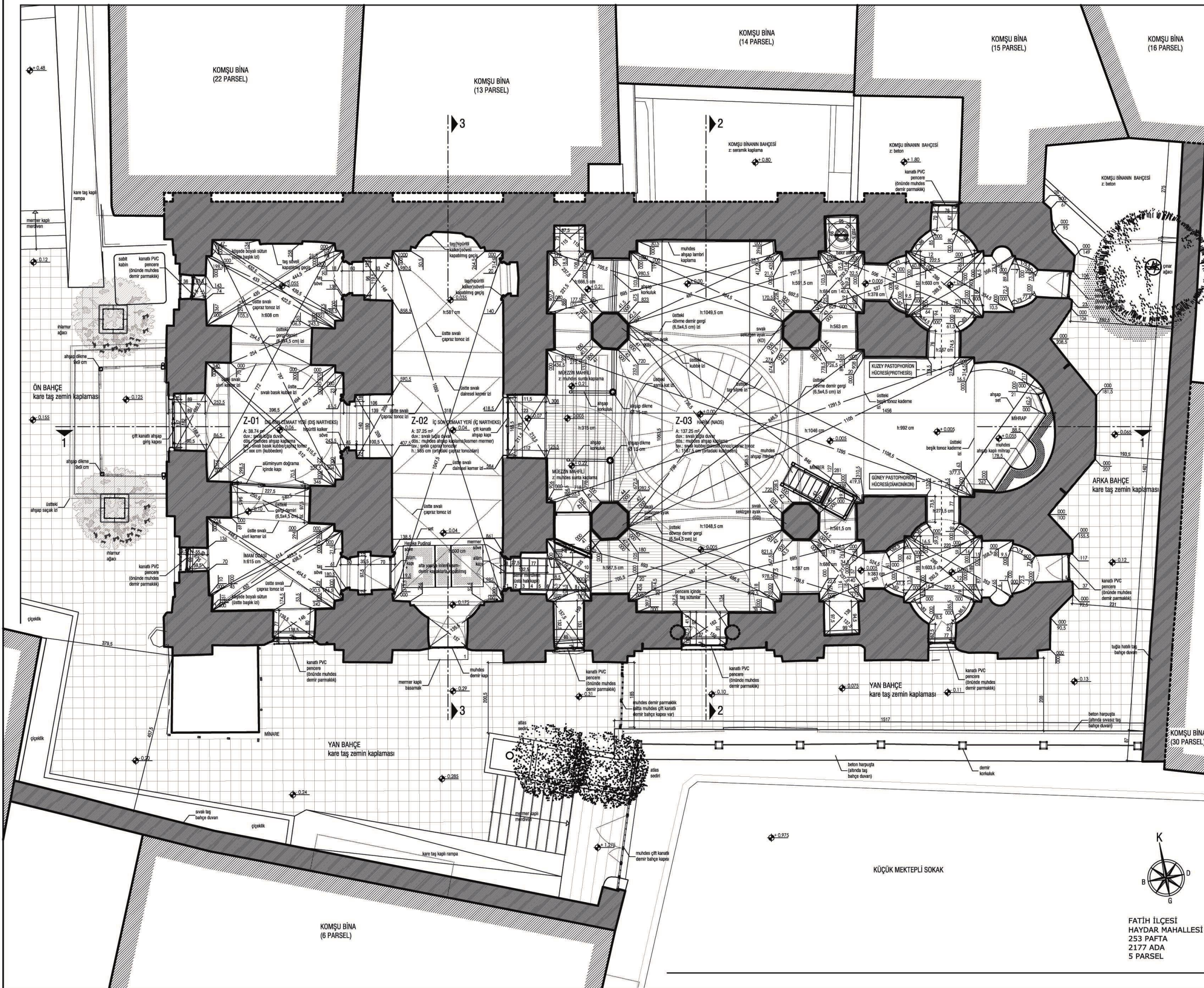
FATİH İLÇESİ
HAYDAR MAHALLESİ
253 PAFTA
2177 ADA
5 PARSEL

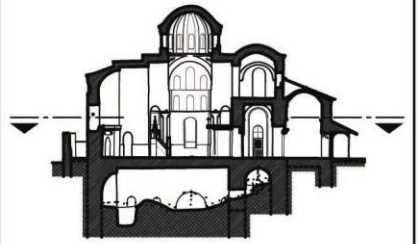
NOTLAR

- Planlarla ilgili tüm ölçüler, Pentax marka total station ile alınmıştır.
- Seri ölçülendirme kullanılmış, eğri yüzeylerde eğrinin ölçüsü ayrıca verilmiştir.

RÖLÖVE	RESTİTÜSYON	RESTORASYON
ÇİZİM	MUSTAFA BİRER	
TEZ DANIŞMANI	YRD. DOÇ. DR. GÜLSÜN TANYELİ	
PAFTA ADI	+ 2.00 KOTU PLANI	
ÖLÇEK	1/100	
PAFTA NO	3	
TARİH	17.04.2015	

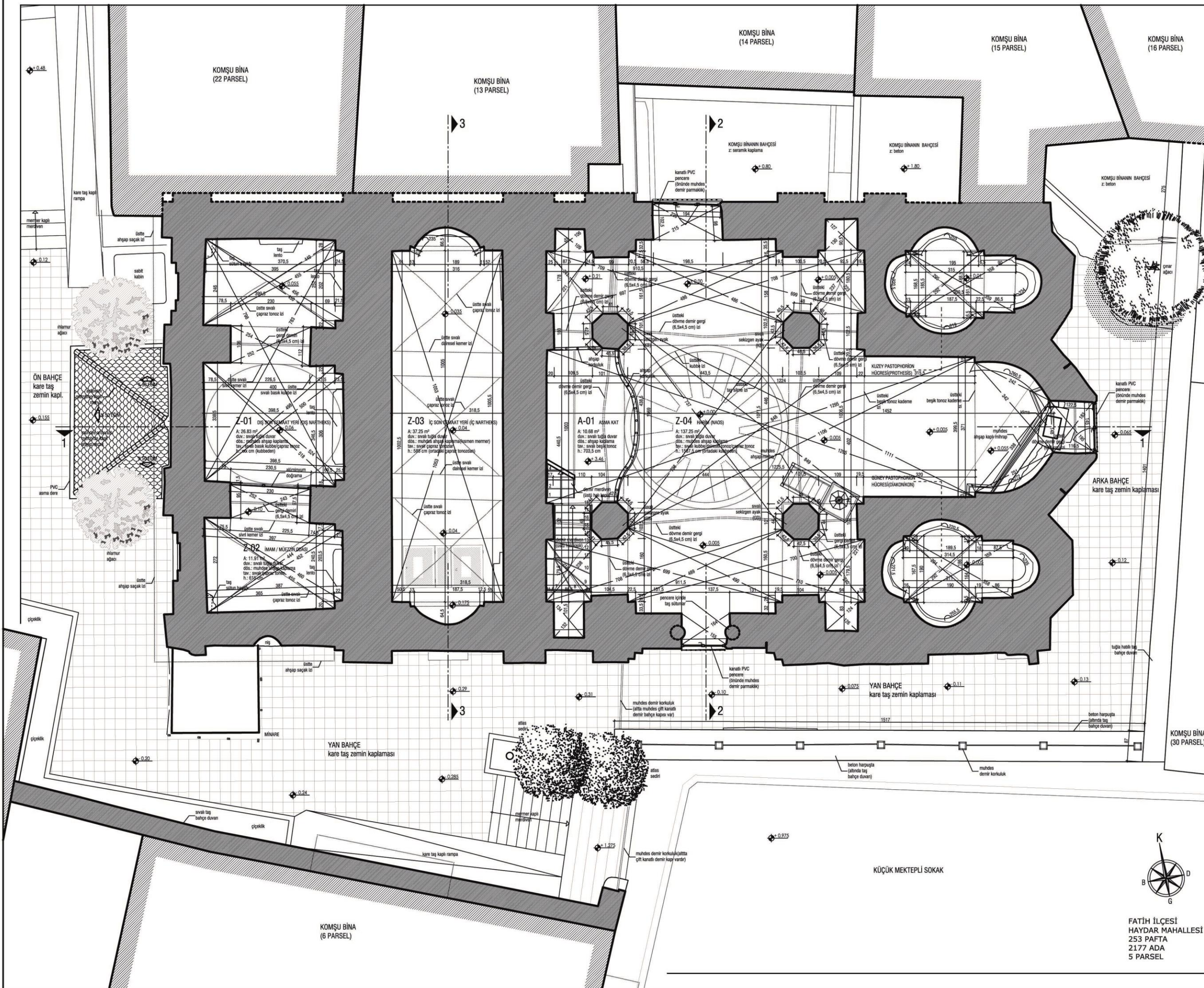
FATİH İLÇESİ
HAYDAR MAHALLESİ
253 PAFTA
2177 ADA
5 PARSEL

NOTLAR

- Planlarla ilgili tüm ölçüler, Pentax marka total station ile alınmıştır.
- Seri ölçülendirme kullanılmış, eğri yüzeylerde eğrinin ölçüsü ayrıca verilmiştir.

RÖLÖVE	RESTİTÜSYON	RESTORASYON
ÇİZİM	MUSTAFA BİRER	
TEZ DANIŞMANI	YRD. DOÇ. DR. GÜLSÜN TANYELİ	
PAFTA ADI	+ 4.00 KOTU PLANI	
ÖLÇEK	1/100	
PAFTA NO	4	
TARİH	17.04.2015	

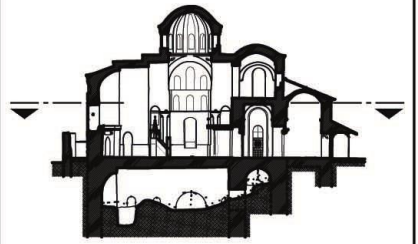
İ.T.Ü.
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MİMARLIK ANABİLİM DALI
RESTORASYON
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ESKİ İMARET CAMİİ
(PANTEOPTES MANASTIRI
KİLİSESİ)
KORUMA PROJESİ

PLANLAR

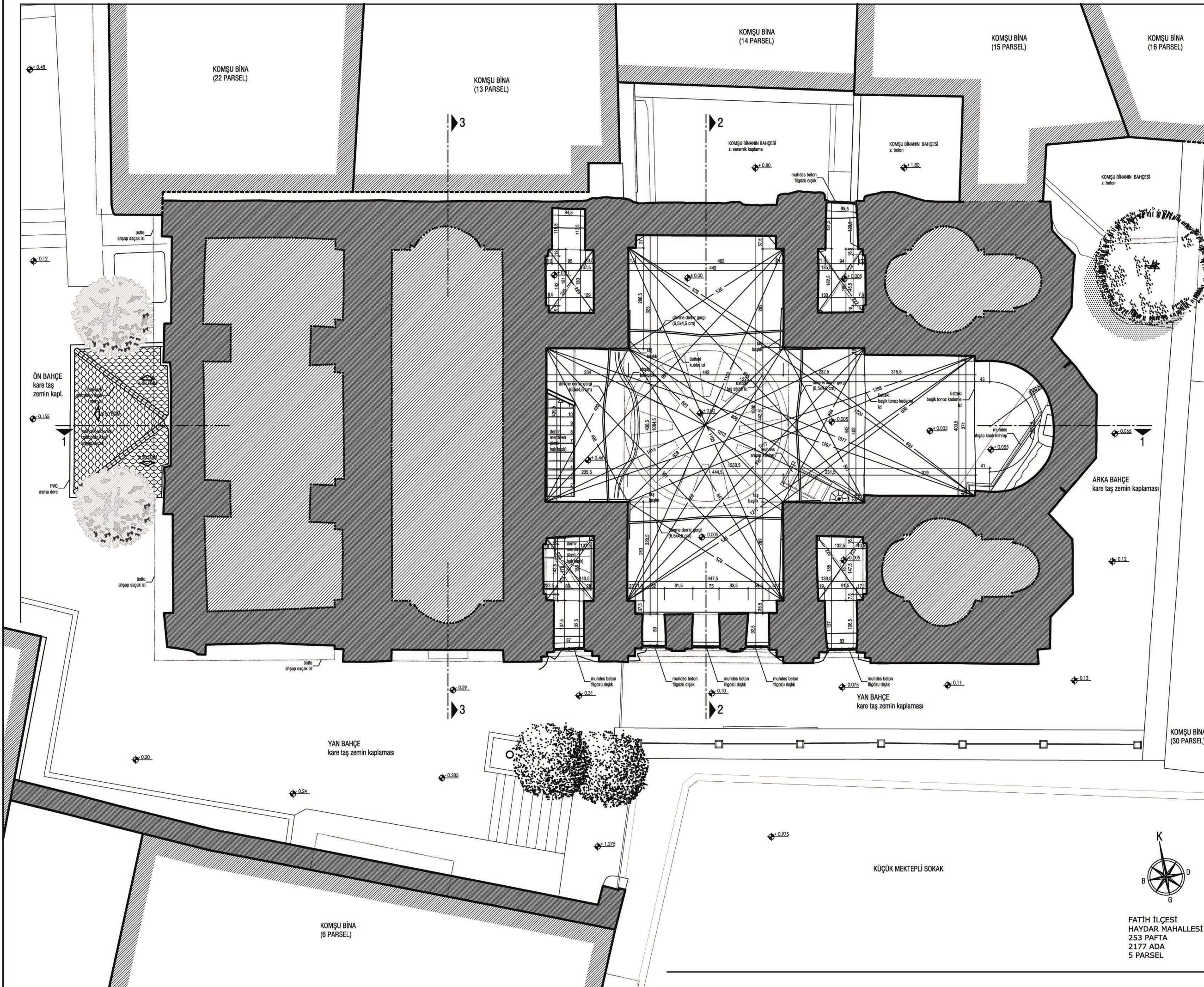
+ 6.00 KOTU PLANI

NOTLAR

- Planlarla ilgili tüm ölçüler, Pentax marka total station ile alınmıştır.
- Mimari ölçülendirme kullanılmış, eğri yüzeylerde eğrinin ölçüsü ayrıca verilmiştir.

RÖLÖVE	RESTİTÜSYON	RESTORASYON
ÇİZİM	MUSTAFA BİRER	
TEZ DANIŞMANI	YRD. DOÇ. DR. GÜLSÜN TANYELİ	
PAFTA ADI	+ 6.00 KOTU PLANI	
ÖLÇEK	1/100	
PAFTA NO	5	
TARİH	17.04.2015	

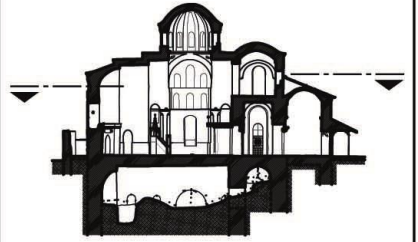
İ.T.Ü.
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MİMARLIK ANABİLİM DALI
RESTORASYON
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ESKİ İMARET CAMİİ
(PANTEOPTES MANASTIRI
KİLİSESİ)
KORUMA PROJESİ

PLANLAR

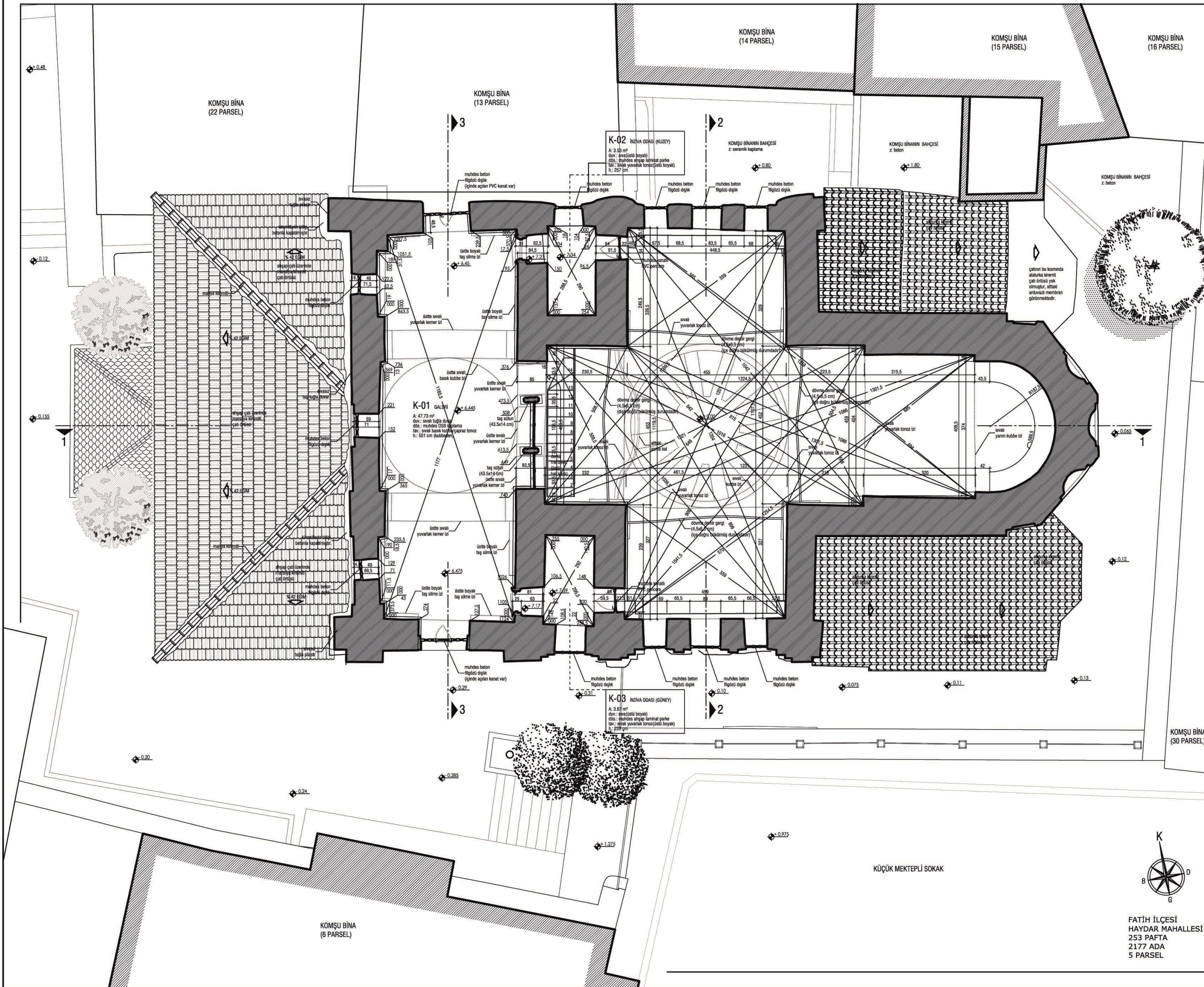
+ 8.00 KOTU PLANI

NOTLAR

- Planlarla ilgili tüm ölçüler, Pentax marka total station ile alınmıştır.
- Seri ve mimari ölçülendirme kullanılmış, eğri yüzeylerde eğrinin ölçüsü ayrıca verilmiştir.

RÖLÖVE	RESTİTÜSYON	RESTORASYON
ÇİZİM	MUSTAFA BİRER	
TEZ DANIŞMANI	YRD. DOÇ. DR. GÜLSÜN TANYELİ	
PAFTA ADI	+ 8.00 KOTU PLANI	
ÖLÇEK	1/100	
PAFTA NO	6	
TARİH	17.04.2015	

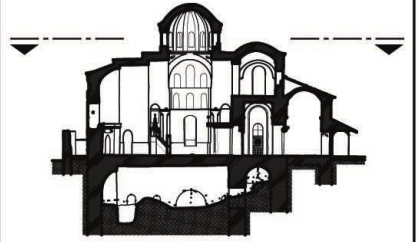
İ.T.Ü.
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MİMARLIK ANABİLİM DALI
RESTORASYON
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ESKİ İMARET CAMİİ
(PANTEOPTES MANASTIRI
KİLİSESİ)
KORUMA PROJESİ

PLANLAR

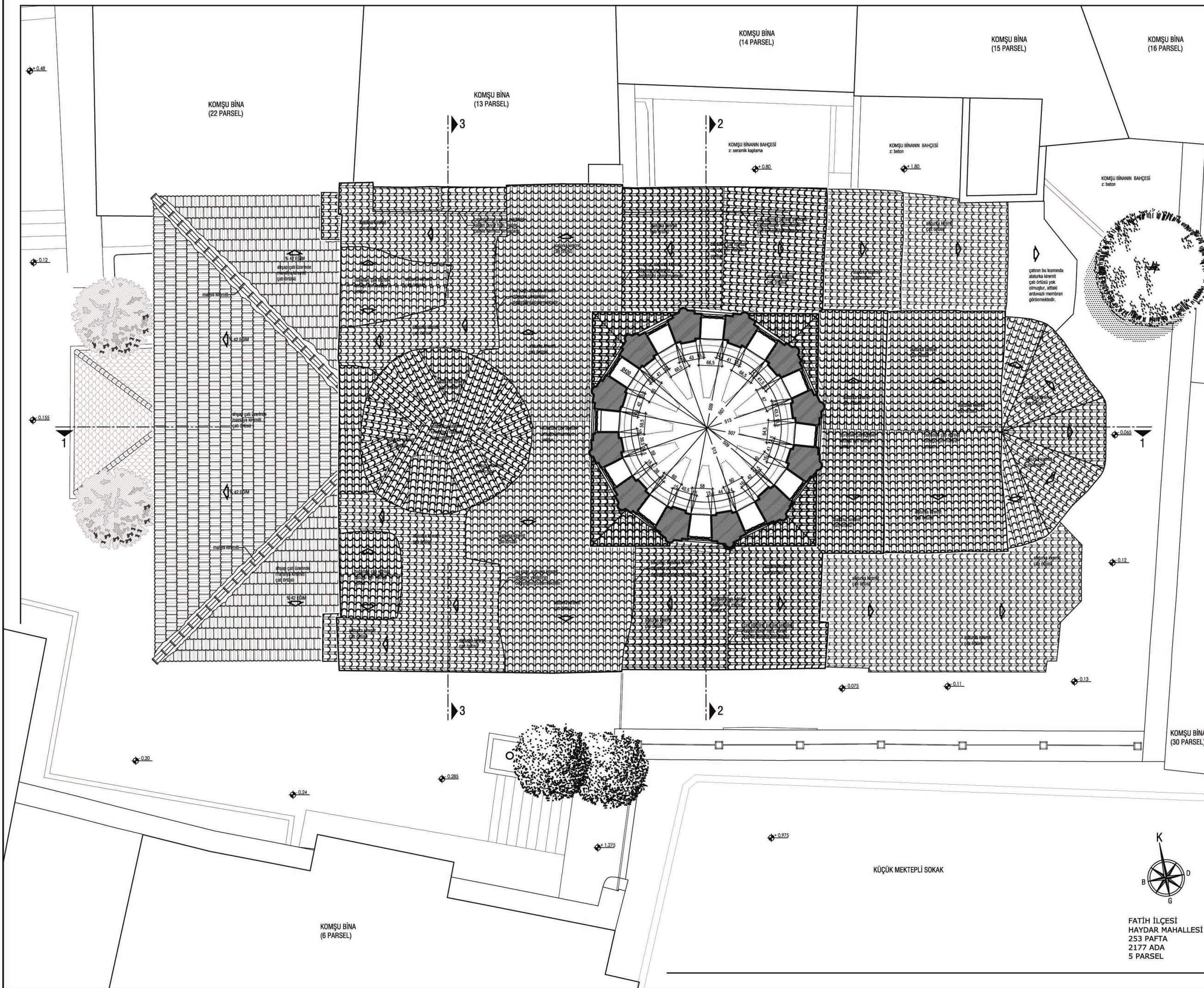
+ 12.50 KOTU PLANI

NOTLAR

- Planlarla ilgili tüm ölçüler, Pentax marka total station ile alınmıştır.
- Mimari ölçülendirme kullanılmıştır.

RÖLÖVE	RESTİTÜSYON	RESTORASYON
ÇİZİM	MUSTAFA BİRER	
TEZ DANIŞMANI	YRD. DOÇ. DR. GÜLSÜN TANYELİ	
PAFTA ADI	+ 12.50 KOTU PLANI	
ÖLÇEK	1/100	
PAFTA NO	7	
TARİH	17.04.2015	

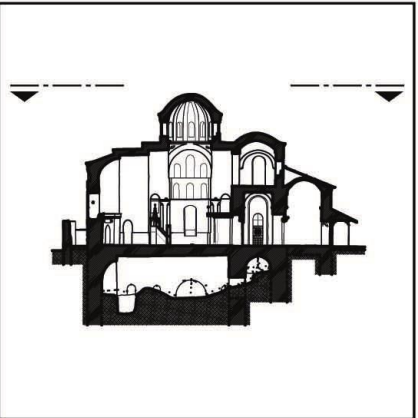
İ.T.Ü.
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MİMARLIK ANABİLİM DALI
RESTORASYON
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ESKİ İMARET CAMİİ
(PANTEOPTES MANASTIRI
KİLİSESİ)
KORUMA PROJESİ

PLANLAR

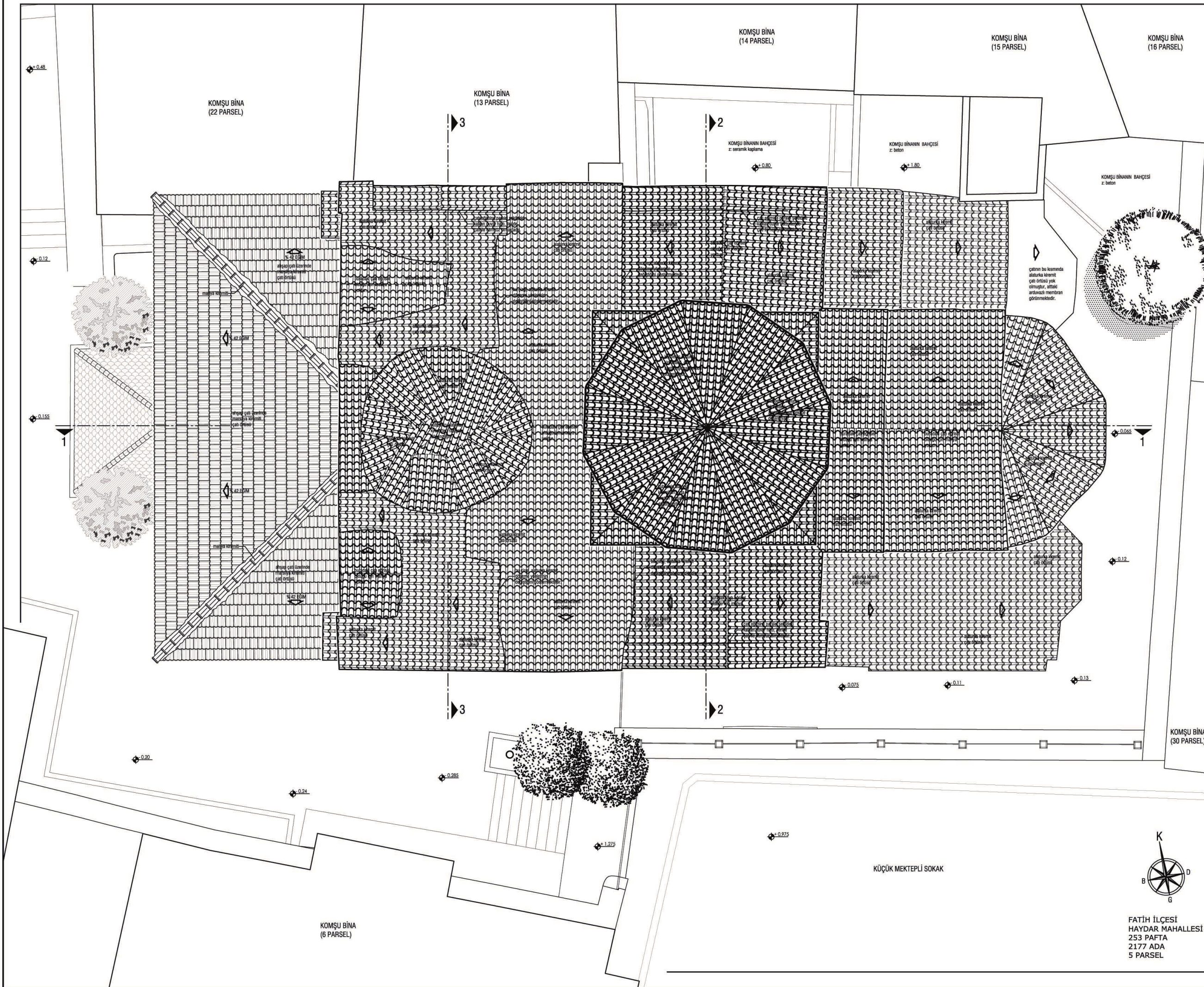
ÇATI PLANI

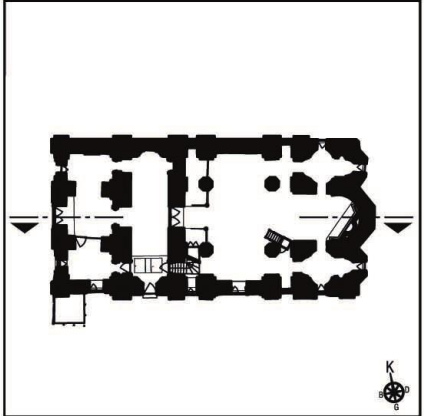

NOTLAR

-Planlarla ilgili tüm ölçüler, Pentax marka total station ile alınmıştır.

RÖLÖVE	RESTİTÜSYON	RESTORASYON
ÇİZİM	MUSTAFA BİRER	
TEZ DANIŞMANI	YRD. DOÇ. DR. GÜLSÜN TANYELİ	
PAFTA ADI	ÇATI PLANI	
ÖLÇEK	1/100	
PAFTA NO	8	
TARİH	17.04.2015	

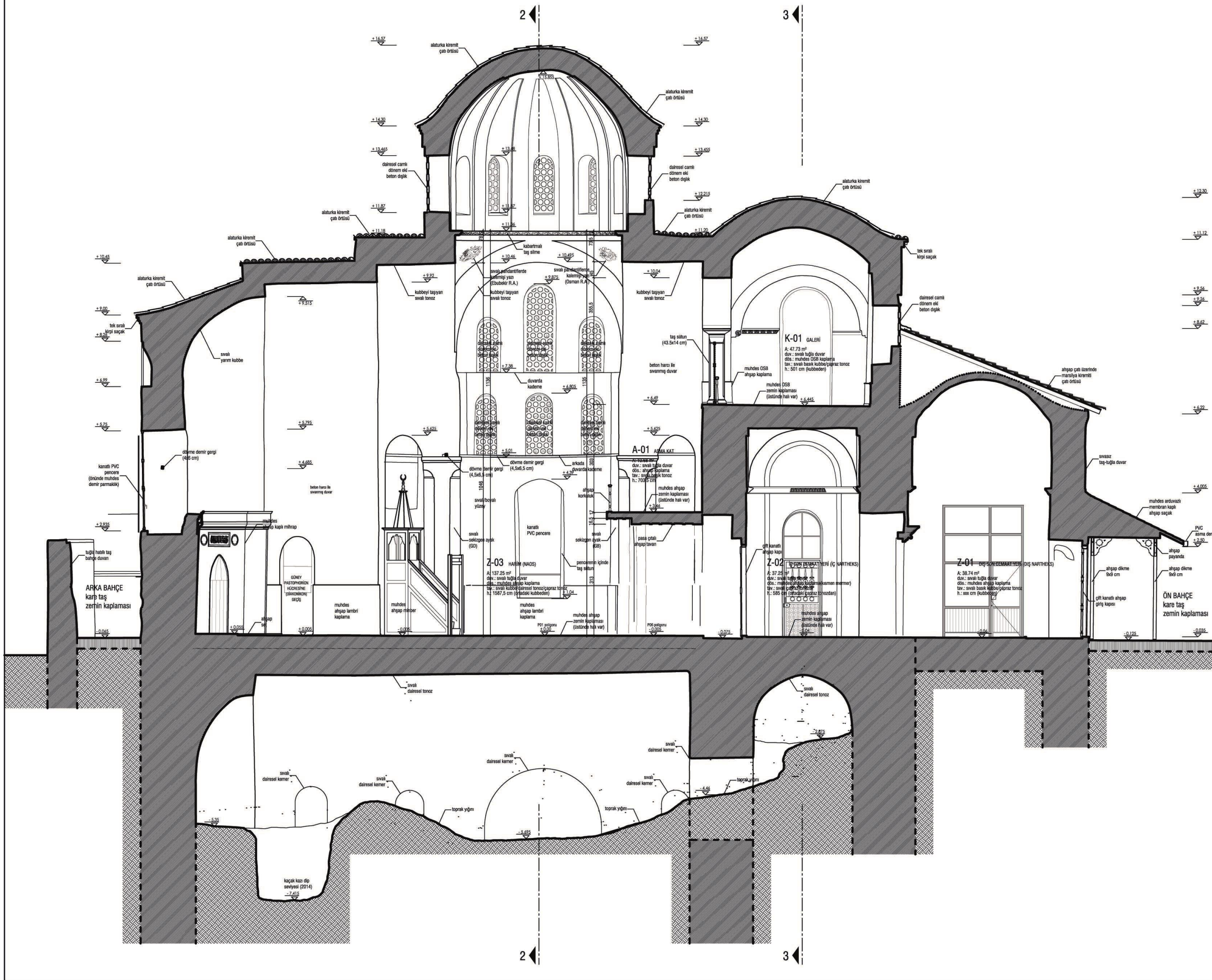

NOTLAR

-Kesitlerle ilgili tüm ölçüler, Pentax marka total station ile alınmıştır.
-Çatıda ve dış cephelerde Faro marka lazer scanner ile tarama yapılmıştır.

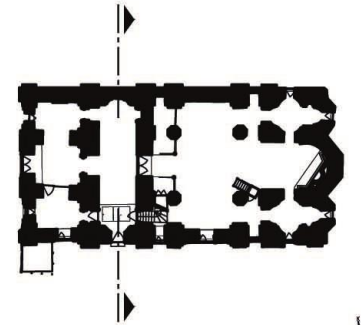
RÖLÖVE	RESTİTÜSYON	RESTORASYON
ÇİZİM	MUSTAFA BİRER	
TEZ DANIŞMANI	YRD. DOÇ. DR. GÜLSÜN TANYELİ	
PAFTA ADI	1-1 KESİTİ	
ÖLÇEK	1/100	
PAFTA NO	9	
TARİH	17.04.2015	

RÖLÖVE	RESTITÜSYON	RESTORASYON	
ÇİZİM	MUSTAFA BİRER		
TEZ DANIŞMANI	YRD. DOÇ. DR. GÜLSÜN TANYELİ		
PAFTA ADI	2-2 KESİTİ		
ÖLÇEK	1/100 		
PAFTA NO	10		
TARİH	17.04.2015		

PLANLAR

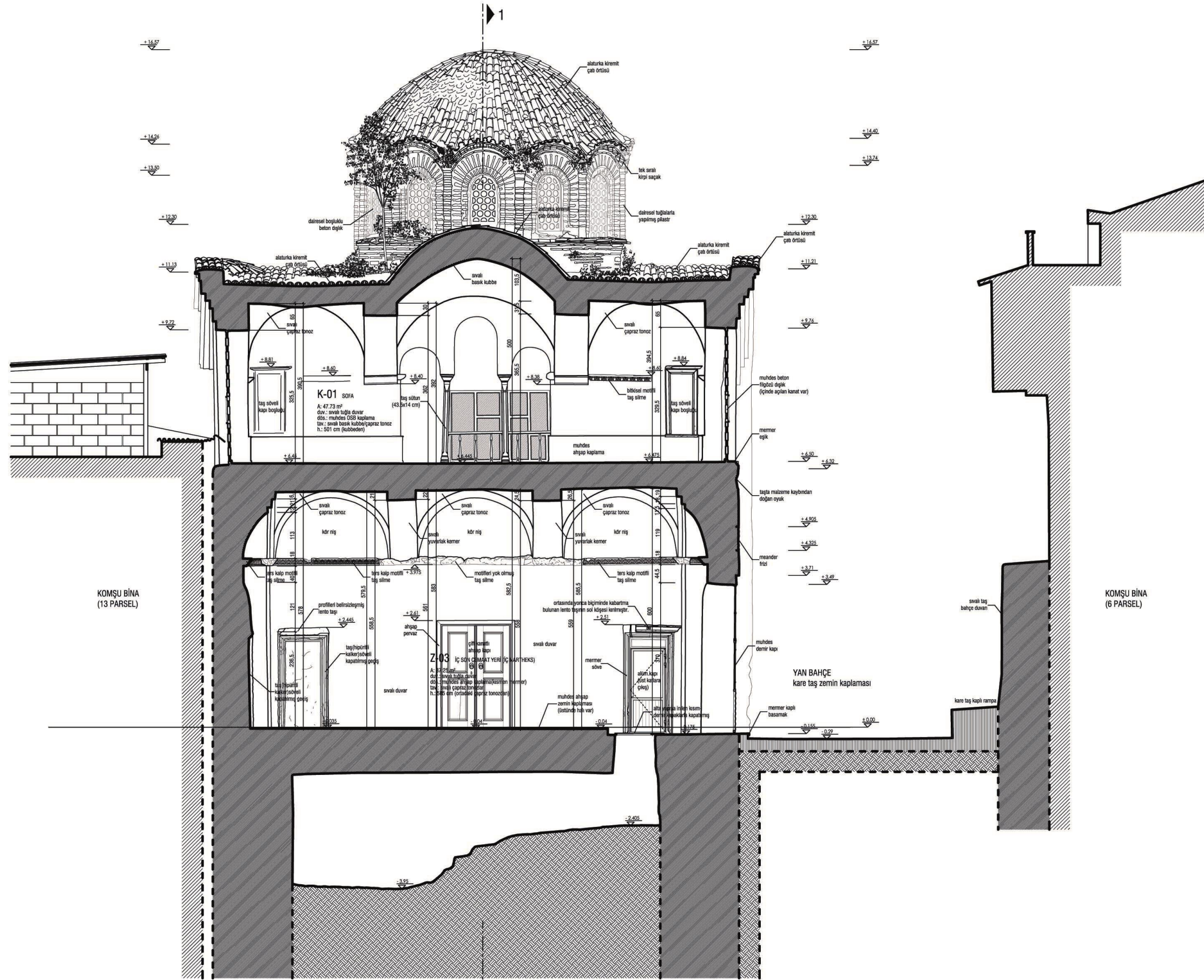
3-3 KESİTİ

NOTLAR

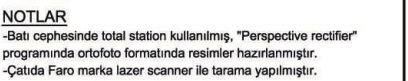
- Kesitlerle ilgili tüm ölçüler, Pentax marka total station ile alınmıştır.
- Çatıda ve dış cephelerde Faro marka lazer scanner ile tarama yapılmıştır.

RÖLÖVE	RESTİTÜSYON	RESTORASYON
ÇİZİM	MUSTAFA BİRER	
TEZ DANIŞMANI	YRD. DOÇ. DR. GÜLSÜN TANYELİ	
PAFTA ADI	3-3 KESİTİ	
ÖLÇEK	1/100	
PAFTA NO	11	
TARİH	17.04.2015	

MİMARLIK ANABİLİM DALI
RESTORASYON
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

BATI CEPHESİ

RÖLÖVE	RESTITÜSYON	RESTORASYON
ÇİZİM	MUSTAFA BİRER	
TEZ DANIŞMANI	YRD. DOÇ. DR. GÜLSÜN TANYELİ	
PAFTA ADI	BATI CEPHESİ	
ÖLÇEK	1/100	
PAFTA NO	12	
TARİH	17.04.2015	

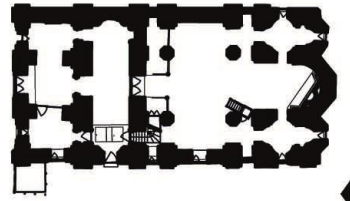

FATİH İLÇESİ
HAYDAR MAHALLESİ
253 PAFTA
2177 ADA
5 PARSEL

RÖLÖVE	RESTITÜSYON	RESTORASYON
ÇİZİM	MUSTAFA BİRER	
TEZ DANIŞMANI	YRD. DOÇ. DR. GÜLSÜN TANYELİ	
PAFTA ADI	GÜNEY CEPHESİ	
ÖLÇEK	1/100 0 25 50 100 150 200 250 cm	
PAFTA NO	13	
TARİH	17.04.2015	

CEPHELER

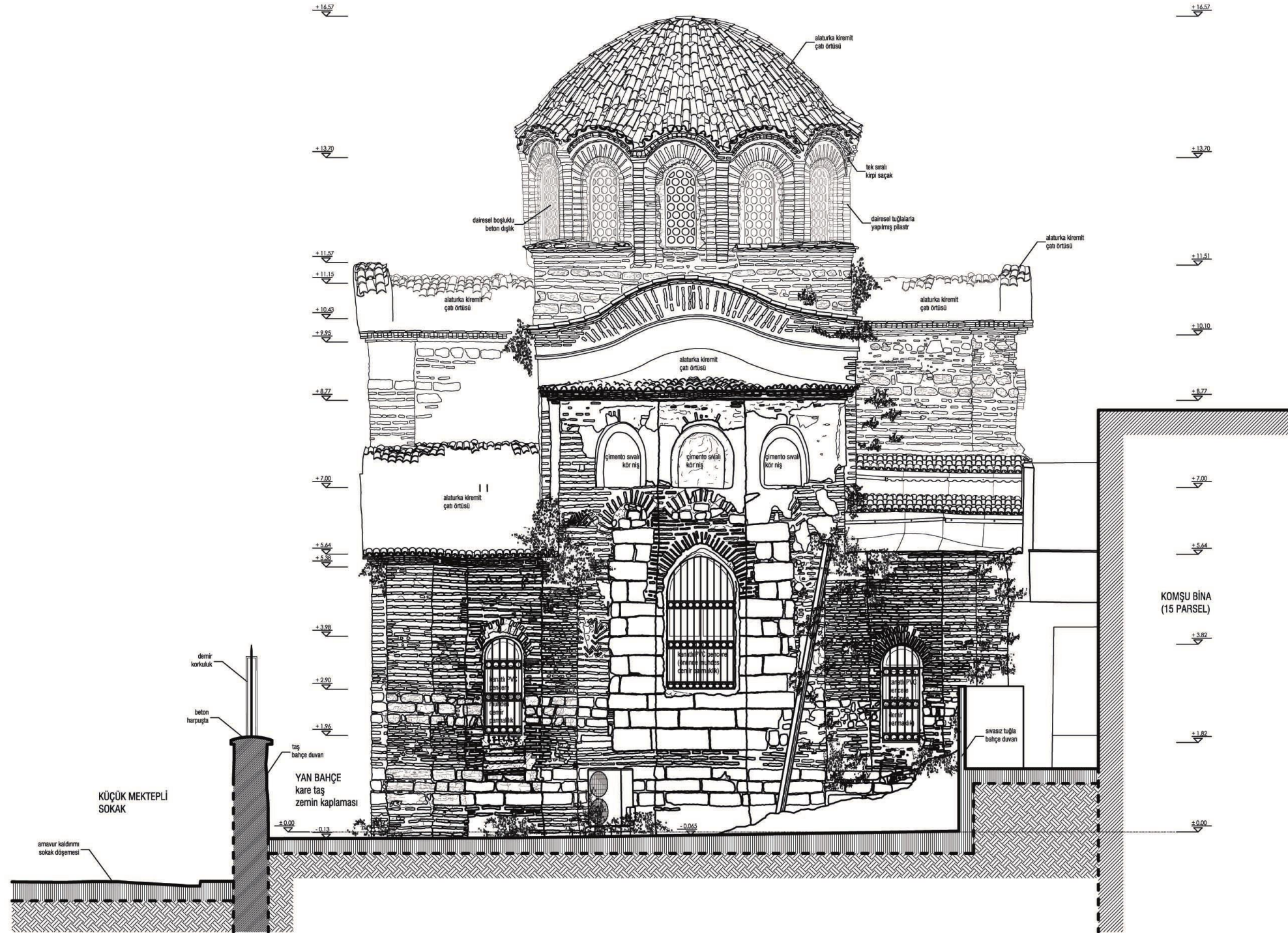
DOĞU CEPHESİ

NOTLAR

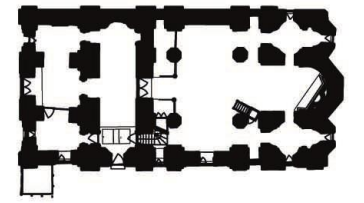
-Çephede Faro marka lazer scanner ile tarama yapılmıştır.

RÖLÖVE	RESTİTÜSYON	RESTORASYON
ÇİZİM	MUSTAFA BİRER	
TEZ DANIŞMANI	YRD. DOÇ. DR. GÜLSÜN TANYELİ	
PAFTA ADI	DOĞU CEPHESİ	
ÖLÇEK	1/100 0 25 50 100 150 200 250 cm	
PAFTA NO	14	
TARİH	17.04.2015	

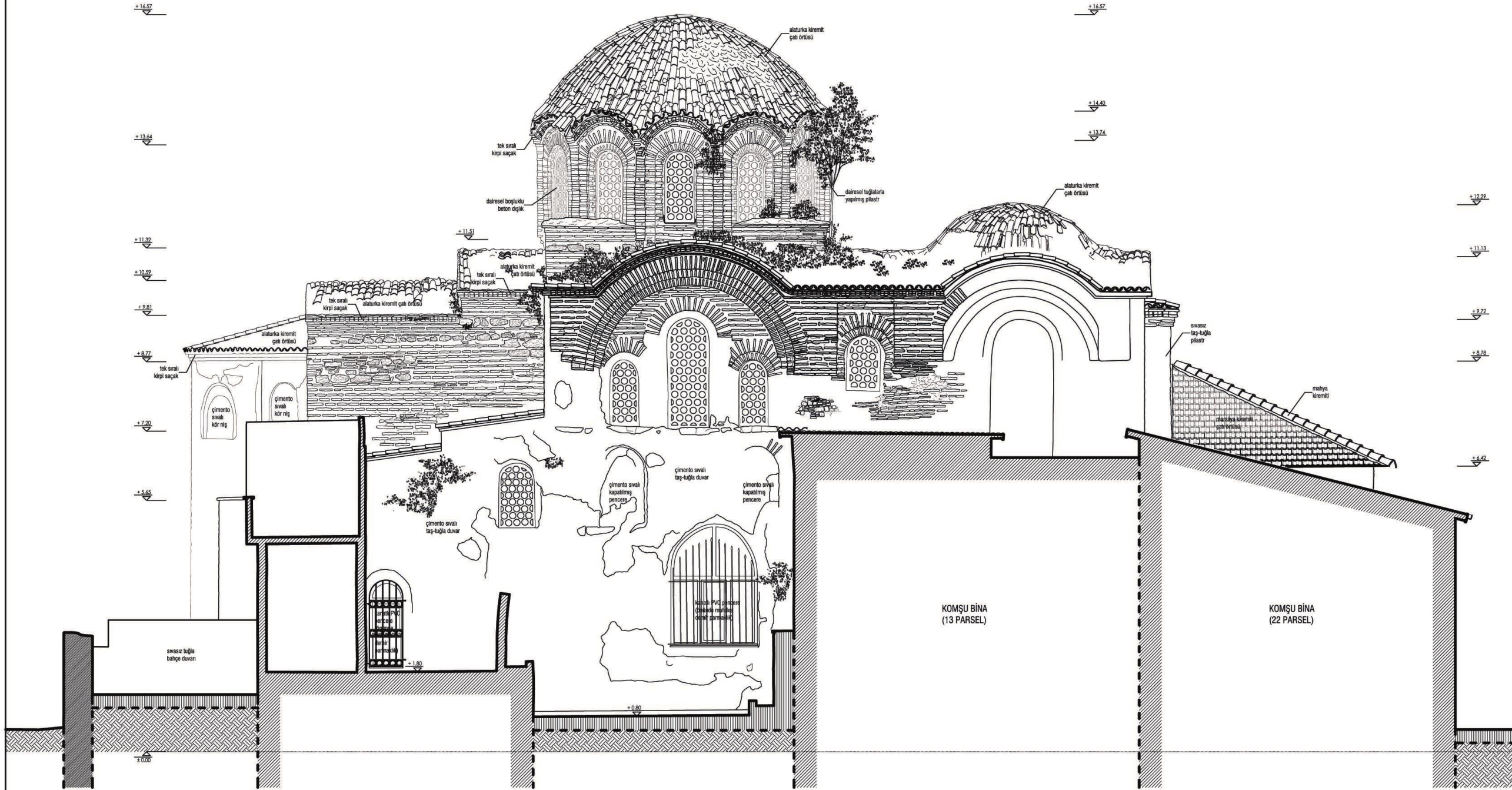
CEPHELER

KUZEY CEPHESİ

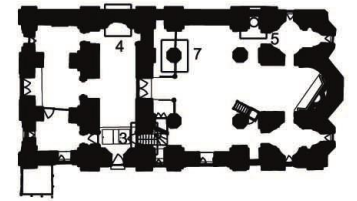

NOTLAR
-Cephede Faro marka lazer scanner ile tarama yapılmıştır.

RÖLÖVE	RESTİTÜSYON	RESTORASYON
ÇİZİM	MUSTAFA BİRER	
TEZ DANIŞMANI	YRD. DOÇ. DR. GÜLSÜN TANYELİ	
PAFTA ADI	KUZEY CEPHESİ	
ÖLÇEK	1/100 0 25 50 100 150 200 250 cm	
PAFTA NO	15	
TARİH	17.04.2015	

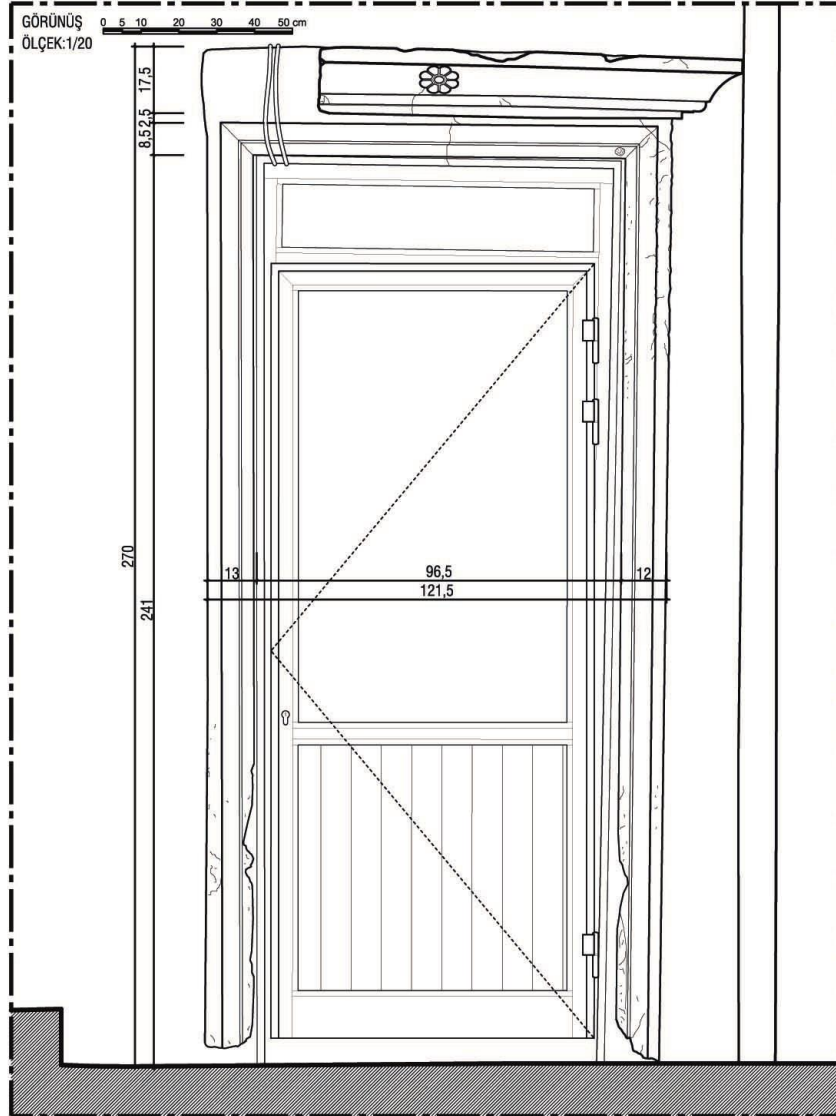
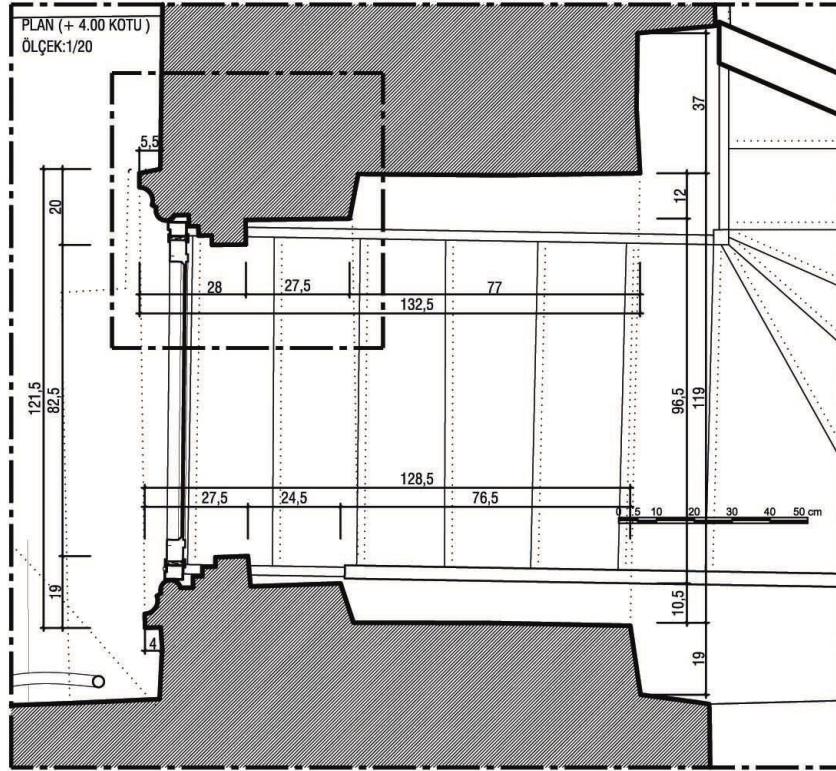
FATİH İLÇESİ
HAYDAR MAHALLESİ
253 PAFTA
2177 ADA
5 PARSEL

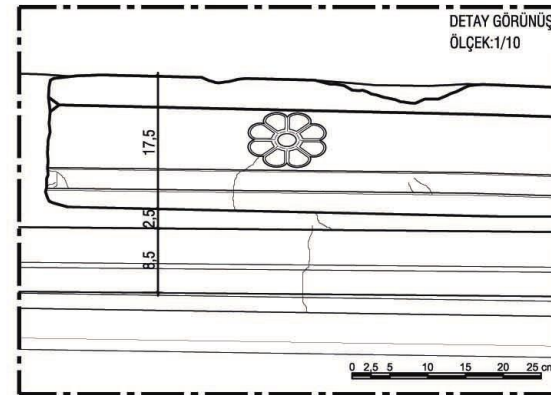
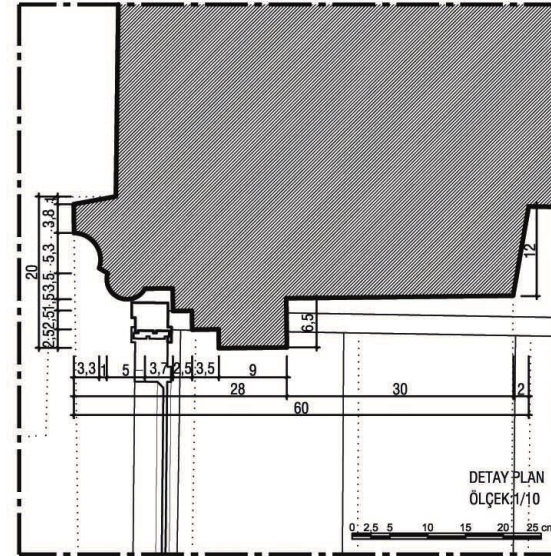
DETAYLAR

- 3). İç son cemaat yerinden asma kata çıkışı sağlayan mermer profilli kapı detayı.
4). İç son cemaat yerindeki mermer silme detayı
5). Bakır alem detayı

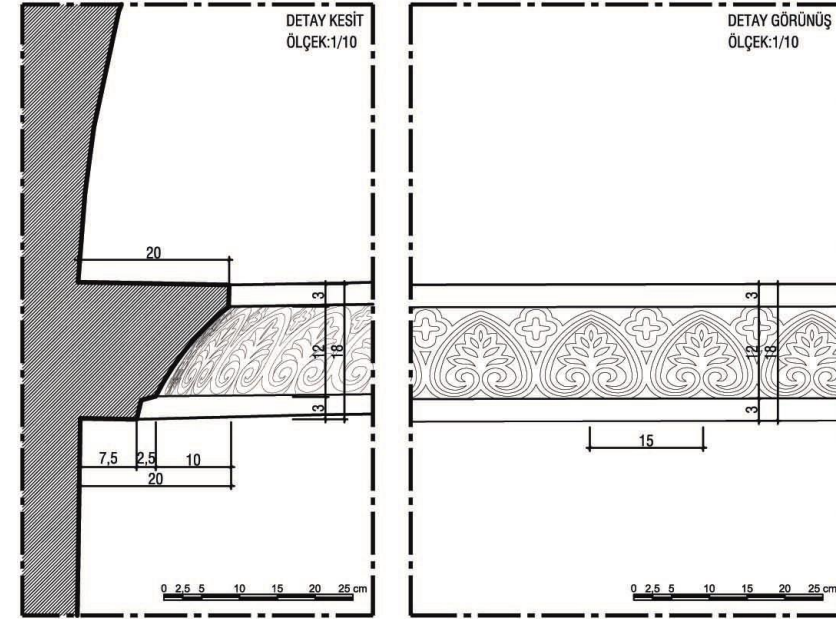
RÖLÖVE	RESTİTÜSYON	RESTORASYON
ÇİZİM	MUSTAFA BİRER	
TEZ DANIŞMANI	YRD. DOÇ. DR. GÜLSÜN TANYELİ	
PAFTA ADI	DETAYLAR	
ÖLÇEK	1/20 - 1/10	
PAFTA NO	17	
TARİH	17.04.2015	

İÇ SON CEMAAT YERİNDEN ASMA KATA ÇIKIŞI SAĞLAYAN MERMER PROFİLLİ KAPİ DETAYI
ÖLÇEK: 1/20

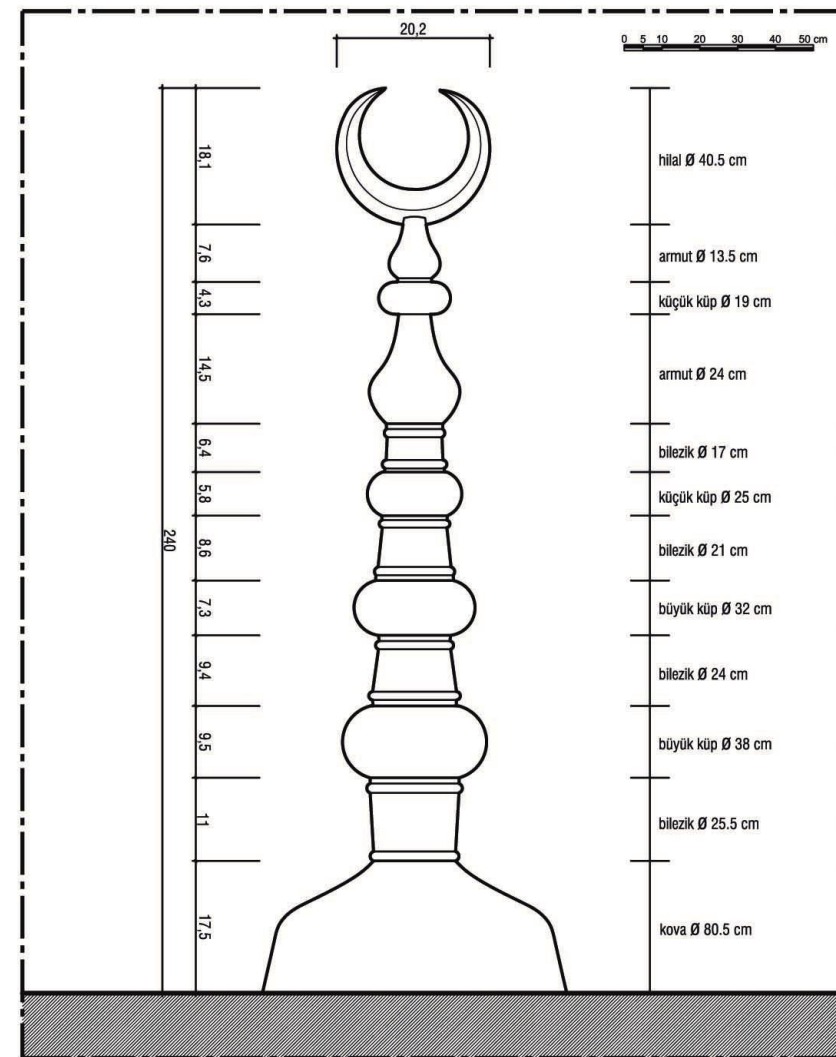

3

İÇ SON CEMAAT YERİNDE, TERS KALP BENZERİ YAN YANA MOTİFLER, İÇLERİNDE KENGER (AKANTHUS) YAPRAKLARI VE KALAN BOŞLUKLARDA YONCA BİÇİMLİ HAÇLAR BULUNAN MERMER SİLME DETAYI
ÖLÇEK: 1/10

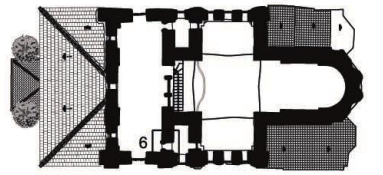
4

CAMİ İÇİNDE SERBEST HALDE BULUNAN BAKIR ALEM DETAYI
ÖLÇEK: 1/20

5

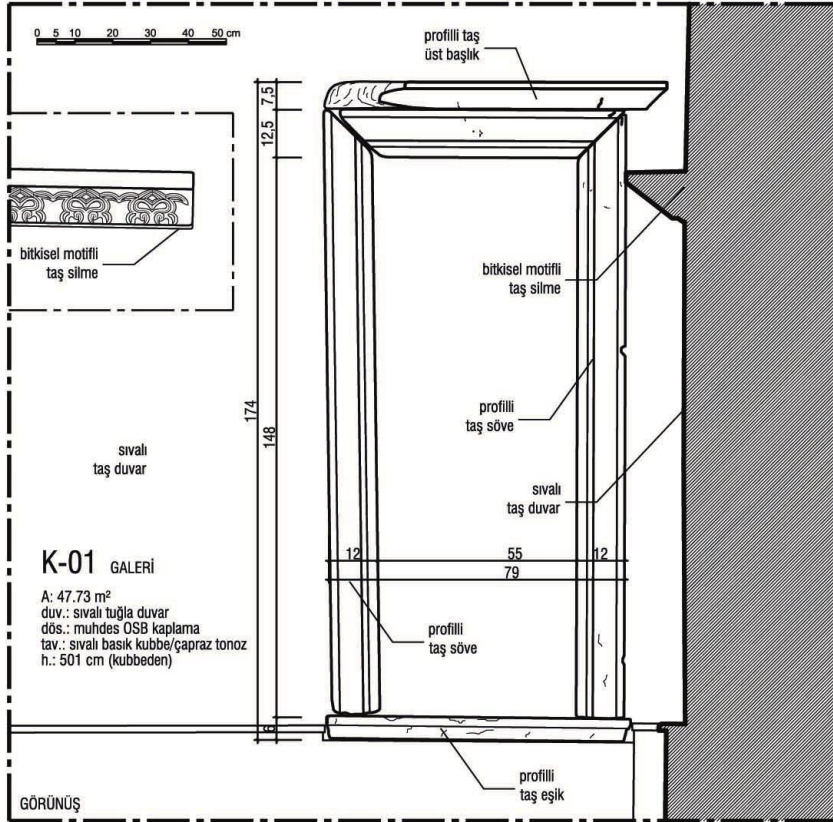
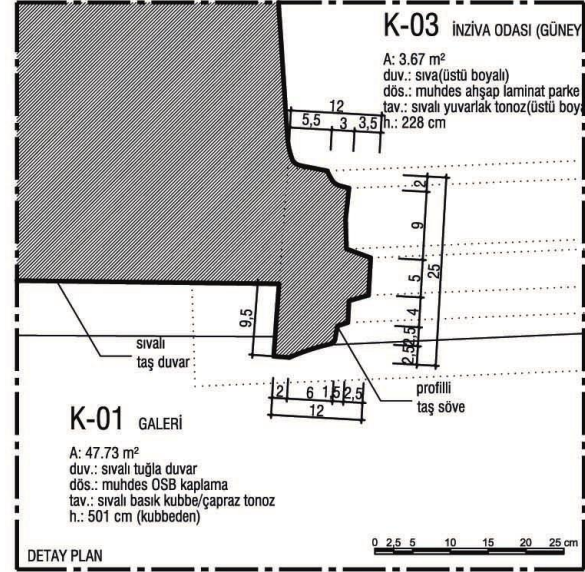
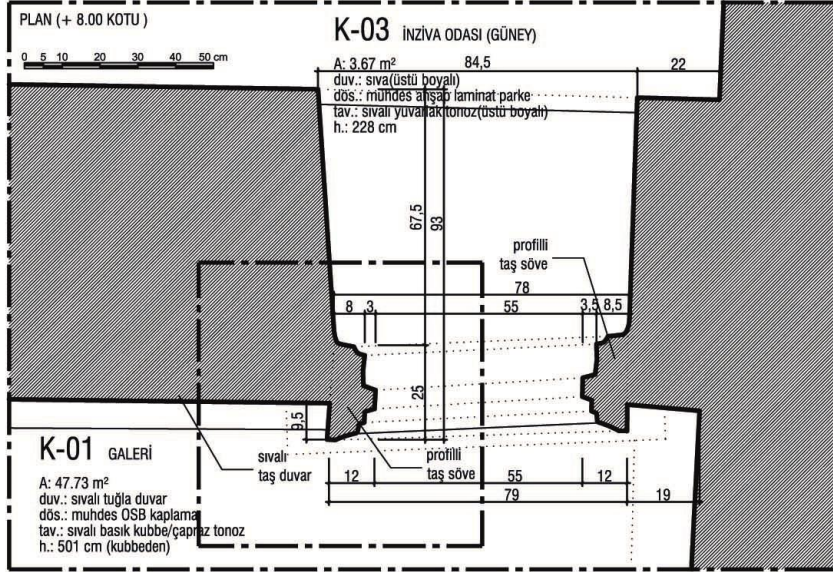
DETAYLAR

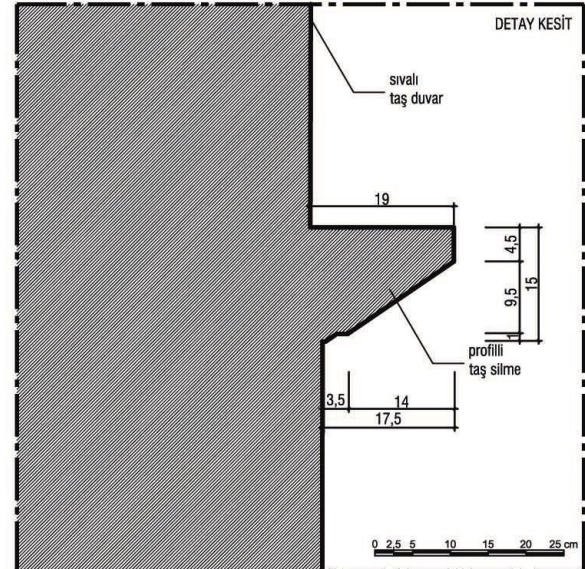
DETAYLAR

- 6). Asma katın güney yönündeki inziva odası detayı
7). Harimde KB yönündeki sıvalı sekizgen ayak detayı

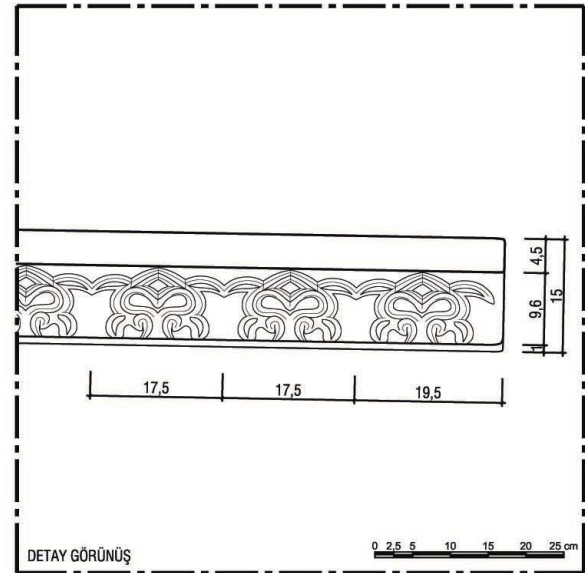
RÖLÖVE	RESTİTÜSYON	RESTORASYON
ÇİZİM	MUSTAFA BİRER	
TEZ DANIŞMANI	YRD. DOÇ. DR. GÜLSÜN TANYELİ	
PAFTA ADI	DETAYLAR	
ÖLÇEK	1/20 - 1/10	
PAFTA NO	18	
TARİH	17.04.2015	

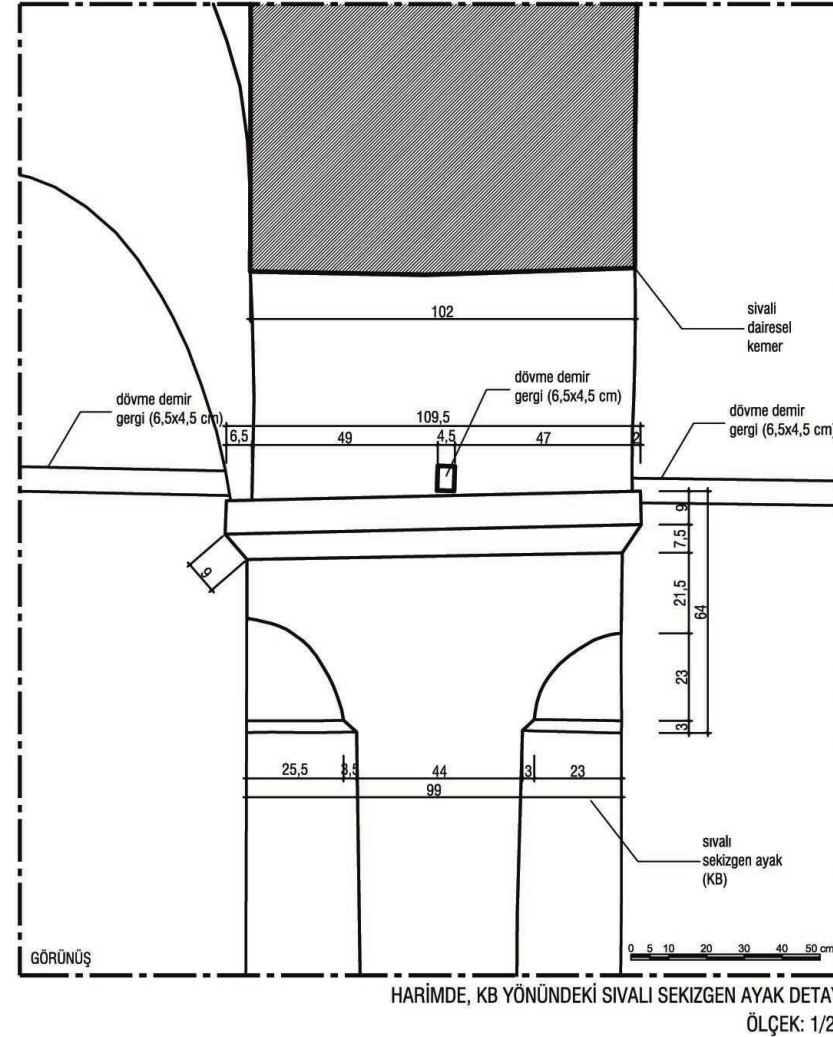
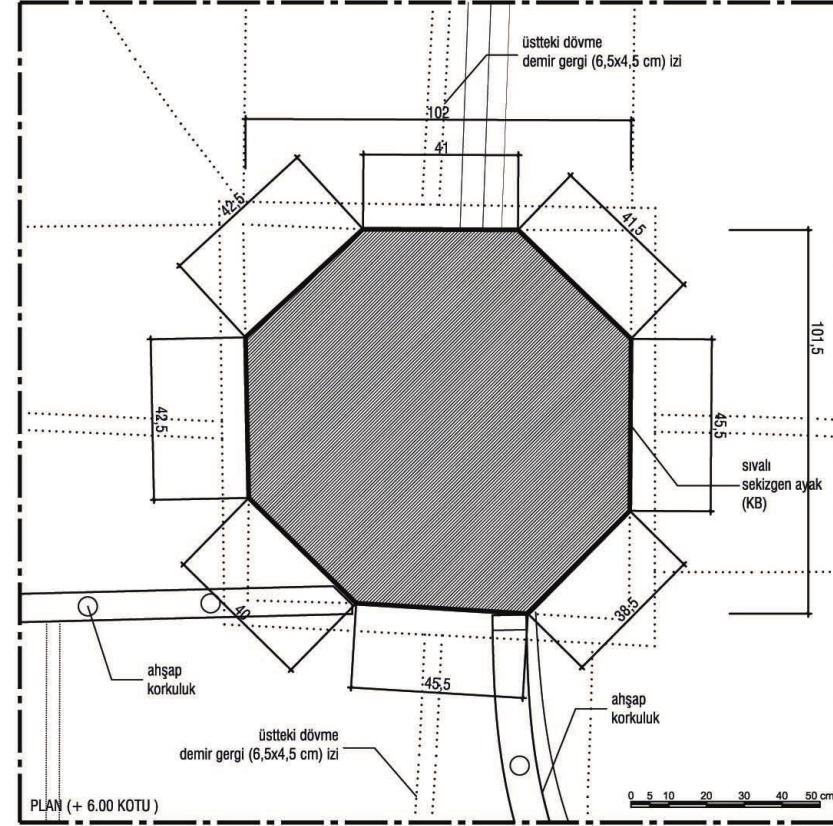
ASMA KATIN GÜNEY YÖNÜNDEKİ İNZİVA ODASI DETAYI
ÖLÇEK: 1/20

DUVARDAKİ BİTKİSEL MOTİFLİ SİLME PROFİLİ DETAYI
ÖLÇEK: 1/10

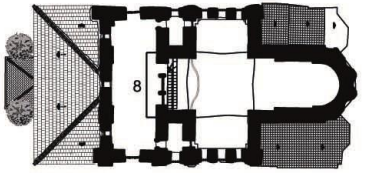

DUVARDAKİ BİTKİSEL MOTİFLİ SİLME PROFİLİ DETAYI
ÖLÇEK: 1/10

HARİMDE, KB YÖNÜNDEKİ SIVALI SEKİZGEN AYAK DETAYI
ÖLÇEK: 1/20

DETAYLAR

DETAYLAR

8) Asma katın harim bağlantısını sağlayan, dikdörtgen kesitli taş sütunların oluşturduğu tribelon detayı

RÖLÖVE	RESTİTÜSYON	RESTORASYON
ÇİZİM	MUSTAFA BİRER	
TEZ DANIŞMANI	YRD. DOÇ. DR. GÜLSÜN TANYELİ	
PAFTA ADI	DETAYLAR	
ÖLÇEK	1/20	
PAFTA NO	19	
TARİH	17.04.2015	

K-01 GALERİ

A: 47.73 m²
duv.: sıvalı tuğla duvar
dös.: muhdes OSB kaplama
tav.: sıvalı basık kubbe/çapraz tonoz
h.: 501 cm (kubbeden)

0 5 10 20 30 40 50 cm

İÇ GÖRÜNÜŞ

K-01 GALERİ

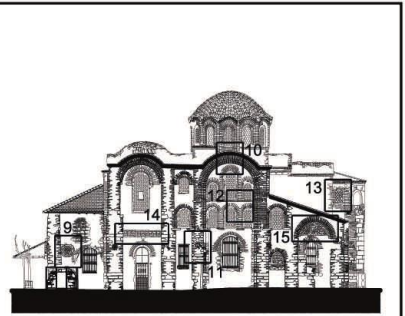
A: 47.73 m²
duv.: sıvalı tuğla duvar
dös.: muhdes OSB kaplama
tav.: sıvalı basık kubbe/çapraz tonoz
h.: 501 cm (kubbeden)

PLAN (+ 8.00 KOTU)

ASMA KATIN HARİM BAĞLANTISINI SAĞLAYAN TRIBELON DETAYI
ÖLÇEK: 1/20

8

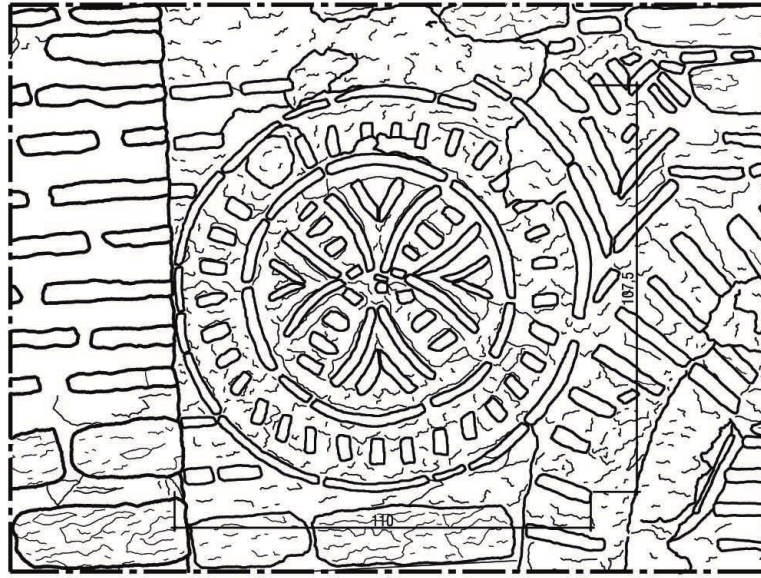
DETAYLAR

DETAYLAR

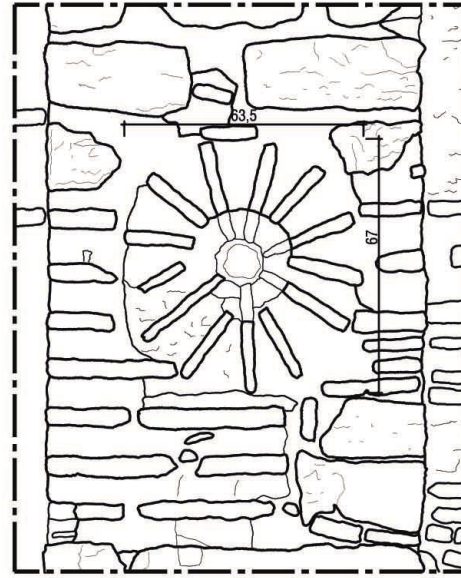
- 9). Güney cephedeki, dairesel tuğla süsleme detayı
10). Tek kademeli tuğla kırpi saçak detayı
11). Güney cephedeki, dairesel tuğla süsleme detayı
12). Tuğla kemerler arası süsleme detayı
13). Kör niş içindeki tuğla süsleme detayı
14). Tuğla pilastrlar arasındaki meander frizi detayı
15). 3 sıra tuğla kademeli tuğla kemerin iç kısmındaki tuğla süsleme detayı

RÖLÖVE	RESTİTÜSYON	RESTORASYON
ÇİZİM	MUSTAFA BİRER	
TEZ DANIŞMANI	YRD. DOÇ. DR. GÜLSÜN TANYELİ	
PAFTA ADI	DETAYLAR	
ÖLÇEK	1/20	
PAFTA NO	20	
TARİH	17.04.2015	

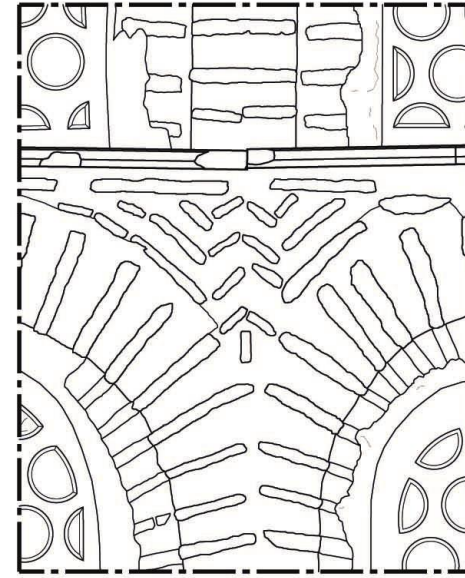
DAİRESEL TUĞLA SÜSLEME DETAYI
ÖLÇEK: 1/20

9

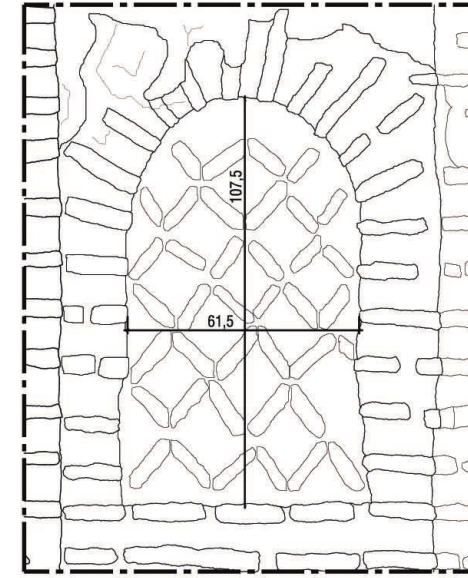
DAİRESEL TUĞLA SÜSLEME DETAYI
ÖLÇEK: 1/20

11

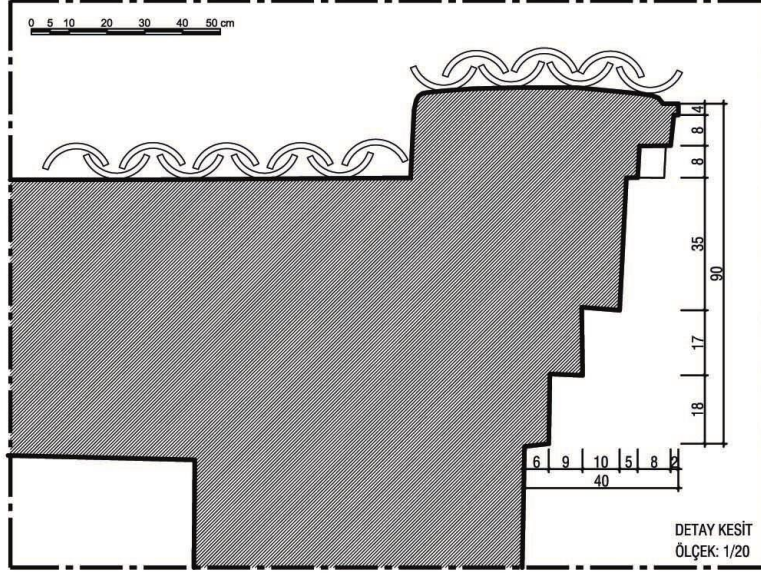
TUĞLA KEMERLER ARASINDAKİ SÜSLEME DETAYI
ÖLÇEK: 1/20

12

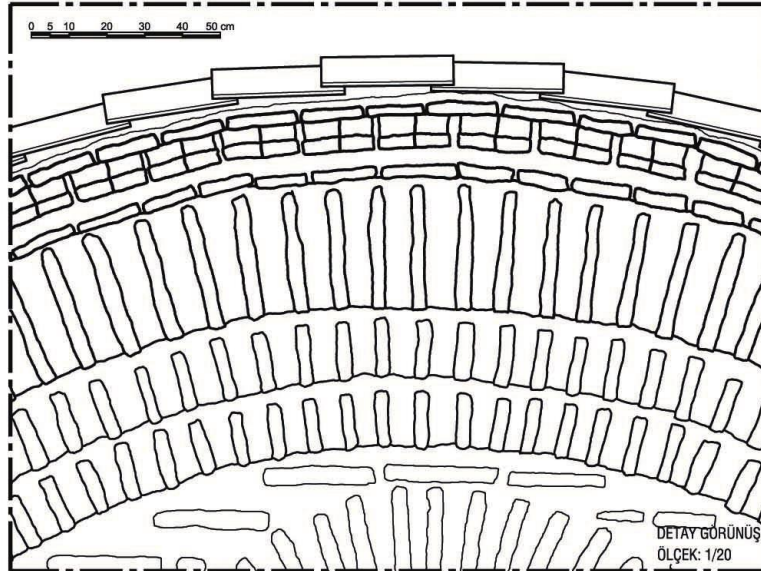

KÖR NİŞ İÇİNDEKİ TUĞLA SÜSLEME DETAYI
ÖLÇEK: 1/20

13

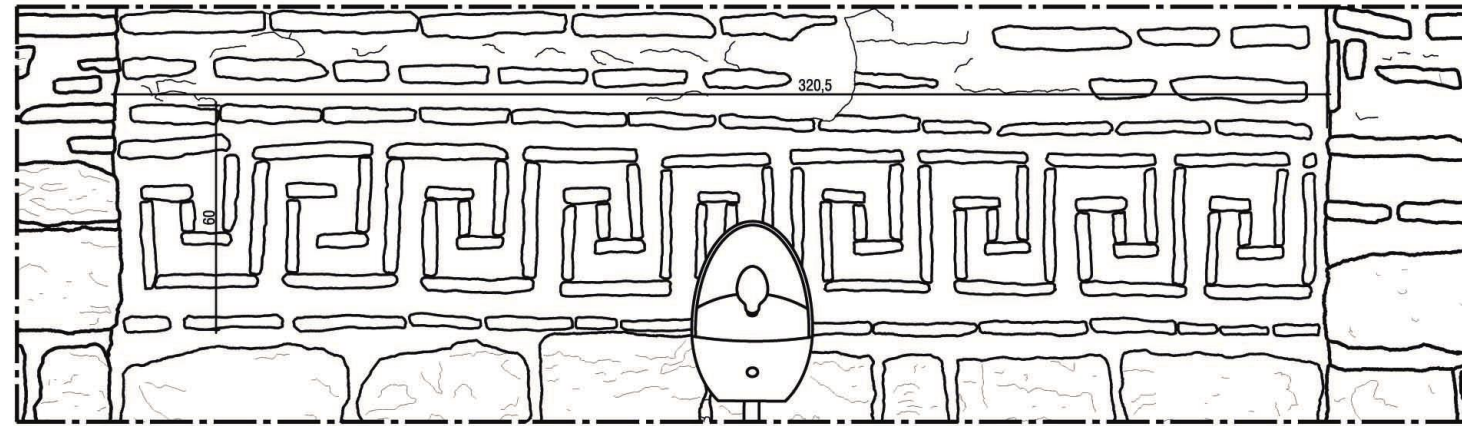
DETAY KESİT
ÖLÇEK: 1/20

DETAY GÖRÜŞÜ
ÖLÇEK: 1/20

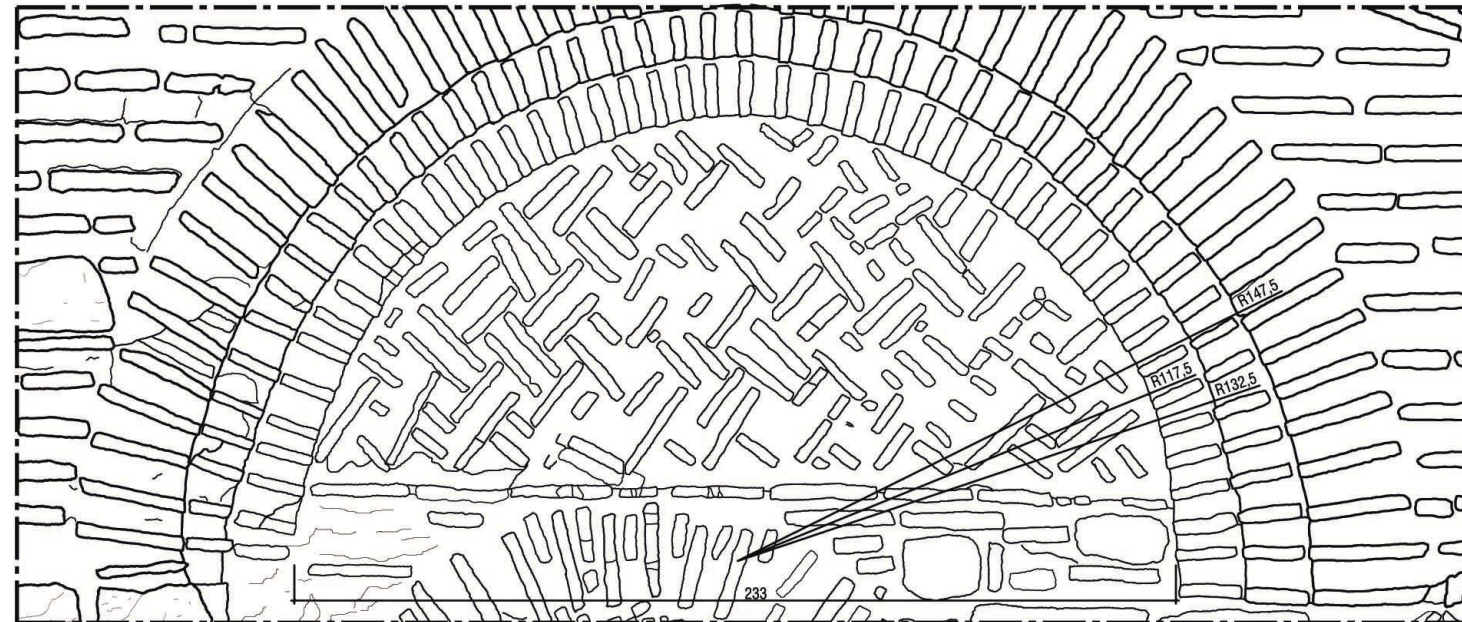
TEK KADEMELİ TUĞLA KIRPI SAÇAK DETAYI
ÖLÇEK: 1/20

10

TUĞLA PİLASTRLAR ARASINDAKİ MEANDER FRİZİ DETAYI
ÖLÇEK: 1/20

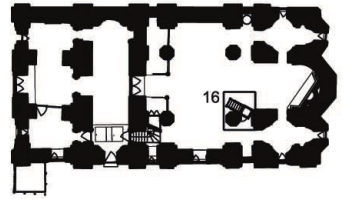
14

3 SIRA KADEMELİ TUĞLA KEMERİN İÇ KISIMINDAKİ TUĞLA SÜSLEME DETAYI
ÖLÇEK: 1/20

15

DETAYLAR

DETAYLAR

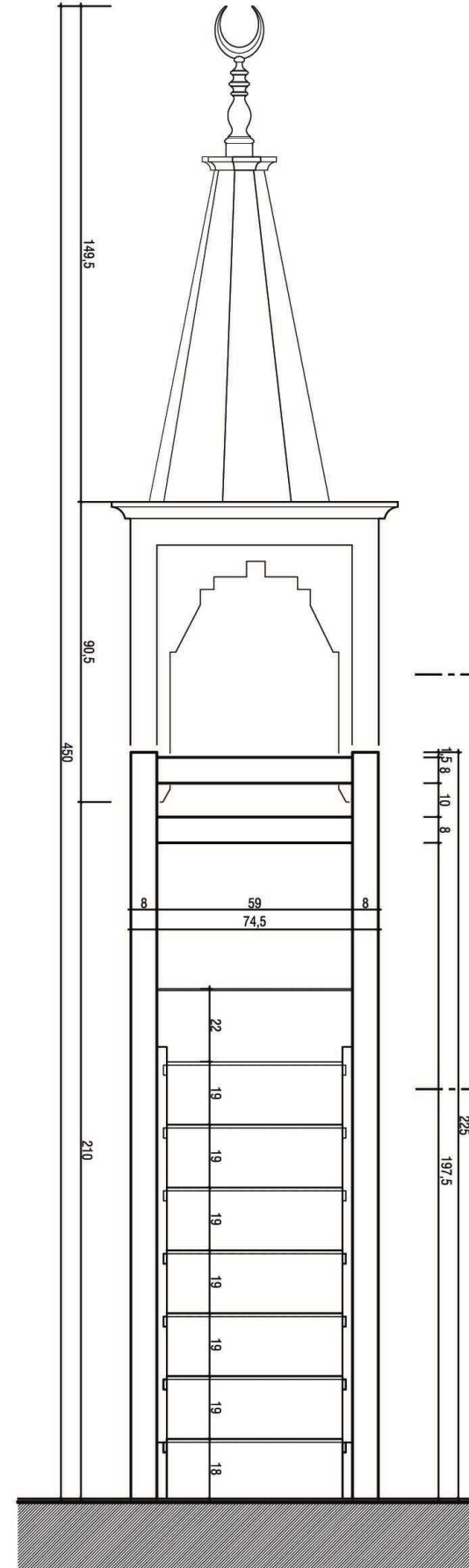
16). Ahşap minber detayı (Planlar ve ön görünüş)

RÖLÖVE	RESTİTÜSYON	RESTORASYON
ÇİZİM	MUSTAFA BİRER	
TEZ DANIŞMANI	YRD. DOÇ. DR. GÜLSÜN TANYELİ	
PAFTA ADI	DETAYLAR	
ÖLÇEK	1/20	
PAFTA NO	21	
TARİH	17.04.2015	

PLAN (A)

PLAN (B)

PLAN (C)

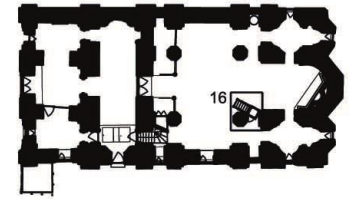

ÖN GÖRÜNÜŞ

AHŞAP MİNBER DETAYI
ÖLÇEK: 1/20

16

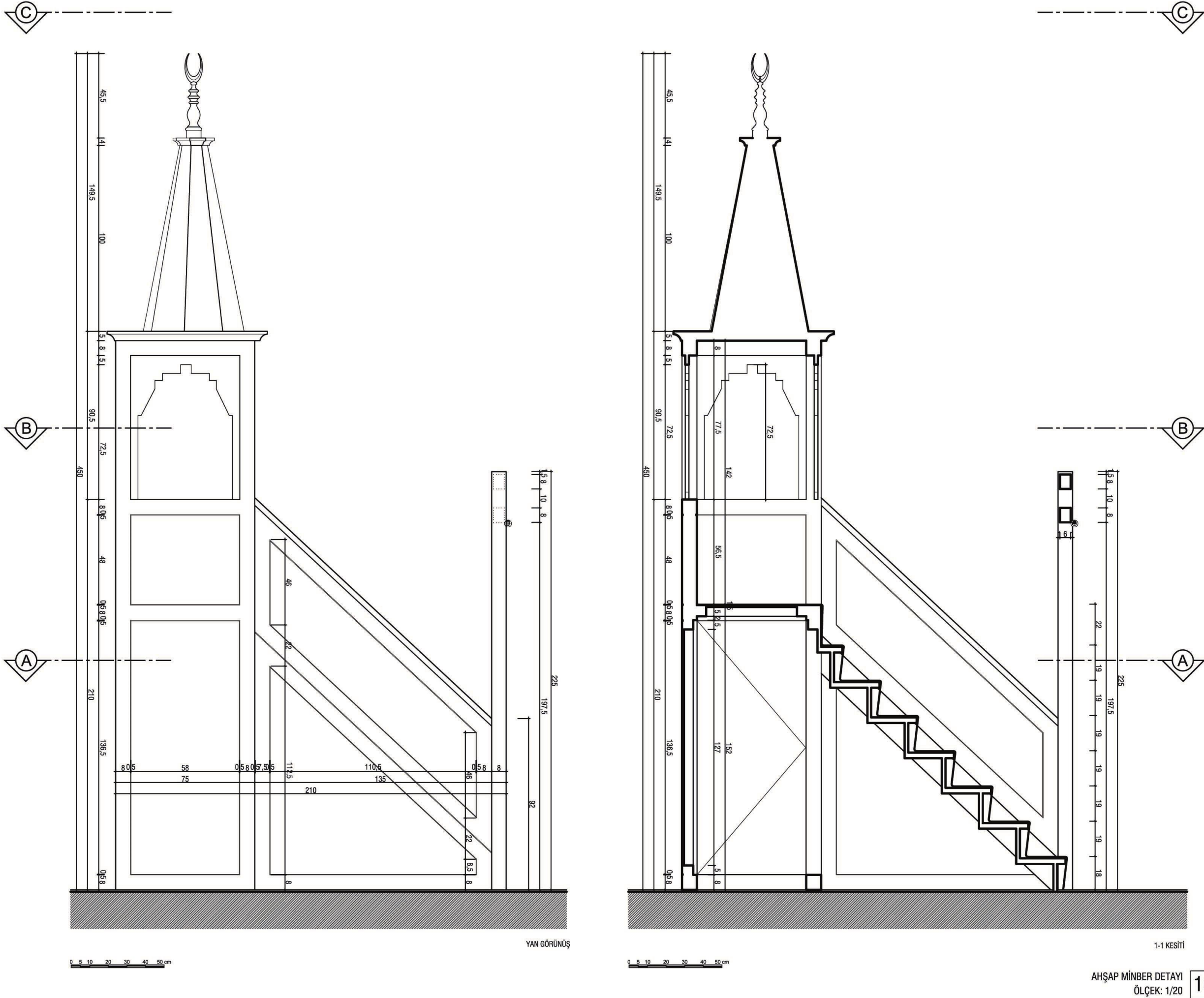
DETAYLAR

DETAYLAR

16). Ahşap minber detayı (Yan görünüş ve kesit)

RÖLÖVE	RESTİTÜSYON	RESTORASYON
ÇİZİM	MUSTAFA BİRER	
TEZ DANIŞMANI	YRD. DOÇ. DR. GÜLSÜN TANYELİ	
PAFTA ADI	DETAYLAR	
ÖLÇEK	1/20	
PAFTA NO	22	
TARİH	17.04.2015	

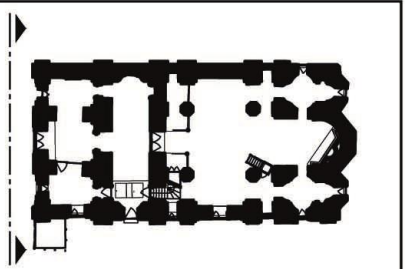

AHŞAP MİNBER DETAYI
ÖLÇEK: 1/20

16

CEPHELER

BATI CEPHESİ
MALZEME ANALİZİ

NOTLAR

-Batı cephesinde total station kullanılmış, "Perspective rectifier"
programında ortofoto formatında resimler hazırlanmıştır.
-Çatıda Faro marka lazer scanner ile tarama yapılmıştır.

MALZEME ANALİZİ LEJANDI

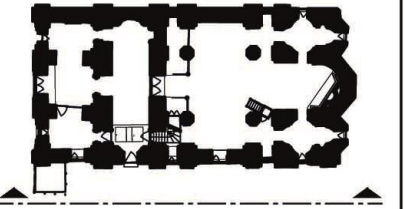
tuğla	od taşı
kireç taşı	demir
kumlu kireç taşı	beton
mermer	çimento esaslı harç / sıva

RÖLÖVE	RESTİTÜSYON	RESTORASYON
ÇİZİM	MUSTAFA BİRER	
TEZ DANIŞMANI	YRD. DOÇ. DR. GÜLSÜN TANYELİ	
PAFTA ADI	BATI CEPHESİ	
ÖLÇEK	1/100	
PAFTA NO	23	
TARİH	17.04.2015	

CEPHELER

GÜNEY CEPHESİ
MALZEME ANALİZİ

NOTLAR
-Cephede Faro marka lazer scanner ile tarama yapılmıştır.

MALZEME ANALİZİ LEJANDI

tuğla	od taşı
kireç taşı	demir
kumlu kireç taşı	beton
mermer	çimento esaslı harç / sıva

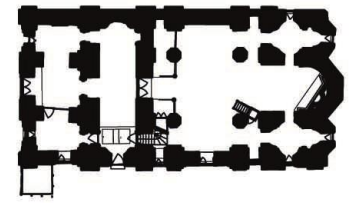
RÖLÖVE	RESTİTÜSYON	RESTORASYON
ÇİZİM	MUSTAFA BİRER	
TEZ DANIŞMANI	YRD. DOÇ. DR. GÜLSÜN TANYELİ	
PAFTA ADI	GÜNEY CEPHESİ	
ÖLÇEK	1/100 0 25 50 100 150 200 250 cm	
PAFTA NO	24	
TARİH	17.04.2015	

FATİH İLÇESİ
HAYDAR MAHALLESİ
253 PAFTA
2177 ADA
5 PARSEL

FATİH İLÇESİ
HAYDAR MAHALLESİ
253 PAFTA
2177 ADA
5 PARSEL

CEPHELER

KUZEY CEPHESİ
MALZEME ANALİZİ

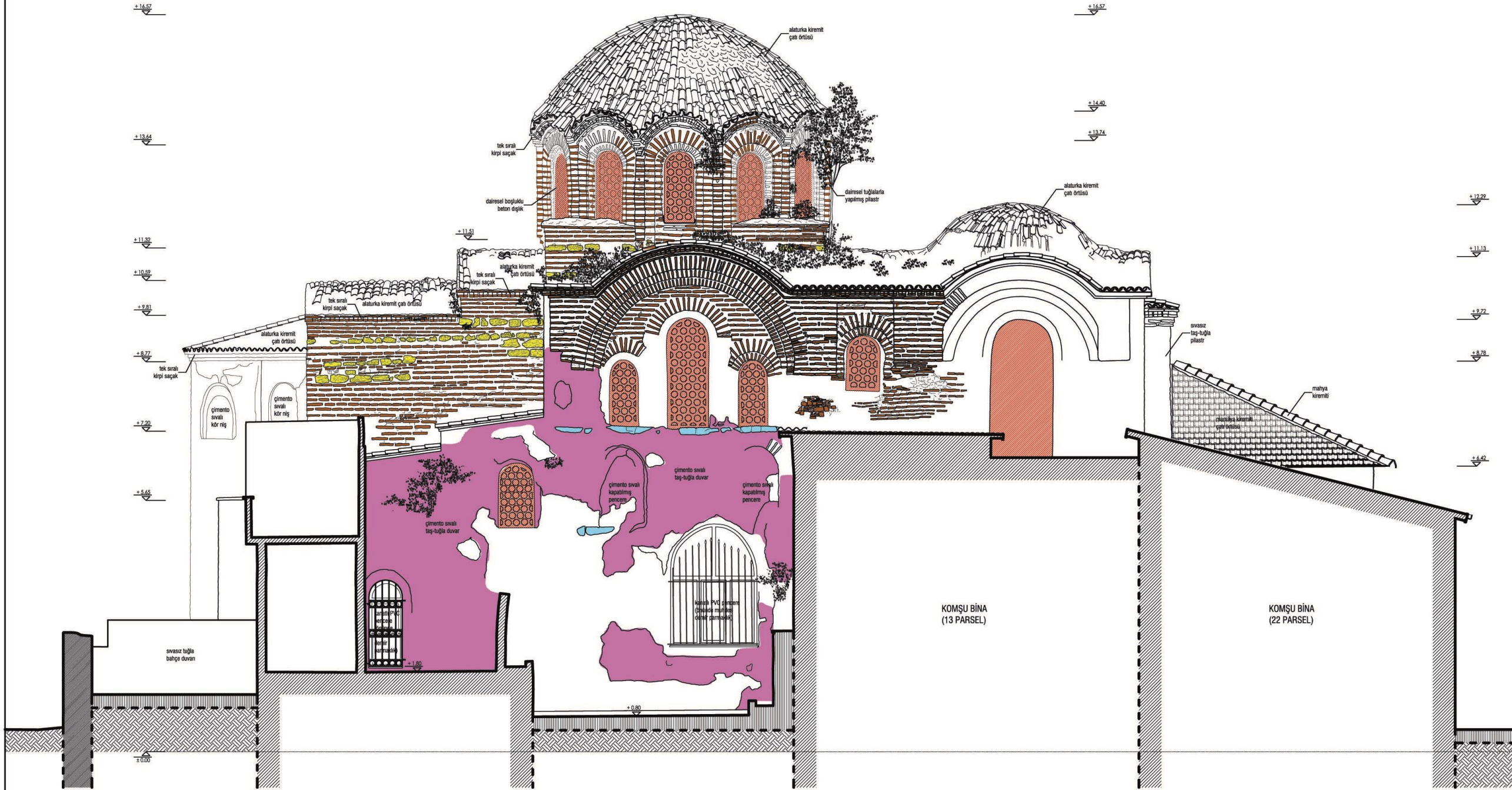

NOTLAR
-Cephede Faro marka lazer scanner ile tarama yapılmıştır.

MALZEME ANALİZİ LEJANDI

tuğla	od taşı
kireç taşı	demir
kumlu kireç taşı	beton
mermer	çimento esaslı harç / sıva

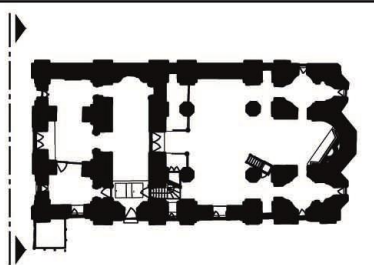
RÖLÖVE	RESTİTÜSYON	RESTORASYON
ÇİZİM	MUSTAFA BİRER	
TEZ DANIŞMANI	YRD. DOÇ. DR. GÜLSÜN TANYELİ	
PAFTA ADI	KUZEY CEPHESİ	
ÖLÇEK	1/100 0 25 50 100 150 200 250 cm	
PAFTA NO	26	
TARİH	17.04.2015	

FATİH İLÇESİ
HAYDAR MAHALLESİ
253 PAFTA
2177 ADA
5 PARSEL

CEPHELER

BATI CEPHESİ
HASAR ANALİZİ

NOTLAR

-Batı cephesinde total station kullanılmış, "Perspective rectifier"
programında ortofoto formatında resimler hazırlanmıştır.
-Çatıda Faro marka lazer scanner ile tarama yapılmıştır.

HASAR ANALİZİ LEJANDI

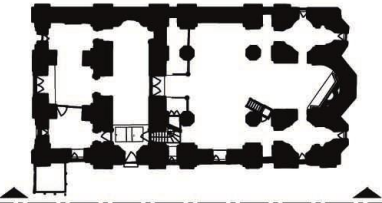
0-5 cm'ye kadar yüzey kaybı	çatlak
5-10 cm arası yüzey kaybı	niteliksiz müdahale
harcı boşalmış bölge	metal korozyonu
derin oyuk/delik	bitkilendirme
yoğun kirlenme	çiçeklenme
malzeme kaybı/ parça kopması	peteklenme
muhdes yapı elemanı	muhdes donatı elemanı

RÖLÖVE	RESTİTÜSYON	RESTORASYON
ÇİZİM	MUSTAFA BİRER	
TEZ DANIŞMANI	YRD. DOÇ. DR. GÜLSÜN TANYELİ	
PAFTA ADI	BATI CEPHESİ	
ÖLÇEK	1/100	
PAFTA NO	27	
TARİH	17.04.2015	

CEPHELER

GÜNEY CEPHESİ
HASAR ANALİZİ

NOTLAR
-Cephede Faro marka lazer scanner ile tarama yapılmıştır.

HASAR ANALİZİ LEJANDI

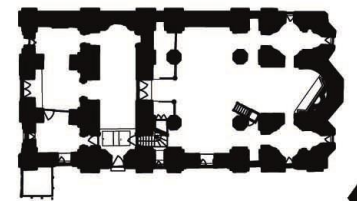
0-5 cm'ye kadar yüzey kaybı	çatlak
5-10 cm arası yüzey kaybı	niteliksiz müdahale
harcı boğalmış bölge	metal korozyonu
derin oyuk/delik	bitkilendirme
yoğun kirlenme	çiçeklendirme
malzeme kaybı/parça kopması	peteklendirme
muhdes yapı elemanı	muhdes donatı elemanı

RÖLÖVE	RESTİTÜSYON	RESTORASYON
ÇİZİM	MUSTAFA BİRER	
TEZ DANIŞMANI	YRD. DOÇ. DR. GÜLSÜN TANYELİ	
PAFTA ADI	GÜNEY CEPHESİ	
ÖLÇEK	1/100	
PAFTA NO	28	
TARİH	17.04.2015	

FATİH İLÇESİ
HAYDAR MAHALLESİ
253 PAFTA
2177 ADA
5 PARSEL

CEPHELER

DOĞU CEPHESİ HASAR ANALİZİ

HASAR ANALİZİ LEJANDI

	0-5 cm'ye kadar yüzey kaybı		çatlak
	5-10 cm arası yüzey kaybı		niteliksiz müdahale
	harcı boğalmış bölge		metal korozyonu
	derin oyuk/delik		bitkilendirme
	yoğun kirlenme		çiçeklendirme
	malzeme kaybı/ parça kopması		peteklendirme
	muhdes yapı elemanı		muhdes donatı elemanı

RÖLÖVE	RESTITÜSYON	RESTORASYON	
ÇİZİM	MUSTAFA BİRER		
TEZ DANIŞMANI	YRD. DOÇ. DR. GÜLSÜN TANYELİ		
PAFTA ADI	DOĞU CEPHESİ		
ÖLÇEK	1/100 		
PAFTA NO	29		
TARİH	17.04.2015		

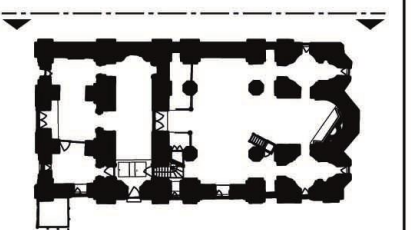
İ.T.Ü.
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MİMARLIK ANABİLİM DALI
RESTORASYON
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ESKİ İMARET CAMİİ
(PANTEOPTES MANASTIRI
KİLİSESİ)
KORUMA PROJESİ

CEPHELER

KUZEY CEPHESİ HASAR ANALİZİ

HASAR ANALİZİ LEJANDI

	0-5 cm'ye kadar yüzey kaybı		çatlak
	5-10 cm arası yüzey kaybı		niteliksiz müdahale
	harco boşalmış bölge		metal korozyonu
	derin oyuk/delik		bitkilendirme
	yoğun kirlenme		çiçeklendirme
	malzeme kaybı/ parça kopması		peteklendirme
	muhdes yapı elemanı		muhdes donatı elemanı

RESTİTÜSYON		RESTORASYON
-------------	--	-------------

MUSTAFA BİRER

YRD. DOÇ. DR.
GÜLSÜN TANYELİ

KUZEY CEPHESİ

1/100

30

17.04.2015

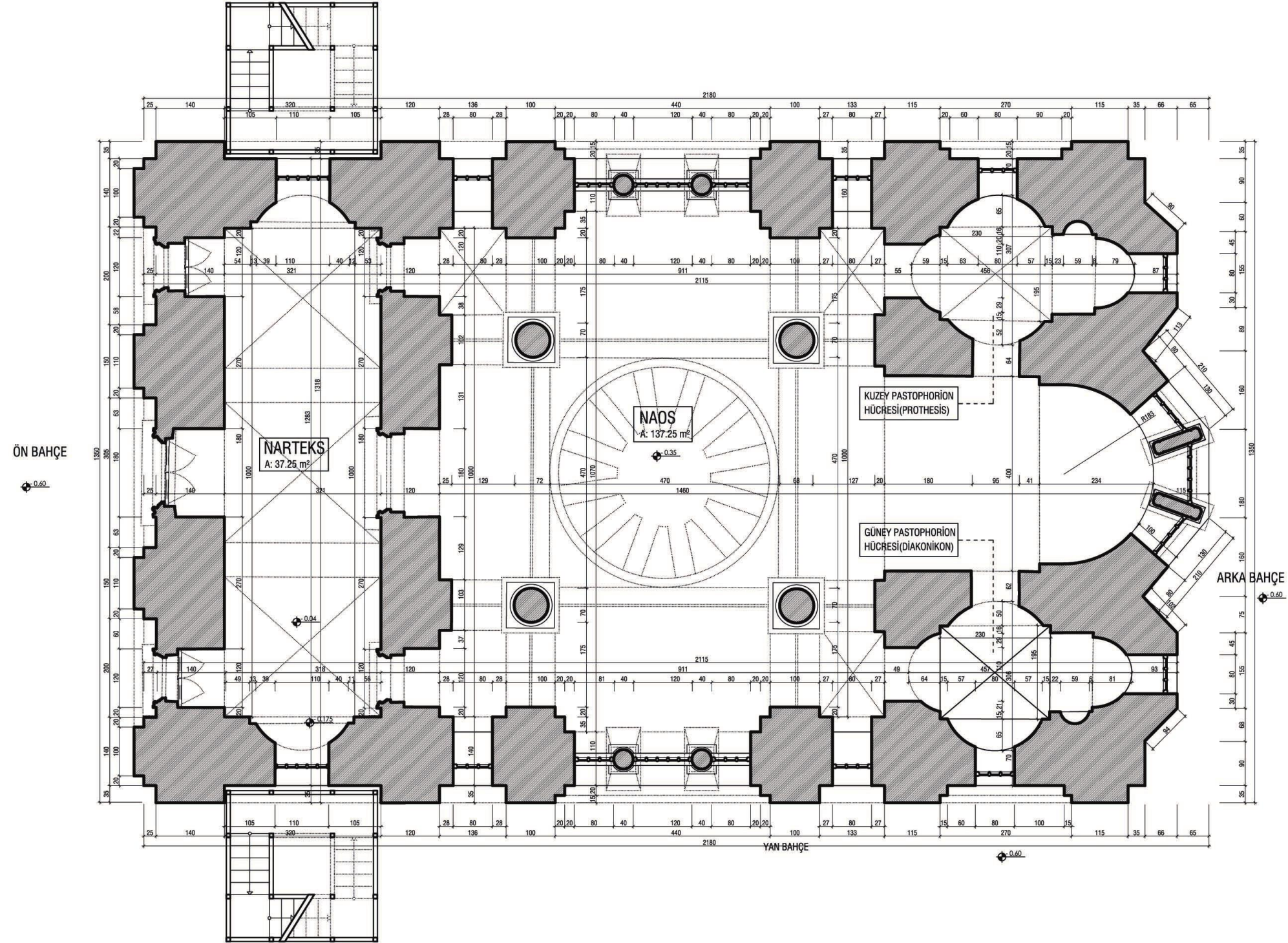
İ.T.Ü.
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MİMARLIK ANABİLİM DALI
RESTORASYON
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ESKİ İMARET CAMİİ
(PANTEOPTES MANASTIRI
KİLİSESİ)
KORUMA PROJESİ

PLANLAR

+ 2.00 KOTU PLANI

FATİH İLÇESİ
HAYDAR MAHALLESİ
253 PAFTA
2177 ADA
5 PARSEL

RÖLÖVE	RESTİTÜSYON	RESTORASYON
ÇİZİM	MUSTAFA BİRER	
TEZ DANIŞMANI	YRD. DOÇ. DR. GÜLSÜN TANYELİ	
	1.DÖNEM RESTİT. (11.YY.)	
PAFTA ADI	+ 2.00 KOTU PLANI	
ÖLÇEK	1/100	
PAFTA NO	31	
TARİH	17.04.2015	

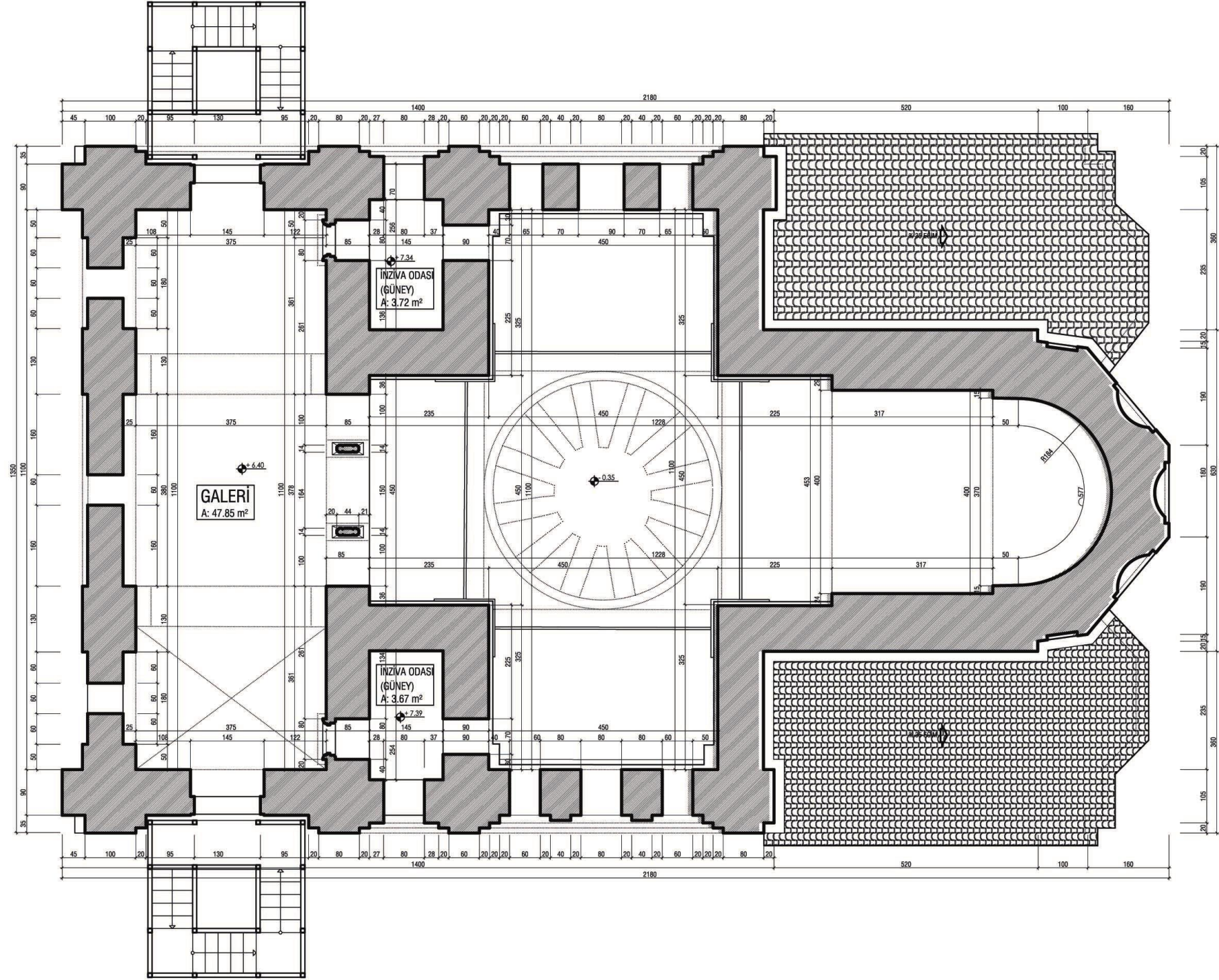
İ.T.Ü.
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MİMARLIK ANABİLİM DALI
RESTORASYON
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ESKİ İMARET CAMİİ
(PANTEOPTES MANASTIRI
KİLİSESİ)
KORUMA PROJESİ

PLANLAR

+ 8.00 KOTU PLANI

FATİH İLÇESİ
HAYDAR MAHALLESİ
253 PAFTA
2177 ADA
5 PARSEL

RÖLÖVE	RESTİTÜSYON	RESTORASYON
ÇİZİM	MUSTAFA BİRER	
TEZ DANIŞMANI	YRD. DOÇ. DR. GÜLSÜN TANYELİ	
	1.DÖNEM RESTİT. (11.YY.)	
PAFTA ADI	+ 8.00 KOTU PLANI	
ÖLÇEK	1/100 0 25 50 100 150 200 250 cm	
PAFTA NO	32	
TARİH	17.04.2015	

İ.T.Ü.
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

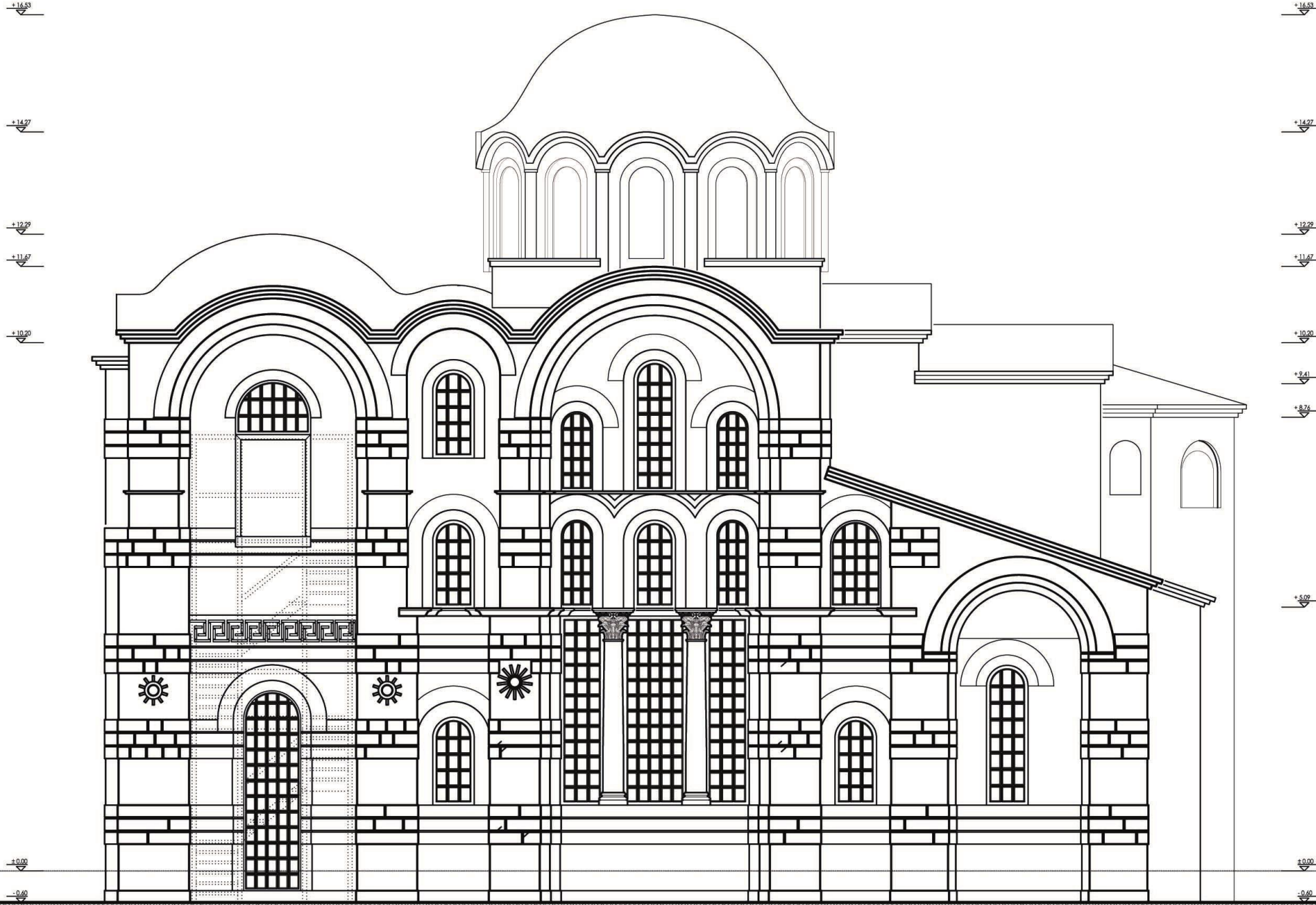
MİMARLIK ANABİLİM DALI
RESTORASYON
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ESKİ İMARET CAMİİ
(PANTEOPTES MANASTIRI
KİLİSESİ)
KORUMA PROJESİ

PLANLAR

GÜNEY CEPHESİ

RÖLÖVE	RESTİTÜSYON	RESTORASYON
ÇİZİM	MUSTAFA BİRER	
TEZ DANIŞMANI	YRD. DOÇ. DR. GÜLSÜN TANYELİ	
	1.DÖNEM RESTİT. (11.YY.)	
PAFTA ADI	GÜNEY CEPHESİ (1.ÖNERİ)	
ÖLÇEK	1/100 0 25 50 100 150 200 250 cm	
PAFTA NO	33	
TARİH	17.04.2015	

FATİH İLÇESİ
HAYDAR MAHALLESİ
253 PAFTA
2177 ADA
5 PARSEL

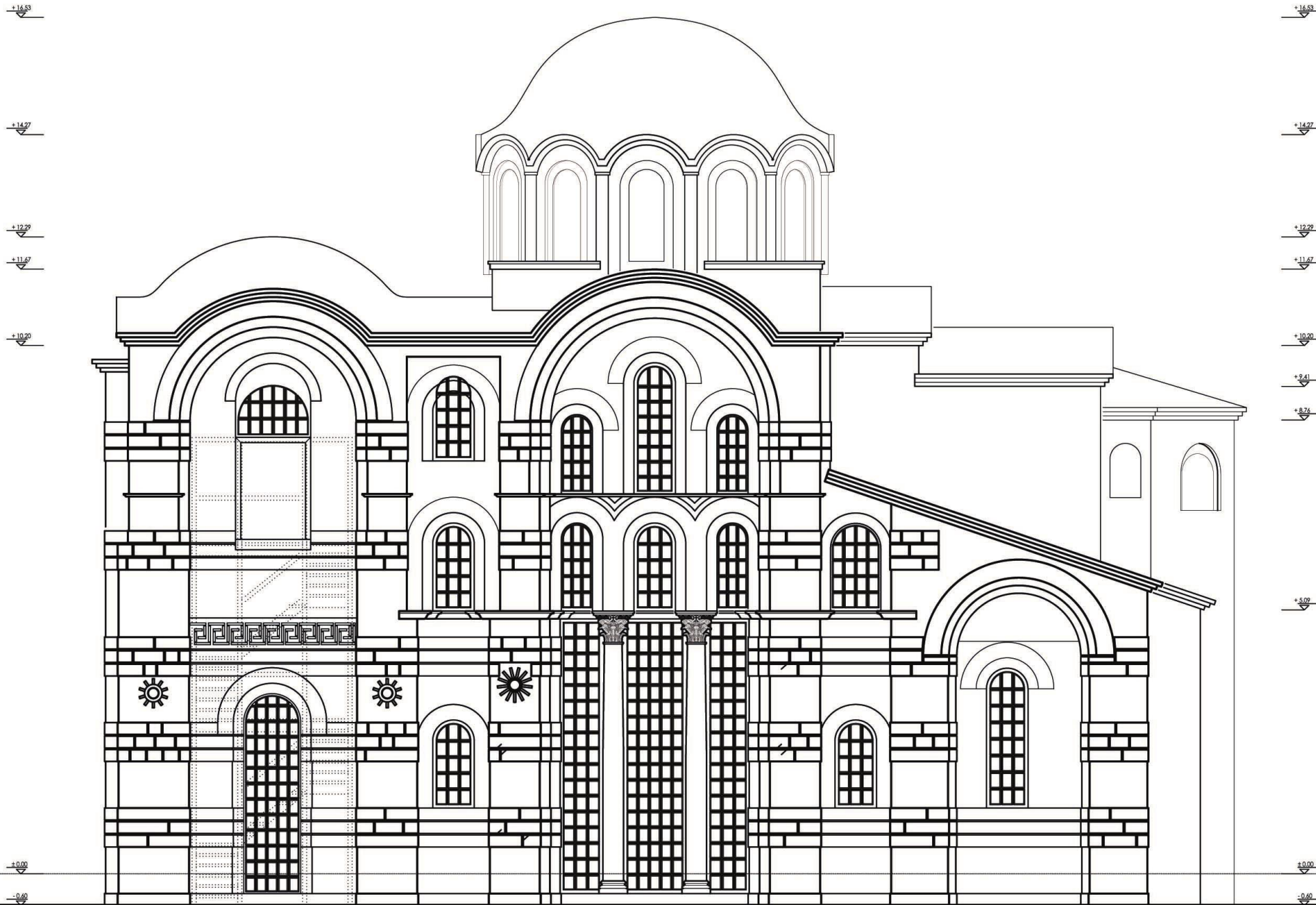
İ.T.Ü.
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MİMARLIK ANABİLİM DALI
RESTORASYON
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ESKİ İMARET CAMİİ
(PANTEOPTES MANASTIRI
KİLİSESİ)
KORUMA PROJESİ

PLANLAR

GÜNEY CEPHESİ

FATİH İLÇESİ
HAYDAR MAHALLESİ
253 PAFTA
2177 ADA
5 PARSEL

RÖLÖVE	RESTİTÜSYON	RESTORASYON
ÇİZİM	MUSTAFA BİRER	
TEZ DANIŞMANI	YRD. DOÇ. DR. GÜLSÜN TANYELİ	
	1.DÖNEM RESTİT. (11.YY.)	
PAFTA ADI	GÜNEY CEPHESİ (2.ÖNERİ)	
ÖLÇEK	1/100 0 25 50 100 150 200 250 cm	
PAFTA NO	34	
TARİH	17.04.2015	

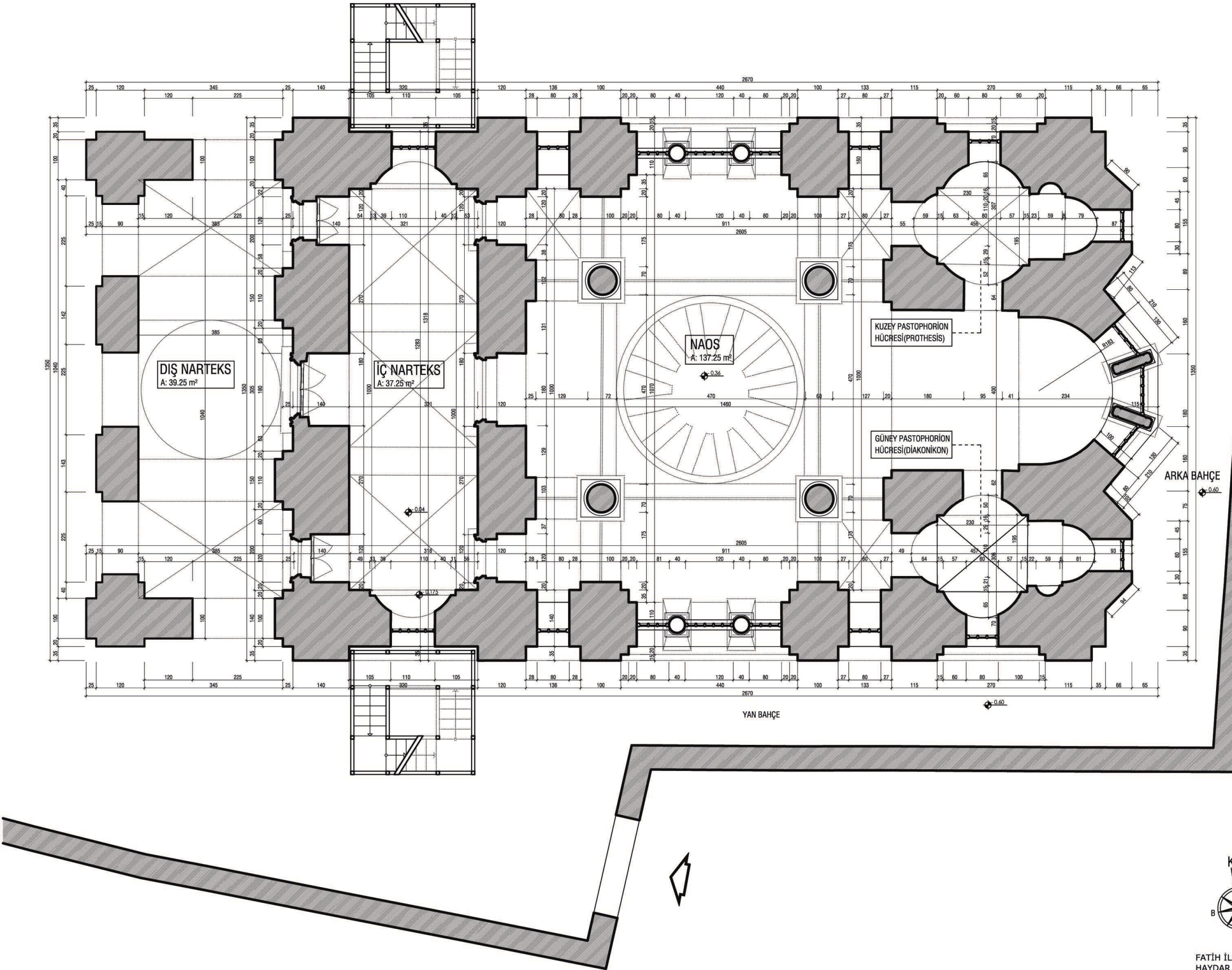
İ.T.Ü.
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MİMARLIK ANABİLİM DALI
RESTORASYON
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ESKİ İMARET CAMİİ
(PANTEOPTES MANASTIRI
KİLİSESİ)
KORUMA PROJESİ

PLANLAR

+ 2.00 KOTU PLANI

FATİH İLÇESİ
HAYDAR MAHALLESİ
253 PAFTA
2177 ADA
5 PARSEL

RÖLÖVE	RESTİTÜSYON	RESTORASYON
ÇİZİM	MUSTAFA BİRER	
TEZ DANIŞMANI	YRD. DOÇ. DR. GÜLSÜN TANYELİ	
	2.DÖNEM RESTİT. (12.-15.YY.)	
PAFTA ADI	+ 2.00 KOTU PLANI	
ÖLÇEK	1/100	
PAFTA NO	35	
TARİH	17.04.2015	

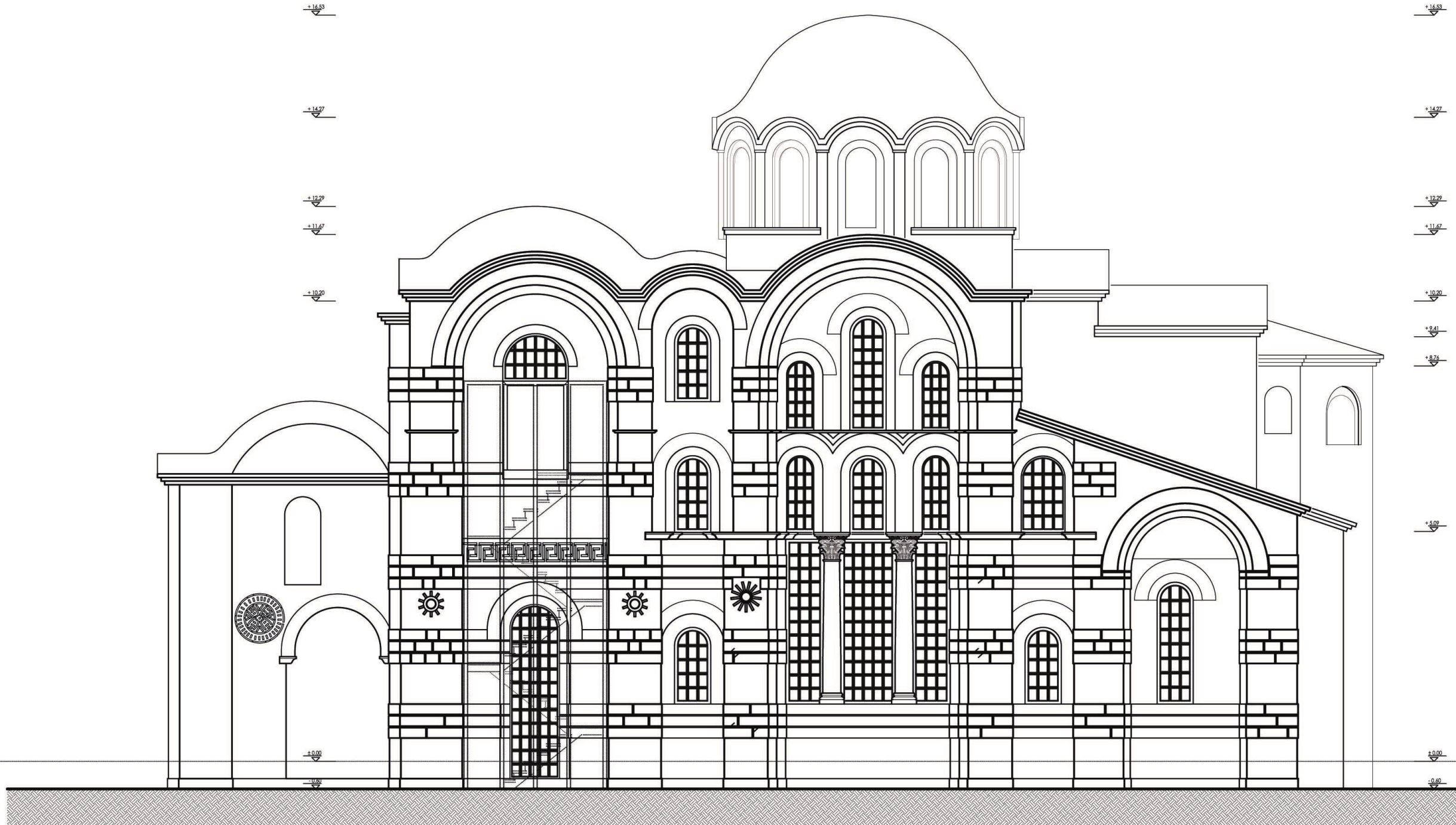
İ.T.Ü.
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MİMARLIK ANABİLİM DALI
RESTORASYON
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ESKİ İMARET CAMİİ
(PANTEOPTES MANASTIRI
KİLİSESİ)
KORUMA PROJESİ

PLANLAR

GÜNEY CEPHESİ

FATİH İLÇESİ
HAYDAR MAHALLESİ
253 PAFTA
2177 ADA
5 PARSEL

RÖLÖVE	RESTİTÜSYON	RESTORASYON
ÇİZİM	MUSTAFA BİRER	
TEZ DANIŞMANI	YRD. DOÇ. DR. GÜLSÜN TANYELİ	
	2.DÖNEM RESTİT. (12.-15.YY.)	
PAFTA ADI	GÜNEY CEPHESİ	
ÖLÇEK	1/100 0 25 50 100 150 200 250 cm	
PAFTA NO	36	
TARİH	17.04.2015	

İ.T.Ü.
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

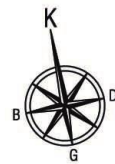
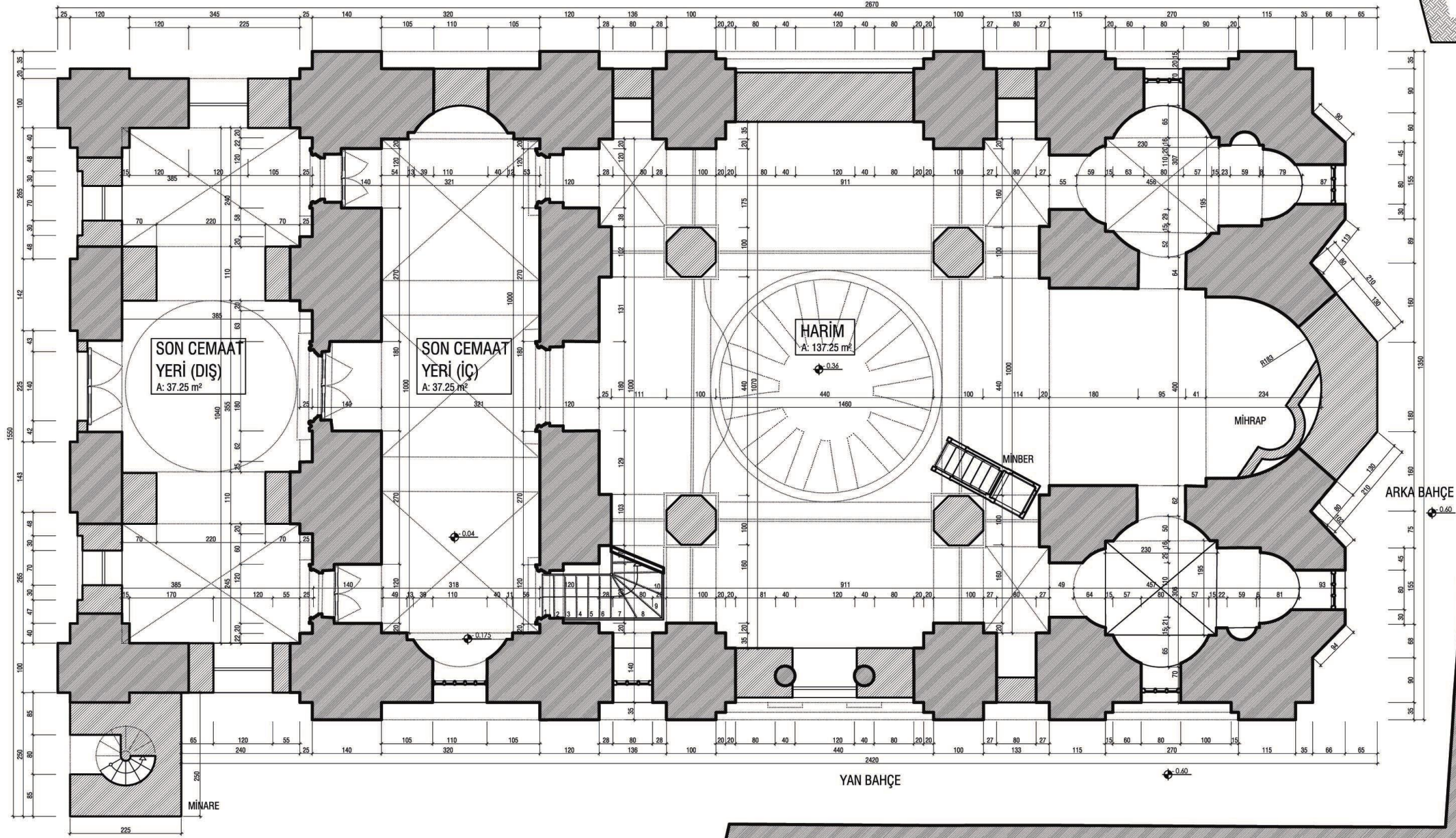
MİMARLIK ANABİLİM DALI
RESTORASYON
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ESKİ İMARET CAMİİ
(PANTEOPTES MANASTIRI
KİLİSESİ)
KORUMA PROJESİ

PLANLAR

+ 2.00 KOTU PLANI

ÖN BAHÇE

FATİH İLÇESİ
HAYDAR MAHALLESİ
253 PAFTA
2177 ADA
5 PARSEL

RÖLÖVE	RESTİTÜSYON	RESTORASYON
ÇİZİM	MUSTAFA BİRER	
TEZ DANIŞMANI	YRD. DOÇ. DR. GÜLSÜN TANYELİ	
	3.DÖNEM RESTİT. (15.-20.YY.)	
PAFTA ADI	+ 2.00 KOTU PLANI	
ÖLÇEK	1/100	
PAFTA NO	37	
TARİH	17.04.2015	

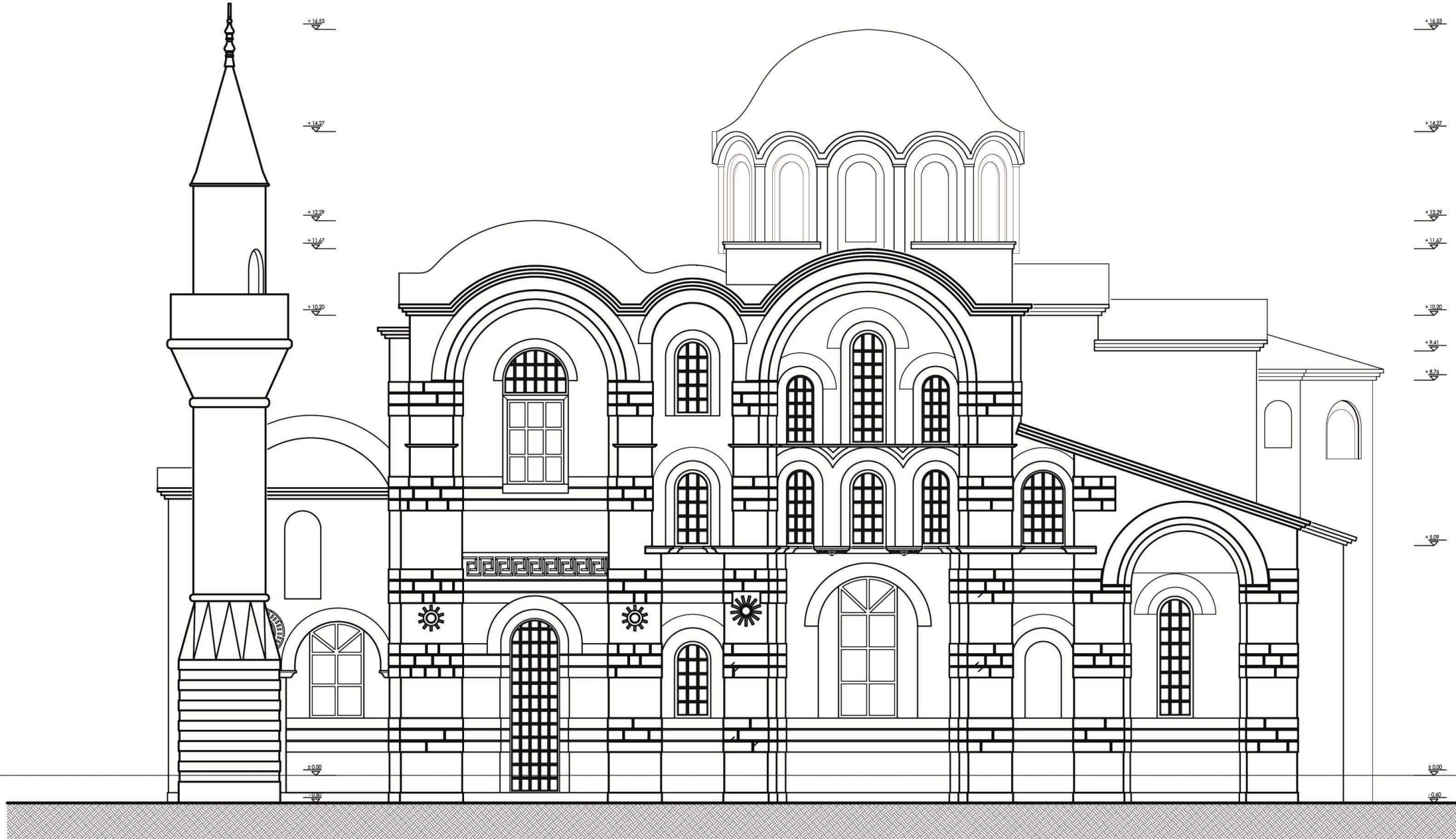
İ.T.Ü.
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MİMARLIK ANABİLİM DALI
RESTORASYON
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ESKİ İMARET CAMİİ
(PANTEOPTES MANASTIRI
KİLİSESİ)
KORUMA PROJESİ

PLANLAR

GÜNEY CEPHESİ

FATİH İLÇESİ
HAYDAR MAHALLESİ
253 PAFTA
2177 ADA
5 PARSEL

RÖLÖVE	RESTİTÜSYON	RESTORASYON
ÇİZİM	MUSTAFA BİRER	
TEZ DANIŞMANI	YRD. DOÇ. DR. GÜLSÜN TANYELİ	
	3.DÖNEM RESTİT. (15.-20.YY.)	
PAFTA ADI	GÜNEY CEPHESİ	
ÖLÇEK	1/100 0 25 50 100 150 200 250 cm	
PAFTA NO	38	
TARİH	17.04.2015	

İ.T.Ü.
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MİMARLIK ANABİLİM DALI
RESTORASYON
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ESKİ İMARET CAMİİ
(PANTEOPTES MANASTIRI
KİLİSESİ)
KORUMA PROJESİ

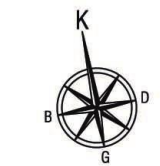
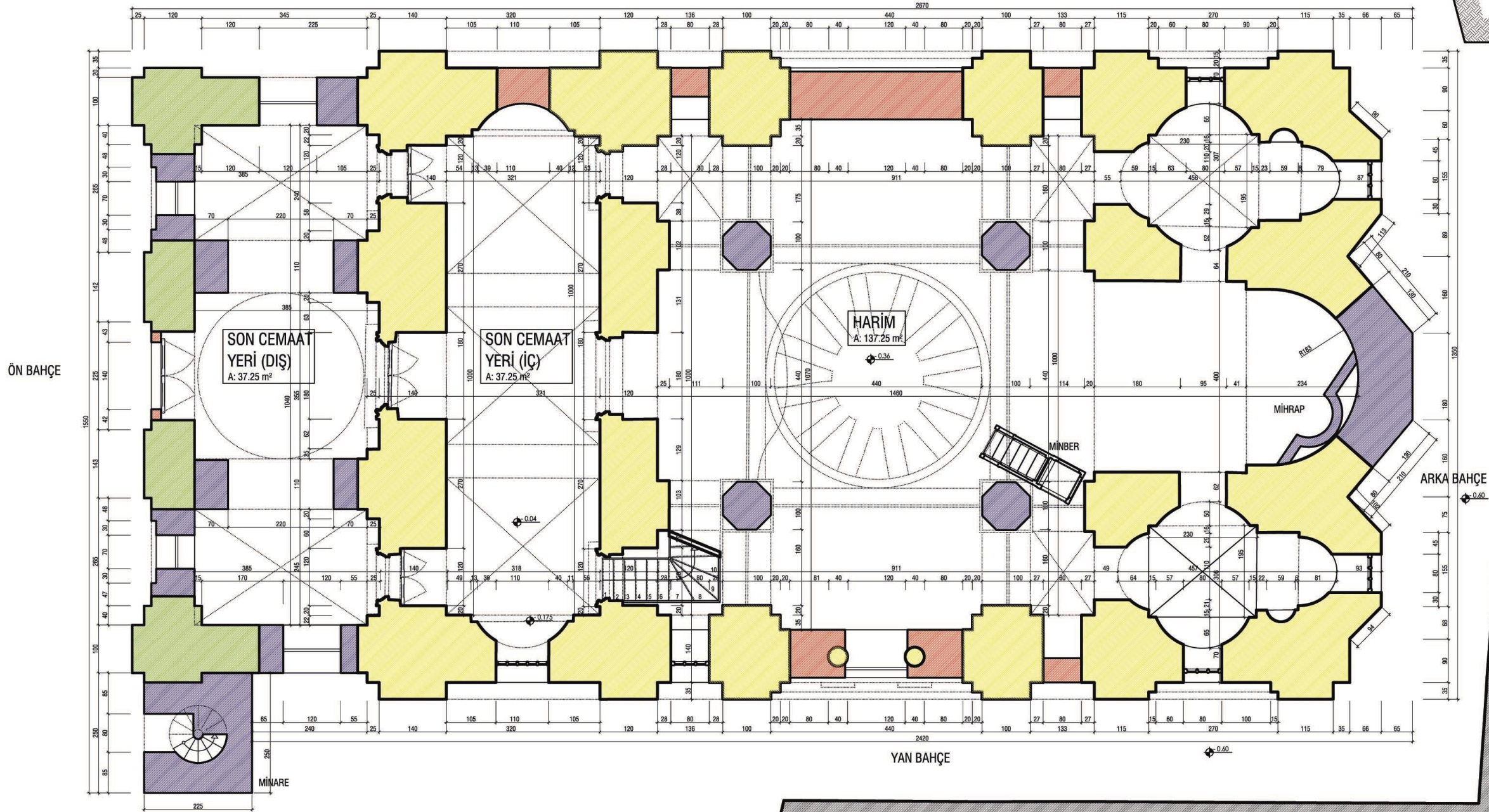
PLANLAR

DÖNEM ANALİZİ
(+ 2.00 KOTU PLANI)

DÖNEM ANALİZİ LEJANDI

- 1.dönem (11. yüzyıl)
- 2.dönem (12.-15. yüzyıllar arası)
- 3.dönem (15.- 20. yüzyıllar arası)
- 4.dönem (20.- 21. yüzyıllar arası)

RÖLÖVE	RESTİTÜSYON	RESTORASYON
ÇİZİM	MUSTAFA BİRER	
TEZ DANIŞMANI	YRD. DOÇ. DR. GÜLSÜN TANYELİ	
PAFTA ADI	DÖNEM ANALİZİ	
ÖLÇEK	1/100	
PAFTA NO	39	
TARİH	17.04.2015	

FATİH İLÇESİ
HAYDAR MAHALLESİ
253 PAFTA
2177 ADA
5 PARSEL

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad:

Mustafa Birer

Doğum Yeri ve Tarihi:

Üsküdar, 19.12.1980

Adres:

Çubuklu Mh. Şehit İrfan Kılıç Sk.

Emin Apt. No: 6/21 34805 Kavacık

Beykoz/İSTANBUL

E-Posta:

mustafa@bkmim.com

Lisans:

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü

Mesleki Deneyim:

2000-2012 yılları arasında çeşitli mimarlık ofislerde çalıştıktan sonra (TAGO Mimarlık, BOU DESIGN, FORES Mimarlık, RAKON Mimarlık, MY DESIGN Mimarlık, KORİNT Mimarlık, PEKERLER İnşaat, E-S YAPI) Y. Mimar Ali Kurultay ile birlikte 2012 yılında kurdukları BİRER&KURULTAY MİMARLIK şirketinde, genellikle restorasyon ağırlıklı işlerde mesleki faaliyetlerini sürdürmektedir.